

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

**İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI
KİTÂBELERİNİN HAT SAN'ATI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAVİDE PALA

İstanbul

ARALIK, 2018

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN
HAT SAN'ATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cavide PALA

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN

İstanbul
ARALIK, 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

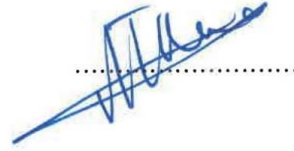
Başkan Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN (Danışman)

Üye Prof. Dr. Turan KOÇ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Nuray OCAKLI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “İstanbul’da Osmanlı Dönemi Yapı Kitâbelerinin Hat San’atı Açısından İncelenmesi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen tüm süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Cavide Pala

ÖZET

OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN HAT SAN‘ATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cavide PALA

Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza Özcan

Aralık-2018, 429+XIII Sayfa

Bu çalışmanın konusu İstanbul’da Osmanlı dönemi yapı kitabelerinin (inşâ-tamir) hat sanatı cihetinden incelenmesidir. İstanbul’daki sivil, dinî ve kamu yapısı mimârî eserler arasından, sultan, hanım sultan ve paşaların inşâ ettirdiği binâlara âit 99 kitâbe seçilerek değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. İnşâ yılı esas alınarak sıralanan kitâbeler hat sanatı açısından değerlendirilirken bu sanatın zaman içindeki seyri de görülmüş olmaktadır. Yazıldığı dönem esas alınarak incelenen kitâbelerde harf anatomisi, istif husûsiyeti değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Selçuklu etkisiyle başlayan yazı husûsiyetlerinin zamanla Osmanlı tarz ve tavrına dönüştüğü verilen örneklerle ortaya konulmuştur. Okunma kolaylığı sağlamak için düz yazı şeklinde yazılan kitâbelerin ayrıca transkripsiyonu yapılmıştır. Arapça ve Farsça olan kitâbelerin anlamları, manzum eser şeklinde olanların vezinleri verilmiştir. Ebced ile târih düşürülen kitâbeler belirtilmiştir. Kronolojik bir yaklaşım ile kitâbelerdeki yazı değerlendirilmeye tâbi tutulurken Türk tarzı yazının oluşum ve gelişim süreci ile beraber “Kur’an Mekke’de nâzil oldu, Mısır’da okundu, İstanbul’da yazıldı” sözünün de Osmanlı yapı kitâbeleri üzerinden gerçekliği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kitâbe, Hat San‘atı, İstanbul, Osmanlı Devleti

ABSTRACT

THE EVALUATION OF BUILDING INSCRIPTIONS OF OTTOMAN PERIOD IN TERMS OF THE ART OF CALLIGRAPHY

Cavide PALA

MA Thesis, History and Civilisation Surveys

Thesis Advisor: Assit. Prof. Ali Rıza Özcan

December-2018, 429+XIII pages

The subject of this study is the evaluation of Ottoman period building inscriptions (both construction and repair) in Istanbul in terms of the art of calligraphy. Among civil, religious and public architectural buildings in Istanbul, 99 inscriptions of buildings which were built by sultans, female members of the sultan's family and pashas, were chosen and studied. The inscriptions were listed according to their year of construction. The transformation of the art of calligraphy over time can be seen when these inscriptions are evaluated. In the inscriptions which were examined on the basis of the written period, anatomy of the letters and their characteristics of design were evaluated. It has been introduced with the examples that the characteristics of the writing that started with the influence of Seljukids were turned into Ottoman style and attitude over time. In order to make it easy to read, inscriptions written in plain text have also been transcribed. The meaning of Arabic and Persian inscriptions and also verse forms of those in the form of poems were given. If the date with ebced was written in an inscription, it was indicated. The inscriptions were evaluated by a chronological approach. With the process of formation and development of the Turkish style writing, the reality of "the Qur'an was alighted in Mecca, read in Egypt, and written in Istanbul" can also be seen through the Ottoman building inscriptions.

Key Words: Inscription, Art of Calligraphy, Istanbul, Ottoman Empire

İÇİNDEKİLER

Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler	v
Kısaltmalar	xiii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA KÜLTÜR FAALİYETLERİ VE HAT SAN'ATI	4
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HAT SAN'ATI	11
2.1.1. Hat San'atında Yazı Çeşitleri (Aklâm-ı Sitte)	13
2.1.1.1. Muhakkak.....	13
2.1.1.2. Reyhâni	13
2.1.1.3. Sülüs	13
2.1.1.4. Nesih	13
2.1.1.5. Tevkî'	14
2.1.1.6. Rikâ (Hatt-ı icâze)	14
2.2. Diğer Yazı Çeşitleri	14
2.2.1. Kûfi	14
2.2.2. Ta'lik	14
2.2.3. Dîvânî	15
2.2.4. Celî Dîvânî	15
2.2.5 Rik'a	15
2.3. Hat San'atında Malzemeler	15
2.4. Hat San'atında Ekoller	17
2.4.1. Şeyh Hamdullah Ekolü	17
2.4.2. Ahmed Şemseddin Karahisârî Ekolü	18
2.4.3. Hâfız Osman Ekolü	18

2.4.4. Mustafa Râkım Efendi Ekolü	18
2.4.5. Mahmûd Celâleddin Ekolü	19
2.4.6. Yesârîzâde Mustafa İzzet Ekolü	19
2.5. Kitâbeler	19
2.5.1. Kitâbenin Hazırlanışı	24
2.5.2. Kitâbelerin Üzerindeki Padişah Tuğraları	25
2.6. Çalışmadaki Kitâbelerde İmzâsı Olan Hattatlar	28
2.6.1. Ali bin Sûfî	28
2.6.2. Şeyh Hamdullah	28
2.6.3. Hasan Çelebi	28
2.6.4. Nûri Efendi	29
2.6.5. Mısırîzâde Ali Üsküdârî	29
2.6.6. Derviş Mehmed	29
2.6.7. Sultan III. Ahmed	30
2.6.8. Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi	30
2.6.9. Beşir Ağa	31
2.6.10. Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi	31
2.6.11. Yesârîzâde Mustafa İzzet	32
2.6.12. Sâmi Efendi	32
2.6.13. Râkım Efendi	33
2.6.14. Mehmed Keşfi Efendi	33
2.6.15. Kazasker Mustafa İzzet Efendi	33
2.6.16. Abdülfettah Efendi	34
2.6.17. Mehmed Rif'at Efendi	34
2.6.18. Mehmed Nazîf Efendi	35
2.6.19. Derviş Yahya Muhyiddin	35
2.6.20. Ârif Bey	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN HAT SAN'ATI AÇISINDAN İNCELENMESİ .....

- Eyüp Sultan Câmii .....

3.1. Eyüp Sultan Câmii İnşâ Kitâbesi	38
3.2. Eyüp Sultan Câmii Tamir Kitâbesi 1	41
3.3. Eyüp Sultan Câmii Tamir Kitâbesi 2	45
• Mahmûd Paşa Câmii	51
3.4. Mahmûd Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	52
3.5. Mahmûd Paşa Câmii Tamir Kitâbesi	54
• Mahmûd Paşa Hamamı	58
3.6. Mahmûd Paşa Hamamı İnşâ Kitâbesi	59
• Fâtih Câmii	61
3.7. Fâtih Câmii İnşâ Kitâbesi (Orta kısım)	62
3.8. Fâtih Câmii İnşâ Kitâbesi (Sol taraf)	64
3.9. Fâtih Câmii İnşâ Kitâbesi (Sağ taraf)	67
• Rum Mehmed Paşa Câmii	70
3.10. Rum Mehmed Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	71
• Murâd Paşa Câmii	73
3.11. Murâd Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	74
• Şeyh Ebu'l-Vefâ Câmii Medresesi	76
3.12. Şeyh Ebu'l-Vefâ Câmii Medresesi Tamir Kitâbesi	77
• Dâvud Paşa Câmii	80
3.13. Dâvud Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	81
• Dâvud Paşa Çeşmesi	83
3.14. Dâvud Paşa Çeşmesi İnşâ Kitâbesi	83
• Koca Mustafa Paşa Câmii	85
3.15. Koca Mustafa Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	87
3.16. Koca Mustafa Paşa Câmii Tamir Kitâbesi (Sağ taraf)	89
3.17. Koca Mustafa Paşa Câmii Tamir Kitâbesi (Orta kısım)	93
3.18. Koca Mustafa Paşa Câmii Tamir Kitâbesi (Sol taraf)	96
• Fîrûz Ağa Câmii	99
3.19. Fîrûz Ağa Câmii İnşâ Kitâbesi	100
• Çandarlı İbrahim Paşa Câmii	102
3.20. Çandarlı İbrahim Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	103
• Bayezid Câmii	105

3.21. Bayezid Câmii İnşâ Kitâbesi	106
• Dizdâriye Câmii	108
3.22. Dizdâriye Câmii İnşâ Kitâbesi	109
3.23. Dizdâriye Câmii Tamir Kitâbesi	111
• Mihrimâh Sultan Câmii	113
3.24. Mihrimâh Sultan Câmii İnşâ Kitâbesi	114
• Şehzâde Câmii	116
3.25. Şehzâde Câmii İnşâ Kitâbesi	118
• Hadım İbrahim Paşa Câmii	120
3.26. Hadım İbrahim Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	121
• Hürrem Sultan Hamamı	123
3.27. Hürrem Sultan Hamamı İnşâ Kitâbesi	124
• Şah Sultan Câmii	127
3.28. Şah Sultan Câmii İnşâ Kitâbesi	129
• Sinan Paşa Câmii	130
3.29. Sinan Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	131
• Süleymâniye Câmii	132
3.30. Süleymâniye Câmii İnşâ Kitâbesi (Sol taraf)	134
3.31. Süleymâniye Câmii İnşâ Kitâbesi (Orta kısım)	136
3.32. Süleymâniye Câmii İnşâ Kitâbesi (Sağ taraf)	138
• Cihângîr Câmii	140
3.33. Cihângîr Câmii Tamir Kitâbesi	141
• Büyükçekmece Köprüsü	145
3.34. Büyükçekmece Köprüsü İnşâ Kitâbesi 1	146
3.35. Büyükçekmece Köprüsü İnşâ Kitâbesi 2	148
• Sokullu Mehmed Paşa Câmii	150
3.36. Sokullu Mehmed Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	151
• II. Selim Türbesi	153
3.37. II. Selim Türbesi İnşâ Kitâbesi	154
• Şemsi Paşa Câmii	156
3.38. Şemsi Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	157
• Mesih Mehmed Paşa Câmii	159

3.39. Mesih Mehmed Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi	160
• Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu	164
3.40. Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu Tamir Kitâbesi	165
3.41. Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu Teberdâr Odası Tamir Kitâbesi	171
• Mimar Sinan Türbesi	175
3.42. Mimar Sinan Türbesi İnşâ Kitâbesi	176
• Yeni Câmii	181
3.43. Yeni Câmii İnşâ Kitâbesi	182
• Haseki Hürrem Sultan Câmii	186
3.44. Haseki Hürrem Sultan Câmii Tamir Kitâbesi	187
• I. Ahmed Sebîli	189
3.45. I. Ahmed Sebîli İnşâ Kitâbesi	190
• Azîz Mahmûd Hüdâyî Çeşmesi	194
3.46. Azîz Mahmûd Hüdâyî Çeşmesi Tamir Kitâbesi	195
• Sultan Ahmed Câmii	196
3.47. Sultan Ahmed Câmii İnşâ Kitâbesi 1	198
3.48. Sultan Ahmed Câmii İnşâ Kitâbesi 2	204
• Çinili Câmii	206
3.49. Çinili Câmii İnşâ Kitâbesi 1	207
3.50. Çinili Câmii İnşâ Kitâbesi 2	210
• Mihrimâh Sultan Çeşmesi	213
3.51. Mihrimâh Sultan Çeşmesi İnşâ Kitâbesi	213
• III. Ahmed Kütüphânesi	215
3.52. III. Ahmed Kütüphânesi İnşâ Kitâbesi	216
• III. Ahmed Çeşmesi	218
3.53. III. Ahmed Çeşmesi İnşâ Kitâbesi	219
• Draman Câmii	227
3.54. Draman Câmii Tamir Kitâbesi	228
• Sâliha Sultan Sebîli	230
3.55. Sâliha Sultan Sebîli İnşâ Kitâbesi	231
• Ayasofya Câmii Şadırvanı	235

3.56. Ayasofya Câmii Şadırvanı İnşâ Kitâbesi	236
3.57. Ayasofya Câmii Şadırvanı İç Kısım İnşâ Kitâbesi	241
• Fâtih Kütüphânesi	249
3.58. Fâtih Kütüphânesi İnşâ Kitâbesi	250
• Ayasofya İmâreti	254
3.59. Ayasofya İmâreti İnşâ Kitâbesi 1	255
3.60. Ayasofya İmâreti İnşâ Kitâbesi 2	259
• Kalenderhâne Câmii	264
3.61. Kalenderhâne Câmii Tamir Kitâbesi 1	265
3.62. Kalenderhâne Câmii Tamir Kitâbesi 2	269
• Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi	272
3.63. Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi İnşâ Kitâbesi	272
• Ayazma Câmii	276
3.64. Ayazma Câmii İnşâ Kitâbesi	277
• Mihrimâh Sultan Câmii Güneş Saati	279
3.65. Mihrimâh Sultan Câmii Güneş Saati İnşâ Kitâbesi	280
• Zeynep Sultan Câmii	282
3.66. Zeynep Sultan Camii İnşâ Kitâbesi	283
• Beylerbeyi Câmii	284
3.67. Beylerbeyi Câmii İnşâ Kitâbesi	286
• I.Abdülhamîd Medresesi	289
3.68. I.Abdülhamîd Medresesi İnşâ Kitâbesi	290
• Lâleli Câmii	294
3.69. Lâleli Câmii Tamir Kitâbesi	295
• III. Selim Nişan Taşı	297
3.70. III. Selim Nişan Taşı İnşâ Kitâbesi	298
• Aynalı Kavak Kasrı	302
3.71. Aynalı Kavak Kasrı İnşâ Kitâbesi	303
• Topkapı Sarayı Kubbealtı	307
3.72. Topkapı Sarayı Kubbealtı Tamir Kitâbesi (Sağ taraf)	308
3.73. Topkapı Sarayı Kubbealtı Tamir Kitâbesi (Sol taraf)	314
• Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn	320

3.74. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Tamir Kitâbesi	321
• Mihrişah Vâlide Sultan Sebîli	324
3.75. Mihrişah Vâlide Sultan Sebîli İnşâ Kitâbesi	325
• Nureddin Cerrâhî Dergâhı	329
3.76. Nureddin Cerrâhî Dergâhı İnşâ Kitâbesi	330
3.77. Nureddin Cerrâhî Dergâhı Tamir Kitâbesi	332
• Selîmiye Câmii	335
3.78. Selîmiye Câmii İnşâ Kitâbesi	336
• Yeni Câmii Muvakkithânesi	338
3.79. Yeni Câmii Muvakkithânesi İnşâ Kitâbesi	339
• İstanbul Müftülüğü	342
3.80. İstanbul Müftülüğü Tamir Kitabesi 1	343
3.81. İstanbul Müftülüğü Tamir Kitâbesi 2	347
3.82. İstanbul Müftülüğü (Kütüphâne) İnşâ Kitâbesi	349
• Darphâne-i Âmire	351
3.83. Darphâne-i Âmire Tamir Kitâbesi	351
• Bâb-1 Âli	354
3.84. Bâb-1 Âli Tamir Kitâbesi	354
• Harbiye Mektebi	359
3.85. Harbiye Mektebi Tamir Kitâbesi	360
• Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi	362
3.86. Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi Tamir Kitâbesi	363
• Yenikapı Mevlevîhânesi	367
3.87. Yenikapı Mevlevîhânesi Tamir Kitâbesi	368
• Yenikapı Mevlevîhâne Muvakkithânesi	371
3.88. Yenikapı Mevlevîhâne Muvakkithânesi İnşâ Kitâbesi	372
• Yenikapı Mevlevîhâne Kütüphanesi	374
3.89. Yenikapı Mevlevîhâne Kütüphanesi İnşâ Kitâbesi	375
• Kuleli Kışlası	378
3.90. Kuleli Kışlası Tamir Kitâbesi	379
• Ayasofya Câmii	381
3.91. Ayasofya Câmii Tamir Kitâbesi	382

• Gümüşsuyu Kışlası	384
3.92. Gümüşsuyu Kışlası İnşâ Kitâbesi	384
• Azîz Mahmûd Hüdâyî Câmii	387
3.93. Azîz Mahmûd Hüdâyî Câmii Tamir Kitâbesi	388
• Yahyâ Efendi Dergâhı	391
3.94. Yahyâ Efendi Dergâhı Tamir Kitâbesi 1	392
3.95. Yahyâ Efendi Dergâhı Tamir Kitâbesi 2	395
• Özbekler Tekkesi	396
3.96. Özbekler Tekkesi Tamir Kitâbesi	397
• Yıldız Saat Kulesi	400
3.97. Yıldız Saat Kulesi İnşâ Kitâbesi	401
• Sarıyer Karakolhânesi	403
3.98. Sarıyer Karakolhânesi İnşâ Kitâbesi	403
• Kapalıçarşı	405
3.99. Kapalıçarşı Nuruosmâniye Kapısı Tamir Kitâbesi	407
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	409
KAYNAKÇA	415
EK	
İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN (ÇALIŞMAMIZDAKİ) TABLOSU	424

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
A.Ş.	Anonim Şirketi
C.	Cilt
cm.	Santimetre
ev.	Çeviren
Edit.	Editör
Edit.	Editör
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
IRCICA	İslâm Tarih San'at ve Kültür Araştırma Merkezi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSKİ	İstanbul Su Kanalizasyon İdaresi
m.	Metre
M.	Milâdî
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
nr.	Numara
.	Ölüm tarihi
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDVY	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TTOK	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yay.	Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Bu çalışmada, İstanbul'da Osmanlı dönemi yapı kitâbelerinin (inşâ-tamir) hat san'atı açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Kitâbeler, umumiyetle târihî vesika olarak değerlendirilmiş, edebî cihetten incelenmiş olmalarına rağmen hat san'atı çerçevesinde değerlendirilmeye tâbi tutulmamış olmaları sebebiyle bu çalışmaya konu olmuştur.

Her milletin kendine mahsus kitâbesi vardır, İstanbul'da daha önce hayat sürmüş medeniyetlerin de kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbeler, ihtivâ ettikleri malûmat ile birlikte estetik yönleriyle de târihî birer vesîka mâhiyetindedirler. Bu kitâbelerle, o milletin iktisâdî, siyâsî, ilmî, kültürel ve sanatsal seviyeleri takip edilebildiği gibi sürdürdükleri hayat hakkında çok önemli bilgilere de ulaşılmaktadır. İstanbul, fetihle beraber Osmanlı Devleti'nin başkenti olmuş ve cumhuriyetin ilânına kadar geçen 470 yıl süresince inşâ edilen sayısız mimârî eserin bünyesinde kitâbeleri barındırarak dünyada İslam Medeniyeti'nin tasavvur, tahayyül ve hakîkatlerinin yaşandığı ve sergilendiği nâdir şehirlere biri olmuştur. Telkîn, ihtar ve hatırlatma gibi fonksiyonları vâsıtasıyla üzerinde âyet ve hadis yazılı olan kitâbeler ile müslümanca yaşamanın esasları yaşayan halka sürekli hatırlatılmıştır.

Çalışmaya konu olan kitâbeler, Osmanlı döneminde inşâ edilen mimârî eserlerden, sultan, hanım sultan ve paşaların inşâ ettirdiği yapılardaki kitâbelerden seçilmiştir. Seçilen kitâbeler dinî yapılara (câmi, türbe, tekke, dergâh), eğitim-öğretim müesseselerine (medrese, mektep, kütüphâne), askerî yapılara (kışla), su tesislerine (hamam, sebîl, çeşme, şadırvan) ve kamu yapılarına (köprü, kule, karakol, muvakkithâne, nişan taşı) ait inşâ ve tamir kitâbelerinden oluşmaktadır. Yapılar, inşâ târihleri esas alınarak sıralanmış, tamir târihi farklı olmasına rağmen aynı yapıya ait kitâbeler ard arda getirilmiştir. Böylelikle, kitâbelerdeki yazıların dönemlerine göre geçirdikleri değişimin görülmesi de sağlanmaya çalışılmıştır.

İdâre şeklinde kayıt sisteminin esas olduğu ve alınan her kararın kaydedildiği Osmanlı Devleti'nde, her milletin târih ve kültür kaydının olması gerekliliği

bilinciyle “Hazine-i Evrâk” adı verilen teşkilât kurulmuş, devr-i Osmânî’de; hükümrân olduğu topraklar üzerindeki kırka yakın bağımsız memleket ile beraber tüm dünyanın sorularına cevap verecek mâhiyette kayıtlar tutulmuştur.

İnşâ edilen mimârî esere dâir yazışmalar ve kararlar Hazine-i Evrak kurumunun ilgili dairesinde muhâfaza edilirken mimârî eserin üzerine de inşâ, tecdid, tamir, tevsî faaliyetleriyle alakalı kitâbe konularak esere dâir künye oluşturulmuştur. Kitâbeler, inşâ, tecdid, tamir, tevsî faaliyetleriyle alâkalı hususları hâvî malûmâtı deruhte ederken inşâ edilen dönemin hattatları tarafından yazılmış olması sebebiyle hat sanatı eseri olma vasfını da kazanmıştır. Diğer yandan, yazılan malûmatın edebî dille yazılması, üzerine ebced ile târih düşürülmesi kitâbeyi çok yönlü bir sanat eseri kılmıştır.

Çalışmamızda ilk olarak Osmanlı dönemi yapı kitâbelerinden bânilerinin sultan, hanım sultan ve paşa olduğu, farklı türde ve farklı târihlerde inşâ edilmiş olan mimârî eserler arasından seçilen kitâbeler yerinde görülerek fotoğraflandı. Bazı fotoğraflar kaynaklardan temin edildi. Kitâbeler, seçilen mimârî eser hakkında malûmât verildikten sonra kitâbesinin nerede bulunduğunu gösteren fotoğraf ilâvesiyle beraber **“Kitâbenin Yeri, Metni, Okunuşu, Anlamı, Yazı Türü, Hattatı, Târih Kaydı, Dili ve Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi”** şeklinde sıralanan kriterlere göre incelendi.

Çalışma, girişten sonra dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Osmanlı döneminde İstanbul’da hat san‘atı değerlendirilmiş ve fethi müteakip İstanbul’da yaşanan kültürel gelişmelere değinilmiştir. İkinci bölümde; yazı san‘atı, Osmanlı yazı san‘atında ekoller, kitâbeler ve mimârî eserlerdeki kitâbeler anlatılmıştır. Tuğra konusuna değinilmiş, bir dönem hususiyeti olarak başlayan kitâbelerin üzerine tuğra konulması geleneği işlenmiştir. Akabinde çalışmamıza konu olan kitâbelerdeki yazı çeşitleri izah edilmiş, seçilen kitâbelerde imzası bulunan hattatlar hakkında malûmât verilmiştir. Üçüncü bölümde ise seçilen kitâbenin ait olduğu mimârî eser hakkında malûmat verilerek, kitâbe; yukarıda belirtilen kriterlere göre değerlendirilmiş, hat san‘atı kâideleri çerçevesinde yazının istif husûsiyetleri takip edilerek “Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi” başlığı altında incelenmiştir. Bu kısımda mimârî eserin fotoğrafıyla beraber kitâbenin detaylı fotoğrafı verilmiştir. Dördüncü

bölümde ise İstanbul'da Osmanlı dönemi yapı kitâbelerindeki yazıların husûsiyetleri ve yazıda görülen tekâmül değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Bu çalışmada, İstanbul'da, Osmanlı döneminde (1453-1923) sultan, hanım sultan ve paşaların inşâ ettirdikleri arasından seçilen 76 adet mimârî esere ait 99 kitâbe incelemeye tâbi tutulmuştur. III. Ahmed Çeşmesi, I. Ahmed Sebîli gibi her tarafi kitâbeyle çevrili olan mimârî eserlerdeki kitâbeler, tek kitâbe mütâlaa edilerek tetkîke konu olmuştur. Kitâbeler, hat san'atı açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuş ve yazıldıkları yazı çeşidi (celî sülûs, celî ta'lîk, celî rik'a, celî nesih) nokta-i nazarından dönemi esas alınarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA KÜLTÜR FAALİYETLERİ VE HAT SAN'ATI

Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul, bu fonksiyonunu imparatorluğun küçük devletlere bölündüğü 1204-1261 döneminde kaybetmişti.¹ 1300'lerde Osmanlı Beyliği kurulduğunda Bizans'ın kontrolü altında olan topraklar, Balkanlar'da Trakya'nın, Anadolu'da da Bithynia'nın ötesine geçmiyordu. Hâsılı, İstanbul haylidir imparatorluk merkezi olmaktan çıkmış, nüfusu azalmış ve âdetâ köy hüviyetine bürünmüştü.² Osmanlılar, Anadolu'da ve Rumeli'de kurmuş oldukları imparatorluğun yaşayabilmesi için İstanbul'un mutlaka alınması gerektiğini anlamış ve bunun için daha Sultan I. Bayezid devrinde (1385-1402) teşebbüslere başlayıp ancak 1453 senesinde Sultan II. Mehmed tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Babasının ve dedelerinin giriştikleri bu büyük ve cür'etli teşebbüsü gerçekleştirme azmine "feleni'me'l-emîru..." "ne kutlu komutan"³ müjdesi yüksek bir motivasyon unsuru olmuş ve neticede İstanbul artık payitaht olarak Osmanlı ülkelerinin merkezi hâline gelmiştir.⁴ Bu şehri fetihle şereflenmek arzusunda olan Fâtih; sürûr, gurur, teferruh gibi beşerî hengâmın tesîrine kapılmadan, zaptettiği şehirde, böylesi bir düğümü çözen elin kendi eli olmasından duyduğu memnuniyetle ilk Cuma namazını Ayasofya'da kılmıştır. Fâtih'in, Akşemseddin Hazretleri'nin dest-i irfânında işlenmiş maneviyâtı, Molla Zeyrek, Molla Hüsrev, Molla Lutfi, Ali Kuşçu gibi devrin en önemli âlimlerinin tedrîsinde bulunmuşluğu, İstanbul'u dünyanın yeni merkezi

---

¹ Halil İnalçık, "Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası", *Dünya Kenti İstanbul*, (İstanbul: TarihVakfı Yayını, 1996), 22.

² A.g.m., 22.

³ "Letüftehanne'l-Kostantiniyye feleni'me'l-emîrû emîrühâ veleni'me'l-ceyşü zâlike'l-ceyş" "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne kutlu komutan; o ordu ne kutlu ordudur." Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I (İkinci Kısım), 81.

⁴ Sâmiha Ayverdi, *Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fâtih*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 1990), 116.

olarak yeniden îmar etmesine, yeni bir iskân politikası ve yeni bir eğitim anlayışı oluşturma konusunda kararlar vermesine yetkin kılmıştı.⁵ İstanbul'daki Fâtih Külliyesi bu niyetlere mâtufluk ilk hamlesidir. Uyguladığı iskân politikasıyla her türlü mezhepten insanın kente yerleşmesinin ve geçiminin temini için gereken alt yapı tedbirlerini⁶ almış ve Osmanlı şehircilik geleneğine uygun planlı bir şehir inşâ etmiştir. İlk olarak Ayasofya Câmii ile alt yapı tesisleri kurulmuş sonrasında kendi adına câmi, imâret, hastane, sıbyan mektebi, tabhâne, medrese ve kütüphânedan oluşan külliye, 641 dükkândan oluşan Kapalıçarşı'yı, su tesisleri yaptırıp Kırkçeşme'yi inşâ ettirmiş, sultanlarla beraber hanım sultanlar, vezirler, paşalar bu anlayışa hizmet etme yarışında şehre sayısız eserler bırakmışlardır. İnkârı pek de kâbil olmayan bir evrenselliğe sahip olan İstanbul, antik dünyanın en büyük pagan imparatorluğunun başkenti olduğu gibi, Hristiyan inanca dönüşümün de idâre merkezi olmuş ve ilk Hristiyan imparatorluk burada kurulmuş, ancak, fetihle yeniçağa en büyük İslâm devletinin başkenti olarak girmiştir.

Târîhi, coğrafyasıyla belirlenmiş bu şehir, fetihle cihân devletine dönüşürken, bu süreçte İstanbul'un fâtihinin eğitim ve ilme verdiği büyük önem ve bu konudaki şahsî alâkası bilinen bir mevzûdur. Osmanlı İstanbul'unun ilk âbidevî yapısı İstanbul'un tepelerinden ilkinde yapılmış ve mimârî olarak İstanbul ufuklarını tezyîn eden silüetin temel taşı atılmıştır.⁷ Fâtih Külliyesi, mimârî heybet ve cesâmet noktasından Osmanlı Devleti'nin birbuçuk asırlık târihinde en büyük, dinî, ilmî ve sosyal hizmetlerin idâmesi cihetinden en şumüllü merkezidir.⁸ Sahn-ı Seman veya Sahn Medreseleri olarak bilinen bu merkezin içinde olan medreseler ilim ve eğitim târihi açısından çok önemli öğelerdir.⁹ Fâtih, pâyitahtını “dârü'l-ilm” yapmak için

---

⁵ Oluş Arık, “Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bakış”, *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 10, 110.

⁶ İnalçık, “Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası”, 31.

⁷ Ekmeleddin İhsanoğlu, “Fâtih Külliyesi Medreseleri Ne değildi! Târih Yazıcılığı Bakımından Tenkit ve Değerlendirme Denemesi”, *İstanbul Armağanı*, (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, 1995), 105.

⁸ A.g.m., 105.

⁹ A.g.m., 105.

bu medreseleri inşâ ettirmiş¹⁰ ve bu gelenek sultanlar, hanım sultanlar, paşalar tarafından devam ettirilmeye çalışılmıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Ömer Lütfi Barkan, fetihten sonra İstanbul'un imparatorluğun başkenti olarak ne şekilde hazırlandığını "Fâtih'in cihanşümül bir imparatorluk kurmak için, sistemli bir şekilde yaptığı muhârebeleri kazanmak yolunda sarfettiği gayret, hüner ve teşkilatçılık ile beraber devletin tüm varlıklarını seferber ederek "hüner bir şehir bünyâd eylemektir-reaya kalbin âbâd eylemektir" beytinde karşılığını bulan bir anlayış ve davranışla bu mesele ile meşgul olunmuştur¹¹ şeklinde açıklamaktadırlar.

İstanbul için Fâtih Dönemi her açıdan çok büyük bir önem arz etmektedir. Şehir planlamacılığı ile beraber mimârî, bilim ve diğer sanatlar bu dönemde uygulanan tedbir, teşvik ve uygulamalarla istikâmet almış, geleceğe de yön vermiştir. Bu dönemin hat sanatımız açısından da önemi vardır. Ali Sûfî, Abdullah, Muhyiddîn Amâsî, Celâl Amâsî, Şeyh Hamdullah, Mustafa Dede, Ahmed Karahisârî hat sanatının "Yedi Üstâdı" kabul edilmiş daha sonraki dönemlerin hattatları da Fâtih devri hattatlarından feyz almışlardır. Amasya'da şehzâdeliği esnâsında, kendisinden yazı öğrenen ve aynı zamanda onu himâyeye eden Sultan II. Bayezid'in teşvîkiyle sarayın hazinesindeki Yakut'a ait eserleri estetik bir tetkîkâta tâbi tutarak bu yazılardaki en câzip şekilleri seçen Şeyh Hamdullah, kendi estetik zevkini de bunlara ekleyerek "şeyh uslûbunu" oluşturmuş ve böylelikle Osmanlı hat sanatının temelini oluşturan dönemi başlatmıştır.¹² İstanbul'un fethini müteâkib devlet yönetimi de bu kente taşınınca bilim, sanat ve kültür alanındaki gelişmeler kısa zamanda bu şehri Türk ve İslâm medeniyetinin merkezi hâline getirmiştir.¹³ Öyle ki, Osmanlı sultanlarının âdeta yarışircasına Osmanlı mimârîsi anlayışının da ortaya konularak inşâ ettirdikleri külliyele ile şehir birbirinden güzel eserlerle donatılırken hattatların

---

¹⁰ A.g.e., 108.

¹¹ H. Fahrünnisa (Ensari) Kara ve Esra Ertuğrul, *Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'u Planlama Süreci, Kültür Başkenti İstanbul*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2010), 180.

¹² Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Osmanlı Döneminde Hat Sanatı", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 11, 45.

¹³ Hüsrev Subaşı, "Hattat Osmanlı Padişahları", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C.11, 53.

bu eserler için yazmış oldukları kitâbeler ile “Kur’an Mekke’de nâzil oldu, Mısır’da okundu, İstanbul’da yazıldı” sözü te’kîd edilmiştir.

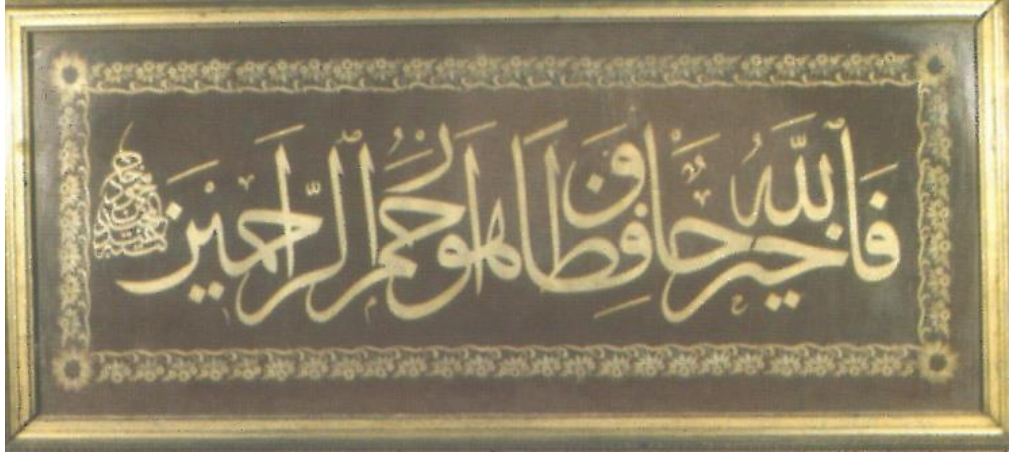
Hat târihi kaynaklarının hattatlıkla alâkalarından bahsettiği Sultan II. Murad, Şeyh Hamdullah’ın talebesi II. Bayezid, Kânûnî Sultan Süleyman, Sultan III. Murad, Sultan IV. Murad, Sultan II. Süleyman, Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmed, Sultan III. Selîm, Sultan II. Mahmûd, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülazîz hattatları himâye ve teşvîk etmişler, kendileri de bizzat bu sanata intisâb ederek onların yanında yer almışlardır.¹⁴ Devr-i saltanatlarında yaptırdıkları mimârî eserlere de yazılar yazmış olan bu hattat padişahların Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Türk İslâm Eserleri Müzesi, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi’nde kayıtlı eserleri bulunmaktadır.

Sultan II. Mahmûd’un yazdığı, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi’nde kayıtlı 1253/1837 târihli celî sülûs besmele;

---

¹⁴ A.g.m., 53-59.

Sultan Abdülmecid'in yazdığı, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde kayıtlı celi sülüs âyet-i kerîme;

Sultan IV. Murad'ın yazdığı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı celi ta'lik eser;

Sultan III. Mustafa'nın yazdığı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde kayıtlı celî ta'lik eser;

Sultan II. Abdülhamid'in yazdığı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'nde kayıtlı celî sülüs eser;

Sultan III. Ahmed'in yazdığı, Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dâiresi kapı üzerinde taşa hâkkolunmuş Kelime-i Tevhîd.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi hat sanatıyla beraber mûsiki, şiir gibi sanatın birçok dalında eser vermiş olan Osmanlı Sultanları her biri kendi döneminde olmak üzere nice eserler vermiş ve hâmilikleriyle de nice sanatkârın yetişmesine ve eserler üretmesine vesîle olmuşlardır.

İstanbul'da bir pâyitaht sanatı olarak icrâ edilegelmiş olan hat sanatının dünya üzerinde en iyi icrâ edildiği yer, bu yüksek alâkanın yanı sıra usta-çırak ilişkisine dayanan geleneğinin muhâfazası sebebiyle hâlen İstanbul'dur.¹⁵ Ayrıca bu şehir, mimârî şaheserlerin inşâ edildiği, yüksek düzeyde ilmî eserlerin telif edildiği bir şehir olmuştur.

---

¹⁵ A.g.m., 53.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HAT SAN'ATI

“Hat”, Arapça bir kelime olup sözlükte doğru yol, birçok noktanın birleşmesinden meydana gelen çizgi, yazı anlamlarına gelmektedir.¹⁶ İslâm kültüründe “hüs-n-i hat” “güzel yazı” mânâsında olup sadece İslâm yazıları için kullanılmıştır.¹⁷ Arabistan’da doğmuş olmakla birlikte zaman içinde İslâmiyetin yayılmasıyla Atlas Okyanusu’ndan Malezya adalarına kadar çok geniş bir coğrafyada yaşayan Müslümanlar tarafından benimsenmiş ve Latin yazısından sonra en çok kullanılan yazı olmuştur.¹⁸ Arâmî asıllı Nabatî yazı Arap yazısının kökenini teşkil etmektedir. Bugüne intikal eden binâ harâbeleri ve kitâbelerinden ileri seviyede bir medeniyete mensup oldukları anlaşılan Nabatîlerin M.Ö. 4. yüzyıldaki kitâbelerinin yazılarının Hz. Peygamber’in dünyâya gelmesinden daha önceki döneme ait Arapça kitâbelerdeki yazılara benzerliği Arap yazısının Nabatî yazısından oluştuğunu göstermektedir.¹⁹ Nabat yazısının “cezm ve meşk” diye adlandırılan iki üslubu vardır. Bu iki üslup İslâmiyet’ten sonra devam eden yıllar içerisinde güzelleşerek sanat yazısı seviyesine yükselmiş, meşk tarzı, yuvarlak ve yumusak karakterinden dolayı cezm tarzına göre daha fazla tercih edilmiştir.²⁰

İslamiyet’in ilk dönemlerinde çok az kişi tarafından kullanıldığı halde, oluşan ve gelişen dinî motivasyona uygun bir yazı da gelişme sürecine girdi. Kur’an-ı Kerim’in Mekke’de nâzil olmaya başladığı zamanlarda, sonraları adına “kûfî” denilen yazı çeşidi yaygın olarak kullanılmakta idi.²¹ Cesâmeti, bu yazıyı Kur’an yazmaya uygun kılmamaktadır. İbn Mukle adına “nesih” denilen ve hızlı yazılabilen bir yazı çeşidini

¹⁶ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999), 17.

¹⁷ A.g.e., 17.

¹⁸ Ali Alparşlan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, (İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009), 27.

¹⁹ A.g.e., 27-28.

²⁰ M. Uğur Derman, “Hat”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDVY, 1997), C. 16, 427-428.

²¹ Tahsin Hancıoğlu, “Konya’daki Selçuklu Çini Dekorasyonunda Yazı Sanatı”

(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1986), 10.

geliştirerek ortaya koydu. Sonrasında İbn-i Bevvab (ö.413/1022) sülüs yazıyı tekâmül ettirerek gelişimini sağlamıştır.²² Arap yazı sanatında üstün bir yeri olan Yâkût-el Musta'sımî (ö.698/1298) kendi devrine kadar geliştirilmiş ve denenmiş yazıları toplayarak kendi yazı târihinin en önemli teşebbüslerinden birini yapmış ve “Aklâm-ı sitte” yi oluşturmuştur. Bunlar; nesih, sülüs, reyhanî, muhakkak, tevkî' ve rikâdır.²³

İslâm'ın doğuşuyla beraber bu dinin öğretilmesi, vahyin kaydedilmesi, korunması ve yayılması gerekliliği yazının önemini daha da arttırmıştır. Hicrî I. ve II. asırlarda yazı şeklen ve imlâ yönüyle, diğer cihetten estetik yönüyle tekâmül arzemiş ve İslâm sanatlarının önemli dallarından biri olmuştur.²⁴ “Güzel olan ne varsa güzel sunulmalıdır” anlayışıyla Kur'an'ı, Hâlık'ın kelâmına yakışacak letâfet ve estetik dâhilinde yazma konusunda gösterilen gayret ve titizlik yazının sanat yazısı seviyesine yükselmesini sağlamıştır.²⁵ Yazının insan için ehemmiyet ve elzemiyetine, onun kutsî olduğuna²⁶ dâir pek çok âyet ve hadis vardır. Allah'ın insanlığa ilk hitâbı “oku” ve “yaz” emridir. “Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. O keremine nihâyet olmayan rabbinin adıyla oku ki O, kalemle yazmayı, bu vâsita ile insana bilmediğini öğretti” (*Alak Sûresi 1-5*), “Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın, yazsın” (*Bakara Sûresi 282*). Bu âyetlerde yazının önemi ortaya konulurken diğer taraftan da kutsiyeti vurgulanmıştır. Bu durum müslümanların askerî, iktisâdî, siyâsî başarılarını ilim ve sanat sahalarında da göstermeleri için itici bir güç olmuş ve en yüksek medeniyet seviyesine ulaşmışlardır. Hat san'atı, Osmanlı devrinde estetik kudret ve zirvede kalış müddetiyle en üst mertebelere erişmiş, “Türk Hat San'atı” adıyla anılacak bir kimlik kazanmıştır.²⁷ Osmanlılar'ın ilk yüzelli yılında tahtta olan hükümdarların hat sanatına ilgisine dâir malûmat olmamakla birlikte İstanbul'un fâtihi Sultan II. Mehmed'in yazma kitaba verdiği ehemmiyet ve oğlu Şehzâde Bayezid'in Amasya'da

---

²² Derman, “Hat”, 427-428.

²³ A.g.m., 427-428.

²⁴ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 17.

²⁵ A.g.e., 18.

²⁶ Derman, *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, (İstanbul, IRCICA, 1992), 15.

²⁷ Derman, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 11, 20.

vâli iken “geleceğin hat dehâsı” Şeyh Hamdullah’a babasının kütüphânesi için kitap yazdırdığı bilinmektedir.²⁸ Tahmînen 1485 yılında ibadet yalnızlığına çekilen Şeyh Hamdullah daha önce Abbâsî devri anlayışına bağlı olan aklâm-ı sitte tavrını “Şeyh tavrındaki aklâm-ı sitte” ye tebdîl eyleyerek “Türk Hat San‘atı’nın pîri” mertebesine yükselmiştir.²⁹

2.1.1. HAT SAN‘ATINDA YAZI ÇEŞİTLERİ (Aklâm-ı Sitte)

2.1.1.1. MUHAKKAK: İsbat olunmuş, doğruluğu anlaşılmış anlamına gelen muhakkak XVI. yüzyıla kadar mîmârî eserlerde kullanılmıştır. Sülüs kalem kadar kalem kalınlığında olduğu halde muhakkak yazıda harfler büyük ve yayılma istidadındadır. Büyük boy Kur’an-ı Kerîmler bu yazıyla yazılmıştır.³⁰

2.1.1.2. REYHÂNİ: Muhakkak denilen yazı çeşidine tâbi olarak onun özelliklerinde, fakat nesih yazıda olduğu gibi küçük ve ince yazılan bir yazı çeşididir. Mushaf ve kitap yazımında kullanılmıştır. Yâkut Musta’simî tarafından en üst seviyesine getirilmiştir.³¹

2.1.1.3. SÜLÜS: Hat nev’ileri arasında en fazla kullanılmış olan yazı çeşididir.³² Lügat manası üçte bir demek olan yazıda umûmiyetle kalem ağzı 3 mm. genişliğindedir. Ümmü’l-hutût (yazıların anası) kabul edilen sülüs an‘anevî yazı öğreniminde ilk öğrenilen yazı çeşididir. Harflerin üçte ikisi düz, üçte biri yuvarlak olduğu için bu adı almıştır.³³

2.1.1.4. NESİH: Bu yazı çeşidinde kalem kalınlığı sülüs yazının yani 1 mm. kadardır. Lügate bir şeyin hükmünü iptal eden, ortadan kaldıran manasına gelen

---

²⁸ A.g.m., 20-21.

²⁹ A.g.m., 21.

³⁰ A.g.e., 82.

³¹ A.g.e., 82.

³² Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 73.

³³ Mahmud Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981), 78.

nesih³⁴ sülüsle beraber en çok kullanılan yazı çeşididir. Genellikle Kur'an-ı Kerim'lerin ve kitapların yazımında kullanıldığı için kitap yazısı olarak da bilinir.³⁵

2.1.1.5. TEVKÎ': Tevkî' yazısı, sülüs yazının kurallarına tâbidir. Padişaha ait belgelerin yazımında kullanılırken sonraları yerini Dîvânî yazıya bırakmıştır. Sülüsten temyiz edeceğimiz yönleri harf boylarının daha kısa, çanakların ise daha küçük ve kıvrak oluşudur. Yazının en mümeyyiz vasfı birleşmeyen harflerin birleşmesidir.³⁶

2.1.1.6. RİKÂ': Tevkî' yazının ince kalemle yazılanıdır. Umûmiyetle harflerin birbirine bitişik olmasından dolayı hızlı yazılmaya elverişlidir. İran'da Ta'lîk yazısı İran'da, dîvânî yazı çeşidi de Osmanlı'da ihdâs olup gelişene kadar bu yazı kullanılmamıştır. İlmiye icâzetnâmelerinin bu yazı çeşidi ile yazılması sebebiyle hatt-ı icâze adı da verilmiştir. Bu yazı çeşidine karakter kazandıran Ebû Ali İbn Mukle'dir.³⁷

2.2. DİĞER YAZI ÇEŞİTLERİ

2.2.2. KÛFÎ: Kûfî yazı, düz ve yuvarlaklığı belirli ölçüler içinde karıştırılarak kalemin tabiatına uygun sûrette yazılır. İslâmın ilk yıllarında Kur'an yazmağa tahsis edilmiştir. Yazma kûfî ve yapma kûfî olarak iki kısımdır. Hz. Ali ve Hz. Osman'ın kûfî yazı çeşidi ile yazmış oldukları Mushaf'lar Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi G.Y.-1411 numarasında kayıtlıdır.³⁸

2.2.1. TA'LÎK: Her harfinin yuvarlaklığımsı olduğu düz harfin bulunmadığı bu yazı çeşidinin kalem kalınlığı sülüs yazı kalemi kadardır. İlk olarak Hoca Ebu'l-Âl tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Osmanlı hattatları arasında, İsfahanlı Hoca Tâceddin'in tevkî' ve rik'a kalemlerinden alarak meydana getirdiği ve Hoca Abdülhay-ı Münşî'nin olgunlaştırdığı yazıdır.³⁹

---

³⁴ A.g.e., 78.

³⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 77.

³⁶ A.g.e., 80.

³⁷ A.g.e., 80.

³⁸ A.g.e., 69-71.

³⁹ Yazır, *Kalem Güzeli*, 83-84.

2.2.3. DÎVÂNÎ: Dîvâna mensup anlamına gelmektedir. Fâtih döneminden kalmış dîvânî yazılardaki olgunluk daha önceki târihlerde teşekkül edip tekâmül bulduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı Devleti'nin resmî yazısı olup, fermanlar, mühimme ve ahkâm defterleri ve devletin kararları bu yazı çeşidi ile yazılmıştır.⁴⁰

2.2.4. CELÎ DÎVÂNÎ: Bu yazının ne zaman ve kimin tarafından îcâd edildiği bilinmemektedir. Dîvânî yazının en mükemmel şekline XIX. yüzyılda Bâb-ı Âlî'de ulaşılmıştır. Dîvânî'nin irisi manasını taşısa da ikisi arasında farklar bulunmaktadır. XVI. asır hattatlarından Tâcüddin'in bu yazının gelişiminde rolü bulunmaktadır.⁴¹

2.2.5. RİK'Â: Süratli ve kolay yazabilme ihtiyâcı neticesinde XIX. yüzyılda Dîvân-ı Hümâyün'da doğarak Bâb-ı Âlî kalemlerinde tekâmül bulan bir yazı çeşididir. Osmanlılarda günlük hayatta kullanılmıştır. Sürat ve pratiklik mantığı çerçevesinde harf bünyeleri basitleştirilmiş sin, şın harflerinin dişleri yok edilip fe, kaf, vav, mim harflerinin başları küçültülmüştür.⁴²

2.3. HAT SAN'ATINDA MALZEMELER

Kalem, kâğıt ve mürekkep hat san'atında en önemli malzemelerdir. Celî yazılar için sert ağaçlardan yapılmış geniş ağızlı kalemler kullanılır. Kalemin ağzı yazılacak yazıya uygun biçimde "kalemtraş" denilen keskin bir bıçakla açılır. "Makta" denilen ve fildişinden, kemikten veya sedeften yapılan bir altlık üzerinde kalemin ağzı kesilir. Yazının yazılacağı kâğıtlar ise gözü yormaması için suda eriyen boya ile ya da çayla boyanır. Boyanan kâğıtlar nişasta ve yumurta akı gibi malzemelerle aharlanır. Kâğıdın üzerine bu malzemelerin sürülmesi işlemine "aharlama" denilir. Bu işlem ile kâğıda mukâvemet kazandırılmış ve tashih işinin yapılması kolaylaştırılmış olur. Mührelenmiş kâğıtlar en az beş-altı ay dinlenmeye bırakılır. Bu sanatta kullanılan mürekkep de özel olarak üretilir. Mürekkep yapımında kullanılan is; nef, gaz, bezir yağ gibi maddelerin yakımıyla elde edilir. İs ile Arap zamkı dövülerek karıştırılır. Dövülen mürekkep süzöldükten sonra sulandırılarak kullanıma hazır hâle getirilir.

⁴⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 274.

⁴¹ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, (İstanbul: YKY, 2004), 22.

⁴² Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 276.

Kalem

Kalemtraş

Siyah mürekkepten başka kırmızı renkl “lâl” mürekkebi, sarı renkli “zırnık” mürekkebi altının ezilmesiyle “zer” mürekkebi ve beyaz renkli üstübeçten elde edilen mürekkep kullanılır.

Hokka

Makta

Mürekkebin içine konulduğu cam, metal, porselen kaplara “hokka” denilmektedir. Hokkanın içine ham ipekten adına lik’a denilen ham ipek konularak kaleme fazla mürekkep gelmesi önlenir ve kalemin ucu korunmuş olur. İbrişim ipiyle düzgün yazmaya yarayan ve satır düzeni mantığı ile oluşturulan plakaya “mıstar” denilir. Mıstarın üzerine kâğıt konularak bastırılır ve satır çizgilerininin kâğıt üzerinde izinin çıkması sağlanır. “Zîr-i meşk” denilen yazı altlığı da hattatlar tarafından üzerinde

yazı yazmak amacıyla kullanılmaktadır. Zîr-i meşkler umûmiyetle kâğıtların üst üste konulması sûretiyle oluşturulan mukavvadan veya deriden yapılır.⁴³

2.4. HAT SAN'ATINDA EKOLLER

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey ve ardından padişah olan Orhan Bey devirlerinde sülüs ve celi sülüs yazılarında Selçuklu etkisi devam etmiş, bu dönemdeki yazılar Selçuklu tarzında yazılmış ve Selçuklu sülüsü diye anılmıştır. İznik'teki Orhan Gâzi ve Hacı Özbek câmiilerinin kitâbeleri bunun en güzel örnekleridir. I. Murad devrinde Selçuklu tarzından uzaklaşma başlamıştır. Bu süreç XV. yüzyıl sonlarında başlayacak ve yazıyı güzelleştirecek olan Türk tarzına başlangıç ve hazırlık sürecidir. İznik'teki Nilüfer Hatun İmâreti kitâbesi bu süreci ifâde eden bir örnektir. Bu dönemde Amasya'da yaşayan Şeyh Hamdullah, Abdullah Amâsî, Cemâl Amâsî ve Muhyiddin Amâsî Amasya'nın ünlü sanatkârlarıdır. Buranın şehzâdeler şehri olması sebebiyle burada sancak beyliği yapan Fâtih'in oğlu II. Bayezid Şeyh Hamdullah ile tanışmış ve ondan hat dersleri almıştır. Abdullah Amâsî, Cemâl Amâsî ve Muhyiddin Amâsî Yâkût-el Musta'sımî (ö.698/1298) tarzından uzaklaşmış olsalarda yazılarında akıcılık ve canlılık sağlayamamışlardır. Şeyh Hamdullah ise sanattaki mahâreti ile şöhret bulmuştur. II. Bayezid'in sancak beyi iken Şeyh Hamdullah'dan yazı dersleri alması, padişah olduğunda Şeyh Hamdullah'a İstanbul kapılarının açılmasına vesile olmuştur. Padişah, onu İstanbul'a davet etmiş ve Osmanlı aklâm-ı sottesinin kurulması böylelikle gerçekleşmiştir.⁴⁴

2.4.1. ŞEYH HAMDULLAH EKOLÜ

Hat tarihinde kendisine “kıbletü'l-küttâb” yani “hattatların kıblesi” denilmiş ve Türk yazı üslûbunun başlangıcı sayılmış olan Şeyh Hamdullah ile yazı sanatının yeni başkenti İstanbul olmuş ve bu sanatın merkezi kabul edilen Bağdat önemini yitirmiştir. XV. yüzyıla kadar Osmanlı hat san'atında görülen Anadolu Selçuklu, İran ve Arap etkisi XV. yüzyılın sonlarına doğru Amasyalı Şeyh Hamdullah'ın Abbasîlerin saray hattatı Yakut'un yazılarındaki en güzel harfleri seçerek kendi estetik anlayışını ekleyip yepyeni bir tarz meydana getirmiştir.

---

⁴³ A.g.e., 333-346.

⁴⁴ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 27-29.

2.4.2. AHMED ŞEMSEDDİN KARAHİSÂRÎ EKOLÜ

XVI. yüzyılın en önemli hattatlarından olan Karahisârî, Yakut yolunu devam ettirmiş, yazıya getirdiği estetik anlayış ve yeniliklerle döneminde hayranlık uyandırmıştır. Yazılarında grafik tasarım anlayışı görülen Karahisârî'nin mektebi devam etmemiştir. “Şemsü'l-hat” (hat güneşi) diye şöhret bulan Karahisârî'nin, Kânûni için yazdığı Mushaf (Kur'an-ı Kerim) en önemli eserlerindedir.⁴⁵

2.4.3. HÂFİZ OSMAN EKOLÜ

Şeyh Hamdullah'ın üslûbu yaklaşık 150 yıl devam ettikten sonra XVII. yüzyılın ortalarında Hâfız Osman ismindeki büyük usta Şeyh Hamdullah'ın yazılarını çok iyi mütâlaa ve tetkik ederek yazıya yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Hat tarihinde Şeyh Hamdullah klâsik dönemin başlangıcı kabul edilirken Hâfız Osman onu zirveye taşıyan usta olarak anılmış ve bu başarısından dolayı “şeyh-i sâni” yani “ikinci şeyh” olarak adlandırılmıştır. Yirmibeş mushaf yazmış ve yazdığı mushaflar İslâm dünyasında rağbet görmüştür.⁴⁶

2.4.4. MUSTAFA RÂKİM EFENDİ EKOLÜ

Hâfız Osman ve ağabeyi İsmail Zühdî'nin yazılarını çok dikkatle tetkik ederek yazıdaki karışıklık ve dengesizliğe son veren Mustafa Râkım Efendi, Türk celî sülüsüne önemli bir merhale daha yaşatarak şahika seviyeye çıkmasına sebep olmuş, İ. H. Baltacıoğlu'nun deyişiyle “Sinan Türk mimârisinde, Michel Ange heykeltraşlıkta ne yapmışsa daha fazlasını Mustafa Râkım yazıda yapmıştır”. Ressam oluşunun da etkisiyle yazıya kazandırdığı estetik ve istif mükemmeliyetinin yanı sıra dikey harflerin boylarının uzunluğu ve bu harflerin Selçuklulardan gelen bir istif anlayışıyla beşli, sekizli ve onlu gruplar halinde dizilerek umumiyetle aralarının boş kalması şeklinde yazılan yazı Mustafa Râkım Efendi'nin tasarruflarıyla dengeli, âhenkli ve mükemmel seviyeye ulaşmıştır. Fatih semtindeki Nakşidil Sultan Türbesinin ve Nusretiye Câmii'ndeki yazıları onun sanat dehâsının delilleridir.

---

⁴⁵ A.g.e., 109.

⁴⁶ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 117.

Osmanlı tuğrası da Mustafa Râkım Efendi'nin tasarruflarıyla nihâî şekline erişmiştir.⁴⁷

2.4.5. MAHMÛD CELÂLEDDİN EKOLÜ

Yazıyı kat'i olarak kimden öğrendiği bilinmemektedir. Yazıyı meşhur hattatların yazılarını tetkik ederek öğrenmiş olacaktır. Hâfız Osman'ın yazılarını gözönüne alarak yazdığı sülûs ve nesih âdeta Hâfız Osman'inkinden farksızdır. Celî yazılarında ise sertlik ve kütlük, gurur ve azamet görülmektedir. Çokça yazmış bir hattattır. Eyüpsultan'daki Mihrişah Sultan türbesinin yazıları ona aittir.⁴⁸

2.4.6. YESÂRÎZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ EKOLÜ

Türk hattının en önemli ustalarından kabul edilen Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi "Türk Nestalik Ekolü"nü kurmuş olmasıyla ehemmiyet kazanmıştır. İran nestalik üslûbunda görülen sıkışıklık Yesârîzâde'nin hamleleriyle giderilmiş ve hattatlar İran üslûbünü terk ederek Yesârîzâde'yi takip etmişlerdir. Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, Abdülfettah Efendi yetiştirdiği talebelere aittir.⁴⁹

2.5. KİTÂBELER

Arapça "k-t-b" kökünden türeyen ve yazmak, kâtiplik etmek anlamlarında kullanılan kitâbe,⁵⁰ genel anlamıyla mimârî bir eserin üzerinde bulunan yazılar için kullanılmaktadır. Her milletin kendine mahsus kitâbesi vardır, İstanbul'da daha önce hayat sürmüş medeniyetlerin de kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbeler, ihtivâ ettikleri malûmat ile birlikte estetik yönleriyle de târihî birer vesîka mâhiyetindedirler. İlk inşâ, tamir, tecdîd ve tevsi' faaliyetlerini ifâde etmek üzere umûmiyetle yapının ilk bakışta görülebilecek kısımlarına konulmaktadır. Osmanlı kitâbelerinde Arapça, Farsça ve Türkçe dilleri kullanılmış, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe olarak umûmiyetle manzum, nâdiren de nesir hâlinde yazılmıştır. Yazma ameliyesi taş, mermer, ahşap, çini, tuğla, maden gibi malzemelerin üzerine oyma, kabartma,

⁴⁷ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 118-119.

⁴⁸ A.g.e., 130-132.

⁴⁹ A.g.e., 141.

⁵⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yayını, 1946), C. 2, 284.

kakma teknikleriyle yapılmıştır.⁵¹ Kitâbeler, satır satır okunmak, yazmak, estanj ve fotoğraflarının alınması usûlüyle epigrafi kâidelerine göre tespit edilir.⁵² Kitâbelerde Anadolu Selçukluları devrinde kûfî de kullanılmakla beraber çoğunlukla celî sülüs yazı çeşidi kullanılmış ve aklâm-ı sitte hâkimiyeti başlamıştır. Hat san'atı Şeyh Hamdullah ile (833/1429-926/1520) Osmanlı hâkimiyetine geçince sürekli bir tekâmül arz ederek gelişmiş ve XX. yüzyıla erişmiştir.⁵³ Bu süreç içinde kitâbelerde celî sülüs, celî ta'lik, ma'kılî, kûfî ve az da olsa rik'a kullanılan yazı çeşitleri olmuştur.⁵⁴

Lügatte “alenî, ortada, büyük, açık, belli” gibi manalara karşılık gelen “celî” kelimesi İslâm hat san'atında, “yazının kendine âid ölçüsünden daha büyük bir şekilde yazılmasına denilmektedir. Başlangıçta İlk zamanlarda kûfî veya müstedir iki çeşit yazının büyük olarak yazılan boylarına “celîl”, büyük ebatlarda kâğıtlara yazılmasından dolayı “tûmâr” adı verilmiştir. “Celîl” yerine “celî” tâbiri IX. asır itibâriyle kullanılmaya başlamıştır.⁵⁵ Sülüs, nesih, ta'lik yazı çeşitlerinden ayrı olarak muhakkak, kûfî ve divânî yazıları da celî olarak yazılmıştır. Reyhanî yazı, muhakkak yazı çeşidinin husûsiyetlerine riâyatle yazıldığından büyütüldüğünde yine ortaya muhakkak yazı çıkacağı için, onun celîsi yazılmamış ve bu şekilde yazılmasına ihtiyaç sözkonusu olmamıştır.⁵⁶ Celî, öncelikle kuvveti, enerjiyi, murâd etmeyi ve azmi ifâde eden şekillerin sanatıdır. Bu yazı çeşidinde yorgunluğa, zayıflığa, beceriksizliğe karşılık gelecek, en ufak bir emâreye rastlayamazsınız.⁵⁷ Bu psikolojik yaklaşım, fizyolojik olarak celî harflerinin anatomisinde kökleşme,

---

⁵¹ Kemal Özkurt ve Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, S. 14, 2009, 276.

⁵² Alparslan, “Kitâbe”, *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2002), C. 26, 78.

⁵³ Derman, “Osmanlı İstanbul’unda Hat San’atı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2014, 476.

⁵⁴ Özkurt ve Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, 277.

⁵⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 60.

⁵⁶ Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, (Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1983), 8.

⁵⁷ İ. Hakkı Baltacıoğlu, *Türkler’de Yazı Sanatı*, (Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 42.

tıkızlaşma, düzleşme ve kıvrımlaşma şeklinde görülürken celî yazıya olgunluk devrinin sertlik, ululuk, netlik, direnç gibi hallerini vermiştir.⁵⁸

Osmanlı dönemi kitâbelerinde “ebced” rakamla târih düşürme yöntemi kullanılmış, Arap alfabesinde her bir harfin rakamsal değerinin matematiksel toplamıyla kitâbenin yazılmasına sebep olan konunun târihinin (inşâ, vefât, tecdîd, tevsî‘, tamir) edebî bir şekilde verilmesi hedeflenmiştir.⁵⁹ Kitâbe muhteviyâtları mimârî eser hakkında malûmât vermekle beraber aşağıdaki örneklerde olduğu gibi içerikleri duâ, âyet ve hadisten de müteşekkil olabilmektedir.

I.Mahmûd Taksim Maksemi’nde;

“Biz her şeyi sudan yarattık” (*Enbiyâ Sûresi, 30. âyet*),

⁵⁸ A.g.e., 43.

⁵⁹ Özkurt ve Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, 277.

Nusretiye Câmii girişı sol kapı üzerinde;

“Amellerin en fazîletlisi ilk vaktinde kılınan namazdır” (Tirmizi, *Mevârid*, 13),

Bayezid Câmii çınar tarafı avlu kapısı iç yüzünde;

“Bütün kapıları kendilerine açılmış olan Adn cennetleri vardır” (*Sad Sûresi*, 50. âyet),

Topkapı Sarayı Bâbüsselâm’da;

“Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun rasûlüdür” (*Kelime-i Tevhid*),

Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn'da;

“Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır. Onlara, ‘girin oraya esenlikle, güven içinde’ denilir. Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar. Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar oradan çıkarılmayacaklardır.” (*Hicr Sûresi, 45-48. âyet*),

I.Mahmûd Kütüphânesi’nde;

“Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın ismiyle, Onda dosdoğru yazılar vardır” (*Beyyine Sûresi, 3. âyet*),

Kapalıçarşı Fesciler Kapısı üzerinde;

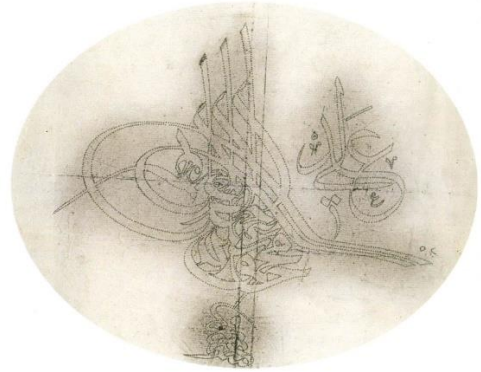
“Çalışıp kazanan Allah’ın sevgilisidir” (*Hadis-i şerîf*).

2.5.1. KİTÂBENİN HAZIRLANIŞI

Yazılacak yerin yüksekliği ve mekânın ölçüsü nazar-ı dikkate alınarak celî harflerin incelik ve kalınlıkları tespit edilerek yazılan kitâbelerde önce yazının kalıbı hazırlanır. Hattat kalıp yazısını mukâvemetli beyaz kâğıt üzerine sulu mürekkeple veya siyah kâğıt üzerine zırnıkla yazar, tashih ihtiyacı varsa gerekli tashihi yapar.

Üst kalıp

Alt kalıp

Sonrasında yazı usûlüne uygun iğnelenir. Kalıp olarak hazırlanan yazının altına aynı ebatta birkaç kat kâğıt konur, ıhlamur ağacının üzerine yerleştirilen bu kâğıtlar harflerin, diğer hareke ve işaretlerin etrafından, içe ve dışa doğru hiçbir sapma yapmadan dik bir şekilde sık aralıklarla iğnelenir. Üstteki kâğıt “üst kalıp”, alttakiler ise “alt kalıp” olarak adlandırılır. Yazının yazılacağı zemînin üzerine alt kalıplardan

biri yerleştirilir ve kömür tozu bu deliklerin üzerinde gezdirilir. Yazı bu işlemle noktalar hâlinde zemîne geçirilmiş olur. Bu işleme “yazı silkelemek” denir. Eğer yazı siyah bir zemîne geçirilecekse kömür tozu yerine tebeşir kullanılır.⁶⁰

2.5.2. KİTÂBELERİN ÜZERİNDEKİ PADİŞAH TUĞRALARI

Türkçe bir kelime olan “tuğra”, padişahın isminin yazıldığı husûsî bir şekildir.⁶¹ Geçmiş yüzyıllarda kitâbeler üzerinde tuğra bulunmazken mevcut en eski kitâbe üzerinde tuğraya III. Ahmed’in yaptırdığı Sarıyer Topuzlu Bend’de rastlanmaktadır. Üstte padişahın tuğrası altta kitâbe bulunmaktadır. Böylelikle bir tuğra geleneği başlamış ve binâ hangi padişahın döneminde yapıldıysa üstte o padişahın tuğrası ve altına kitâbe konulmuştur. En eski örneği Orhan Gâzi (1324-1362) devrinde olan tuğra, padişah ile babasının adını ve kendisine dâimâ muzafferiyeti dileyen duâdan müteşekkildir.⁶² Özellikle XVI. yüzyılda tezhipli olarak kullanılan tuğranın, kürsü, tuğ, zülfe, iç ve dış beyza ve hançer gibi kısımları bulunmaktadır. Bir amblem mâhiyetinde olan tuğra, tahtta bulunan padişahın adına çekilir ve o tahttan ayrılışına kadar devleti temsil eserdî. Osmanlı Devleti’nin bidâyetinden saltanatın kaldırıldığı zamana kadar ehemmiyetini korumuş ve kullanılagelmiştir. Ayrıca hat sanatında da bir form olarak kullanılmıştır.⁶³ Bu sebeble Türklerin hat sanatına getirdiği yaratıcılığı da temsil etmektedir.⁶⁴ Dolayısıyla tuğranın Osmanlı’ya özgü olduğu ve tüm İslâm dünyasında benzeri veya taklîdi olmadığı âşikârdır.⁶⁵ Tuğra çeken kimselere önceleri “nişancı”, “tuğraî”, “muvakkî” ve “tevkî” denilirken daha sonra “tuğrakeş” denilmiştir.⁶⁶ Tuğra, Orhan Gâzi devrinde basit çizgilerden müteşekkilen III. Selîm’den itibaren Hattat Mustafa Râkım Efendi’nin (1758-1826) dâhiyâne yaklaşımı ve sonrasında Sâmi Efendi’nin (1838-1912) yüksek bedii zevkiyle estetik

⁶⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 91-92.

⁶¹ A.g.e., 327.

⁶² Derman, “Osmanlı İstanbul’unda Hat San’atı,” 477.

⁶³ Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2011), 10.

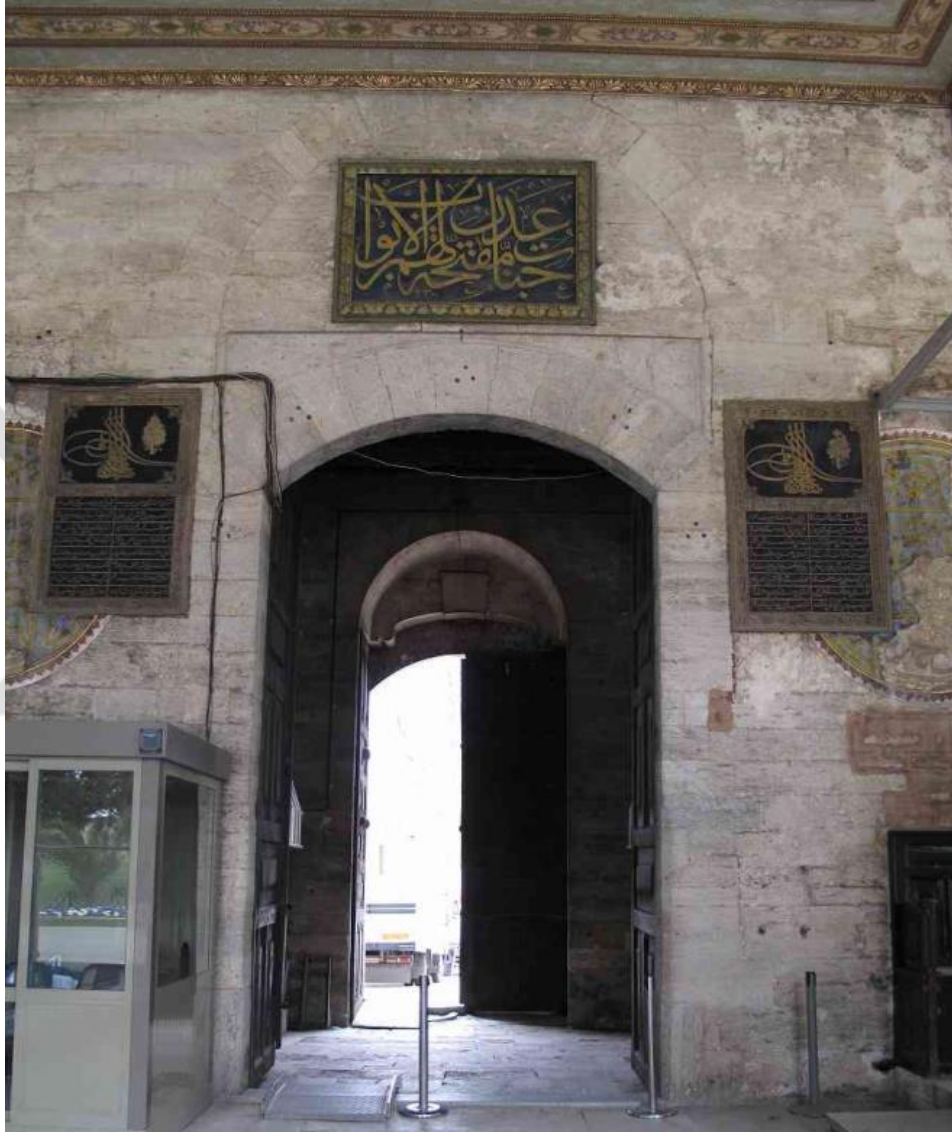
⁶⁴ Nihat Boydaş, “Osmanlı Tuğralarına Eleştiri Açısından Bir Bakış”, *Osmanlı* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 11, 76.

⁶⁵ Şule Aksoy, “Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler”, *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 11, 67.

⁶⁶ Derman, “Osmanlı İstanbul’unda Hat San’atı”, 477.

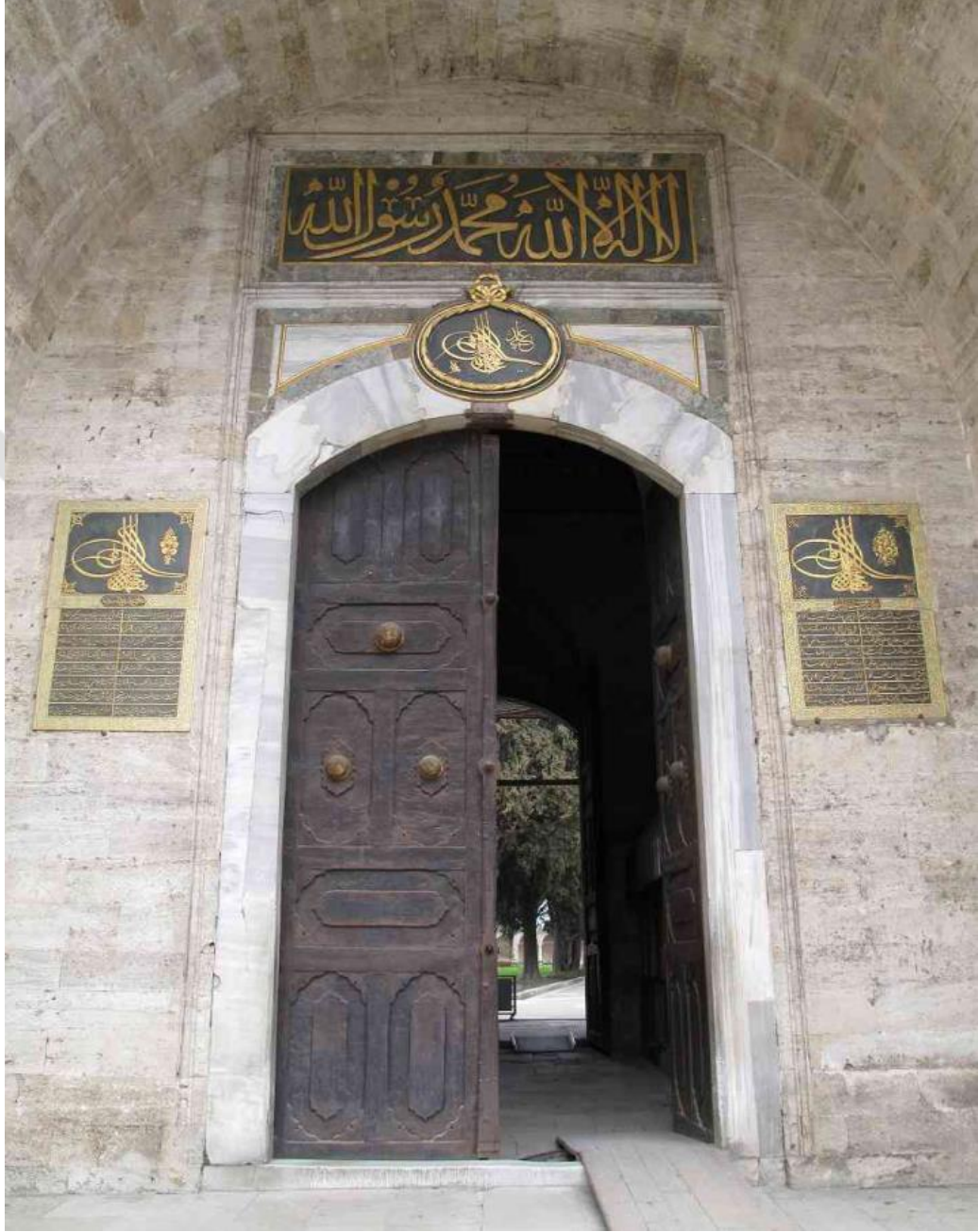
ölçülerinin zirvesine çıkmıştır. Sultan II. Mahmûd tuğrasıyla Mustafa Râkım Efendi bu sanatta bir şâheser meydana getirmiştir.⁶⁷ Tuğra formu kullanılarak tarîkat pîrlerinin isimlerinin veya âyet ve hadis yazıldığı da görülmüştür.⁶⁸

Topkapı Sarayı girişi Bâbüsselâm'ın iki yanında III. Mustafa dönemi kitâbeleri ve tuğrası yer almaktadır.

⁶⁷ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997), 392.

⁶⁸ Ali Aktan, *Osmanlı Paleografyası ve Siyasî Yazışmalar*, (İstanbul: Osmanlılar İlim ve İrfan Vakfı, 1995), 92.

II. Mahmûd devrinde yapılan tamir sonrasında teâmül gereği Bâbüs-selâm dış avlu tarafında orta kısma II. Mahmûd tuğrası konulmuştur.

2.6. ÇALIŞMADAKİ KİTÂBELERDE İMZÂSI OLAN HATTATLAR

2.6.1. ALİ BİN SÛFÎ

Kabri Karacaahmet Mezarlığı'nda hattatlar makberesi denilen yerde olan Ali bin Sûfî'nin hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Her cins yazıda üstad olmakla beraber özellikle celî sülûs ve müsenna yazılarda temâyüz etmiş ve celî yazı sahasında bu işin mümessili sayılmıştır. Bilinen imzalı yazılarının hepsi kitâbelerdir. Bunlar, Topkapı Sarayı Bâb-1 Hümâyûn kemeri aynasında, kapı kemeri üstünde ve yan tarafındaki yuvarlak müsenna yazılardır. Fâtih Câmî'nin üç parçadan müteşekkil inşâ kitâbesi de Ali bin Sûfî'nin yazılarıdır.⁶⁹

2.6.2. ŞEYH HAMDULLAH (837?-926/1433?-1520)

Amasyalıdır, şeyh, ibnü's-şeyh, kıbletü'l-küttâb, şeyhü'r-râmiyân ünvanlarıyla bilinir. Müstakimzâde, Şeyh Hamdullah Efendi'nin 840/1436 (*Tuhfe*, s. 185) Ekrem Hakkı Ayverdi 830/833-1426/1430 (*Fâtih Devri Hattatları*, s. 49) yılında dünyâya geldiğini söylemektedir.⁷⁰ Önceleri Yâkût-ı Musta'simî üslûbunu takip ederken daha sonraları talebesi olan II. Bayezid'in teşviği ile yazısında gelişme kaydetti ve yazıya yeni ölçüler kazandırarak sertliklerini giderdi. Osmanlı-Türk hattatlarının babası sayılan Şeyh Hamdullah Türk ekolünü kurmuş, 20. yüzyılın ikinci yarısında İslâm yazısının kalbi olan Bağdat artık eski ehemmiyetini yitirmiş ve İstanbul yazınının merkezi durumuna gelmiştir.⁷¹

2.6.3. HASAN ÇELEBİ (?-?/1002-1594)

Nereli olduğu ve ne vakit doğduğu bilinmeyen Hasan Çelebi, Çerkez asıllı olduğundan Çerkez Hasan diye bilinirdi. Önceleri Ahmed Karahisârî'nin kölesiyken daha sonra Karahisârî onu âzad ederek mânevî evladı eylemiştir. Bundan dolayı kendisine “Karahisârî kulu” da denmiştir. Aklâm-ı sitte ve celîyi Karahisârî'den meşk etmiş ve üslûbunun iyi bir temsilcisi olarak Hasan Halife olarak anılmıştır.

⁶⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Ali b. Yahyâ es-Sûfî”, İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDVY, 1989), C. 2, 458.

⁷⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 95.

⁷¹ Alparslan, “Türk Dünyasında Hat Sanatı”, *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2014), C. 12, 269.

Hocalarının seviyelerinde kudretli yazılar yazan Hasan Çelebi, Karahisârî'nin vefâtından sonra Şeyh Hamdullah uslûbunu benimseyerek bu sahada çok önemli eserler vermiştir. 1002/1594 târihinde vefât etti ve Sütlüce'de hocasının yanına defnedildi. Mezarı bugün mevcut değildir. Edirne Selimiye Câmii kitâbesinin çini üzerindeki yazılarıyla Süleymaniye Câmii kitâbesi ve çini üzerindeki celî sülûs yazılar Hasan Çelebi'ye aittir.⁷² Selimiye Câmii kubbe yazılarını kontrol ederken ve gözüne kireç bulaşması sonucu kalemlerini yıkadığı su ile yüzünü görme kudretini kaybettiği ve II. Selîm'in bundan dolayı kendisine maaş bağladığı rivâyet edilmektedir.⁷³

2.6.4. NÛRÎ EFENDİ

Hattat hakkında malumât bulunamamıştır.

2.6.5. MISRÎZÂDE ALİ ÜSKÛDÂRÎ

Hüsn-i hattı babasından meşkederek icâzet almıştır. Hüsn-i hat san'atıyla beraber hak san'atı ile de meşgul olmuştur. İstanbul'un muhtelif mezarlıklarında bulunan birçok mezartaşı kitâbesini Mısrîzâde Ali Efendi yazmıştır. Mermi Haskan, mâhir bir ta'lik hattatı olan Mısrîzâde Alî Rızâ Efendi'nin Samsun ve Trabzon'daki mezarlıklarda çok sayıda mezartaşı kitâbesinin bulunduğunu belirtmektedir.⁷⁴

2.6.6. DERVİŞ MEHMED (?-?/1000-1591)

İstanbul'un Tophâne semtinde doğan Derviş Mehmed'e dâir bilgi çok azdır. Mütevellîzâde ve Karahisârî Dervîşi olarak da anılmaktadır. Yazıyı Karahisârî'den öğrenmiştir. Hocasının yanında medfündür. Mimar Sinan'ın eseri Büyükçekmece Köprüsü'nün kitâbesini bu ünlü hattat yazmıştır. Tophâne'deki Kılıç Ali Paşa Câmii'nin yazılarını yazan Demircikulu Yusuf en tanınmış öğrencisidir.⁷⁵

---

⁷² Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 60.

⁷³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 114.

⁷⁴ "Mısrîzâde Ali Rızâ Üsküdârî", <https://ketebe.org/sanatkar/misrizade-ali-riza-efendi-640> [17.08.2018].

⁷⁵ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 63.

2.6.7. SULTAN III. AHMED (1083-1673/1148-1736)

IV. Mehmed ile Rabia Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan'ın küçük oğulları olan III. Ahmed 1673'te Hacıoğlu Pazarı kışlağında doğmuştur. 29 yaşında tahta çıkmış, yirmi iki yıl saltanatı sürmüştür. Edebiyat ve özellikle hat sanatı üzerine çalışmış olan Sultan ağabeyi Sultan II. Mustafa gibi⁷⁶ devrin meşhur hattatı Hâfız Osmân'dan icâzet almıştır. Mürekkep istediği Yedikuleli Abdullah Efendi'ye hokkasını iâde ederken içini en kıymetli mücevherât ile doldurduğu bilinmektedir. Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi'den ta'lik hattı öğrenen III. Ahmed daha çok sülüs ve celî sülüs ile eser vermiştir. Ayrıca tuğra formu üzerine çalışarak kendi adına tuğralar çekmiştir. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde dört eseri bulunan III. Ahmed 1736'da vefât etmiş ve Yeni Câmii Hatice Turhan Vâlide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir.⁷⁷

2.6.8. EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM EFENDİ (1099-1687/1168-1756)

1099/1687'de İstanbul Eğrikapı'da doğdu. İlk hat eğitimini babası Molla Aşkî Câmii imamı hattat Yusuf Efendi'den aldı. Daha Sonra Yedikuleli Seyyid Abdullah'dan aklâm-ı siteyi meşk ederek mezûn oldu. III. Ahmed kendisini takdîr eder ve iltifatta bulunurdu. 1737'de Topkapı Sarayı hat hocalığına tayin edildi ve saray kâtibi oldu. Nesta'lik hattını talebesi Kâtipzâde Mehmed Refi' Efendi'den meşk etti. Galata Azapkapı'da II. Mahmûd'un vâlidesi tarafından yaptırılan çeşme, sebîl ve mektebin kitâbelerini yazmıştır. Müstakimzâde, Tuhfe adlı eserinde talebelerinden bazılarını Mehmed Saîd b. Ahmed (ö. 1722), Mehmed Kâzım b. Mustafa (ö. 1726), Şeyh Abdülkâdir b. Abdullah (ö. 1750), Halil Paşa b. Yörük Hasan Paşa (ö. 1758), Mehmed b. Hasan (ö. 1763), Ahmed Hıfzî b. Mehmed (ö. 1767), Mehmed Saîd b. Hüseyin (ö. 1802) olarak kaydetmiştir. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 1449) en'am, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi Arapça yazmalar (nr. 6512, 6922) bölümünde, Michigan Üniversitesi Kütüphânesi (nr. 439, 441) kayıtlı murakka' ve

⁷⁶ Subaşı, "Hattat Osmanlı Padişahları", 56.

⁷⁷ Zübeyde Cihan Özsayiner, "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ndeki Osmanlı Sultanlarının Hatları", *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C.11, 62.

kıtaları bulunmaktadır. 1169/1755 târihinde vefât eden Mehmed Râsim Efendi Savaklar'da medfündür.⁷⁸

2.6.9. BEŞİR AĞA (?-?/1165-1752)

1137/1724-25 târihinde saraya intisab eden Beşir Ağa hemen ertesi yıl Dârüssaade ağalığına getirildi. Vezirlere, kadı ve müftülere hakaret, görevini kötüye kullanması ve rüşvet suçuna adının da karışması sebebiyle 1752'de görevden alındı. Suçunun büyüklüğünden dolayı hapis bulunduğu Kız Kulesi'nde padişahın emriyle katledildi. Aklâm-ı siteyi Hâfız Mustafa Efendi'den meşk etmiş, Mumcuzâde Mehmed Ağa'dan icâzet almıştır. Celî sülüs yazıda mahâretiyle bilinmektedir. Ayasofya Bâb-ı Hümâyûn cephesindeki imâret kapısı, depo olarak kullanılan kısımdaki kitâbeler, Ayasofya Meydanı'nda bulunan su terazisiyle yan yana olan çeşmenin kitâbesi, Emir Sultan Câmii'nin hâricindeki iki çeşmenin kitâbeleri, Şehzâdegân Mektebi'nin kitâbeleri Beşir Ağa'nın bugüne kadar gelmiş eserlerindedir.⁷⁹

2.6.10. ŞEYHÜLİSLÂM VELİYYÜDDİN EFENDİ (?-?/1182-1768)

Türk nesta'lik silsilesinin en önemli hattatlarından olan Veliyyüddin Efendi İstanbul'da doğdu. Medrese tahsîlini tamamladıktan sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmış daha sonra şeyhülislâm olmuştur. Ayrıca Galata, Mısır ve Mekke kadılığı yapmıştır.⁸⁰ Durmuşzâde Ahmed Efendi'den nesta'lik yazıyı meşkederek icâzet almıştır. Üsküdar Ayazma Câmii kitâbesi, Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa Sebîli ve Hekimoğlu Ali Paşa Sebîli kitâbesi, Şehzâdebaşı Dârülhadis Çeşmesi kitâbesi önemli eserlerinden bazılarıdır.⁸¹ Sultan III. Ahmed, İsmâil bin Osmân, Şeyhülislâm Mehmed Es'ad bin Abdullah, yetiştirdiği talebelerden bazılarıdır. Bayezid Câmii'nde bir kütüphâne yaptırmış ve İstanbul Veliefendi semtinde bugün hipodrom olarak kullanılan mesire alanını vakfetmiştir.⁸² Lâle

⁷⁸ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 145-148.

⁷⁹ Abdülkadir Özcan, "Beşir Ağa, Morali", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1992), C. 5, 555-556.

⁸⁰ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Haz. Mustafa Koç, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2011), 691.

⁸¹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 291-292.

⁸² Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 691.

Devri'nin lâle yetiştiricilerinden olan Veliyyüddîn Efendi otuz beş çeşit lâle yetiştirmiştir. 1182/1768 târihinde vefât eden Veliyyüddîn Efendi, Eyüp Nişanca'da Şeyh Murâd Dergâhı hazîresine defnedilmiştir.

2.6.11. YESÂRÎZÂDE MUSTAFA İZZET (1190-1776/?-?)

1190/1776'da İstanbul'da doğduğu tahmin edilen Yesârîzâde nesta'lık yazıyı babasından meşk ederek icâzet aldı. Önceleri babasının yolunu takip etti. Daha sonra harflerin anatomisi ve bağlantılarındaki incelik ve kalınlığın kesin ölçü ve nispetlerini ortaya koyarak Türk nesta'lık ekolünün kurucusu oldu. Yesârîzâde mektebinde daha önce satırda yaşanan daralma ve sıkışıklık yerini ferahlık ve açıklığa bırakmış, satır nizâmı önem kazanmış ve harflerin çanak ve küplerinde genişleme kaydedilmiştir. Ayrıca keşîdelerin uzunluğu da ölçü kazandı. Hattalık sanatında kazandığı mevki Yesârîzâde'nin Mekke ve İstanbul kadılığı, Anadolu kazaskerliği pâyesi ve fiilen Rumeli kazaskerliği vazifelerine tayin edilmesine sebep olmuştur. Abdülmecid'in emriyle nesta'lık harflerle kitap basımı Yesârîzâde'nin yazdığı harflerle yapılmıştır. III. Selîm, II. Mahmûd ve I. Abdülmecid zamanında inşâ ve tamir edilen binâların kitâbelerini yazan Yesârîzâde'nin irtihâlinden sonra 65.000 satır celî nesta'lık yazı kalıbı bıraktığı nakledilir. Nusretiye ve Hidâyet Câmii, Nusretiye Câmii Sebîli, İstanbul Valilik binâsının kapılarının yazıları Yesârîzâde'nin yazılarına örneklerdir. Kazasker Mustafa İzzet, Abdülfettah Efendi yetiştirdiği meşhur hattatlardandır.⁸³

2.6.12. SÂMÎ EFENDİ (1253-1838/1330-1912)

1253/1838'de İstanbul'da doğdu. Recâi Efendi'den sülüs celîsini, Boşnak Osman Efendi'den nesih ve sülüs yazı çeşitlerini ve öncelikle Kıbrısîzâde İsmail Hakkı Efendi'den sonrasında Ali Haydar Bey'den nesta'lık, divânî yazıyı Nâsîh Efendi'den, rik'a yazıyı da Mümtaz Efendi'den meşk etmiştir.⁸⁴ Celî sülüste Mustafa Râkım Efendi'nin, celî nesta'likte Yesârîzâde'nin yazısını geliştirerek güzelleştirmiş ve sanat kudretini ortaya koymuştur. Altûnizâde ve Cihangîr Câmii, Yeni Câmii ve Sebîli'nin, Şehzâde Câmii, Erenköy Zihni Paşa Câmii ve Gâlip Paşa Câmii,

---

⁸³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 297-299.

⁸⁴ A.g.e., 187.

Kapalıçarşı kapıları kitâbe yazıları Sâmi Efendi'nin celî yazılarından bazılarıdır. Nazif Bey, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, Mehmed Hulûsi, Hasan Rızâ, Kâmil Akdik, Ömer Vasfî, Necmeddin Okyay sayılabilir. 1330/1912'de dâr-ı bekâya irtihâl eden Sâmi Efendi Fâtih Câmii hazîresinde medfûndur.⁸⁵ Osmanlı Türk estetik anlayışına uygun sülûs, nesta'lık ve celîleri târihî seyri içinde en üst seviyeye yükselterek tekâmülünü sağlamıştır.⁸⁶

2.6.13. RÂKİM EFENDİ

Hattat Filibeli Bakkal Ârif Efendi'nin oğlu olan Râkım Efendi Filibe'de doğmuştur. Vefâ Mektebi'nde tahsilini tamamlamış üniversite muhâsebecisi olarak emekli olmuştur. Sülûs ve nesih yazıyı babasından öğrenmiş ve icâzet almıştır. Çok fazla yazı yazmamış olan Râkım Efendi Güzel Sanatlar Akademisi'nde muallimlik yapmıştır.⁸⁷

2.6.14. MEHMED KEŞFÎ EFENDİ

Hattat hakkında malumât bulunamamıştır.

2.6.15. KAZASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ (1216-1801/1293-1876)

Devlet adamı, hattat, neyzen, hânende ve bestekâr olarak geniş bir üne sâhip olan Mustafa İzzet Efendi 1216/1801'de dünyâyâ gelmiştir. İstanbul'da dinî ilimlerle beraber sanatın bazı dallarında da eğitimler aldı. Bir Cuma günü okuduğu na't-ı şerîfi II. Mahmûd'un çok beğenmesi üzerine Ali Paşa'dan onun sanat eğitimi ve terbiyesiyle alakadâr olmasını istemiş ve Galatasaray'da eğitim almasını sağlamıştır.⁸⁸ Mustafa İzzet Efendi'nin ünü saraya kadar ulaşmış ve Enderûn-i Hümayûn'a alınmasını sağlamış, burada mûsikı bilgisini daha da geliştirme imkânı bulan bu zât, Çömez Mustafa Vâsıf Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını, Yesârîzâde Mustafa Efendi'den de nesta'lık yazısını öğrenmiştir.⁸⁹ Mustafa İzzet Efendi, Eyüp Sultan Câmii imamlığı yapmış, Selânik, Mekke, İstanbul ve Anadolu kazaskerliği pâyeleri almıştır. 1293/1876 yılında vefât eden Mustafa İzzet Efendi Tophâne'de

⁸⁵ Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, (İstanbul: Maarif Basımevi, 1955), 359.

⁸⁶ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 188.

⁸⁷ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, (İstanbul: Tifdruk Matbaacılık, 1984), 264.

⁸⁸ İnal, *Son Hattatlar*, 154.

⁸⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 161.

Kadirhâne Tekkesi hazîresine defnedilmiş, mezar kitâbesini talebesi Muhsinzâde Abdullah Bey yazmıştır. Dinî ve lâdinî mûsikı formlarında yirmi üç eseri günümüze intikal etmiş olan Mustafa İzzet Efendi sülûs ve nesih yazı çeşitlerinde devrinin şeyhi celîde kendine has üslûbu olmakla beraber zaman zaman Mustafa Râkım Efendi yolunda eserler vermiştir. On bir Kur'an-ı Kerim, 200'ün üzerinde hilye-i şerîfe, on beş delâilü'l-hayrât, otuzu geçkin en'âm, sayısız murakka' ve kıta, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 408 numarada kayıtlı Kur'an-ı Kerim, Ayasofya Câmii'nde 7,5 metre çapında celî sülûs çehâr-ı yâr levhaları, Dolmabahçe Sarayı, Hırka-i Şerîf Câmii, Harbiye Nezâreti'nin yazıları eserlerinden bazılarıdır. Harf inkılâbı gerçekleşmeden önce matbaalarda kullanılmakta olan harfler Mustafa İzzet Efendi'nin eseridir.⁹⁰ Mehmed Şevket Vahdetî, Şefik Bey, Muhsinzâde Abdullah Bey, Abdullah Zühdi Bey, Hasan Rızâ Efendi, Kayışzâde Osman Efendi, Mehmed İlmî Efendi, Mehmed Hilmi Efendi yetiştirdiği talebelerinden bir kısmıdır.⁹¹

2.6.16. ABDÜLFETTAH EFENDİ (1230-1814/1314-1896)

Hicrî 1230 senesinde dünyâya gelen Abdülfettah Efendi, Hüsrev Paşa'nın seraskerliğinde Arapça, Farsça ve hendese okudu. Sülûs, nesih, ta'lik, divânî ve rık'a icâzetleri aldı. Özellikle celî aklâm-ı sitte ve nesta'lik eserler veren Abdülfettah Efendi ayrıca bir devlet adamıdır. Serasker Hüsrev Paşa'nın himâyesinde iken Müslüman olmuş ve evkaf ve mal müdürlüğü vazîfelerini ifâ etmiştir. Vâlilik görevi de yapmış İstanbul'a döndüğünde Darphâne'de Sersikkezen (para ve madalya kalıplarını basanların başkanı) olmuştur. Hâfız Mustafa Şâkir Efendi'den aklâm-ı sitte, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den nesta'lik yazısını meşk ederek icâzet almıştır.⁹²

2.6.17. MEHMED RİF'AT EFENDİ

Hakkında çok fazla bilgi olmayan hattatlardandır. Tezhib ve ciltçilikte mâhir olduğu söylenen Mehmet Rif'at Efendi Şabâniyye tarikatına mensuptur. Vefât târihi hakkında muhtelif görüşler vardır. Karaca Ahmed Türbesi civârında medfûndur.

---

⁹⁰ A.g.e., 167-168.

⁹¹ İnal, *Son Hattatlar*, 161.

⁹² A.g.e., 87.

Aksaray Pertevniyâl Vâlide Sultan Câmii'nin kuşak yazısı Mehmed Rif'at Efendi'nin eseridir.⁹³

2.6.18. MEHMED NAZÎF EFENDİ (1262-1846/1331-1913)

1262/1846 yılında Bulgaristan Ruscuk'da doğan Mehmed Nazif Efendi daha küçükken babası ile İstanbul'a göç etti. Enderûn-i Hümâyûn'a intisâb etti. İlk meşkini ilim tahsîli ile beraber Abdülahad Vahdetî'den aldı. 1282 yılında Şefik Bey'den sülûs ve nesih yazılarını meşk ederek icâzet aldı. Celî yazının inceliklerini Hasan Rızâ Efendi vâsıtasıyla tanıştığı Sâmi Efendi'den öğrendi. Bunun dışında Sâmi Efendi'den nesta'lık ve divânî meşk ederek icâzet aldı, ondan tuğra çekmeyi öğrendi.⁹⁴ Deve derisinden Kara göz takımı yapmakta fevkalâde mâhir olduğunu Kâmil Efendi söylerdi.⁹⁵ Yıldız Orhâniye Kışlası kapısında nesta'lık ve celî sülûs kitâbe, Yıldız Saat Kulesi kitâbesinde celî nesta'lık kitâbe, Selimiye Istabl-ı Âmiresi üzerindeki yazılar Mehmed Nazif Efendi'nin yazılarından bazılarıdır. Göğsünden ve kalbinden mustarib olduğu halde 1331/1913 senesinde vefât etti. Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi.

2.6.19. DERVİŞ YAHYA MUHYİDDİN

Hattat hakkında malumât bulunamamıştır.

2.6.20. ÂRİF BEY (Çarşambalı) (?-?/1310-1892)

İstanbuldudur. Sülûs ve nesih Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den, ta'lik Sâmi Efendi ve Kıbrısîzâde İsmail Hakkı Efendi'den öğrenmiştir. Yazdığı Mushaf ve delâilü'l-hayrât nesihdeki kudretinin göstergesidir. Ta'lik istifleri de fevkalade başarılı idi. Şefik Bey onun için imzasız yazısı gösterilse kimin yazısı olduğu anlaşılırdı demektedir. Beşiktaşlı Nûri Efendi de Râkım Efendi tarzında yazdığını söylemiştir.⁹⁶

---

⁹³ İnal, *Son Hattatlar*, 328.

⁹⁴ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 195.

⁹⁵ İnal, *Son Hattatlar*, 232.

⁹⁶ A.g.e., 48-53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN HAT SAN'ATI AÇISINDAN İNCELENMESİ

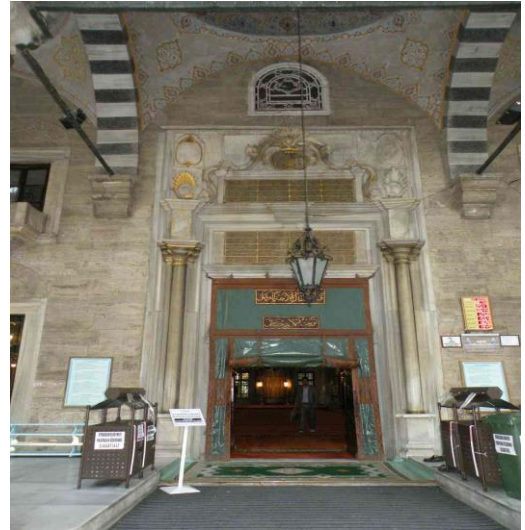
EYÜP SULTAN CÂMİİ

İstanbul'un fethinden sonra Fâti̇h Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Câmînin inşâsına dâir Evliya Çelebi'nin belirttiği târih 944 olmakla beraber (1537-38) gerçeğe uygun değildir. Hüseyin Ayvansarâyî ise 863/1458-59 yılında yapıldığını belirtmektedir. Bunu açıklayan dört mısradan müteşekkil kitâbesi cümle kapısı üzerindedir. Hadîkatü'l-Cevâmî'de belirtildiğine göre Çandarlı İbrahim Paşa iç avludaki şadırvanı yaptırmıştır. I. Ahmed muvâcehe penceresini açmış, III. Ahmed zamânında mahyalar kurulabilmesi için minâreler yükseltilmiş ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından da türbeye gümüş parmaklık konulmuştur. Câmînin 1766 depreminde büyük zarar görmesi üzerine 1776 yılında Sadrazam Derviş Mehmed Paşa tamir ettirmiş olmasına rağmen bu tamirin binâyı kurtarmaya yetmediği anlaşılmıştır.

Daha önceleri câmînin içinde saklanırken 1956 yılındaki onarım esnâsında

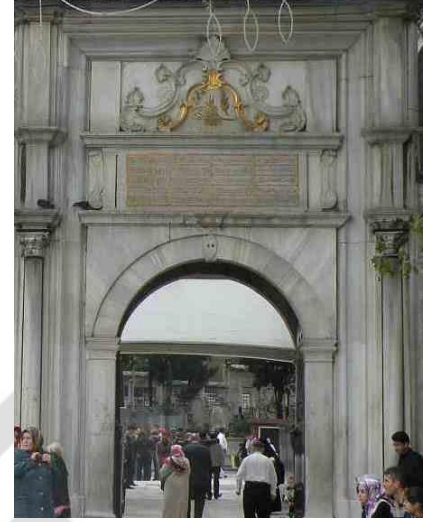
Eyüp Sultan Câmîi

Eyüp Sultan Câmîi cümle kapısı

yokolan ve bir nüshası Ekrem Hakkı Ayverdi’de olan Ruznâme’de belirtildiğine göre 1798 Martında (Şevvâl 1212) câminin tamiri kararı verilmiştir. Tamire başlanıldığında bunun pek mümkün olmadığına anlaşılması üzerine kırk üç gün öylece bırakılarak 1798 Mayısında (Zilhicce 1212) yıkımına başlanmış ve aynı yılın Temmuzunda temelina kadar inilmiştir.

Ruznâme’de bütün inşaat safahâtı ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Câminin inşaatı 7 Temmuz 1800 (14 Safer 1215) târihinde tamamlanmış ve 25 Ekim 1800 (6 Cemâziyelâhir 1215) günü de selâmlık töreni ile resmî açılışı yapılmıştır. Câminin Fâtih devri şekli hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi’nin tespiti önleri revaklı medrese odalarının iki tarafta avlu boyunca olduğu ve bu avlunun dâhilinde türbenin de bulunduğu şeklindedir. Her bir cephede sekizer adetten on altı hücrelidir. Revakları da kubbeli ve son cemaat yeri revakı ise dört sütunlu ve beş kubbeden oluşmakta idi. III. Selîm’in yaptırdığı ise tamamen farklı bir düzene sâhip olup on altı hücreli medreseden eser kalmamıştır. Dışarıdaki avlunun Musalla Kapısı adı verilen girişinin üzerinde şâir Surûrî’nin kaleme aldığı beş dörtlük olarak yazılmış 1215 târihli kitâbesi bulunmaktadır. Bu kapının hemen girişinde hünkâr mahfiline giriş rampası bulunmaktadır. Ortadaki oval biçimiyle câmi ile avlu arasındaki son cemaat yeri beş kubbe ile örtülmüş olup mermer çerçevesi taç kapı üzerinde Ârif isimli şâirin kaleminden çıkan dokuz dörtlükten meydana gelen 1215/1800 târihini taşıyan kitâbede câmiye dâir uzun malûmat verilmektedir.⁹⁷

Dış avlu yan girişi

⁹⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, (İstanbul: İşâret Yayınları, 2001), 333-339; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 1989), C. III, 348-356; Mehmet Önder, *Şaheserler Konuştukça*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 42-43; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, (Ankara: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 1996), C. 1, 70-88; Reşat Ekrem Koçu, “Eyyubsultan Câmii Kebîri”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), C. 10, 5543-5551; Semavi Eyice, “Eyüp Sultan Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY,

3.1. EYÜP SULTAN CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

1995), C. 12, 9-11; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), C. 1, 53-54.

Kitâbenin Yeri: Eyüp Sultan Türbesi'nin karşısındaki cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbelerden üstte olanıdır.

Kitâbenin Metni:

زهی منقاد امرکرد کاروظل ربانی

سر فراز جهانداران و عصرین شاه دورانی

منار نور شان سلطان سلیم خان بلند اقبال

بهین کلبانک دادی ایلدی پر جمله آذانی

کزین خسروان و قبلهء شاهان عالمدر

طراز ملکیتدر یثرب و بطحای یزدانی

جهانک نخبه سیبر دار ملک سلطنتداری

که اصحاب کرامک اولدی خامشکاه ذیشانی

حصوصا بقعهء دلجو و منسوب ابی ایوب

ضریح خالد بن زید انصاری نورانی

اودر رایتکش غزو و علمدار رسول الله

اونک دارنده شاهنشاه کونین اولدی مهمانی

انکچون بیت پاکی اولدی برتر عرش اعلادن

همایون مشهیدده اویلدردرک ایت بو طرز آنی

او مدفندر تجلگاه انوار فیوض و سر

او باب تربهنک اقطابدر بی شبهه دربنانی

Okunuşu:

Zihî münkād-ı emr-i Kirdgâr u zıll-i Rabbânî
Ser-firâz-ı cihândârân u asrın şâh-ı devrânı
Menâr-ı nûr-ı şân Sultan Selîm Hân-ı bülend-ıkbâl
Bihîn gülbank-ı dâdı eyledi pür cümle âzânı

Güzîn-i hüsrevân u kıble-i şâhân-ı ‘âlemdir
Tırâz-ı mülketidir Yesrib ü Bathâ-yı Yezdânî
Cihânın nuhbesidir dâr-ı mülk-i saltanatdârı
Ki ashâb-ı kirâmın oldu hâmuşgâh-ı zî-şânı

Husûsâ buka‘-ı dil-cû vü mensûb-ı Ebî Eyyûb
Zârîh-i Hâlid ibni Zeyd-i Ensârî-i nûrânî
Odur râyet-keş-i gazv ü ‘alemdâr-ı Resûlullâh
Onun dârında şâhenşâh-ı kevneyn oldu mihmânı

Onunçün beyt-i pâki oldu berter ‘arş-ı a‘lâdan
Hümâyûn meşhedi de öyledir derk et bu tarz anı
O medfendir tecelligâh-ı envâr-ı füyûz u sırr
O bâb-ı türbenin aktâbdır bî-şübhe derbânı

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

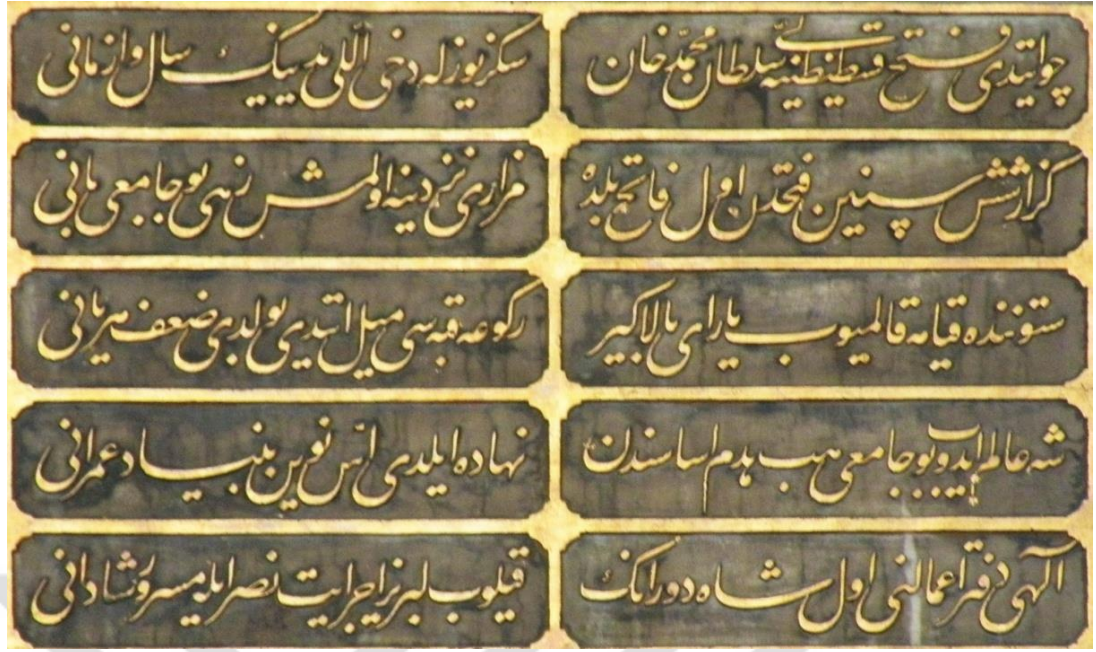
Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Eyüp Sultan Türbesi'nin karşısındaki giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine beş yatay ve beş dikey çizgiyle dört yatay, dört dikey paftaya ayrılmıştır. Yazı, siyah zemîn üzerinde altın varaklıdır. Kabartma tekniği kullanılarak celî ta'lik ile hâkkolunmuştur. Kitâbede ikinci dilimde “شاه دورانی”, “یزدانی”, “نورانی”, “طرز آنی”, “آذانی” kelimelerinin sonundaki “انی” harflerinin ve dördüncü dilimde alt alta gelen “آذانی”, “ذیشانی”, “مهمانی”, “دربانی” kelimelerinin sonundaki “انی” harflerinin alt alta gelişiyle istifte estetik bir görüntü sağlanmıştır. Üçüncü dilimde “سلطان”, “سیر”, “رایتکش”, “مدفن” kelimelerinde harflere verilen keşîde ile yazıya nefes aldırılırken bu tavrın alt alta getirilmesiyle de istifin güzelliği ortaya çıkmıştır. Dengeli ve akıcı bir istif düzeni ile beraber harf anatomilerinin de düzgün olduğu görülmektedir.

3.2. EYÜP SULTAN CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ 1

Kitâbenin Yeri: Eyüp Sultan Türbesi'nin karşısındaki cümle kapısının üzerinde bulunan iki kitâbeden altta olanıdır.

Kitâbenin Metni:

چو ایتدی فتح قسطنطنیه بی سلطان محمد خان

سکز یوزله دخی الی یدینک سال و ازماتی

او دم قبری ابی ایوبی قیلدی اق شمس الدین
کرامتله بو یرده کون کبی اظهار و رخشانی

کزار شش سنین فتحدن اول فاتح بلده
مزاری نزدینه اولمش زهی بو جامعی بانی
مرور وقت ایله اما اولوب وهن قوی طاری
بو دمده قیلدی نیت اندراسه چار ارکانی

ستوننده قیامه قالمیوب یارای بالا کیر
رکوعه قبه سی میل ایتدی بولدی ضعف هر یانی
اولوب صف سر و سامانی جمله مشرف سجده
تحیاته قعودی ایلمشدی قصد خیطانی
شه عالم ایدوب بو جامعی هب هدم اساسندن
نهاده ایلدی اس نوین بنیادی عمرانی
درون جامع و حولیسنی توسع ایله قیلدی
بوکا صرف حسبة لله اموال فراوانی

الهی دفتر اعمالنی اول شاه دورانک
قیلوب لبریز اجر ایت نصر ایله مسرور شادانی
قرانت ایلسون عارف بو تاریخی مصلیلر
سلیم خان یاپدردی اعلا معبد ایوب سلطانی

۱۲۱۵

Okunuşu:

Çü etdi feth Kostantinye'yi Sultan Mehemmed Hân

Sekiz yüzle dahî elli yedinin sâl ü ezmânı
O dem kabr-i Ebî Eyyûb'ü kıldı Akşemseddîn
Kerâmetle bu yerde gün gibi izhâr ü rahşânî

Güzâr-ı şeş sinîn-i fethden ol fâtilh-i belde
Mezâr-ı nezdine olmuş zihî bu câmi'î bânî
Mürûr-i vakt ile ammâ olup vehn-i kavî târî
Bu demde kıldı niyyet indirâsa çâr erkânı

Sütûnunda kıyâma kalmayıp yârâ-yı bâlâ-gîr
Rükû'a kubbesi meyl etdi za'f her yanı
Olup saff-ı ser ü sâ mânî cümle müşrif-i secde
Tahiyyâta ku'ûdu eylemişdi kasd-ı haytânı

Şeh-i âlem edip bu câmi'î hep hedm esâsından
Nihâde eyledi üss-i nevîn bünyâd-ı 'umrânı
Derûn-i câmi' ü haylîsini tevsî' ile kıldı
Buna sarf hasbeten li'llâh emvâl-i firâvânı

Îlâhî defter-i a'mâlini ol şâh-ı devrânın
Kılıp lebrîz-i ecr et nasr ile mesrûr u şâdânı
Kırâ'at eylesin 'Ârif bu târîhi musallîler
Selîm Hân yapıdı a'lâ ma'bed-i Eyyûb Sultanî

1215

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1215/1800⁹⁸

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, Eyüp Sultan Türbesi’nin karşısındaki giriş kapısında, inşâ kitâbesinin altında bulunmaktadır. Beş satır ve her satır dört dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Celî ta‘lîk ile yazılan yazının zemîni siyahtır. Satır çizgileri, yazı ve yazının çerçevesi altın varaklıdır. Kitâbede satır ahengi ve istif dengesi sağlanmıştır. Kitâbenin ikinci diliminde “azmanı”, “banı”, “yanı”, “Emrani”, “şadani” kelimelerinin alt alta gelişiyle son harfleri olan “anı” kısmı ile hoş bir tenasüp oluşmuş ve estetik bir şıklık sağlanmıştır. Bu görsel âhenk aynı şekilde dördüncü dilimde de “رخشانی”, “ارکانی”, “خیطانی”, “فراوانی”, “سلطانی” kelimelerinin alt alta getirilmesiyle sağlanmıştır.

3.3. EYÜP SULTAN CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ 2

⁹⁸ Kitâbede târih kaydı olmakla birlikte son satırdaki “سلیم خان یاپدی اعلا معبد ایوب سلطانی”

“Selîm Hân yapıdı a‘lâ ma‘bed-i Eyyûb Sultanî” mısraı ile ebced düşülmüştür.

زنی طاعت که اهل ولایت کنیم بویست اند
بولند قدح کرامتله شور مشهد خالده
ثوابی که وقتایتمکله قصد انساب ایش
جو ازندن برضا پارازی دکانلر الوب قاتدی
الوفتخ جهانک چونکه تجدید ایدمی ایلرین

مطاف اولیا در طائفی مبرده مطلوب
که حال کنج نقد رحمت حذر او جامی خوب
اچوندر او لور بو معبد اول دولتلویه منسوب
کف سکانلرینه صیابی ویرومی جمله زر محبوب
اوشاسی حق ایدوب غالب عدوسن ایلسون معلوب

بصیرتمندہ کرد ساحہ سندن اکتجال ایٹک

پتو آپشن مصیبتہ صلا قلم سدرہ وقتہ

شعاعخواہ عقدہ فعل حدین الشلیوب شمدی

بیوتدی نیت پاکیلہ تطمیر اتیدی حولین

سرور می تولید تاریخن اوامی فرض ایوب اندہ

باقلسہ فرض عین اولمش کم شکر کانک ایدر چاروہ

جناب حضرت فاتح پاپوت برجامع مرغوب

شہ عالیہمسم طرز قدیم قلیدی نو اسلوب

در و سندن بنامی نابجائی الیوب مسلوب

سیلینجائہ عاقیل اولدی زیبا جامع ایوب
۱۲۱

Kitâbenin Yeri: Dış avlu yan girişinde Musalla Kapısı denilen kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

زهی طاعتکه اهل ولایتکیم بو بیت الله
مطاف اولیادرطائفی رهبرده ممطوب
بصیرتمنده کرد ساحه سندن اکتحال ایتمک
باقلسه فرض عین اولمش که مژکانک ایدر چاروب
بولندفده کرامتله منور مشهد خالد
که حالا کنج نقد رحمت حقدر او جای خوب
قیو آچمش مصلینه صلا قیلمشدی وقتنده
جناب حضرت فاتح یاپوب بر جامع مرغوب
ثوابن اکه وقف ایتمکله قصد انتساب ایتمش
انکچوندر اولور بو معبد اول دولتویه منسوب
شفاعتخواهلقده فعل جدک ایلیوب شیمدی
شه عالی هم طرز قدیمک قیلدی نو اوسلوب
جوارندن رضا پازاری دکاتلر الوب قاتدی
کف سکانلرینه صایی ویردی جمله زر محبوب
بیوتدی نیت پاکيله ططهیر ایتدی حولیسن
درونندن بنای نابجایی ایلیوب مسلوب
ابو الفتح جهانک چونکه تجدید ایتدی آثارن
او شاهی حق ایدوب غالب عدوسن ایلسون مغلوب
سروری سویله تاریخن ادای فرض ایدوب انده
سلیمخانه دعا قیل اولدی زیبا جامع ایوب

۱۲۱۵

Okunuşu:

Zihî tâ‘atgeh-i ehl-i velâyet kim bu beytu’llâh

Metâf-ı evliyâdır tâif-i reh-bürde-i matlûb

Basîretmende gerd-i sâhasından iktihâl etmek

Bakılsa farz-ı ‘ayn olmuş ki müjgânın eder çârûb

Bulundukda kerâmetle münevver meşhed-i Hâlid

Ki hâlâ genc-i rahmet-i Hakdır o cây-ı hûb

Kapu açmış musallîne salâ kılmışdı vaktinde

Cenâb-ı Hazret-i Fâtih yapıp bir câmi-‘i mergûb

Sevâbın ona vakf etmekle kasd-ı intisâb etmiş

Onunçündür olur bu ma‘bed ol devletlüye mensûb

Şefâ‘at-hâhlıkda fi‘l-i ceddin işleyüp şimdi

Şeh-i ‘âlî-himem-i tarz-ı kadîmin kıldı nev üslûb

Civârından rızâ pâzârı dükkânlar alup katdı

Kef-i sükkânlarına sayıverdi cümle zer-mahbûb

Büyüdü niyet-i pâkiyle tathîr etdi havlîsin

Derûnundan binâ-yı nâ-becâyı eyleyüp meslûb

Ebu’l-feth-i cihânın çünkü tecdîd etdi âsârın

O şâhı Hak edip gâlib adûsün eylesin mağlûb

Surûrî söyle târîhin edâ-yı farz edip onda

Selîm Hân’a du‘â kıl oldu zîbâ câmi-‘i Eyyûb

1215

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1215/1800-1801⁹⁹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, dış avlu yan girişinde, Musalla Kapısı da denilen kapının üzerinde bulunmaktadır. Mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Kabartma tekniği kullanılarak celî ta'lik ile hâkkolunmuştur. Beş satır ve her satır dört dilimden oluşmuştur. Kitâbenin etrafını çevreleyen kalın cetvel de altın varaklıdır. Satır aralarının geniş tutulması yazının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Her satırın ikinci ve dördüncü dilimlerinin son harfleri “وب ....” şeklinde denk gelmiştir. Satırların âhenkli olduğu gözlenmektedir. Harf anatomileri düzgün, istif dengelidir. Keşîdeli harf ve yâ-yı ma'kûs kullanımı minimum düzeydedir. Târih kaydı son dilimde bulunmaktadır.

---

⁹⁹ Kitâbede târih kaydı olmakla birlikte “سليمخانه دعا قيل اولدى زيبا جامع ايوب” “Selîm Hân'a du'â kıl oldu zîbâ câmi'-i Eyyûb” mısraıyla ebced düşülmüştür.

MAHMÛD PAŞA CÂMİİ

Eminönü'nde bulunan bu câminin bânisi Fâtih Sultan Mehmed'in sadrazamı olan Mahmûd Paşa'dır. Yapımına 1460 yılında başlanan bu câmi 878'de (1473-74) tamamlanmıştır. Câmi, sıbyan mektebi, çifte hamam, türbe, han, medrese, imâret ve evsâfi net olarak anlaşılmayan bir mahkemeden oluşan

Mahmûd Paşa Câmii

külliyeye şeklinde inşâ edilmiştir. Günümüze ise ancak câmi, türbe, hamamın sadece erkeklere âit olan kısmı ve medresenin derslik olarak kullanılan kısmı ulaşabilmiştir. İstanbul'daki en eski câmilerden olan bu câminin cümle kapısının üzerinde spiral kıvrık dallı rûmîlerle tezyîn edilmiş Arapça kitâbesi 867 yılında tamamlandığını ortaya koymaktadır. Mukarnaslı yaşmakla devâsâ olan mermer taçkapısında inşâ kitâbesiyle beraber iki tarafta 1169 (1755-56) târihini ortaya koyan sekizer satırdan müteşekkil Türkçe tamir kitâbesi bulunmaktadır. Üç yönde "U" şeklinde on bir kubbeyle sarılı olan mekân

Mahmûd Paşa Câmii cümle kapısı

câminin harîmini mihrap çizgisinde iki büyük kubbeyle kaplamıştır. Câminin kuzeyinde büyük kubbeli mekân ile son cemaat yeri arasında örtülü bir mekân vardır. Esas mekâna bağlantısı mukarnaslı kubbeli kemerli bir açıklıkla sağlanmaktadır. Câmi, XVII ve XVIII. yüzyıldaki İstanbul yangınlarında büyük zarara uğramıştır. 1169 (1755-56) senesinde III. Osmân köklü bir tamir yaptırarak minber ve mihrâbı yenilemiştir. 1766 depremi sebebiyle 1785'te, 1827 yangını sebebiyle de 1828-1829 yıllarında yeniden tamir geçirmiş ve bu dönemde II. Mahmûd tarafından hünkâr mahfili eklenmiştir. Câmi 1936-1940 senelerinde Vakıflar İdâresi tarafından

geçirdiği tamirde de minâresi bugünkü hâlini almıştır. Hadîkatü'l-Cevâmî'de câminin avlusunda bulunan çeşme ve sebîlin Dârüssaade ağası Mustafa Ağa'nın himâyesinde yapıldığı belirtilmektedir.¹⁰⁰

3.4. MAHMÛD PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer taçkapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

دار خير وقع المثل له مفقودا ثم فى احسن الاوقات يقال مسعود

فاعل الخير قد اختار لوضع التاريخ يسر الله لنا مقام محمود

Okunuşu:

Dârün hayrün veka‘a'l-mislü lehû mefkûden temme fi ahseni'l-evkâti yükâlü
mes‘ûdin

¹⁰⁰ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, 256-257; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 443-451; Doğan Kuban, “Mahmud Paşa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayımları, 1994), C. 5, 268-271; Filiz Gündüz, “Mahmud Paşa Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2003), C. 27, 380-381; Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 98-99.

Fâilü'l-hayr kad ihtâra li-vad'î't-târih Yesürrüllâhü lenâ kâ'a makâmü Mahmûdin

Anlamı: Burası eşi benzeri olmayan hayır yurdudur. Mutlu bir talihle vakitlerin en güzelinde tamamlanmıştır. Hayr sâhibi târih koymak için “Allah makâm-ı Mahmûd’a ulaşmamızı kolaylaştırısın” cümlesini seçmiştir.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır. Anlamındaki “Yesürrüllâhü lenâ kâ'a makâmü Mahmûdin” “Allah makâm-ı Mahmûd’a ulaşmamızı kolaylaştırısın” ifâdesi ile hesâben 867/1463 târihi çıkmaktadır.¹⁰¹

Dili: Arapça, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbenin ebadı 100x255 cm.dir.¹⁰² Zemîni ince ve bol kıvrımlı rûmilerle süslüdür. Helezonik rûmî kıvrımları yazının seçilmesini zorlaştırmıştır. Rûmî kıvrımlarıyla süslü kitâbe erken dönem kitâbelerinin özelliğini yansıtmaktadır. Kitâbenin ait olduğu dönem hat sanatında Selçuklu etkisinin devam ettiği ve ilk yenileşme hareketlerinin başladığı dönemdir. İki satır hâlinde yazılan yazıda dengeli harf dağılımı görülmektedir. Birinci satırda “فى” “fî” kelimesindeki “ى” “y” harfinin çanağı ölçüsünden daha büyüktür. Zülfeler¹⁰³ küt olmakla beraber uç kısımlarında çok incelmıştır. Birinci satırdaki “لا” “lâmelif” harfinin kolları sert ve olması gereken eğimden yoksundur. Yazıda hareke olarak üstün, esre, şedde, sıla, ötre, hemze, iki üstün ve iki esre kullanılmıştır. Kullanılan şeddeler her iki satırda hepsi birbirinden farklı büyüklüktedir. Sıla işareti iki satırda da kullanılmış ikinci satırda kullanılan daha büyük ve hareketsiz bir duruş sergilemiştir. Mühmel harf işaretlerinden “ع” her iki satırda ölçüleri ve eğimleri birbirinden farklı olarak

¹⁰¹ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 1989), C. III, 450.

¹⁰² A.g.e., 450.

¹⁰³ Elif ve lâm gibi harflerin sağ üst tarafındaki saçağın adı.

kullanılmıştır. Tezyîn işâreti olarak tirfil kullanıldığı görülmektedir. Celî yazıda kullanımının lüzûmu iktizâ eden mühmel işaretlerin henüz celî yazı ile beraber ele alınmadığı görülmektedir.¹⁰⁴

3.5. MAHMÛD PAŞA CÂMÎİ TAMİR KİTÂBESİ

¹⁰⁴ Fevzi Günüş, “Klâsik Dönem Osmanlı Mimârisinde Celî Yazılar”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2014), C. 12, 276.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer taçkapısının sağ ve sol tarafında iki parça hâlinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

جناب حضرت سلطان عثمان خان ثالث كيم

بيلور اوقات خمس ايچره دعاسن فرض عين ابرار

سراج دين امام مسلمين اول داور عسرك

صباح الخير شوكت جبهه سنده مطلع الانوار

رضاء الله اولمغله دائم سعى مشكوری
بو عالی معبدك احیاسنه حق ایلدی اقدار
مطاف اهل سنت قبلهء اصحاب طاعتدر
زهی خیر ایلدی اول مجمع ممدوحه آثار

قرانت ایلویب آیات نصری رسم عثمانی
ملانك محفلنده فتح خوان اولمقده در هر بار
بعرش و کرسیء اعلا بحق مسجد اقصی
اوله خوشنود روح مصطفی و حضرت غفار
توجه ایلویب درگاه حقه حسن نیتله
دیدى تعمیرینه تاریخ بو بیتى استحضار
امام عهد اولان سلطان عثمان ایلویب امداد
قلندی معبد محمود پاشا یمنله اعمار

۱۱۶۹

Okunuşu:

Cenâb-ı Hazret-i Sultan ‘Osmân Hân-ı Sâlis kim
Bilir evkât-ı hams içre duâsın farz-ı ‘ayn ebrâr
Sirâc-ı dîn imâm-ı müslimîn ol dâver-i ‘asrın
Sabâhü’l-hayr-ı şevket cebhesinde matla‘ü’l-envâr
Rızâu’llâh içün olmağla dâim sa‘y-i meşkûru
Bu ‘âli ma‘bedin ihyâsına Hakk eyledi ikdâr
Mutâf-ı ehl-i sünnet kible-i ashâb-ı ta‘atdır
Zehî hayr eyledi ol mecma‘-i memdûha-i âsâr
Kırâ‘at eyleyüp âyât-ı nasrı resm-i ‘Osmânî
Melâik mahfilinde feth-hân olmaktadır her bâr

Be-‘arş ü Kürsî-i a‘lâ bi-hakk-ı Mescid-i Aksâ
Ola hoşnûd rûh-i Mustafâ vü Hazret-i Gaffâr
Teveccüh eyleyip dergâh-ı Hakk’a hüsn-i niyetle
Dedi ta‘mîrine târih için bu beyti istihzâr
İmâm-ı ‘ahd olan Sultan ‘Osmân eyleyip imdâd
Kılındı ma‘bed-i Mahmûd Paşa yümn ile i‘mâr
1169

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1169/1755-1756¹⁰⁵

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının sağ ve sol tarafında bulunan kitâbeler mermer zemîn üzerine celî sülüs ile yazılmıştır. Yazının zemîni koyu yeşildir. Sağda ve solda bulunan her iki kitâbe sekizer satırdan oluşmaktadır. Her satır tek dilimdir. Sağ ve sol tarafı dendanlı satır diliminin içine yazılan kitâbede harf anatomileri düzgün, istif uyumlu, akıcı ve dengelidir. “جناب” kelimesinin “ب” “b” harfinin üstüne denk getirilen “حضرت” kelimesinin “ت” “t” si ile oluşturduğu âhenk, “سَاطَانِ عَثْمَانِ” “Sultan Osmân” kelimelerinin imlâsında dikey harflerin üzerine yan yana getirilerek yazılan “ن” “nun” bu defa sanki âdeta padişahın gücünü tahkîm ediyormuş gibi bir hissi ilhâm etmektedir. Yazının tamamında dengeli ve akıcı bir görüntü hâkimdir. Keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûslarla yazıya hareketlilik kazandırılmıştır. Hareke kullanımında da dengeli bir tasarrufta bulunulmuştur. Harekelerden başka tezyinî hareke ile beraber mühmel harf işâretleri de kullanılmıştır. Kitâbenin son iki satırında târih kaydı bulunmaktadır. Kitâbenin sol tarafta bulunan kısmının son üç satırında ilk kelimelerin harekelenirken eksik

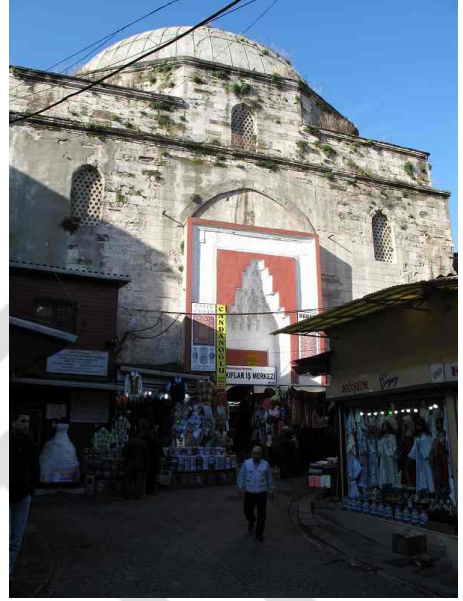
¹⁰⁵ Kitâbede târih kaydı bulunmakla birlikte “İmâm-ı ‘ahd olan Sultan ‘Osmân eyleyip imdâd” ve “Kılındı ma‘bed-i Mahmûd Paşa yümn ile i‘mâr” mısralarının her biri ebcedle yapının tamir târihini vermektedir.

bırakıldığı ve boşluklar kaldığı görülmektedir. Bu durum kitâbenin bütününe bakıldığında boşluk olarak göze çarpmakta, tamamlanmamış izlenimi vermektedir.

MAHMÛD PAŞA HAMAMI

Eminönü’nde, Nuruosmaniye Külliyesi’nin kuzeydoğu cephesinde, Mahmûdpaşa Mahkemesi Sokağı, Şeref Efendi Sokağı ve Mengene Sokağı’nın sardığı arazi üzerindedir. Hamam, külliye içinde câminin kuzeyinde bulunmaktadır. İstanbul’daki en eski hamamlardan biridir. 17 m. çapındaki kubbesi mukarnaslı nişlerle duvarlara dayanır. Ortasında ferah bir ışığı vardır. Sıcaklık yan eyvanları, odaları, geçiş kısmındaki küçük kubbesi ve sarmal oyuk yarım kubbesi ile farklı bir mekândır. Câminin kuzey cephesinde yer alan hamam 1466 târihi ile İstanbul’daki en eski hamamlardan biri olarak anılır. Hamam 18. yüzyıldaki büyük yangından sonra tamir görmüştür. 1953 yılında tekrar büyük bir tamir geçiren hamam kısa bir süre daha hamam olarak kullanılmış sonrasında bir depo olarak kullanılmıştır. Doksanlı yıllarda ise görkemli mimârisiyle uyuşmayan niteliksiz bir tamirle çarşıya dönüştürülmüştür.¹⁰⁶

Mahmûd Paşa Hamamı

¹⁰⁶ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. IV, 602-606; Kuban, “Mahmud Paşa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C.5, 268-271; Gündüz, “Mahmud Paşa Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2003), C. 27, 380-381.

3.6. MAHMÛD PAŞA HAMAMI İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Hamamın giriş kapısındaki nişin içinde, kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

هي بقعه مشحونه بملاح ورخامها في الضؤ كالمصباح

جنات عدن فجرت انهارها هي راحة الارواح

٨٧١

Okunuşu:

Hiye buk‘atün meshûnetün bi-melâhı ve ruhâmühâ fi’d-dav ke’l-misbâh

Cennâtü Adnin fecerat enhârühâ hiye râhatü’l-ervâh

871

Anlamı: Burası güzelliklerle dolu, beyaz taşları aydınlıkta lamba gibi parlayan ve coşkulu nehirleri bulunan Adn cennetleri gibi bir yerdir.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 871/1466-1467¹⁰⁷

¹⁰⁷ Kitâbede târih kaydı olmakla birlikte “هي راحة الارواح” “Ruhların rahat yattığı yer”

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Hamamın giriş kapısı üzerindeki nişin içinde bulunan kitâbe, erken dönem kitâbelerindedir. İki satırdan müteşekkil Arapça kitâbenin zemîninde dâirevî hareketlerle rûmî motifi bulunmaktadır. Satırlar birbirinden kalın bir satır çizgisiyle ayrılmış olup zemînde yeralan rûmî motifi yazının okunmasını zorlaştırmaktadır. Harfler birbirine çok yakın ve amûdî harfler fazlaca kalındır. Birinci satırda “ف” “f” harfinden sonra gelen yâ-yı ma'kûs ile ve ikinci satırdaki keşîdeli “ت” “t” harfleriyle satırlar arası denge sağlanmıştır. Yazıda şedde, üstün, ötre, iki ötre ve cezim kullanılmıştır. Birinci satırda “**meshûnetün**” “مشحونه” kelimesinin altında mühmel harf işâretlerinden “h” “ح”, ikinci satırda da tezyînî harekelerden tirfil kullanılmıştır. Zülfeler küt ve kısadır. Kitâbe, mermer zemîn üzerine yazılmıştır.

---

ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

FÂTİH CÂMİİ

İstanbul'un Fâtih ilçesinde bulunan bu câmiî fethin akabinde inşâ edilen ilk selâtin câmiîdir. Bizans'ın değer verdiği Oniki Havâri Kilisesi'nin yerine inşâ edilmiştir. Cemâziyelâhîrinde başlayan inşaat 875 Receb ayına kadar devam etmiştir. Câminin iki tarafında medreseler, medreselerin ön tarafında bir

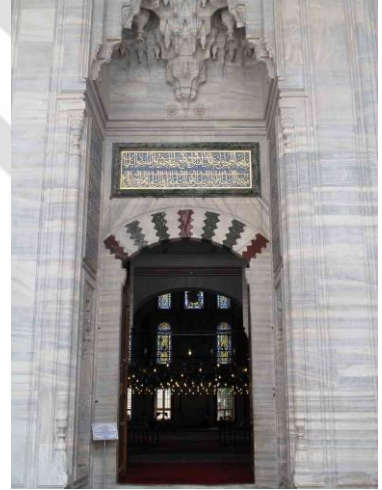

Fâtih Câmii

yanda tabhâne, diğer yanda darüşşifa, çarşı

ve hamam bulunmaktadır. Fâtih Câmii ve Külliyesi mimâr Atik Sinân tarafından inşâ edilmiştir. 15. yüzyılda inşâ edilen bu külliye Türk mimârî anlayışına muvâfık ve bu anlayışın gelişiminin bir numûnesi olmuştur. Mimârî olarak büyük câmilerin gelişmesi süreci İstanbul'da bir yarım kubbe ile Fâtih Câmii'nde başlamıştır.¹⁰⁸

1509 yılında meydana gelen depremde Fâtih Câmii kubbesiyle beraber külliyenin imâret, darüşşifa, medrese gibi yapıları da büyük zarar görmüştür. 1557 ve 1754 depremleriyle de büyük hasar alan câmi onarılmış olduğu halde 1766 depreminde büyük kubbesi tamamen çökmüştür. III. Mustafa önce türbe

Fâtih Câmii cümle kapısı

ve külliyei yeniden yaptırmış 1767 tarihinde Fâtih Câmii'ni yeni bir plana göre inşa ettirerek 1771

tarihinde ibadete açmıştır. Bugün mevcûd olan Fâtih Câmii yapıldığı zamanki şeklinden çok farklı olmakla birlikte eskiyi anımsatan emâre be bakıyeler taşımaktadır. Fâtih Külliyesi, câmi, mektep, kütüphâne, 8 tane tâli, 8 tane âli medrese ile imâret, kervansaray, tabhane, darüşşifa ve hamamdan oluşmaktadır. Plan itibariyle monümental bir tipte yapılmıştır. Merkezi kubbe iki fil ayağı ile iki

¹⁰⁸ Aslanapa, *Türk Sanatı*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997), 240.

sütuna istinat ettirilmiştir. Şadırvan avlusu istalaktitli başlıklı 18 sütuna dayandırılmış 22 kubbeden müteşekkildir.¹⁰⁹

3.7. FÂTİH CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (ORTA KISIM)

Kitâbenin Yeri: Câmînin mukarnaslı mermer girişindeki nişin içindeki kapının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

و لم يتيسر فتحها لبعض الحلفاء فضلا عن السلاطين والامراء مع بذلهم المجهود في نيل هذا المقصود
السلطان

محمد خان ابن السلطان مراد ابن السلطان محمد ابن السلطان بايذد ابن السلطان مراد ابن اورخان ابن عثمان

¹⁰⁹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 48-53; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 356-406; Önder, *Şaheserler Konuştukça*, 34-35; Reşat Ekrem Koçu, "Fâtih Sultan Mehmed Câmîi Kebiri ve Külliyesi" *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), C. 10, 5543-5551; Öz, *İstanbul Camileri*, 56-58.

Okunuşu:

Ve lem yeteyesser fethuhâ li-ba'di'l-hulefâi fadlen 'ani's-selâtîni ve'l-ümerâi ma'a bezlihimü'l-mechûdi fi neyli hâze'l-maksûdi es-sultan

Muhammed Hân ibnü's-sultan Murâd ibni's-sultan Muhammed ibni's-sultan Bâyezid ibni's-sultan Murâd ibn Orhan ibn Osmân

Anlamı: Fethin amacınana erişmek için birçok hükümdar büyük gayretler harcamalarına rağmen bu şehri fethedememişlerdir. Bu fetih sadece, Osmân oğlu, Orhan oğlu, Sultan Bâyezid oğlu, Sultan Mehmed oğlu Sultan Murâd oğlu, Sultan Mehmed'e nasîb olmuştur.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Ali bin Sûfî¹¹⁰

Târih Kaydı: 875/1470-1471¹¹¹

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısı üzerinde sağ ve solda bulunan kitâbelerle üç parça halinde olan bu kitâbeye bakıldığında diğerlerine nazaran istif yönünden daha dengeli olduğu ve mükerrer devam eden "السلطان" "es-sultan" kelimesinin bu dengeyi sağladığı düşünülse de alt satırın sonunda bulunan ve satıra 90 derece dik olarak farklı bir şekilde yazılan "عثمان" "Osmân" kelimesi ile hârikulâde dengenin yakalandığı görülecektir.¹¹² Kitâbede harf ve istif mükemmelliği şâyân-ı hayrettir. Yazının canlılık kazanması ve yazı alanına sığdırılması için "Osmân" ismi şâkulî yazılarak sağlanan dengeyle beraber

---

¹¹⁰ Hattat sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerin solda bulunanına imza atmıştır.

¹¹¹ Sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerin solda bulunanına târih kaydı düşülmüştür.

¹¹² Günüç, *Türk Kültür ve Medeniyet Târihinde Fâtih Külliyesi*, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2007), C. 1, 232.

“nun” harfinin tüm satıra uzanan keşidesi nefisdir. Bununla birlikte harflerdeki kalem hakkı inceliği gözden kaçmamaktadır.¹¹³ Bu kitâbenin ebadı 80x261 cm.dir.¹¹⁴

3.8. FÂTİH CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (SOL TARAF)

¹¹³ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 386-387.

¹¹⁴ A.g.e., 386.

Kitâbenin Yeri: Câminin mukarnaslı mermer girişindeki nişin içinde sol tarafta bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

لا زالت سرادقات خلاله مصحوبة با الطاف الرحمن
ولا خلا سداته السنوية في كل حين و اوان من الاولاد
والانصار والاعوان وافاض الله تعالى على اسلافه
سجال الغفران و اسكنهم على غرف الجنان
هذا دعاء للبرية نافع فيرحم الله عبدا قال امينا
في الشهر المبارك رجب لسنة خمس و سبعين وثمانماية و قد كان
البداية في جماد الاخرى لسنة سبع وستين وثمانماية
كتبه على بن صوفى

Okunuşu:

Lâ zâlet sürâdikatü hilâlihî mashûbeten bi-eltâfi'r-rahmân

Ve lâ halâ süddâtühü's-seniyyeti fî külli hînin ve evânin mine'l-evlâdi

Ve'l-ensâri ve'l-avân ve efedallâhü te'âlâ 'alâ eslâfihî

Sicâle'l-gufrân ve eskenehüm 'alâ gurafi'l-cinân

Hâzâ dü'âi li'l-beriyyeti nâfi'un fe-yerhamüllâhü 'abden kâle âminen

Fî'ş-şehri'l-mübâraki receb li-seneti hamsin ve seb'îne ve semânimâyeh ve kad kâne

'l-bidâyetü fî cümâde'l-uhrâ li-seneti seb'a ve sittîn ve semânimâyeh

Ketebehü Ali bin Sûfi.

Anlamı: Sarayın perdeleri Cenâb-ı Hakk'ın lutf ve keremleriyle ihâta edildin ve mübârek kapısı her zaman ve asırda evlâdı, yardımcıları ve dostları vâsitasıyla açık tutulmaya devam ettirilsin. Allah Teâlâ onun sülâlesini bağışlananlar zümresine ilhâk etsin ve onları cennetlerin en yüksek kısmına yerleştirsin. Benim, yaratılanlar için yaptığım bu duâm, hayırlıdır, faydalıdır. Allah ona âmin diyen kullarına rahmet

etsin. İnşasına 867 yılının cemâziye'l-âhir ayında başlanan bu câmi, 875 yılının mübârek Receb ayında hitâm bulmuştur.

Bu yazıyı Sûfi oğlu Ali yazdı.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Hattatı: Ali bin Sûfi

Târih Kaydı: 875/1470-1471

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe yedi satırdan müteşekkildir. Satır araları bölünmemiş olarak mermer zemîn üzerine celî sülüs ile yazılmıştır. Yazının zemîni koyu yeşildir. Yazı altın varaklıdır. Bu kitâbede denge, yâ-yı ma'kûs, keşide ya da “kef” “” gibi serenli harflerle sağlanmıştır. Yan yana getirilmiş ve gruplandırılmış şâkûlî harflerin hâkimiyeti dikkat çekmekle beraber Selçuklu geleneğinin etkileri görülmektedir.¹¹⁵ Hattat imzası, yazı satırına 90 derecelik açı satır tutularak yazılmıştır. Bu kitâbenin ebadı 122x256 cm.dir.¹¹⁶ Harf, istif ve hareke itibarıyla gayet muntazamdır.¹¹⁷ Kitâbede satır araları bölünmemiştir.

---

¹¹⁵ Günüç, *Türk Kültür ve Medeniyet Târihinde Fâtih Külliyesi*, 232.

¹¹⁶ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 386.

¹¹⁷ Ayverdi, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, (İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, 1953), 17.

3.9. FÂTİH CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (SAĞ TARAF)

Kitâbenin Yeri: Câminin mukarnaslı mermer girişindeki nişin içinde sağ tarafta bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

اتفق الفراغ بحمد الله القدير الخبير على اعمال عباده
و البصير من بناء هذا المسجد الجامع للفضائل على
الوجه الاتم الذى اسس على التقوى من اول يوم

بامر من ملا الارض بمعدلة احبى بها رمم علم و عرفان
لاجل ان يظهر الخيرات فى ملكه اختاره الله من ال عثمان
و هو السلطان الاعظم والحقان الافحم الفاتح بسيفه هذه بلدة التى
لم يخلق مثلها فى البلاد و لم يصنع نظيرها بايد العبادى

Okunuşu:

İttefeka'l-ferâğu bi-hamdilillâhi'l-kadîri'l-habîri 'alâ a'mâli 'ibâdihî
Ve'l-basîr min binâi hâze'l-mescidi'l-câmi'i li'l-fadâyili 'alâ
'lvechi'l-etemmi'llezî üssise 'ale't-takvâ min evveli yevmin
bi-emri men melee'l-arda bi-ma'deletin uhyiye bihâ rumemî 'ilmin ve 'irfânin
li-ecli en yüzhira'l-hayrâtü fî mülkihi ihtârahullâhu min âli 'Osmân
Ve hüve es-sultanü'l-a'zam ve'l-hakanü'l-efham el-fâtihu bi-seyfihi hâzihi'l-
beldete'l-letî
lem yuhlak mislühâ fi'l-bilâdi ve lem yusna' nazîrühâ bi-eydi'l-'ibâdi

Anlamı: Kullarının işlerinden haberdâr olan ve her şeyi gören yüce Allah'ın izniyle, faziletleri toplayan bu mescidin inşâsı en güzel şekilde tamamlanmıştır. Ki o mescid, ilk günden itibâren yeryüzünü adâletle dolduranın emriyle takvâ üzerine kurulmuştur. Ülkesindeki güzellikleri ve hayırları ortaya koymak maksadıyla ilim ve irfan enkâzını o adâletle yeniden canlandırmıştır. Allah onu Osman ailesinden seçmiştir. O, şanlı hâkan, büyük sultan, benzeri yaratılmamış ve eşi, kullarının eliyle de yapılmamış bu ülkeyi kılıcıyla fethedendir.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Ali bin Sûfî¹¹⁸

¹¹⁸ Hattat imzasını sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerden solda bulunanına atmıştır.

Târih Kaydı: 875/1470-1471¹¹⁹

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Bu kitâbenin ebadı 122x256 cm.dir.¹²⁰ Cümle kapısının üzerinde sağ tarafta bulunan kitâbeye yâ-yı ma'kûslarla canlılık kazandırılmıştır. Mermer zemîn üzerine yedi satır olarak yazılmıştır. Celî sülûs ile yazılan yazının zemîni koyu yeşildir. Satır aralarında satır çizgisi yoktur, harfler altın varaklıdır. Bazı satırlarda kullanılan yâ-yı ma'kûslarla yazıya akıcılık sağlanmıştır. Ortada ve solda bulunan kitâbeyle birlikte bu kitâbenin de zemîninde hiçbir bezeme yoktur. İstif husûsiyetlerine uygun bir şekilde tasarlanmış bu kitâbeler aynı hattatın Fâtih Câmii'nden sekiz yıl sonra inşâ edilen Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyun'daki yazıları ile kıyaslandığında Topkapı Sarayı'ndaki yazıların daha mükemmel olduğu¹²¹ görülmektedir. Bu yazıların her bakımdan ileride olması da yaşanan Fâtih Câmii tecrübesiyle izah edilebilir.

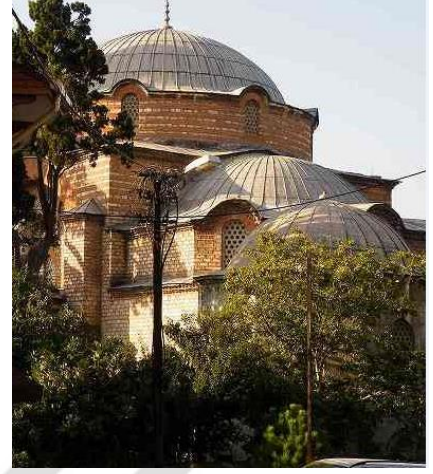
¹¹⁹ Sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerin solda bulunanına târih kaydı düşülmüştür.

¹²⁰ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 386.

¹²¹ Günüş, *Türk Kültür ve Medeniyet Târihinde Fâtih Külliyesi*, 233.

RUM MEHMED PAŞA CÂMİİ

Fâtih Sultan Mehmed zamanında bir süre sadrazam olan Rum Mehmed Paşa tarafından 876 (1471-72) târihinde Üsküdar'da kendi adıyla anılan mahallede yapılmıştır. Türbe, medrese, hamam, imâret ve câmiden oluşan bir külliye şeklinde inşâ edilen bu yapılardan günümüze sadece câmî ve türbe ulaşabilmiştir. Fetihden sonra inşâ edilen bu câmî tabhâneli câmilerden olup mihrap yönünde yarım bir kubbe ile desteklenmiş olmasıyla farklılaşır. Ana kubbe yuvarlak şekilli, sekiz pencereden oluşan bir çember üzerinde bulunmaktadır. Ana kubbenin bağlantısı pandantifle sağlanmaktadır. Câmî çokça tamir geçirmiş ve bu tamirât binânın şeklinde önemli farklılıklara yol açmıştır. 1953 târihinde yapılan restorasyonda o zamana kadar düz bir çemberinin düz saçakla sonlanmış, tuğla kemerlerle örülünce dalgalı bir görüntü arzemiştir. Mihrabın iki tarafı ve doğu batı duvarlarında birer pencere bulunmaktadır. Bu pencereler iç mekâna açılmaktadır. Barok dönemine âit kalem işleriye süslenen mekânın iç kısmı günümüzde sıvanmış, kubbenin iç tarafları yer yer Fâtih dönemi nakışlarıyla tezyîn edilmiştir. Câmînin beden duvarına bitişik olan minâre 1953 yılında tamirât görmüş olup şerefenin alt kısmı ve küp şeklindeki kısmı mukarnaslı tezyînât ile süslüdür. Dalgalı çatı hatları, tuğla kullanımı, yuvarlak kubbe çemberi gibi özellikleri Bizans dinî mimârisini

Rum Mehmed Paşa Câmii

Rum Mehmed Paşa Câmii cümle kapısı

andırdığı iddiâ edilen bu câminin bu özelliklerinin bânisinden kaynaklandığı şekilde değerlendirilmiştir.¹²²

3.10. RUM MEHMED PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

امر الدار الرفيع قد بنا هذا البنا طالبا من لطف حق اجره دار البقا

انه لمارجا من ربه حسن القبول قال في تاريخه منا تقبل ربنا

Okunuşu:

Âmirü'd-dâri'r-râfî' kad benâ hâze'l-binâ tâliben min lutf-i Hakkın ecrâhü dâre'l-
bekâ

¹²² Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 605-606; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 482-490; Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, 56.

Ennehü lemmâ racâ min rabbihî husne'l-kabûl kâle fî târîhîhi minnâ tekabbel
rabbenâ

Anlamı: Şerefli yurdun âmiri, bu binâyı âhirette mükâfatını Allah'ın lutfundan isteyerek yaptırmıştır. O, Rabbi'nden bu duâsının en iyi şekilde kabûlünü ümîd ederek, târihi hakkında “Rabbimiz bunu bizden kabûl et” demiştir.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.¹²³

Kitâbenin Dili: Arapça, manzum kitâbe

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbenin ebadı 79x121 cm. dir.¹²⁴ Câmînin cümle kapısının üzerindeki mermer üzerine kabartma tekniği ile yazılan kitâbe iki satırdan oluşmaktadır. Satır arası bölünmüş şekildedir. Celî sülüsle yazılan kitâbe devrinin özelliklerini taşımaktadır. Dikey harflerin boylarının gayet uzun olduğu görülmektedir. Zülfeler kısa ve küttür. Harflerde görülen sertlik ve kütlük hareketlerde de görülmektedir. Harekelerin yerleştirilmesinde dengeli bir tasarrufta bulunulmamıştır. İkinci satırda yazı alanına çarkıfelek motifi yerleştirildiği görülmektedir.

---

¹²³ Kitâbede târih kaydı bulunmamakla birlikte “Rabbimiz bunu bizden kabûl et” ifâdesiyle ebced düşülmüş ve 876 târihi çıkmıştır.

¹²⁴ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 489.

MURÂD PAŞA CÂMİİ

Fâtih İlçesi'nin Aksaray semtinde, Vatan ve Millet caddelerinin kavşağında bulunan câmi Fâtih Sultan Mehmed devri vezirlerinden Has Murâd Paşa tarafından 876 (1471-72) târihinde yaptırılmıştır. 877 târihli vakfiyesinde ilk binâların câmi, hamam ve imareten ibâret olduğu, 882'de Murâd Paşa'nın vefâtı dolayısıyla yarım kalan ve kardeşi Sadrazam Mesih

Paşa tarafından bitirilen bir medresesi bulunduğu belirtilmektedir. 1640 yılındaki fırtınadan büyük ziyâna uğrayan câmi ayrıca 1660 ve 1693 yıllarındaki Aksaray semtini tahrip eden yangınlarda da tahrib olmuş ve yapıların pek azı günümüze intikal edebilmiştir.

Yine 1957-1958 senelerinde Vatan ve Millet caddelerinin açılışı münâsebetiyle hazîresi hayli küçültülmüş, avluya âit duvarı yıkılarak geri çekilmiştir. Murâd Paşa Câmii, kesme taşlardan kısa bir duvar ile çevrili avlusunun orta kısmında bulunup avlusuna iki farklı yönden basık kemerli bir kapıyla girilebilmektedir. Tabhâneli yapı şeklinde inşâ edilen câmi, kıble istikametinde kubbeli iki birimle ikişer tabhânedan müteşekkildir. Son cemaat mahallinde kubbelere geçiş pandantiflerle

sağlanmıştır. Cümle kapısının üzerinde binânın yapıldığı târihi belirten kitâbesi ve bunun üst kısmında müsenna olarak yazılmış "Rabbenâ" duâsı bulunmaktadır. Câminin iç tarafı ile son cemaat mahalli yakın bir târihte kalem işleriyle tezyin edilmiştir. Minâresi câminin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Şerefesinin altı mukarnaslı olup XIX. yüzyılda tamir geçirmiştir. Câminin güneyinde Altıparmak İbrahim Efendi, Pîrîzâde Osmân Sâhib Efendi, Kara Dâvud Paşa, Sadrazam Mesih

Murâd Paşa Câmii

Murâd Paşa Câmii cümle kapısı

Paşa gibi önemli zevâtın medfûn olduğu hazîresinde muhtelif dönemlerin süsleme anlayışını yansıtan mezar taşları bulunmaktadır.¹²⁵

3.11. MURÂD PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Câminin mermer cümle kapısınınındaki nişin üst kısmında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

دار خير لرضا الحق بنى طالب العفو به عمر جنى

كملت و اتفق التاريخ فتقبلها قبولا حسنا

Okunuşu:

Dârün hayrün li-rızâi'l-Hakkı büniye tâlibü'l-'afve bihî 'ömrün ceniiyyün

¹²⁵ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 269-270; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 466-474; Halil Ethem, *Câmilerimiz*, (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932), 37-38; Zeynep Hatice Kurtbil, "Murad Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2006), C. 31, 191-192; ; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 108.

Kemület ve ittefeka et-târîhu fetekabbelhâ kabûlen hasenen

Anlamı: Günahkâr bir ömür, hayır yurdunu, onunla affedilmesini isteyerek Allah rızâsı için binâ etti. Eser tamamlandı ve târihi “onu güzel bir kabûlle kabûl et” olarak kararlaştırıldı.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır. Anlamındaki “Fetekabbelhâ kabûlen hasenen” “Onu güzel bir kabûlle kabûl et” ifâdesi ile hesâben 876/1471-1472 târihi çıkmaktadır.¹²⁶

Dili: Arapça

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe 60x144 cm. ebatındadır.¹²⁷ Câminin cümle kapısı bulunan ve celî sülüsle yazılan kitâbenin zemîni lacivettir. Yazının zemîni helezonik rûmî motifleriyle kaplıdır. Erken dönem yazısının özelliklerinden olan bu durum Osmanlı döneminin ilk yıllarındaki yazılarda karşımıza çıkmaktadır. İki satır hâlinde yazılmış olan yazıda harfler ve rûmî motifler altın varaklıdır. Birinci satırdaki yâ-yı ma‘kûslarla estetik bir görüntü sağlanmıştır. Zemîndeki rûmî motifleri yazıyı okumayı zorlaştırmaktadır.

---

¹²⁶ Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 472.

¹²⁷ A.g.e., 472.

ŞEYH EBU'L-VEFÂ CÂMİİ MEDRESESİ

İstanbul'un Fâtih İlçesi'nde, adını Şeyh Muslihuddin İbnü'l-vefâ'dan alan bu câmi Fâtih vakfiyesinde Vefâzâde Câmii olarak geçmektedir. Bu câmi tevhidhâne, hankâh, çifte hamam, medrese, tabhâne, imâret, çeşme, kütüphâne ve türbeden oluşan külliye içinde bulunmaktadır. İlk inşâsına "Câmi-i Hâkâniyye"

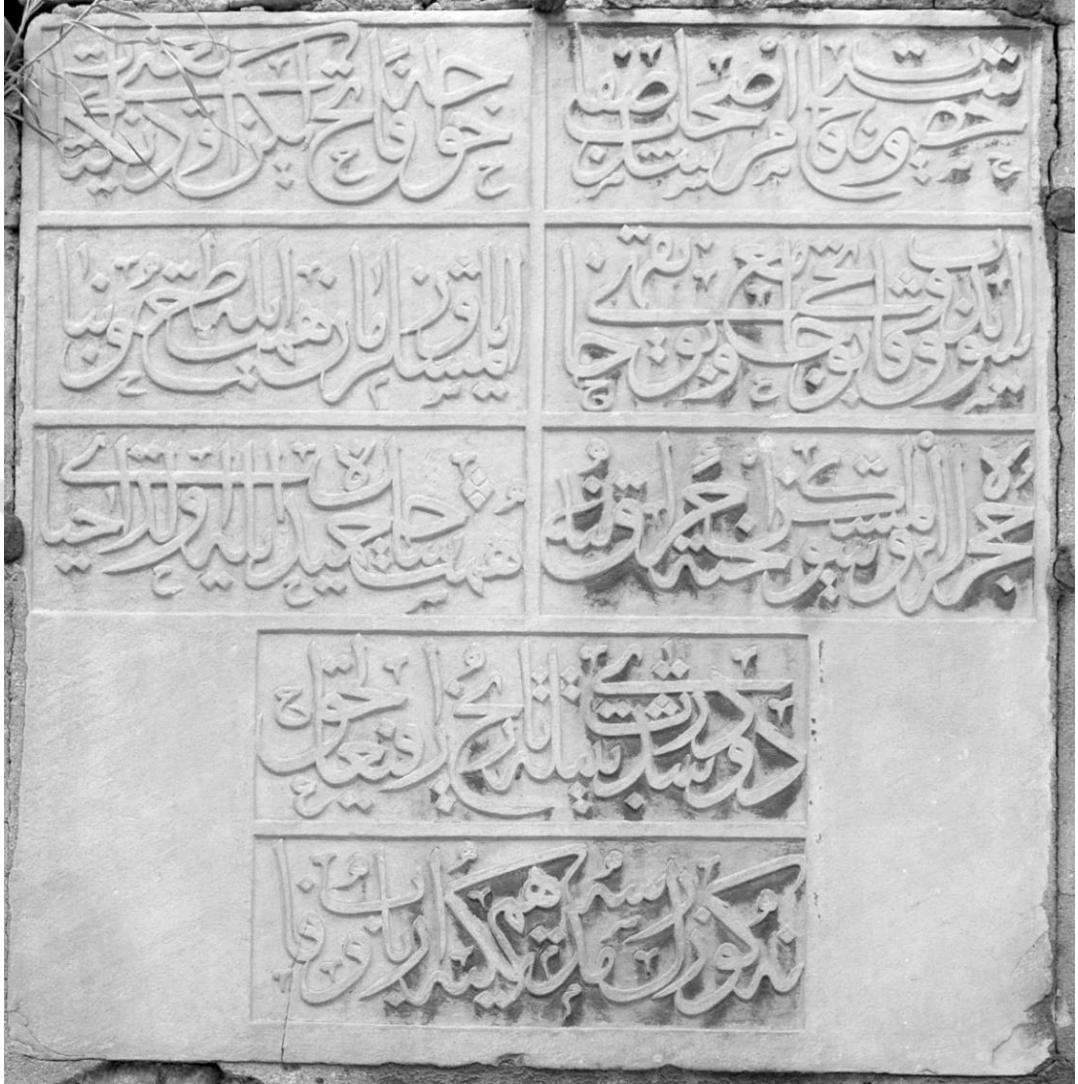
Şeyh Ebu'l-Vefâ Câmii

terkîbiyle târih düşürülen (881/1476) câminin 1171 (1757) senesinde onarımdan geçtiği kitâbesinden öğrenilmektedir. Câmi ve çifte hamam Fâtih Sultan Mehmed, câmi ve çifte hamamı Muslihuddin Mustafa Efendi adına inşâ ettirmiştir. Vakfiyede adı bulunmayan medresenin II. Bayezid devrinde yapıldığı kanaatine varılmıştır. Bugünkü şekli itibârıyla güneyde Vefâ Caddesi, kuzeyde Dârülhadis Sokağı, batıda çıkmaz sokak ve doğuda Âtîf Efendi Kütüphânesi ile çevrilidir. Vefâ Türbesi Sokağı külliye içinde geçmektedir. Dört yönde beş girişe sahip olan bu külliye asıl giriş Vefâ Caddesi'nden sağlanmaktadır. Medreseden günümüze yapının sadece kuzey ve batı duvarları ulaşabilmiştir. Medrese duvarları kaba yontulmuş bir sıra kefeki taşı ve iki sıra tuğla şeklinde örülmüştür. Medresenin doğu tarafı tamamen yok olmuştur. Başodası bulunmayan medresede ibadet zamanları dışında câminin dersâne olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹²⁸ Eski hâlinden eser kalmayan Şeyh Ebu'l-Vefâ Külliyesi'nde giriş kapılarından birinin üzerinde bulunan medrese kitâbesi bugün mevcut değildir. Kitâbe, meydana gelen kırıklar ve medrese kısmının tamâmen yok olması sebebiyle Vakıflar Müdürlüğü tarafından korumaya alınmıştır.¹²⁹

¹²⁸ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 187; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 502-506; Aziz Doğanay, "Şeyh Vefâ Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2010), C. 39, 72-74; Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 143.

¹²⁹ 27.06.2018 târihinde câmi imamı ile yapılan görüşme.

3.12. ŞEYH EBU'L-VEFÂ CÂMÎ MEDRESESİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, yerinde olmayıp Vakıflar Müdürlüğü'nün koruması altındadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت شیخ وفا مرشید اصحاب صفا

خواجہء فاتح ایکن یعنی او ذات یکتا

سوق ایدوب فاتحی بو جامع بو خانقہینی

ایلمشدر او زمان ہمت ایله طرزخ و بنا

حجره لر اولمش ايكن سوختهء اخراق ينه

همت شاه خان حميد ايله اولدى احيا

دوشدى درت بيتله رافعا الحق

نه كوزل مدرسه هم تكيهء ارباب وفا

Okunuşu:

Hazret-i Şeyh Vefâ mürşid-i Ashâb-ı Safâ

Hâce-i Fâtih iken ya‘ni o zât-ı yektâ

Sevk edip Fâtih’i bu câmi‘i ve bu hânkâhını

Eylemişler o zamân himmet ile tarh u binâ

Hücreler olmuş iken sûhte-i ihrâk yine

Himmet-i Şâh Hân Hamîd ile oldu ihyâ

Düşdü dört beyitle târih Rafi‘â el-Hakk

Ne güzel medrese hem tekye-i erbâb-ı vefâ

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.¹³⁰

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Yekpâre mermer zemîn üzerine satır çizgileriyle bölünerek beş satır olarak yazılan kitâbede ilk üç satır ikişer dilimden oluşurken son iki satır, baş ve son kısmında boşluk bırakılıp diğer satırlara

¹³⁰ Kitâbede târih kaydı bulunmamakla birlikte son beyit olan “ Ne güzel medrese hem tekye-i erbâb-ı vefâ” beytinden “ Düştü dört beyitle târih Rafi‘â el-Hakk” beytindeki “Düştü dört” ifâdesi gereğince 1201 târihinden dört çıkarıldığında ebced hesabıyla 1197/1783-1784 târihi çıkmaktadır.

ortalanan tek dilim olarak yazılmıştır. Kitâbede herhangi bir renk boya veya altın varak bulunmamaktadır. Dengeli bir görüntü arzeden kitâbede harfler arasında nefes payı olmayışı göze çarpmaktadır. Özellikle “**elif**” harfinin ölçüsünün kısa olduğu ve zülfelerinin eksik bırakıldığı görülmektedir. Yazıda neredeyse okutucu hareke hiç kullanılmamıştır. Bununla birlikte tezyînî hareke ve mühmel harf işaretleri kullanılmıştır. Kitâbenin birinci diliminde “mürsel vav” ve “**fe**” “**ف**” harfinin satır düzenindeki duruşu bozuktur. Bu harfin geriye doğru yatık bir duruş sergilediği görülmektedir. Dördüncü dilimde “طرح” kelimesini yazarken “**ر**” “**ra**” harfinin anatomik yapısındaki tavır ile “**ح**” “**ha**” harfinin anatomisindeki müşterek tavır birleştirilmiştir. Yazıda yer yer kalem hakkı zafiyetleri bulunmaktadır.

DÂVUD PAŞA CÂMİİ

Fâtih İlçesi'nde, Cerrahpaşa ve Kocamustafapaşa semtlerinin arasındaki Dâvudpaşa mahallesinde bulunan bu câminin kapısının üzerindeki Arapça kitâbeye göre Dâvud Paşa tarafından 890 (1546) târihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Dâvud Paşa II. Bayezid devri

Dâvud Paşa Câmii

vezirlerindendir. Dış tarafları kesme taş kaplamalı olan bu câmi Osmanlı devri

Türk mimârisinde “zâviyeli câmi” ya da “tabhâneli câmi” diye adlandırılan “âyende ve revende”ye mahsus odaları bulunan tiptedir. Câminin son cemaat yeri baklavalı başlıklı, altı adet granit sütuna dayandırılmış sivri kemerler üzerinde bulunmaktadır ve beş kubbe ile kaplıdır. Taçkapıdaki nişin yarım kubbesiyle iki renkli geçişli taşlardan mamûl kapı kemerinin arasına oturtulmuş dört beyitten oluşan Arapça kitâbe bulunmaktadır. Ayvansarayî’, bu kitâbenin metninin

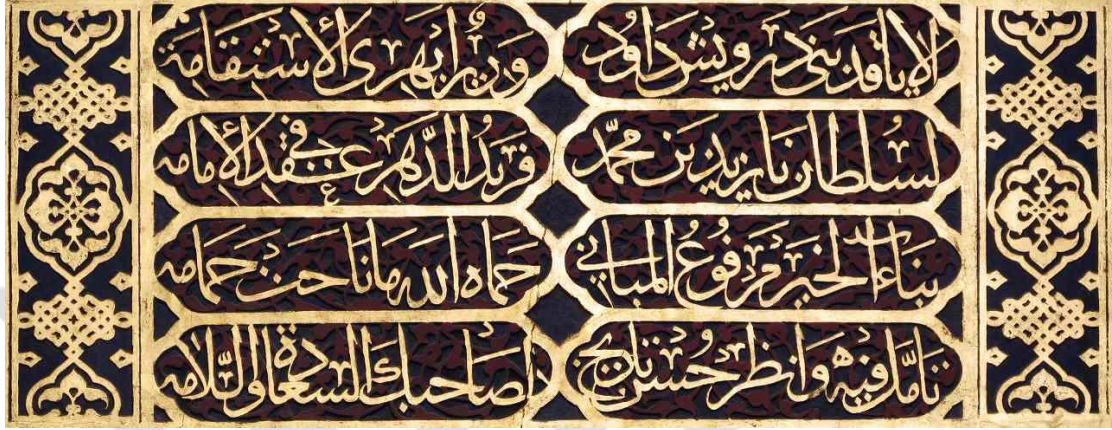

Dâvud Paşa Câmii cümle kapısı

Kemalpaşazâde’ye, hattının Şeyh Hamdullah’a âit olduğunu belirtmektedir. Câmi, iç kısmından 18.30 m. ölçüsünde ve dörtgen planlıdır. Câminin hayli büyük bir kubbesi vardır. Ancak İstanbul’u sarsan her büyük depremde bu câmi hasar görmüştür. Esas mekânın yan tarafında bulunan tabhânenin tüm odaları kubbe ile kaplanmıştır. Câminin sâkin, gösterişten uzak bir minberi bulunmaktadır. 1945-1946 yıllarında geçirdiği restorasyon esnâsında duvardaki badana ve sıvaların bir kısmı dökülmüş ve altlarındaki kalem işi nakışlar ve yazı frizi ortaya çıkmış fakat bu süslemelerin tamamı açılmadığı gibi görüleni de korunamamıştır. Minâresi 1766 depreminden sonra hâl-i hazırda mevcûd olan şekli ve bilezikli şerefe çıkıntıları ile inşâ edildiği

anlaşılmıştır. Minârenin câmi ile bitiştiği noktadaki kemerin estetiği daha önce yapılmamış mimârî bir alternatif tasarruf olarak değerlendirilmektedir.¹³¹

3.13. DÂVUD PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

الا يا قد بنى درويش داود وزير ابهرى الاستقامة
لسلطان بايزيد بن محمد فريد الدهر عقد فى الامامه
بنا الخير مرفوع المبانى حماه الله ما ناحت حمامه
تامل فيه وانظر حسن تاريخ لصاحبك السعادة والسلامه

Okunuşu:

Elâ yâ kad benâ Dervîş Dâvud Vezîrün ebheriyyü'l-istikâme

¹³¹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 157-158; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. III, 327-336; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selâm Devri*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 2006), C. V, 235-240; Ayverdi, "Davud Paşa Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1966), C. 8, 4291-4296; Eyice, "Dâvud Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1994), C. 9, 42-43; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 108.

li-Sultan Bâyezid bin Mehmed ferîdü¹³², d-dehri 'ikdi fi'l-imâme

binâ el-hayr merfû el-mebânî hamâhullâhü mâ nâhat hamâme

teemmel fih ve'nzur hüsne târih li-sâhibike's-seâdetü ve's-Selâme

Anlamı: Muhakkak ki en parlak, en zâhir istikâmet üzere olan Derviş Vezir Dâvud Sultan Mehmed oğlu Sultan Bayezid zamanında bu hayırlı binâyı (târih için bakın, sâhibine saâdet ve selâm olsun) 890 târihinde inşâ etti.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamakla beraber kaynaklarda Şeyh Hamdullah olduğu belirtilmektedir.¹³³

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.¹³⁴

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Şeyh Hamdullah tarafından yazılan ve Dâvud Paşa Câmii cümle kapısı üzerinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma olarak hâkkedilmiştir. Zemîn yeşil boyalıdır. Yazılar ve yazının zemîninde yapılan motifler altın varaklıdır. Kitâbenin iç kısmında ve kenarlardaki hatayı ve geçme motifler câminin 1960 senesindeki restorasyon ve onarımı esnâsında bütünüyle ortadan kalkan kalemişi süslemeleri ile benzeşmektedir. Bu süslemeler yazı ile birlikte mütâlaa edildiğinde Murad Paşa ve Mahmûd Paşa câmileriyle birlikte Osmanlı mimârisindeki son örnekler olduğu görülmektedir.¹³⁵ Kitâbede hareke kullanımı yok denilecek düzeydedir. Bu husustaki eksiklik yazının tamamlanmamış olduğu intibamı vermektedir. Elif harfleri kısa, hareketsiz ve zülfeleri bozuktur.

¹³² “فرید” “Ferîd” kelimesinin imlâsında “y” “ی” harfinin noktaları konulmamıştır.

¹³³ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 238; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 44.

¹³⁴ Kitâbede târih kaydı bulunmamakla birlikte “Li-sâhibike's-seâdetü ve's-Selâme” “Sâhibine saadet ve selâm olsun” ifâdesiyle hesâben 890 târihi çıkmaktadır.

“مرفوع” kelimesini yazarken kullanılan “م” “mim” harfi “sülüs yazıda kullanılan mim harfi” değildir.

DÂVUD PAŞA ÇEŞMESİ

İstanbul Fâtih’de, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerinde, Dâvud Paşa Câmii avlu kapısının dışında bulunan Dâvud Paşa Çeşmesi İstanbul’da bulunan kitâbeli en eski Türk çeşmesidir. Dâvud Paşa’nın getirdiğinden bahisle Âşıkpaşazâde latif suyun bu çeşmeden aktığını belirtmektedir. Çeşme, kırık sivri kemerden ibarettir. Klasik üslûpta kemeri ve mermer bir teknesi vardır. Mermerden yapılan ayna taşı oymalarla süslüdür.¹³⁶

Dâvud Paşa Çeşmesi

3.14. DÂVUD PAŞA ÇEŞMESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

¹³⁶ Affan Egemen, *İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri*, 245; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*, C. IV, 612-613; Nuriye Nirven, “Davudpaşa Çeşmesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1966), C. 8, 4299; Eyice, “Dâvud Paşa Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1994), C. 9, 43.

Kitâbenin Yeri: Sivri kemerli nişin içinde ayna taşının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

صاحب الخيرات

مرحوم داود پاشا

سنه ٨٩٠

Okunuşu:

Sâhibü'l-hayrât merhûm Dâvud Paşa

Anlamı: Hayır sâhibi rahmetli Dâvud Paşa

Yazı Türü: Celî sülûs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 890/1485-86

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Yekpâre mermer üzerine iki satır hâlinde celî sülûsle yazılmış kitâbe erken dönem yazılarından. Elif harfinin kütlüğü ve zülfelerin zayıflığı dikkat çekmektedir. “الخيرات” kelimesindeki “ت” harfi sert ve eğimsiz yazılmıştır. “مرحوم” kelimesinde “و” harfinin başı hemen hemen aynı anatomik yapıda olmalarından dolayı “م” harfine de baş olmuştur. İki satır arasına târih kaydı düşülmüştür. İki satır arasındaki boşluğa târih yazılmıştır. Kitâbedeki boşluklar yaprak ve çiçek motifiyle doldurulmuştur.

KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ

Fatih'te semte adını vermiş olan Koca Mustafa Paşa Câmii Sünbülüyye tarikatının merkez dergâhını oluşturmuştur. Bu sebeble halk arasında Sünbül Efendi Câmii olarak da bilinir. Câminin etrafı duvarla çevrili olup yapılar genişçe bir avlunun içinde yer almaktadır. Câmi binâsı havârîlerden Hagios Andreas adına

Koca Mustafa Paşa Câmii

kurulmuş bir kilisedir. Avlu kapısının dışında yerde görülen ve V. yüzyıla târihlendirilen eski bir sütun başlığı, yapının Arkadios dönemine ait olduğunu söylemek için yeterli dayanak değildir. Şimdiki Koca Mustafa Paşa Câmii'nin yerinde kadınlar manastırı olduğu da ileri sürülmektedir. İkonoklast akım sırasında öldürülen Aziz Andreas'ın enkâzı bu alanda toprağın altına koymuştur. Bizans ahâlîsi bu azizin ismini zaman içinde havârî Andreas'a sunulan bu manastırla ilişkilendirmiştir. 1204-1261 yılları arasında yaşanan Latin işgâli esnâsında hayli harâbe olan bu kilise 1261 senesinde Bizans İmparatorluğu'nun tekrar

Câminin cümle kapısı

yapılanması esnâsında İmparator Palailogos'un ailesinden biri kilise ve manastırı yeniden kurmuştur. Aslında kilise ve manastır bu inşaatın akabinde ehemmiyet kazanmış ve şehrin en mühim ibâdetgâh noktalarından sayıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. II. Bayezid döneminde şehrin içindeki manastır ve kiliseleri şenlendirme politikası gereği Sadrazam Koca Mustafa Paşa vâsıtasıyla câmiye tahvîl edilmiştir. Son cemaat mahalline girişi olan iki kapısından sağ tarafta bulunan kapının üzerinde 891 (1486) târihli Arapça kitâbe, solda ise Sultan II. Bayezid'in

isminin olduğu Türkçe-Arapça bir kitâbe yer almaktadır. 953 (1546) târihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde bu câminin de içinde bulunduğu külliyyede medrese, imâret ve hankah olduğu da kaydedilmiştir. Tahsin Yazıcı'nın Sünbûliyye tarikatına dâir kaleme aldığı bir çalışmasında Yavuz Sultan Selîm'in gadrine maruz kalarak öldürülen Koca Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde yıktırılmasının emrolunduğu fakat sadece bacalarının yıkılarak bununla yetinildiği ve bunların da daha sonra yeniden yaptırıldığı belirtilmektedir. Câminin avlusunun içine Veliyyüddîn Efendi bir muvakhthâne yaptırmıştır.

Son cemaat mahfili sütunları

Etrafında hayli meşhûr kişi ve hattatın (Hâfız Osmân) medfûn olduğu bir hazîre meydana gelmiştir. 1150/1737 târihinde Dârüssaade Ağası Beşir Ağa câminin avlusunun ortasına sütun biçiminde bir çeşme yaptırmıştır. Koca Mustafa Câmiî son cemaat mahalli revaklarındaki kitâbeden anlaşıldığı üzere II. Mahmûd o sıralar harap olan câmiyi 250 (1834) yılında kapsamlı bir tamirâttan geçirmiştir.¹³⁷

¹³⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 220-228; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 273-277; Eyice, "Koca Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2002), C. 26, 133-135; Öz, *İstanbul Câmileri*, C. 1, 91-92.

3.15. KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

دور شه بايزيد خاندہ كه انك ضاقت العرض من عساكره
ياپدی بر بنده سی بو جامعی کیم صاره في الدهر من نواده
الهم الله فيه تاريخا يسرا الحق امره امره
۸۹۶

Okunuşu:

Devr-i Şeh Bayezid Hân'da ki anın zâkat el-'arzü min asâkirihi

Yapdı bir bendesi bu câmi'i kim sâra fi'd-dehri min nevâdirihî

Elheme Allâhü fihî târihan yessera'l-Hakku emra âmirihi

896

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 896/1491¹³⁸

¹³⁸ Kitâbede târih kaydı bulunmakla birlikte "يسر الحق امر امره" "Yessera'l-Hakku emra

Dili: Türkçe – Arapça, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, câminin son cemaat mahfili duvarında soldaki kapı üzerindedir. Kitâbenin birinci ve üçüncü mısraı Türkçe, diğer mısralar Arapça’dır. Mermer zemîn üzerine üç satır olarak yazılmıştır. Celî sülüs ile yazılan yazının zemîni koyu yeşildir. Her satır iki dilimden oluşmaktadır. Yan tarafları dendanlı olan dilimlerin dışta kalan kısımları motiflerle çevrilmiştir. Yazı alanındaki boşluklara da yer yer bu motiflerin yerleştirildiği görülmektedir. Yazı, erken dönem yazılarının hususiyetlerini taşımaktadır. Harfler nefes payı olmaksızın sıralanmış bazı yerlerde satır hizâsı şaşmıştır. Kullanılan hareketlerden fethanın eğiminin fazla olduğu ve farklı eğimlerde “fetha” ¹³⁹ konulduğu görülmektedir. Yazıda fethadan başka esre, “ötre” , “şedde” ve “cezim” kullanılmıştır.

âmirihi” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

¹³⁹ Bu işâret, harfin üstünde olduğunda fetha, altında olduğunda esre denilmektedir.

3.16. KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ (SAĞ TARAF)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin avlusunda, son cemaat mahfili sütünlarının ortasında en sağda bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شهنشاه معظم حضرت سلطان محمود خان

کرامت پیشه خیر اندیشه قطب دولت و دنیا

خلافت تحتہ زیور حقیقت ملکنہ سرور

طریقت سرینه مظهر جهانہ سایہء اولاً
تکایا و زایا ایہ سنده اولمدہ معمور
عنایات قلوب اهل ذکرى قیلمدہ احیا
بری بو خانقاه مصطفی پاشا که چوقدندر
خراب ایدی یاپلدی همتیلہ اولدی پک اعلا
طریق سنبلیدر شاه راه کلشن توحید
حریم سر پاک حضرت سنبل بودر اما
هوای سنبلیسی فیض رحمتدر بو کلزارک
وزاندر سو بسو انفاس قدسیه نسیم آسا
طورر بو باغ عشقک سرویسی زنجیر ایلہ بسته
ایدر بر شمه سی بویله هزار آزاده بی شیدا
بو درکاه شریف اولدقجه یارب معبد اسلام
جهانه قبله کاه حاجت اولسون شاه عدل آرا
بیوردی خدمت انشایه خسرو بنده سن مأمور
اودر هر عسکر منصوره دستور همم پیرا
ایکی تاریخ چکدم بنده پرتو سلك املایه
اولوب کوهر شمار سبحهء منظومهء معنا
مقام عارفاندر ایلدی محمود خان انشا ۱۲۵۰
سزا بو زیب و فره خنقاه مصطفی پاشا ۱۲۵۰
المذنب الراجی یساری زاده
مصطفی عزت غفر الله ذنوبهما

Okunuşu:

Şehinşâh-ı mu‘azzam Hazret-i Sultan Mahmûd Hân
Kerâmet-pîşe hayr-endîşe kutb-ı devlet-i dünyâ
Hilâfet tahtına zîver hakîkat mülkine server
Tarîkat sırrına mazhar cihâna sâye-i evlâ
Tekâya vü zevâyâ sâyesinde olmada ma‘mûr
‘Înâyâtı kulûb-ı ehl-i zikri kılmada ihyâ
Biri bu hânkâh-ı Mustafâ Paşa ki çokdandır
Harâb idi yapıldı himmetiyle oldu pek a‘lâ
Tarîk-i Sünbülî’dir şâh-ı râh-ı gülşen-i tevhîd
Harîm-i sırr-ı pâk Hazret-i Sünbül budur ammâ
Hevâ-yı Sünbülî’si feyz-i rahmetdir bu gül-zârın
Vezandır sû-be-sû enfâs-ı kudsîye nesîm-âsâ
Turur bu bâğ-ı ‘aşkın servisi zencîr ile beste
Eder bir şemmesi böyle hezâr âzâde-yi şeydâ
Bu dergâh-ı şerîf oldukça yâ Rab ma‘bed-i İslâm
Cihâna kible-gâh-ı hâcet olsun şâh-ı ‘adl-ârâ
Buyurdu hizmet-i inşâyâ Hüsrev bendesin me’mûr
Odur her ‘asker-i mansûra düstûr-ı himem-pîrâ
İki târîh çekdim ben de Pertev silk-i imlâyâ
Olup gevher-şümâr-ı sübha-i manzûme-i ma‘nâ
Makâm-ı ‘ârîfândır eyledi Mahmûd Hân inşâ 1250

Sezâ bu zîb ü ferre hânkâh-ı Mustafâ Paşa 1250

El-müznibü'r-râcî Yesârî-zâde

Mustafâ 'İzzet gufirallâhü zünûbehü

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Yesârîzâde Mustafa İzzet

Târih Kaydı: 1250/1834¹⁴⁰

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, câminin son cemaat mahfili sütunları ortasında, en sağda bulunmaktadır. On dört satır çizgisiyle on iki dilim oluşturulmuş ve dikey üç çizgiyle de iki bölüme ayrılmıştır. Kitâbenin sol tarafında, ilk beş satırda yer yer mermerde aşınmalar mevcuttur. Celî ta'lik ile yazılan kitâbede harf dağılımı son derece dengelidir. Keşîdeli harflerle yazıya ritim ve akıcılık sağlanmıştır. Kitâbenin son iki satırı hattat imzasına ayrılmıştır. Hiçbir satırda darlık ve sıkışıklık görülmemektedir. İstif son derece dengeli, harf anatomileri mükemmeldir. Her satırın son harfinin “” “elif” olması dikkat çekicidir. Yazdığı harfler kitap basımında da kullanılmış olan Yesârîzâde Mustafa İzzet celî ta'lik yazının önde gelen ismidir.

---

¹⁴⁰ Son beytin her iki mısraı hesâben 1250 târihini vermektedir.

3.17. KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ (ORTA KISIM)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin avlusunda, son cemaat mahfili sütunlarının ortasında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

زهی قطب زمان عبد المجید خان ابن محمود خان ایدر دورانده فیض اقبالنی اعلا

ایدوب قبر جناب سنبله حرمت او شاهنشاه یاپوب بو خانقاهی قیلدی سنبلزار بی همتا

اولنجه حجه عازم مصردن جلب ايتدى دامادين عزيزم يوسف سنبل سناندر مرشد اعلا
اوده دوراننى تكميلده يعقوب افنديدر بو جاى ايلين يوسف كىبى زيب آور معنا
حسن نامنده بر ذاته رشادت ال ويروب آخر غبارمقدمى اولدى نيجه دم كهل نور افزا
كلنجه شيخ ايوبى محمد نام بر آگاه سلوك اربابنه كوستردى سيرعالم بالا
وفاتنده كلوب نجل كريمى شيخ قطب الدين رشادته فيوض ذكرى قيلدى معنيده اجرا
اولنجه شيخ يلدز نور بخشا جاى ارشاده بو سنبلزاره زينت ويردى يلدز چچكى آسا
بو دركاهى او خاقان زمان آباد ايدوب قيلدى كلان بونجه ذوات اوليا ارواحنى احيا
دو تاريخ مجوهر سويله زيور بيت واحدهد و يرولسون ظاهر و باطنده نظمه شهرت معنا

كتبه يسارى زاده

Okunuşu:

Zihî kutb-i zamân ‘Abdülmeçîd Hân ibni Mahmûd Hân

Eder devrânda feyz-i Hû ile ikbâlîni i‘lâ

Edip kabr-i cenâb-ı Sünbül’e o şâhinşâh

Yapıp bu hânkâhı kıldı sünbülzâr-ı bî-hemtâ

Olunca hacca ‘azîm Mısır’dan celb etti dâmâdın

‘Azîzim Yûsuf-ı Sünbül Sinân’dır mürşid-i a‘lâ

O da devrân-ı tekmîlde Ya‘kûb Efendi’dir

Bu câyı eyleyen Yûsuf gibi zîb-âver-i ma‘nâ

Hasan nâmında bir zâta reşâdet el verip âhir

Gubâr-ı makdemi oldu nice dem kuhl-i nûr-efzâ

Gelince Şeyh Eyyûbî Mehemed nâm bir âgâh

Sülûk erbâbına gösterdi seyr-i âlem-i bâlâ

Vefâtında gelüp necl-i kerîmi Şeyh Kutbuddîn

Reşâdetle füyûz-ı zikri kıldı ma'nîde icrâ
Olunca Şeyh Yıldız nûr-bahşâ cây-ı irşâda
Bu sünbülzâra zînet verdi yıldız çiçeği âsâ
Bu dergâhı o hâkân-ı zamân abâd edip kıldı
Gelen bunca zevât-ı evliyâ ervâhını ihyâ
Dü târih-i mücevher söyle Zîver beyti vâhidde
Verilsin zâhir ü bâtında nazma şöhret-i ma'nâ
Ketebehû Yesârîzâde

Yazı Türü: Celî ta'lîk

Hattatı: Yesârîzâde Mustafa İzzet

Târih Kaydı: 1264/1847-48¹⁴¹

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mef'âilün mef'âilün mef'âilün mef'âilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe on satırdır. Her satır iki dilimden oluşmaktadır. Dilimlerin dışta kalan kısımları dendanlıdır. On birinci satır hattat imzasına ayrılmıştır. Hattat, bu alana imzasını satırı ortalayarak atmıştır. İmzanın devamı yanındaki kitâbede yine satır ortalanarak yazılmıştır. Mermer zemîn üzerine hâkkedilen yazı altın varaklıdır. Yazının etrafındaki çerçeve ve satır çizgileri de altın varaklıdır. Celî ta'lîk ile yazılan kitâbe iki parça halinde olup solunda diğer parçası bulunmaktadır. Devrin en önemli ta'lîk üstâdı olan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılan kitâbe son derece muntazamdır. Satır sonlarının “ı” “elif” harfiyle bittiği yazıda yâ-yı ma'kûs ve keşîdeli harf kullanımını yazıya canlılık ve ritim kazandırılmıştır.

---

¹⁴¹ Kitâbenin devamı olan soldaki parçada târih kaydı bulunmaktadır. Ayrıca son beytin her iki mısraı da 1264 târihini vermektedir.

3.18. KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ (SOL TARAF)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin avlusunda, son cemaat mahfili sütünlarının ortasında en solda bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

سزا بیعت ایدرسه دست اجلاک طوتوب شاهان کرامتله اولور باق شوکت و شان جهان آرا

بودرکه پایزید خان ولی عصرنده یاپلدی جمال خلوتی یه اولدی اقدم مسکن وماوی

اولوب پير طريقت نيجه دم ارشاد ايدوب ناسى وفاتنده مقامن ايلدى مركز افندى جا
سنان افنديكم خانقاهه شيخ اولدقده انى سلطان سليمان ايلدى شيخ الحرم والا
علاالدين كرام الدين وعدلى نام مرشدلر مشيحتله بو يرده قىلدى اوچلر كى استعلا
جناب قطب نورالدين افندى بن علاالدين اولب التمش طقوز بيل بو محله شيخ مستننا
بو جاده صوكره هاشم بن هاشم بن هاشمدر ايدن وفق مثلثوش مشيخت نسخه سن املا
شهنشاه جهانك سايه سنده شيخ راضيدر اولان بو دركه فيض انتماده جا نيشين حالا
بو جايه شيخ اولان بونجه ذوات ارواحنى يا رب معين قىل شاه دورانه بجاه حالت اسما
كل كلشنسراى سلطنت عبدالمجيد خاندن قىلان بو خانقاه سنبلى زينده و احيا

مصطفى عزت غفر لهما

Okunuşu:

Sezâ bî'at ederse dest-i iclâlin tutup şâhân
Kerâmetle olur bak şevket ü şânı cihân-ârâ
Bu dergeh Bâyezîd Hân-ı Velî 'asrında yapıldı
Cemâl-i Halvetîye oldu akdem mesken ü me'vâ
Olup pîr-i tarîkat nice dem irşâd edüp nâsı
Vefâtında makâmın eyledi merkez Efendi câ
Sinân Efendi kim bu hânkâha şeyh oldukda
Onu Sultan Süleymân eyledi şeyhü'l-harem vâlâ
'Alâaddîn Kerâmeddîn ve 'Adlî nâm müşsidler
Meşihatle bu yerde kıldı üçler gibi isti'lâ
Cenâb-ı kutb-ı Nûreddîn Efendi bin 'Alâaddîn
Olup atmış dokuz yıl bu mahalde şeyh-i müstesnâ
Bu câda sonra Hâşim ibni Hâşim ibni Hâşim'dir

Eden vefk-1 müsellesveş meşihat nüshasın imlâ
Şehinşâh-1 cihânın sâyesinde şeyh Râzî'dir
Olan bu dergeh-i feyz-intimâda câ-nişîn hâlâ
Bu câya şeyh olan bunca zevât ervâhını yâ Rab
Mu'în kıl şâh-1 devrâna be-câh-1 hâlet-i esmâ
Gül-i gülşen-serây-1 saltanat 'Abdûlmecîd Hân'dır 1264
Kılan bu hângâh-1 Sünbül'i zîbende vü ihyâ 1264
Ketebehû Yesârîzâde Mustafa İzzet gufira lehümâ

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Yesârîzâde Mustafa İzzet

Târih Kaydı: 1264/1847-48¹⁴²

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mef'âilün mef'âilün mef'âilün mef'âilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin avlusunda, son cemaat mahfili sütunlarının ortasında, en solda bulunan kitâbe sağında bulunan kitâbenin devamıdır. Hattat imzasının ketebe kısmını sağdaki parçaya, isim kısmını bu parçasına atmıştır. Kitâbe on satır ve her satır iki dilimden oluşmuştur. Yazı boyasız mermer zemîn üzerine hâkkedilmiştir. Yazı, yazının çerçevesi altın varaklıdır. Harf anatomileri, satır nizâmı, istif düzeni mükemmeldir. Kitâbede satır sonlarının ikinci satır müstesnâ “l” “elif” harfiyle bitişi istif düzeninde âhenkli bir görüntü arz etmiştir.

¹⁴² Son beytin her iki mısası da 1264 târihini vermektedir.

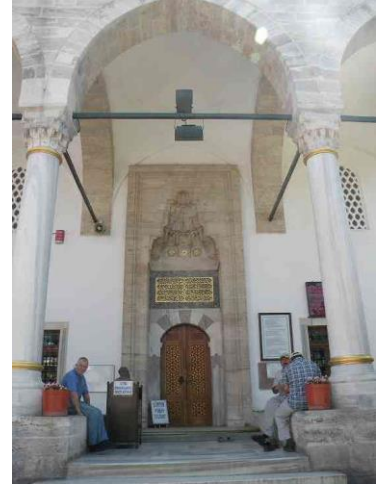
FÎRÛZ AĞA CÂMİİ

Sultanahmet'te eski hipodromun yerindeki Atmeydanı'nda Divanyolu'nun köşesinde bulunmaktadır. Kapısının üzerindeki Arapça kitâbesine göre 896 (1490-91) târihinde II. Bayezid'in başhazinedârı tarafından inşa edilmiştir. Hadîkatü'l-Cevâmi'de belirtildiği üzere Fîrûz Ağa 918 (1512-13) târihinde ölmüş ve câminin hazîresindeki müstakil türbesine defnedilmiştir. Bugün bu türbeden hiçbir iz kalmamıştır. Fîrûz Ağa Câmii karmaşık bir mimârî dizilişten uzak, mimârinin klasik devrinin mütenâsip ölçülerine sâhip estetik bir

Fîrûz Ağa Câmii

câmidir. Dört mermer sütuna oturtulmuş ve üç kısımdan müteşekkil sivri kemerli, kubbelerle örtülü son cemaat mahalli mukarnas başlıklıdır. Esas alan dörtgen şeklinde ve tüm cihetlerinde iki adet pencere bulunmaktadır. Çift renkli taşlardan yayvan kemerli giriş muhteşem bir taçkapı nişi içinde olup sekiz dilimlik bir alana Şeyh Hamdullah hattı ile yazılmış kitâbesi bulunmaktadır. Fîrûz Ağa vakıflarından olan ve Hadîkatü'l-Cevâmi'de bildirildiğine göre Şeyh Hamdullah'ın ilk meşk hocalığını yaptığı sıbyan mektebinden eser kalmadığı gibi câmi duvarına bitişik olan sebîl de günümüze kadar gelememiştir.

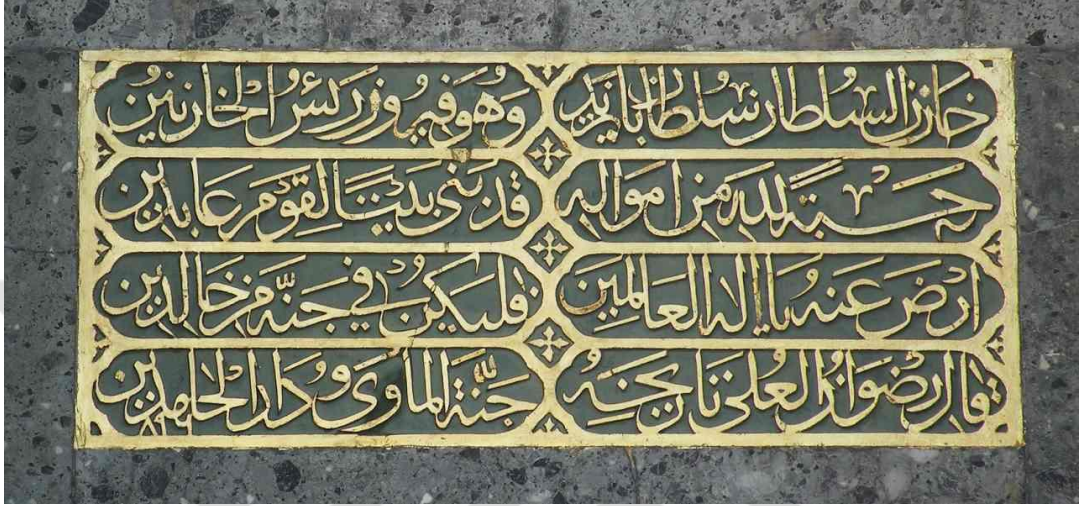

Fîrûz Ağa Câmii cümle kapısı

Minâresi orjinaldir ve esas yerindedir, İbrahim Hakkı Konyalı tarafından Alemdar Vak'ası'nda harap olduğu şeklinde ileri sürülen iddia inandırıcı değildir. Kesme taşlardan yapılan minârenin kürsü tarafı on iki kenarlı ve gövdesi oldukça kalındır ve bu hâliyle erken dönem minâre mimârisine uygundur. Kânûnî döneminde İstanbul'a gelen Flaman ressam Peter Coeck'in Atmeydanı'nı betimlediği gravüründe Fîrûz Ağa Câmii de

bulunmaktadır. Ayrıca Matrakçı Nasuh'un Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn isimli çalışmasında de Fîrûz Ağa Câmii de bulunmaktadır.¹⁴³

3.19. FÎRÛZ AĞA CÂMÎİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

خازن السلطان سلطان بايزيد و هو فيروز ريس الخازنين

حسبة لله من امواله قد بنى بيتا لقوم العابدين

ارض عنه يا اله العالمين فليكن في الجنة من خالدين

قال رضوان العليا تاريخه جنة المأوى دار الحمدين ٨٩٦

¹⁴³ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 213; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 250-252; Hâlid Eraktan, "Firûzağa Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), C. 11, 5794-5796; Eyice, "Firûz Ağa Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1996), C. 13, 135-137; Öz, *İstanbul Câmileri*, C. 1, 60-61.

Okunuşu:

Hâzinü's-sultan Sultan Bâyezid ve hüve Fîrûz reîsü'l-hâzinîn

Hasbeten lillâh min emvâlihî kad benâ beyten li-kavmi 'âbidîn

Erda 'anhü yâ ilâhe'l-'âlemîn felyekün fî cenneti min hâlidîn

Kâle Rıdvânü'l-ulyâ târihahü cennetü'l-me'vâ ve dârü'l-hâmidîn

896

Anlamı: Sultan Bâyezîd'in hazinedârbaşı olan Fîrûz, kendi malından Allah rızası için, ibadet eden kimselere bir ev (mescid) yaptırmıştır. Ey Âlemlerin Rabbi olan Allah! Sen ondan razı ol ki o, Cennet'te ebedi kalacaklardan olsun. Yüce kabul edici, yapının târihini "cennetü'l-me'vâ ve dârü'l-hâmidîn" "varılacak cennet ve hamd edenlerin evi" sözüyle söyledi.

Yazı Türü: Celî sülûs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamakla birlikte kaynaklarda Şeyh Hamdullah olarak geçmektedir.¹⁴⁴

Târih Kaydı: 896/1490¹⁴⁵

Kitâbenin Dili: Arapça, manzum kitâbe

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe 60x155 cm. ebatındadır.¹⁴⁶ Kitâbede târih yazılmış olmakla beraber son mısra ebcadla 896/1490 târihini vermektedir. Câminin cümle kapısı üzerinde, koyu yeşile boyanmış mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak celî sülûsle yazılmış olan kitâbede harfler altın varaklıdır. Dört satırdan ve her satır iki dilimden müteşekkildir. Yazıda minimum düzeyde hareke kullanıldığı görülmektedir. Yazının etrafı da altın varaklı

¹⁴⁴ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 252; Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 61.

¹⁴⁵ Kitâbenin son mısraı ebcadla 896 târihini vermektedir.

¹⁴⁶ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 252.

kalın bir çerçeve ile çevrilidir. Kitâbenin yazılmış olduğu dönem olan Fâtih dönemi hat sanatımız açısından özel bir önemi hâizdir. Kitâbenin hattatı Şeyh Hamdullah¹⁴⁷ kendinden önceki hattatların üslûp ve tavırlarını çok ileriye götürerek yazı müfredâtı ve istif anlayışını mükemmel bir noktaya getirmiştir. Anadolu'nun Esâtize-i Seb'ası'ndan (Yedi Üstad) kabul edilen birçok hattat Fâtih devri hattatlarından feyz alarak yetişmişlerdir.¹⁴⁸

ÇANDARLI İBRAHİM PAŞA CÂMİİ

Çandarlı İbrahim Paşa Câmii, Fâtih İlçesi, Eminönü Mercan Ağa Mahallesi, Fincancılar Yokuşu ile Uzunçarşı Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Günümüze sadece câmisi intikal etmekle beraber vakfiyesinde bir de mektebinin olduğu belirtilen bu ibâdetgâh Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Cümle kapısı üzerindeki kitâbesine göre 898/1492 târihinde yapımına başlanan câmi 900/1494 târihinde de bitirilmiştir. Mimârî olarak enlemesine dikdörtgen şeklinde, çatılı, kesme taşlardan yapılmış ve tek minâreli bir câmidir. Evliya Çelebi'de câminin çatılı olduğundan bahsetmektedir. Sekiz sütunlu son cemaat mahalli vardır. Burada sağda ve solda mihrap bulunmaktadır. Cümle kapısı az çıkıntılı ve kemerlidir. Tavanı ahşap ve çıtalı, minber ahşap, mihrap alçıdan ve mukarnaslıdır.¹⁴⁹

Çandarlı İbrahim Paşa Câmii

Câmii cümle kapısı

¹⁴⁷ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 252; Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 61.

¹⁴⁸ Fevzi Günüş, "Klâsik Dönem Osmanlı Mimârisinde Celî Yazılar", C. 12, 277.

¹⁴⁹ Yüksel, "Çandarlı İbrahim Paşa Cami", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*,

3.20. ÇANDARLI İBRAHİM PAŞA CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında, kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

تاریخ

ابتداء هذا البناء

وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

بناه الوزير ابن الوزير المؤيد

(İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 2, 468; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 227-229.

سمي خليل الله خيرا يسرمد

بناه لوجه الله روماً رضاه

و تاريخه خير جليل يابد

Okunuşu:

Târîhü

ibtidâ-i hâze'l-binâ

ve men dehalehû kâne âminâ¹⁵⁰

benâhü el-vezîr ibnü'l-vezîr el-müeyyed

semmâ halîlullah hayran yüserrimedü

benâhü li-vechillâhi rumen ve rızâehü

ve târîhuhü hayrun celîlen yü'bedü

Anlamı: Bu binâya başlama târihi (Ve men dehalehû kâne âminâ) “Oraya giren emniyette olur” cümlesidir. Onu, hayrı bâkî ve Allah’ın dostu olarak isimlendirilen, Allah’ın güçlendirdiği vezirin oğlu vezir, rızasını isteyerek sadece Allah için yaptırdı. Ve (tamamlama) târihini (Hayrun celîlün yu‘bedü) “ebedî kalacak yüce ve şerefli bir eser” cümlesiyle söyledi.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır. Ancak, kitâbenin anlamında da belirtildiği şekilde, ilk satırdaki “Târîhü ibtidâ-i hâze'l-binâ” “Bu binâya başlama târihi” “Ve men dehalehû kâne âminâ” “Oraya giren emniyette olur” ifâdesinin ebced karşılığı olan 898/1492 ve tamamlama târihi, son satırdaki “Hayrun celîlün yu‘bedü” “Ebedî kalacak yüce ve şerefli bir eser” ifâdesinin ebced karşılığı olan 900/1494-95’dir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Âl-i İmrân Sûresi, 97. Âyet.

¹⁵¹ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 229.

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, iki parça hâlinde devrinin karakteristik husûsiyetlerini taşıyan celi sülüs ile mermer üzerine altın varakla yazılmıştır. Yazının zemîni laciverttir. Yekpâre mermer üzerine yazılan yazının birinci kısmı tâc formunda, ikinci kısım ise dikdörtgendir. Dikdörtgen biçimindeki kısımda üçüncü satırın sonu hâriç, satırların başlangıç ve sonları çiçek motifiyle süslenmiştir. Harflerin anatomisi dönemi itibarıyla düzgün olup, elif harfinde kısıklık ve kalınlık görülmektedir. Fetha, ötre, esre, şedde, med işâreti, cezim ve iki üstün, iki esre ile harekelendirilen yazıda tezyînî hareke olarak da tirfil

ve mimli tirfil kullanılmıştır.

BAYEZİD CÂMİİ

Sultan II. Bayezid tarafından şehrin en merkezî yerinde, Bizans döneminde en büyük meydan olan Forum Tauri'nin bir köşesinde inşâ ettirilmiştir. Câminin de içinde bulunduğu külliye türbe, aşhâne, imâret, sıbyan mektebi, medrese, hamam, tabhâne ve kervansaraydan oluşmaktadır. Cümle kapısının

Bayezid Câmii

üzerindeki Şeyh Hamdullah'ın yazdığı celi sülüs kitâbesine göre 906 (Temmuz 1501) Zilhicce ayının sonlarına doğru başlanmış ve 911 senesinde (1505) bitirilmiştir. Rıfki Melûl Meriç'in yazdığı bir makalede İstanbul Belediyesi Kütüphânesi'nin Muallim Cevdet Bey yazmaları koleksiyonundaki 0,71 nolu belgeye istinâden câminin yapım târihi 906/1500-911/1505 şeklinde belirtilmektedir. Sultan Bayezid tarafından ilk namazın kılınışıyla açılan câminin mimârının Yakûb Şâh b. Sultan Şâh olduğu da öğrenilmektedir. Bayezid Câmii'nin Arapça vakfiyesi Rumeli Kazaskeri Mevlânâ Abdurrahman Çelebi eliyle hazırlanmıştır. Câminin iç

kısmı dörgen planlı ve dört pâyeye oturtulmuş dört büyük kemer kubbeyi taşımaktadır. Mihrap, minber, müezzin mahfili ile girişin olduğu duvara, konsollar üzerine oturtulan kadınlar mahfili özenli bir taş işçiliğine sâhiptir. Kapı ve pencere kanatları devrin ahşap çalışmalarının en güzel örnekleri arasındadır. Câmideki ana mekânda bir ana kubbenin iki yarım kubbeyle tahkîm edilmesine dayalı sisteminin Ayasofya'dan mülhem olduğu yabancı yazarlar tarafından ileri sürülmüşse de Ayasofya'daki statik zayıflığın burada olmayışı, buranın Edirne'deki Üç Şerefeli Câmii, İstanbul'daki Fâtih ve Atik Ali Paşa câmilerindeki gerçekleştirilen çalışmaların doğal bir neticesi olmak üzere oluşturulmuş bir eserdir.¹⁵²

Bayezid Câmii cümle kapısı

3.21. BAYEZİD CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında, kapının üstünde bulunmaktadır.

¹⁵² Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 52-53; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 191-204; Koçu, "Bayazıd Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960), C. 4, 2229-2235; Eyice, "Beyazıt II Câmii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1992), C. 6, 45-49; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 33-34.

Kitâbenin Metni:

بنى هذا الجامع الجليل الشأن و العارة الرفيعة البنيان من فاضل

صدقات السلطان الاعظم

السلطان بايزيد بن السلطان محمد بن السلطان مراد خان خلد الله

ملكه و سلطانه و قد وقع

بالبنا فى اواخر ذالحجة لسنة ست و تسعمائة و اتفق

الاتمام فى سنة احدى عشر و تسعمائة هجرية

Okunuşu:

Büniye hâze'l-câmi'ül-celîlü's-şân ve'l-'imâratü'r-rafi'atü'l-bünyânü min fevâdılı

sadekâti's-Sultan el-a'zam

es-Sultan Bayezid bin es-Sultan Mehmed bin es-Sultan Murâd Hân halledallâhü

mülkehü ve sultanehü ve kad veka'a

'l-ibtidâi bi'l-binâ fi evâhiri Zi'lhicce li-seneti sitte ve tis'amie ve ittefeka'l-

İtmâmü fi seneti ihdâ aşera ve tis'a mieti hicriyyeti

Anlamı: Bu şanı yüce câmi ile âbidevî külliyesi, Sultan Murâd oğlu Sultan Mehmed oğlu Büyük Sultan Bayezîd'in lütufkâr sadakaları ile binâ edilmiştir. Binânın inşâsına hicrî 906 senesi Zilhicce ayının sonlarına doğru başlanmış ve hicri 911 senesinde tamamlanmıştır.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamakla birlikte kaynaklarda Şeyh Hamdullah olarak geçmektedir.¹⁵³

Târih Kaydı: 911/1505-1506

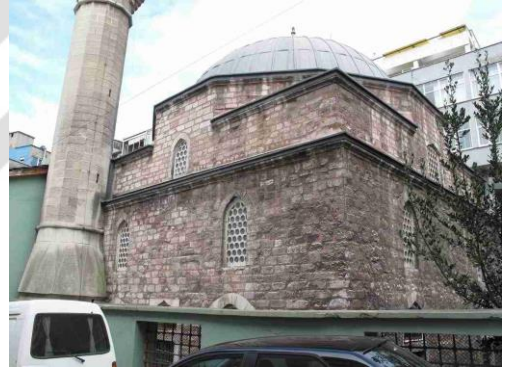
Dili: Arapça

¹⁵³ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 245; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 202.

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Şeyh'in celi yazıları içinde en güzeli İstanbul Bayezid Câmii kitâbesidir. Bu kanaat, yazının yazıldığı zaman nazar-ı dikkate alınarak belirtilmiştir. Esâsen celi yazı, XIX. yüzyıla kadar istenilen güzellik ölçülerinde yazılamamıştır. Bu sebeple XIX. yüzyıla kadar olan dönem içinde yazılan celi yazılar dönemlerinin estetik ölçülerine göre değerlendirilmelidir.¹⁵⁴ Siyah boyanmış mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Üç satır olarak yazılmıştır. Satır aralarında satır çizgisi yoktur. Kitâbede hattat imzası olmamakla birlikte kaynaklarda Şeyh Hamdullah'ın elinden çıktığı belirtilen yazıda dikey harflerin gruplanmış vaziyette olduğu dikkat çekmektedir.

DİZDÂRIYE CÂMİİ

Eminönü Binbirdirek Mahallesi, Dizdâriye Çeşme Sokağı'nda bulunmaktadır. Kapı üstündeki kitâbeye göre câminin bânisi Mehmed bin İbrahim es-Said el-Askerî'dir. Vakfiyesinde ise Mehmed Çelebi bin İbrahimü'd-Defterî eş-şehîr be-Dizdârzâde olarak geçmektedir. Hadîkatü'l-Cevâmi bânisinin Yeniçeri Efendisi Mehmed Said bin İbrahim Efendi isminde bir zâtın olduğunu söyleyerek bu kişinin Bayezid Câmii inşasında mutemetlik yaptığını ve câminin bitirilmesinin akabinde enkâzıyla da bu câmiyi tamamladığını belirtmektedir. Câmi 910/1505 târihinde inşaya başlanmış ve beş buçuk ayda tamamlanmıştır. Rik'a ile üç satır olarak yazılmış bu kitâbesine istinâden II. Abdülhamid 1319/1898 târihinde câmiyi tamir ettirmiştir. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ne göre bir de muallimhâne yapılmış ve burası

Dizdâriye Câmii

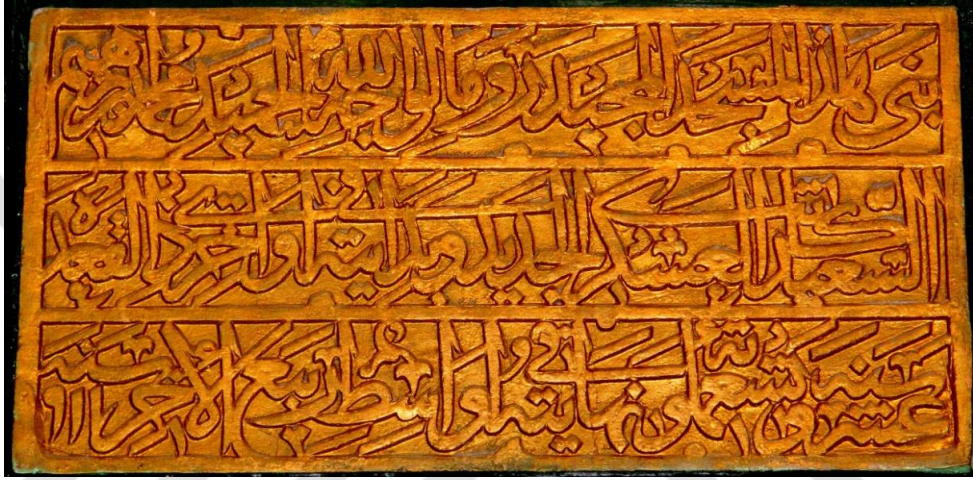

Dizdâriye Câmii cümle kapısı

¹⁵⁴ Alparslan, *Osmanlı Dönemi Hat Sanatı*, 41.

için evler, dükkânlar, bağ, bahçe vakfedilmiştir. Câmi 875×880 cm. iç ölçülere ve 420 cm. genişliğinde son cemaat mahfiline sâhip tek minâreli ve tek kubbeli bir binâdır. Kesme taştan olan minâresinin şerefesi istalaktitlidir. Ahşap minberini Has Odabaşı Mehmet Ağa yaptırmıştır.¹⁵⁵

3.22. DİZDÂRIYE CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

بني هذا المسجد المجيد روما لوجه الحميد محمد بن ابراهيم

السعيد كاتب العسكر الجديد و بدايته في ذي القعدة

سنه عشر و تسعمائة ٩١ و نهايته في اواسط ربيع الاخر ٩١١

¹⁵⁵ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 162; Erdem Yücel, "Dizdâriye Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1968), C. 9, 4633-4634; Yüksel, "Dizdariye Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C.3, 73; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 243-245; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 48-49.

Okunuşu:

Benâ hâze'l-mescidü'l-mecîdü rûma li-vechi'l-hamîdi Mehmed bin İbrahîm¹⁵⁶

Es-saîd kâtibü'l-askeri'l-cedîd ve bidâyeti fi Zilka'de

Sene 'aşera ve tis'amie 91 ve nihâyeti fi evâsıtı Rebûlâhir 911

Anlamı: Bu mecîd mescidi yeniçeri askeri kâtibi Mehmed bin İbrahim es-Saîd 910 senesi Zilka'desinde başlayıp 911 senesi Rebûlâhir ortasında tamamlamıştır.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 911/1505

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, son cemaat mahfilinden câmiye girişte, cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır. Üç satır hâlinde mermer üzerine kabartma olarak celî sülüsle yazılan kitâbede yazı da zemîn rengindedir. Satırların son derece sıkışık olduğu göze çarpmaktadır. 911/1505 tâirhli kitâbede yazı döneminin husûsiyetlerini taşımaktadır. Harf anatomileri küt ve kalındır. Bu durum özellikle dikey harflerde daha fazla fark edilmektedir. Selçuklu etkisi gerek harflerin kalın, küt ve kısa oluşuyla ve gerekse nefes paysız istiflenmesiyle kendini göstermiştir. Harfler birbirine çok yakın olarak istiflenmiş, nefes payı konusuna riâyet edilmemiştir. Dönem husûsiyeti olarak karşımıza çıkan yazı alanındaki boşlukların çiçek motifiyle doldurulması bu kitâbede de görülmektedir.

¹⁵⁶ Kitâbede “ابراهيم” kelimesi “ابراهيم” şeklinde “ا” “elif” harfi eksik olarak yazılmıştır.

3.23. DİZDÂRIYE CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin Dizdâriye Çeşmesi sokağındaki kapısından girildiğinde, câminin demir kapısının üstünde yer almaktadır.

Kitâbenin Metni:

زينت افزای مقام معلاى خلافت اسلاميه و اريکه پيرای سلطنت

سنیه عثمانیه

السلطان ابن السلطان السلطان الغازى عبد الحميد خان ثانى حضرتلى

طرف اشرفلرندن

اشبو جامع شريف بيك اوچيوز اون طقوز سنه سى ربيع الاولنده تعمير

و انشا ايدلمشدر فى ربيع الاول سنه ۱۳۱۹

Okunuşu:

Zînet-efzâ-yı makâm-ı mu‘allâ-yı hilâfet-i İslâmiyye ve erîke-pirâ-yı saltanat-ı

seniyye-i ‘Osmâniyye

es-Sultân ibnü’s-Sultân es-Sultân el-Gâzî ‘ Abdülhamîd Hân-ı sâni Hazretleri

taraf-ı eşreflerinden

işbu câmi‘-i şerîf bin yüz on tokuz senesi Rebî‘ü’l-evvelinde ta‘mîr

ü inşâ edilmiştir. Fî Rebî‘ü’l-evvel sene 1319

Yazı Türü: Celî rik‘a

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

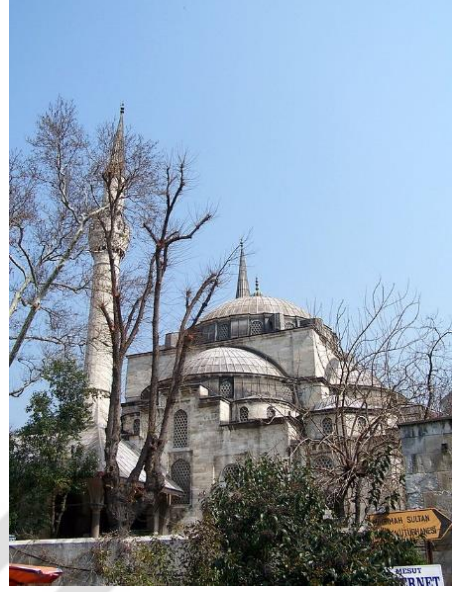
Târih Kaydı: 1319/1898

Kitâbenin Dili: Türkçe

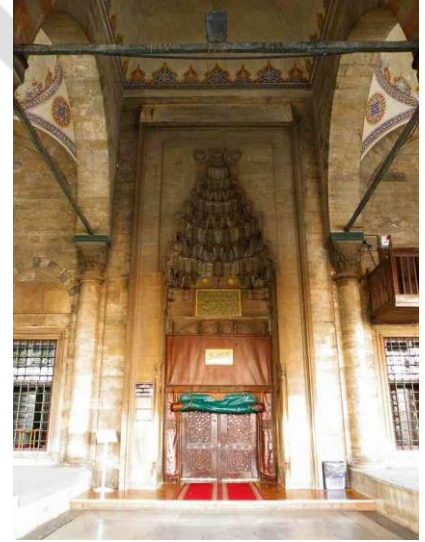
Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câmî girişindeki demir kapının üzerinde bulunan kitâbe, mermer hâkkedilerek üç satır halinde gâyet düzgün bir rik‘a hattı ile yazılmıştır. Kitâbenin tamamı koyu yeşil boyalıdır. Satır araları satır çizgisiyle bölünmüştür. Satır aralarındaki yükseklik yazının fark edilmesini sağlamıştır. Târih kaydı son satırda bulunmaktadır. Târihin imlâsında daha ince bir kalem kullanılmıştır. Kitâbede rakamla yazılmış olan 1319, satıra yaklaşık 45° eğimlidir. Rik‘a hattı ile yazılan nâdir kitâbelere dendir.

MİHRİMÂH SULTAN CÂMİİ

Üsküdar'da, Kânûnî Sultan Süleymân'ın kızı Mihrimah Sultan için yaptırdığı bilinen câminin inşasına 1540'lı yılların başlarında başlanmış ve kitâbesine istinâden de 954/1547 târihinde tamamlanmıştır. Külliye olarak inşâ edilen bu yapı câmi, medrese, sıbyan mektebi, imâret, çeşme, tabhâne gibi yapılardan oluşmaktaydı. Mimar Sinân'ın mimar başı olmasının akabinde Şehzâde Külliyesi ile aynı zamanda yaptırdığı bu külliyeye sonradan iki türbe, muhtemelen çifte hamam ve varlığı gravürlerden tespit edilen ahşap bir kasır ve muvakkithâne ilâve edilmiş ama han, kasır, imâret, tabhâne ve muvakkithâne zamanla ortadan kalkmıştır. Hamam ise yakın zamana kadar hizmet veriyor iken şuan bir mağaza hâline dönüştürülmüştür. İskele Câmii olarak da bilinen bu câmi, merkezî kubbeyi üç cihetten tahkim eden yarım kubbelerden müteşekkil harim kısmı ve beş kubbeden oluşan son cemaat mahallinden müteşekkilidir. Harim kısmı dikdörtgen plana sâhip olup kubbelere yonca planlı pâyelerle ve sivri kemerlerle taşınmaktadır. Topografyasından ötürü olduğu düşünülen ve taç kapıdan başka ana kubbenin alt tarafına geçmekle alanın hızlı bir şekilde fark edilmesini sağlayan bu düzen Şehzâde Külliyesi'nden farklı olarak Mimar Sinân'ın uyguladığı ve sonraki yapılarında yoğunlaşacağı mekân araştırmalarının başlangıcı sayılabilir.¹⁵⁷

Mihrimâh Sultan Câmii

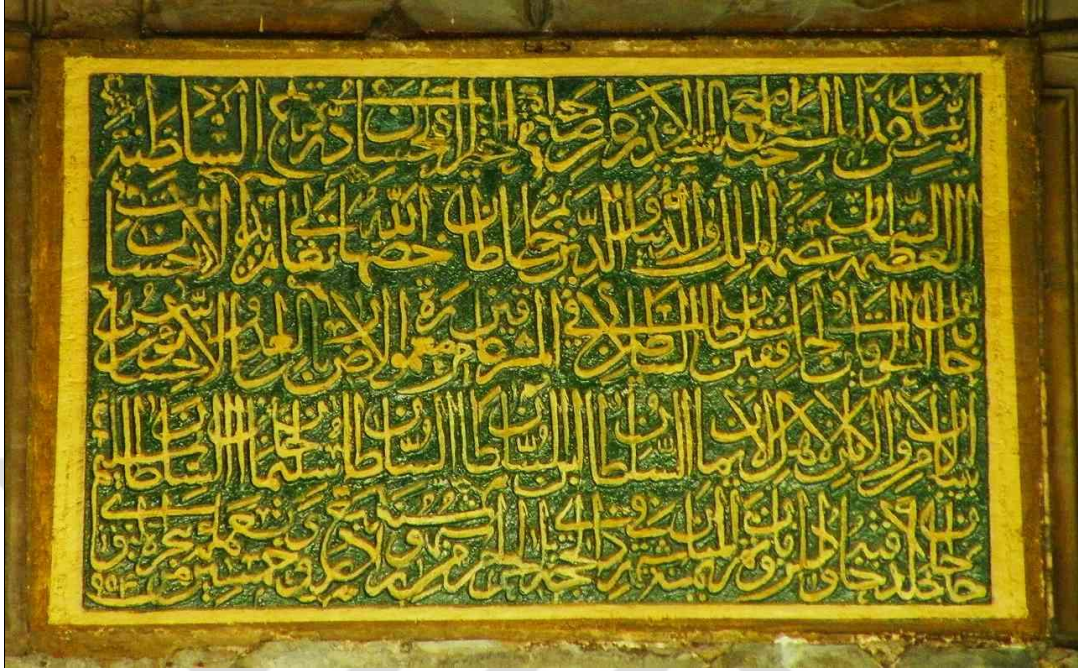

Mihrimâh Sultan Câmii cümle kapısı

¹⁵⁷ Ayyansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 592-594; Coşkun Yılmaz, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 218-223; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II*.

3.24. MİHRİMÂH SULTAN CÂMIİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

اسس بڤيان هذا المسجد الجامع المشيد الاركان صاحبة الخيرات والحسناٲ درة تاج السلطنة
العظيمة الشان عصمة الملك و الدنيا و الدين خاتم سلطان خصها الله تعالى بمزيد الاحسان بنت
خاقان الخوقين فى الخافقين سلطان السلاطين فى المشرقين عامر معمورة الارض بالعدل والاحسان مؤسس
بڤيان الامن والامان لاهل الايمان السلطان ابن السلطان سليمان خان ابن سليم خان
خلد خلافته خلود الزمان و تم بمنه المنان فى شهر ذى الحجة لحران من شهور سنة اربع و خمسين
و تسعمائه من هجرة النبوى ٩٥٤

Bâyezid Yavuz Selîm Devri, C. VI, 328-343; Önder, Şaheserler Konuştuğça, 70-71; Öz, İstanbul Camileri, C. 2, 47.

Okunuşu:

Essese bünyâne hâze'l-mescidü'l-câmi'ü'l-müşeyyedü'l-erkâni sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât dürretü tâci's-saltanati'l-'azîmeti's-şân 'ismetü'l-mülki ve'd-dünyâ ve'd-dîn Hanım Sultan hassehallâhü Teâlâ bi-mezîdi'l-ihsân bint-i hâkâni'l-havâkîn fi'l-hâfikîn sultanü's-selâtîn fi'l-meşrikîn 'âmirü ma'mûratü'l-arzi bi'l-'adli ve'l-ihsân müessisi bünyâne'l-arzi ve'l-emni li-ehli'l-îmâni es-Sultan ibnü's-sultan es-Sultan Süleymân Hân ibn Selîm Hân hallede hilâfete hülûdi'z-zamân ve temme bi-mennihi'l-Mennân fi şehri zilhiceti'l-harami min şuhûr sene erbe'a ve hamsîn ve tis'a mie min hicreti'n-Nebevî 954.

Anlamı: Bu sağlam ve erkânli câmiî' doğuda ve batıda hâkanların hâkânı şarkda ve garpta sultanların sultanı adl ve ihsânıyla yeryüzünü imâr eden imân ehli için emn ü emân kurucusu Selim Hân'ın oğlu sultan oğlu sultan, Sultan Süleymân'ın kızı hayrât ve hasenât sâhibi diye dünyâ ve yurdun ismeti, Allah'ın kendisini fazilet ve ihsân yapmakla seçkin kıldığı hanım sultan yaptı. Câmiî' peygamber'in hicretinin 954. senesi Zilhicce'de tamamlandı.

Yazı Türü: Celf sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 954/1547

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kapı kemeri üzerinde, mermer zemîne altın varakla yazılan kitâbe beş satırdan oluşmaktadır. Celf sülüs ile yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Kitâbenin ebadı 73x119 cm.¹⁵⁸dir. Satır aralarında satır çizgisi bulunmazken yazının etrafı altın varaklı kalın bir çerçeve ile çevrilmiştir. Yazı son derece karışık ve okunması müşkildir. Satırların birbirine çok yakın olması daha da karışık görünmesine sebep olmuştur. Harf anatomileri bozuk ve kalınlıkları zayıftır. Satır düzeni karışıktır. Dik harflerin gruplanması şeklinde uygulanan erken dönem yazısının özelliğinin bu yazıda da uygulanmış olduğu görülmektedir.

¹⁵⁸ Suphi Saatçi, *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitâbeler*, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayını, 1988), 37-38.

“Sultan” “سلطان” kelimesinin imlâsında “nun” “ن” çanaklarının bu kelimenin dikey harflerinin ortasına yerleştirilmiş olması dengeleyici bir tasarruftur. Minimum düzeyde hareke kullanımı sözkonusudur. Erken dönem yazısının özelliklerinden olan hareke kullanımı azlığı ve mühmel harf işareti kullanılmaması bu kitâbede karşımıza çıkmaktadır.

ŞEHZÂDE CÂMİ

Mimar Sinân’ın tasarımını yaptığı ilk selâtin câmi olan Şehzâde Câmii, Kânûnî Sultan Süleyman’ın Manisa’da vâli olduğu esnâda 950/1543 târihinde kaybettiği oğlu Mehmed için yaptırmıştır. Bayezid’den Edirnekapı’ya doğru giderken sağ tarafta cadde üzerinde bulunan ve bu câmiden dolayı da Şehzâdebaşı diye anılan mevkidedir.

950 târihinde başlanan inşâsında ilk önce Şehzâde Mehmed’in türbesi yapılmış, câminin ise 951/1544 târihinde temeli atılmış ve 955/1548 yılında ibâdete açılmıştır. Câmiiyle beraber bu zaman içinde imâret, medrese, sıbyan mektebi, tabhâne, kervansaray da yapılmıştır. Eski Odalar olarak marûf yeniçeri kışlasından dönüştürülen araziye câmi ve hazîre Vezneciler Caddesi cihetinde, sâir yapılar ise arka tarafta dış avlu cephesine yerleştirilmiştir. Sıbyan mektebi ve imâret Dede Efendi Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Câmî, keskin bir geometrik anlayışın egemen olduğu simetrik bir plan dâhilinde değerlendirilerek inşâ edilmiştir. Harim tarafında dört

Şehzâde Câmii

Şehzâde Câmii cümle kapısı

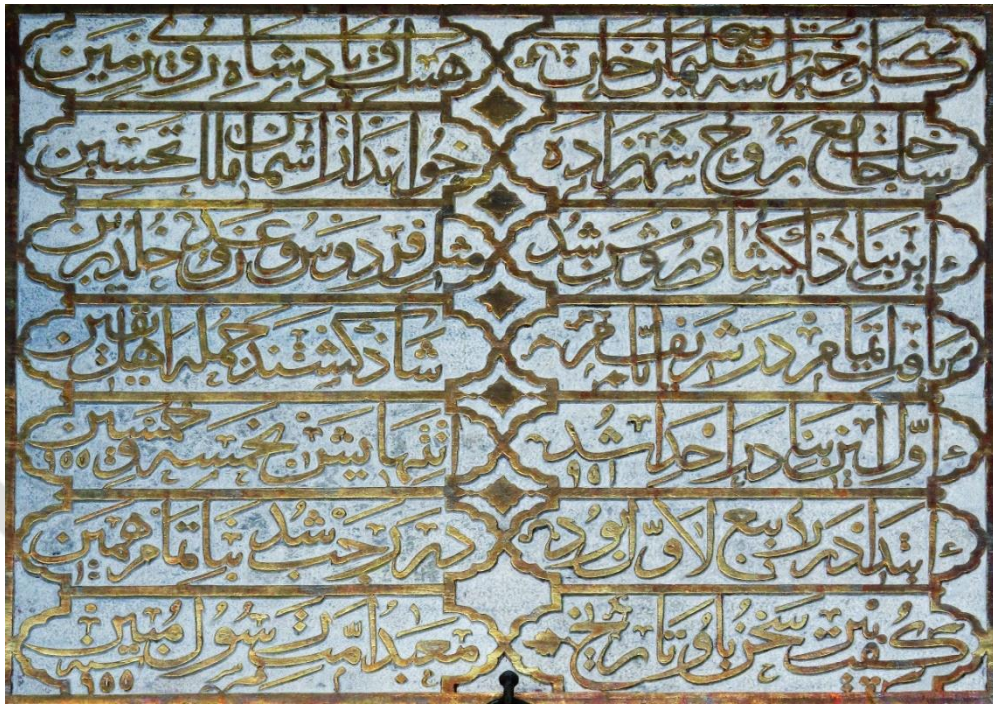
yarım kubbe ile tahkim edilmiş olan ana kubbe dört büyük ayaküstündeki sivri kemerlere dayandırılmıştır. Yarım kubbelerde mukarnas dolgular kullanılmış, kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Dengeli tasarımıyla minarelerin kütleyle bütünleşmesi son derece başarılıdır. Yarım kubbe problemini bu câmiyle aşarak dört yarım kubbe ile ortaya çıkarmayı hedeflediği bir yapıyı ortaya koyan Sinan, Ayasofya ve Bayezid câmilerini aşarak Rönesans mimarlarının hayalini gerçekleştirmiştir.¹⁵⁹ Forum Tauri'den getirilen bazı malzemelerle yapıldığı bilinen bu külliye tamamlanmasının ardından geçen yaklaşık iki yüz yıllık zaman içinde hanedân zevâtı, din ve devlet adamlarından kimi kişiler için inşa edilen türbe, sebil ve çeşmelerle daha da zenginleşmiştir. Girişteki muvakkithâne 19. yüzyılda yapılmıştır.1613 ve 1633 yıllarındaki yangınlardan ziyana uğrayan câmi IV. Murad'ın talimâtıyla tamir edilmiştir. Şehzâde Câmii'nin yazıları fazla değildir. Kubbe yazısı iki halka hâlinedir. Ortada Fâtîha, dış halkada İsrâ sûresinin 1. ve 2. âyetleri yazılıdır. Yarım kubbe yazıları mihrap üzerinden başlayarak Bakara sûresinin 144. âyetinden itibaren yazılmıştır. Çeyrek kubbelerde de “Amenerrasûlü” yazılıdır.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 253.

¹⁶⁰ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 55; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 683-698; İsmail Orman, “Şehzade Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2010), C. 38, 483-485; Önder, *Şaheserler Konuştukça*, 44-45; Suphi Saatçi, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 430-435. Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 137-138.

3.25. ŞEHZÂDE CÂMÎİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

هست او پادشاه روی زمین	کان خیرات شه سلیمان خان
خواند از اسمان ملک تحسین	ساخت جامع بروح شهزاده
مثل فردوس و عدن و خلد برین	این بنا دلکشا و روشن شد
شاذ کشتند جمله اهل یقین	یافت اتمام در شریف ایام
۹۵۵ انتهایش بخمسه و خمسین	اول این بنا در احدا شد ۹۵۱
در رجب شد بنا تمام همین	ابتدا در ربیع الاول بود
۹۵۵ سنه	معبدا امت رسول مبین
	کفت پیر سخن بلو تاریخ

Okunuşu:

Kâne hayrâtü Şeh Süleymân Hân hest-i o pâdişâh-ı rûy-i zemîn

Saht câmi‘i be-rûh-i Şehzâde Hâned ez âsmân melek tahsîn

În binâ dilgüşâ ve rûşen şod misl-i Firdevs-i Adn ve huld-i berîn

Yâft itmâm der şerîf eyyâm şâd geştend cümle ehl-i yakîn

Evvel-i îñ binâ der ihdâ şod intihâyeş be-hamse ve hamsîn 951

İbtidâ der Rebûlevvel bûd der Receb şod binâ temâm hemîn 955

Güft pîr-i suhen bâd târih ma‘bed-i ümmet-i Rasûl-i mübîn sene 955

Anlamı: Yeryüzü padişahı Şah Süleymân’ın hayrâtıdır bu. Şehzâdenin rûhuna öyle bir câmi yaptı ki, gökyüzündeki meleklerin takdîrini kazandı. Yaptırdığı binâ cennet gibi gönül açıcı ve aydınlık oldu. İnanç sâhiplerinin sevinçlerine mazhar olan bu yapı mübârek bir zamanda bitirildi. İnşâsına Pazar günü başlandı. Elli beşte (senesinde) tamamlandı.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 955/1548-1549¹⁶¹

Kitâbenin Dili: Farsça-Arapça, manzum kitâbe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: 95x112 cm. ölçüsünde¹⁶² olan kitâbe cümle kapısı üzerinde, makaralı, çift renkli kapı kemeri ile mukarnaslı yaşmak arasındadır. Sağda ve solda celî sülüsle yazılmış kelime-i tevhîd levhaları arasında Farsça yedi satır hâlinde ikişer mısra olarak mermer üzerine hâkkolunmuştur.¹⁶³ Birinci satırdaki yâ-yı ma‘kûsa aynı satırdaki “ت” “ت” harfîyle devamlılık

¹⁶¹ Kitâbenin son mısraındaki “معبد امت رسول مبین” “Ma‘bed-i ümmet-i Rasûl-i mübîn” ifâdesi ebcedle 955 târihini vermektedir.

¹⁶² Saatçi, *Mimar Sinan’ın Yapılarındaki Kitâbeler*, 43-45.

¹⁶³ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. V, 684.

sağlanmışır. Harflerde köşelilik ve sertlik görülmektedir. Özellikle “mürsel ra” ve “kef seren” “”¹⁶⁴ lerinde bu sertlik göze çarpmaktadır. Beşinci satırda her iki dilime târih kaydı düşülmüştür. Kitâbede satır sonlarındaki “زمین”, “تحسين”, “برين”, “يقين”, “خمسين”, “همين”, “مبين” kelimelerinin son harflerinin “ن” “nun” olmasıyla istifte sağlanan uyum ve güzellik dikkat çekmektedir. Beşinci satırın birinci ve ikinci dilimine ve yedinci satırın ikinci dilimine rakamla târih kaydı düşülmüştür.

HADİM İBRAHİM PAŞA CÂMİİ

Silivrikapı’da, Cambaziye Mahallesi, Cambaziye Caddesi istikâmetinde, Silivrikapı Karakolu’nun karşı tarafındadır. Harîme açılan kapının üzerindeki kitâbeye göre 958/1551 târihinde Kânûni Sultan Süleymân devri vüzerasından Hadım İbrahim Paşa yapının bânisidir. Kare planlı ve tek kubbeli olan bu câmi Mimâr

Hadım İbrahim Paşa Câmii

Sinân’ın eseridir. 12 metre çapındaki yuvarlak kasnaklı kubbesi alttan mukarnaslı bir konsolla desteklenen tromplara oturmaktadır. Câmînin üç tarafı kesme taş ve tuğla örgülü, son cemaat mahalli ise tamamen kesme taştandır. Son cemaat mahallindeki pencerelerin sivri ağırlık alma kemerlerinin içine zemîni mavi olan yazılarının beyaz renkle olduğu sülüs hattı ile çini tezyinât konulmuştur. Fakat câmiye doğru kanatları olan pencere üzerinde olması lüzum eden çini alınlık bugün mevcut değildir. Bu levhanın İstanbul İnşaat ve

Hadım İbrahim Paşa Câmii cümle kapısı

¹⁶⁴ Kef harfinin üst kısmındaki sağa doğru uzanan kısım

Sanat Eserleri Müzesi'nde bulunduğu bilinmektedir. Bugünlerde son cemaat mahalli metal doğrama ile kapatılmış ve yarısı kadınlar kısmı diğer yarısı ise Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır. Harîm bölümüne mukarnas örtülü, renkli taş kakmalı, mermer söveli kapı zarif bir işçilik ürünü olup sedef kakmalı ahşap kanatları on kollu yıldız şeklindeki geometrik geçmelerle düzenlenip bitkisel bezemelerle süslenmiştir.¹⁶⁵

3.26. HADİM İBRAHİM PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında, kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

اصف پاك دين ابراهيم كه انكدر بناى خير شعار

حمد لله تمام اولب بولدى جامعيله شرف بوراهكذار

۹۵۸ دیدی قندی بو جامعه تاریخ بیت هادی و معبد ابرار

¹⁶⁵ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 69-70; İlknur Aktuğ Kolay, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 113-117; Tarkan Okçuoğlu, "Hadım İbrahim Paşa Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 3, 490-491.

Okunuşu:

Âsaf-ı pâk-dîn İbrâhîm ki anundur binâ-yı hayr-şî'âr

Hamdüli'llâh tamâm olup buldı câmi'iyle şeref bu râh-güzâr

Didi Kandî bu câmi'e târîh beyt-i hâdî ve ma'bed-i ebrâr

958

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 958/1551¹⁶⁶

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde mermer üzerine üç satır olarak kabartma tekniği ile yazılmıştır. Zemîn boyasız, harfler altın varaksızdır. Her satır iki dilimden oluşmaktadır. Yazı dilimlerinin etrafındaki boşluk çiçek motifleriyle süslenmiştir. Bazı satırlardaki keşîdeli harf veya yâ-yı ma'kûslarla harflerdeki hareketsizliğin ve donukluğun etkisi zayıflamıştır. Kitâbenin zemîninde yer yer yaprak motifleriyle boşluk doldurulmuştur. Yazılarda hareke kullanımının zayıf olduğu, mühmel işâretlerin celî yazıyla beraber ele alınmadığı dönemin yazısı olarak bu kitâbede de bu husûsiyetlerin sözkonusu olduğu görülmektedir. Satır sonlarındaki “” “**mürsel ra**” harfi ve evvelindeki “**l**” “**elif**” ile sağlanan aynılık dikkat çekmektedir.

¹⁶⁶ Kitâbenin son mısraındaki “بیت هادی و معبد ابرار” “**Beyt-i hâdî ve ma'bed-i ebrâr**” ifâdesi ebcedle 958 târihini vermektedir.

HÜRREM SULTAN HAMAMI

Ayasofya Hamamı, Sultan Hamamı, Hürrem Sultan Hamamı ve Haseki Sultan Hamamı isimleriyle de bilinen hamam Ayasofya Meydanı'nda, Sultan Ahmed ve Ayasofya Câmii ile Sultan Ahmed Câmii arasında, Kabasakal Caddesi'nin sağ köşesindedir. Mimar Sinan'ın en güzel eserlerinden biridir. Evliya Çelebi, hamamın İstanbul şehrinin

Hürrem Sultan Hamamı

cesâmet ve estetik noktasından zirve âsârından biri sayıldığına dâir kaydından başka “Ayasofya Hamamı şeyhlere mahsusdur” diye ilâve eder. Asırlarca müddet hamam olarak kullanılan yapı daha sonra önceleri benzin deposu akabinde de Devlet Matbaası'nın deposu olarak kullanılmıştır. Bu zamanda erkekler kısmı ile kadınlar kısmı arasındaki duvara bir kapı açılmıştır. 1957-58 yıllarında geçirdiği tamirattan sonra 1989 senesinde aslına uygun olarak geçirdiği restorasyondan sonrasında halı satış yeri olarak kullanılmıştır. Hamamın bânisi Hürrem Sultan, Mehmed, Mihrimah, Abdullah, Selîm, Bayezid ve Cihângir isimli şehzâdeleri dünyaya getirmiş, oğlu Selîm'in padişah olduğunu görmeden 965/1558 târihinde vefat etmiştir. Süleymaniye Câmii hazîresinde medfundur. Hamamın kapısı üzerinde cetvelsiz olarak üç satır hâlinde inşâ kitâbesi bulunmaktadır. Camedân çok büyük ve yüksek bir kubbe ile örtülmüş, kubbe, dört yarım kubbecik ile dört ana duvar üzerine oturtulmuştur. Etrafta soyunma odaları, ortada fısıkiye bulunmaktadır. Muhtelif eserlerde, hamamın arazisi üzerinde Bizans'ın en büyük hamamı olmakla maruf Zeuksippos Hamamı'nın yer aldığı belirtilmektedir. Osmanlı Dönemi son İstanbul Belediye başkanlarından Cemil Topuzlu bu eşsiz Türk Hamamı'nın yıkılması gerektiğini ısrarla ileri sürmüştü de muvaffak olamamıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Mehmet Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1995), 172-175; Sinan Genim, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 61-63.

3.27. HÜRREM SULTAN HAMAMI İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, hamamın giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

لا اله الا الله محمد رسول الله
اكر كورمك دلرسك روضهء فردوس و رضوانى
كلوب حمام سلطانه صفا بول ايله سيرانى
روان اولمش اچينده سلسبيل وكوثر ارماغى

سقيهم ربهم در اچنه اول آبك الحانى
هدايى كيردى كوردى باغ عدنك عيندر انى
ددى تا ريخ حمام بهشت آباد سلطانى

Okunuşu:

Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Rasûlullah
Eğer görmek dilersen ravza-i Firdevs ü Rıdvânı
Gelüp hammâm-ı sultana safâ bul eyle seyrânı
Revân olmuş içinde selsebîl ü Kevser ırmağı

Sekâhüm rabbühüm dir içene ol âbın elhânı
Hüdâyî girdi gördü bâğ-ı ‘Adn’ün ‘aynıdur anı
Didi târih hammâm-ı behişt-âbâd-ı Sultanı
960

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 960/1552-53¹⁶⁸

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, hamamın kemerli kapısı üzerinde bulunmaktadır. Üç satır olarak, satır aralarına cetvel çekilmeksizin yazılan kitâbenin üzerinde ortalanmış vaziyette kırmızı zemîn üzerine altın varakla kelime-i tevhîd yazılmıştır. Yanyana dendanlı iki dilimden oluşan kitâbe, orta satırından yukarı ve aşağı olmak üzere hafifçe daralan bir ölçüde olup en geniş satırı orta satırı olmaktadır. Yazı alanındaki üstte ve altta olmak üzere sağlı sollu oluşan boşluklar kırmızı zemîn üzerine altın varaklı rûmî motifiyle süslenmiştir. Yazı, mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Yazının zemîni laciverttir. Kabartma olarak hâkkolonmuştur. Zülfeler kısa ve kütdür. Harekelerde kütlük ve sertlik görülmektedir. Hareke kullanımında denge ve estetik sağlanamamıştır. Mühmel işâretlerdeki sertlik harf anatomilerinde de kendini göstermektedir. 960/1552 târihli kitâbedeki yazı o dönemin özelliklerini taşımaktadır. Yazı dengeli bir görüntü arz etmemektedir, yer yer sıkışık ve bazı yerlerde boşluk göze çarpmaktadır.

---

¹⁶⁸ “Hammâm-ı behişt-âbâd-ı Sultanı” ifâdesi hesaplanınca 964 târihi elde edilmektedir.

Kitâbede 960 târihi verilmiş olup 4 sayılık tamiyeyi ortaya çıkaracak bir işâret görülemediği görülmüştür.

ŞAH SULTAN CÂMİİ

Eyüpsultan Merkez Mahallesi'nde, Bahâriye kıyısında, Silahtarağa Caddesi üzerinde, Haliç kıyısı ile cadde arasında bulunmaktadır. I. Selîm'in kızlarından Şah Sultan tarafından 16. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaptırılan bu câmi, İstanbul'da Halvetî tarikatının Sünbûlî kolunun kadîm yapılarıdır. Şah Sultan bu tekkeyi

Şah Sultan Câmii

Merkez Efendi diye marûf Musliheddin Mûsâ Efendi adına yaptırmış fakat Merkez Efendi postnişin olmamış, tekkenin şeyhliğine de hulefâsından Gömleksiz Şeyh Mehmed Efendi'yi oturtmuştur. 963/1555-1556 târihinde aynı zamanda tevhidhâne olarak kullanılan bir câmi ilâve edilen bu yapı haliç sahilinde bulunan ve "Hançerli Sultan Sarayı" adıyla da meşhur olan Şah Sultan Sarayı'nın bahçesi içinde yer almaktadır. Yapının mimârı Sinân'dır. Zamanla harap olan tekke 1251/1835'te II.

Şah Sultan Câmii cümle kapısı

Mahmûd tarafından tamir ettirilmiş, sonrasında metruk olmasından dolayı süratle harabe hâline gelmiş ve 1953 yılında Anıtlar Derneği eliyle daha önce geçirdiği onarımlara sâdık kalınmaksızın sanki yeni yapıyormuş anlayışıyla tamirden geçirilmiştir. Hâl-i hazırda câmi-tevhidhâne câmi şeklinde kullanılmakta, Merkezîde Şeyh Ahmed Efendi Türbesi ziyarete açık tutulmakta, selamlık binâsı ise kısa zaman önce yerinden kaldırılmış bulunmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 188-189; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 662.661-662; M. Baha Tanman, "Şah Sultan Camii ve Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C.7, 125-127; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 137.

3.28. ŞAH SULTAN CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

بولوب حقه كيدن راهي ايدر سير الى اللهى

بنا قيلدى قبول ايله كه شاه بنت سليم شاه

ديدى هاتف اكا تاريخ وان الخير لله ٩٦٣

Okunuşu:

Bulup Hakk'a giden râhı ider seyr-i ilallâhı

Binâ kıldı kabûl eyle ki şâh binti Selîm şâhı

Didi hâtif ana târih ve enne'l-hayra lillâh

963 h.

Yazı Türü: Celî nesih

Hattatı: Nurî

Târih Kaydı: 963/1555-1556¹⁷⁰

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

¹⁷⁰ Kitâbenin son mısrandaki “وان الخير لله” “Ve enne'l-hayra lillâh” ifâdesi ebcedle 963 târihini vermektedir.

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısı üzerindeki kitâbe mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile yazılmıştır. Üç satır halinde yazılan kitâbede beyitlerin baş ve sonlarına birer çiçek motifi konulmuştur. Bozuk bir nesih ile yazılan kitâbede yer yer harflerin hakkı verilmezken bazı yerlerde bu konuda aşırılığa gidilmiştir. “حقه” kelimesindeki “ح” “ha” harfinde, “الخير” “el-hayr” kelimesinde kalem hakkının aşılmış olduğu açıkça görülmektedir. Bununla beraber yazıdaki “د” “dâl” harfi nesih hattının tavrılarını taşımamaktadır. “كيدن” kelimesindeki “ن” “nun” , “راهی” kelimesindeki “ر” “ra” harfinin ölçüleri küçüktür. Yazının tamamında görülen bu durum kitâbenin orijinal olmadığını düşündürmektedir. İ. Aydın Yüksel kitâbenin rik'a ile yazıldığını ve kopya olduğunu belirtmektedir.¹⁷¹

SİNAN PAŞA CÂMİİ

Beşiktaş İlçesinde, Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş Caddesi'nin kesişme noktasında yer alan bu câmi Mimâr Sinân'ın inşâ ettiği yapılardan olup medrese, mektep, çifte hamam ve câmiden müteşekkil külliye içinde bulunmaktadır. Külliye'nin bânisi Kaptân-ı Deryâ Sinan Paşa inşaat bitmeden ölmüş ve külliye ölümünden sonra 963/1555-56 târihinde

Sinan Paşa Câmii

tamamlanmıştır. Edirne'deki Üç Şerefeli Câmî'nin boyut ve ölçü farklarıyla tekrarlanmış olduğu binâ dış taraftan bir dizi kesme taş, üç dizi tuğla ile almaşık örgülerle örülü duvarları bulunmaktadır. Kubbe kasmağına on iki pencere yerleştirilmiştir. Câminin üst tarafı mukarnaslı, alt tarafı madalyonlu, altı köşeden müteşekkil olan mermer mihrabının yan kısımlarına geç dönemde kalem işi eklenmiştir. Sağ tarafta bulunan tek şerefeli minareye geçiş içerdendir. Câmii,

¹⁷¹ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 662.

mütevâzı revaklı avlusu, farklı boyutlardaki medrese odaları ile çevrilidir. Burada uygulanan “U” şeklindeki medresenin birleşimini sağlayan modelin şeması payitahttaki ilk numûnedir. Sinan Paşa Câmii’nin kubbesi beylerbeyi ve vezirlerin yaptırdıkları câmilerin kubbesine yakın bir boyuttadır. Donanma Beşiktaş’tan müfâratından evvel câmide geniş bir cemaat kitlesinin toplu halde namaz kılabilmesine imkân sağlayacak şekilde bir iç mekân tasarlanmıştır. Câminin çok sâde olan girişinin üzerinde inşâ kitâbesi bulunmaktadır.¹⁷²

3.29. SİNAN PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فِي شَهْرِ مُحْرَمِ الْحَرَامِ

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

¹⁷² Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 182; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 499-501; Demet Binan, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 290-293; Filiz Gündüz, “Sinan Paşa Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2009), C. 37, 232-233.

بني هذا الجامع الشريف المرحوم سنان پاشا

الا الله و الله اكبر و لا حول

سنه ثلث و ستين و تسعمانه

و لا قوة الا بالله العلي العظيم

Okunuşu:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Fî muharremi'l-harâm

Sübhânallah ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe

Benâ hâze'l-câmi'üş-şerîfü el-merhûm Sinân Paşa

İllallâhü vallâhü ekber ve lâ havle

Sene selâse ve sittîn ve tis'amie

Ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm

Anlamı: Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Bütün hamd ve şükürler Allah'adır. Allah'tan başka ilâh yoktur. İhtiyaçları giderenve zararları yok eden yalnız yüce ve güçlü olan Allah'tır. Bu câmi-i şerîfi Merhûm Sinan Paşa 963 senesi Muharrem ayında yaptırmıştır.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 963/1555-1556

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin kitâbesi kapı kemerinin üzerindedir. 73x138 cm. ebatındadır.¹⁷³ Dendanlı dilimler içine üç satır olarak celî sülüsle yazılmıştır. Boşluklar kabartma rûmî motiflerle bezenmiştir.¹⁷⁴

¹⁷³ Saatçi, *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitâbeler*, 63-66.

¹⁷⁴ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 500.

Kitâbedeki ay ve sene bilgileri birinci ve üçüncü satırın tam ortasındaki gülçeler içine yazılmıştır.¹⁷⁵ Yazı mavi boyalı mermer zemîn üzerine altın varaklıdır ve kabartma tekniği ile hâkkolunmuştur. Elif zülfelerindeki kısalık ve üç kısımlarındaki sivrilik dikkat çekmektedir. Yazıda fethaların meyillerinin farklı olduğu görülmektedir. Süsleme alanı kırmızı boyalı, motifler altın varaklıdır. Yazı kompozisyonu estetik, harf anatomileri ve hareketler devrinin özelliklerini taşıy mâhiyettir.

SÜLEYMÂNİYE CÂMİİ

İstanbul'un Süleymâniye semtinde, semte de adını veren ve muhtelif fonksiyonları olan binâ türlerini aynı alanda olacak şekilde tasarlayan külliye anlayışının en önde gelen emsallerindedir. Kânûnî Sultan Süleymân'ın arzusu üzerine yapılan bu yapı grubu mimarlık klasmanında

Süleymaniye Câmii

Sinân okulununun şâhika emsallerinden

biri durumundadır. Unkapanı, Vefa,

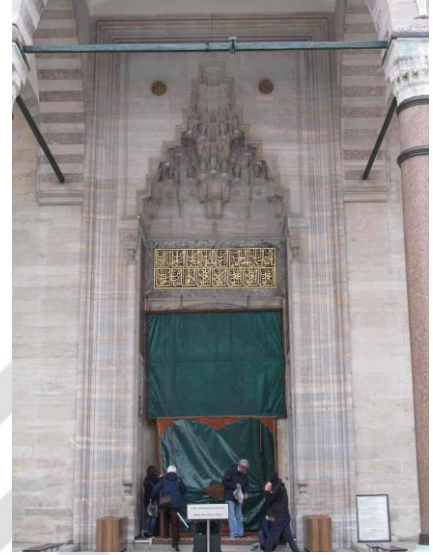
Eminönü, Tahtakale gibi mahallerin çevrelediği Süleymâniye mahallesinde Bayezid'den Edirnekapı'ya doğru seyreden aksın kuzey cihetinde, arsanın Haliç'e doğru mâil yakasının en münâsip yerinde inşâ edilmiş olan bu külliye bu mevkiisiyle Galata kenarından, Üsküdar'dan temâşâ eyleyenler için şehrin en doyumsuz panoramasını oluşturmaktadır. Yaklaşık altmış dönümlük bir arazi içinde farklı seviyelerde tadrîsât sağlayan medreseler, tıp medresesi ve şifâhâne, darülhadis, imaret, sıbyan mektebi, han, hamam, mimarın türbesi ve çok miktarda dükkân bulunmaktadır. Evliya Çelebi buranın bin kubbe ile örtülü olduğunu yazmaktadır. Kaynaklarda temel atma 957/1550 olarak belirtilmektedir. Yapının ana küntlesinde taş yapı teknolojisine hâkimiyet görülmektedir. 27,40 metre çapındaki esas kubbenin

¹⁷⁵ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 501.

ağırlığı dört heybetli taşıyıcı ile taşınmaktadır. Esas kubbe ile aynı ölçüde iki yarım kubbe bulunmaktadır. Kubbe çeperine yerleştirilen küplerle Kadırga Sokullu Mehmed Paşa Câmî, Sultan Ahmed Câmî ve Şehzâde Câmî kubbelerinde uygulandığı gibi Süleymaniye’de de tesirli bir ses düzeneği kurulmuştur.

Ağız tarafları câminin içine çevrili olarak kubbenin örülmesi aşamasında uygun aralıklarla sıralanmış altmış dört adet küp dengeli ses dağılımı ile yakalanması arzu edilen akustiği sağlamıştır. Küplerin içinin boş olmasıyla da ayrıca hem yük olmamış hem de kubbe çeperi sağlamlaştırmıştır. 964/1557 târihinde temel atıldıktan yedi yıl sonra tamamlanan Süleymâniye Câmî’nin mimârı Sinan’dır. Âdet olduğu üzere mihrap duvarının yükseleceği yere taş konulmasıyla gerçekleşen temel atmada Kânûnî’de bulunmuş, Ebussuud Efendi taşı yerine koyma vazifesini üstlenmiştir.

Süleymâniye Câmî’nde dört adet minâre bulunur. Kuzeydeki minâreler 76 metre yüksekliğinde ve üç şerefelidir, diğer ikisi ise 56 metre yüksekliğinde ve iki şerefelidir. Câmide 249 adet pencere bulunmaktadır. Dış tarafta filgözü, içkısımda revzenlerle çevrilen mihrap pencerelerinden başka binâya ışık girmesinin sağlanması için pencereler aydınlık bir iç mekân oluşmasını sağlamaktadır. Ayrıca ince demir taşıyıcılarla taşınan yağ kandilleri geceleri iç mekânın aydınlatılmasını sağlarken diğer taraftan belirli bir hava akımıyla girişin üzerinde bulunan is odasında toplanmaktadır.¹⁷⁶

Câminin cümle kapısı

¹⁷⁶ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 56-57; Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 588-613; C. C. Carbognano, *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, çev. Erendiz Özbayoğlu, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 59-61; Demet Binan, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, 362-369 Önder, *Şaheserler Konuştukça*, 46-49; Selçuk Mülâyim, “Süleymaniye Camii ve Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2010), C. 38, 114-119; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 131-134.

3.30. SÜLEYMÂNİYE CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (SOL TARAF)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında sol tarafta bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

لا زالت سلسلة سلطنته متسلسلة الى انتهاء سلسلة الدوران
و ارواح اسلافه منتزهة فى روضة الرضوان بانشاء هذا الجامع الرفيع
البيان البديع المثل العبقري الشان مثابة للناس فى عبادة
الملك المعبود من العاكفين و القانمين و الركع السجود و كانت
البداية فى اواخر جمادى الاولى لسنة سبع و خمسين و تسعمائه
والنهاية فى اواخر ذى الحجة الحرام لسنة اربع و ستين و تسعمائه
كتبه حسن بن احمد القره حصارى

Okunuşu:

Lâ zâlet silsiletü saltanatihî müteselsiletin ilâ intihâi silsileti'd-devrân
Ve ervâhü eslâfihî mütenezziheten fî ravzati'r-rıdvân bi-inşâi hâze'l-câmi'i'r-refî'i'
l-bünyân el-bedî'i'l-misâl el-abkariyyi's-şân mesâbeten li'n-nâs fî ibâdeti'
l-melik el-ma'bûd mine'l-âkifîne ve'l-kâimîne ve'r-rukka'i'-sücûd ve kânet
el-bidâyetü fî evâhırı Cumâdelûlâ li-sene seb'a ve hamsîn ve tis'amie
ve'n-nihâye fî evâhiri Zilhiceti'l-harâm li-sene erba'a ve sittîne ve tis'amie
ketebehû Hasan bin Ahmed Karahisârî

Anlamı: Onun iktidarı, dünya nihâyet bulana dek sürecek, ecdâdının rûhu en güzel cennetlerde gezip dolaşacaktır. O kul, bu binâsı yüksek, benzersiz ve üstün dehâ eseri muhteşem câmiyi, kulların melîkine ibâdet etmeleri için, orada ibâdet amacıyla kalan, kıyâma duran, rükû eden ve secdeye varan insanlar için inşâ edip bağışlamıştır. Câminin yapımına dokuz yüz elli yedi senesi, Cumâdelûlâ'sının sonlarında başlanmış, dokuz yüz altmış dört senesi, Zilhicce'sinin sonlarında tamamlanmıştır. Ahmed el-Karahisârî'nin oğlu Hasan yazdı.

Yazı Türü: Celî sülüs

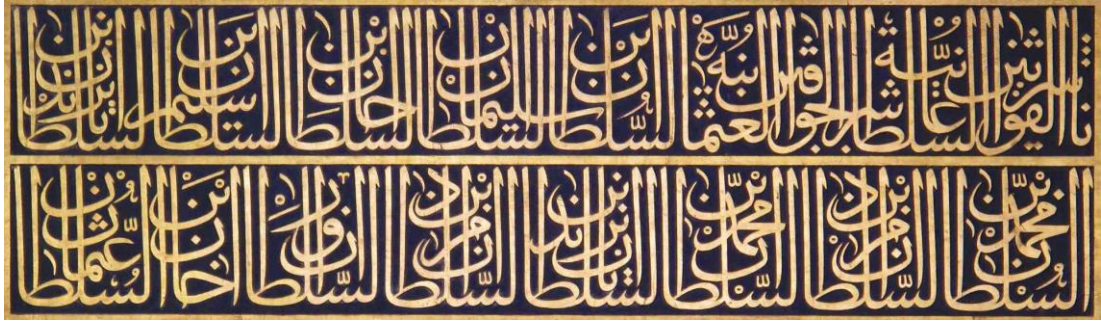
Hattatı: Hasan Çelebi

Târih Kaydı: 964/1557

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, makaralı ve çift renkli mermerle işlenmiş olan kapı kemeri üzerinde ve yanlardaki nişlerin üzerinde olmak üzere üç parça hâindedir.¹⁷⁷ Sağda ve solda altı satır ve ortada iki satır hâlinde celî sülisle Arapça olarak yazılmıştır. Hattat Hasan bin Ahmed Karahisârî’nin imzasını taşıyan bu kitâbedeki kompozisyon ve ağırbaşlılık, bir cihân devletinin haşmet ve vekârına uygun düşmektedir.¹⁷⁸ Kitâbenin zemîni siyah boyalıdır. Yazı, satır çizgileri ve çerçevesi altın varaklıdır. Kümelenmiş halde duran dikey harfler dikkat çekmektedir. Bu tasarruf, Selçuklu tarzının etkisidir. Yâ-yı ma‘kûslarla yazının akışına ivme kazandırılmıştır. Satır sonuna hattat üçte bir nispetinden daha kalın bir kalemle imzasını atmıştır. İmza için ayrı bir satıra geçmeyip aynı satırın yarısından itibaren bir alanın kullanılmasıyla karışık bir görüntü oluşmuştur.

3.31. SÜLEYMÂNİYE CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (ORTA KISIM)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ناشر القوانين السلطانية عاشر الحواقين العثمانية السلطان ابن السلطان سليمان خان

¹⁷⁷ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 589.

¹⁷⁸ A.g.e., 595.

بن السلطان سليم بن السلطان بايزيد بن السلطان محمد بن السلطان مراد بن

السلطان محمد بن السلطان مراد بن السلطان اورخان بن السلطان عثمان

Okunuşu:

Nâşirü'l-kavânîni's-sultâniyye âşirü'l-havâkîni'l-'Osmâniyye es-sultan ibnü's-sultan es-Sultan Süleymân Hân bin es-Sultan Selîm bin es-Sultan Bayezid bin es-Sultan Mehmed bin es-Sultan Murad bin es-Sultan Mehmed bin es-Sultan Murad bin es-Sultan Orhan bin es-Sultan 'Osmân

Anlamı: Saltanat kânunlarının yayıcısı, Osmanlı hakanlarının onuncusu sultan oğlu sultan, Sultan Osman oğlu Sultan Orhan oğlu Sultan Murad oğlu Sultan Bayezid oğlu Sultan Mehmed oğlu Sultan Murad oğlu Sultan Mehmed oğlu Sultan Bayezid oğlu Sultan Selîm oğlu Sultan Süleymân Hân

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Hasan Çelebi¹⁷⁹

Târih Kaydı: 964/1557¹⁸⁰

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Süleymaniye Câmii harîmine açılan tâç kapısı üzerindeki üç parçadan oluşan inşâ kitâbesi 16. yüzyılın önemli celî yazılarından. Kapı kemerinin üstünde yer alan bu kitâbe, istifî itibarıyla mükemmeldir. Cetvelle ikiye bölünmüş kitâbede, Kânûnî Sultan Süleyman'dan başlayarak ve Osman Gâzi'de son bulan padişah esâmisi es-Sultan kelimesi ile beraber münferiden tertîb edilmiş, bu kelimenin dik harfleri orta kısımlarına nun çanağının ve nun bu çanak içine de yerleştirilen sultan isimleriyle âhenkli ve ölçülü bir tasarruf sağlanmıştır.¹⁸¹ Özellikle bu kitâbedeki gibi dik harflerin grup hâlinde

¹⁷⁹ Hattat sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerin solda bulunana imza atmıştır.

¹⁸⁰ Sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan üç kitâbenin solda bulunana târih kaydı düşülmüştür.

¹⁸¹ Günüş, "Klâsik Dönem Osmanlı Mimârisinde Celî Yazılar", 279.

yazılması bir dönem husûsiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸² Yazı son derece şık, dengeli ve estetik görüntü arz etmektedir. Dikey harflerin dengeli ve ölçülü sıralanışı, nun çanaklarının içindeki isimlerin dengeli ve estetik istifi muhkem ve nizâmî bir yapı olduğu düşüncesini çağrıştırmaktadır.

3.32. SÜLEYMÂNİYE CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ (SAĞ TARAF)

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer cümle kapısındaki nişin iç kısmında sağ tarafta bulunmaktadır.

¹⁸² A.g.m., 279.

Kitâbenin Metni:

تقرب الى رب العظمة والجبروت و خلاق عالم الملك
والملكوت عبده المقتدر بالقدرة الربانية و خليفته العزيز
بالعزة السبحانية القائم بأمر كتاب المكنون و اجراء
احكامه فى اكناف الربع المسكون فاتح بلاد المشارق
والمغرب بنصرالله العزيز و جنده الغالب مالك ممالك العالم
ظل الله على كافة الامم سلطان سلاطين العرب والعجم

Okunuşu:

Tekarrabe ilâ Rabbi'l-'azameti ve'l-ceberût ve Hallâk-ı 'âlemi'l-mülki
ve'l-melekût 'abdühû el-muktediru bi'l-kudreti'r-Rabbâniyye ve halîfetühû'l-'azîzü
bi'l-izzeti's-Sübhâniyye el-kâimü bi-emri'l-kitâbi'l-meknûn ve icrâi
ahkâmihî fî eknâfi'r-rub'i'l-meskûn fâtihu bilâdi'l-meşârik
ve'l-magârib bi-nasrillâhi'l-azîz ve cündihî'l-gâlib mâlikü memâliki'l-âlem
zıllullâhi alâ kâffeti'l-ümem Sultanü selâtini'l-arab ve'l-acem

Anlamı: İlâhî güç ve ihtişam gereği Yaradan'ın güçlü kulu ve şanlı vekili, Kur'an'ın yetkisi ve onun dünyanın dört bir yanına yayılmış öğretilerine itaat etmek için var olan, bütün zaferlerin ve ordularının kaynağı olan Allah'ın yardımıyla doğu ve batı kentlerinin sâhibi, dünya krallıklarının sahibi, bütün halkların üstünde Allah'ın gölgesi, Arabistan ve başka bölgelerin imparatoru.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Hasan Çelebi¹⁸³

Târih Kaydı: 964/1557¹⁸⁴

¹⁸³ Hattat sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerin solda bulunana imza atmıştır.

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, mermer zemîn üzerine altı satır olarak celî sülüsle yazılmıştır. Satır çizgileri, yazının çerçevesi ve yazı altın varaklıdır. Yazının zemîni siyahtır. Dik harflerin kümelenmiş olduğu görülmektedir. Kitâbe altı satırdan oluşmaktadır. Beşince satırdaki “المغارب” kelimesindeki “ب” “b” harfiyle yine aynı satırdaki “الغالب” kelimesindeki “ب” “b” harfi keşîdeli yazılarak yazıya dinamizm kazandırılmıştır. Son satırdaki “سلاطين” “selâtîn” kelimesindeki “ل” “lâmelif” in içine aldığı dik harfleri sığdırabilmek için elif kısmını gereğinden fazla sola doğru kaydırılmıştır. Bu meyil dördüncü satırda geçen “بلاد” “bilâd” kelimesindeki “lâmelif” ile kıyaslandığında açıkça görülmektedir.

CİHÂNGİR CÂMİİ

Beyoğlu, Fındıklı Yokuşu, Pürtelaş Mahallesi’nde Marmara ve Boğaziçi’ne hâkim bir tepede yerlamaktadır. Kânûnî’nin Hürrem Sultan’dan doğma ve yirmi iki yaşında ölen oğlu Cihangir’in adını taşımaktadır. Mimâr Sinan tarafından 967/1559-1560 târihinde yapılmıştır. Yanında bir de sıbyan mektebi olduğu vakfiyesinde yazmaktadır. Evliya Çelebi, tek minâreli, tek kubbeli, kare planlı bir câmi olduğunu söylemektedir. Câmi, beş yangın geçirmiş ve her defasında yenilenmiştir. Bugünkü câmi 1307/1890 târihinde II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmıştır. Sinan’ın Edirnekapı’da bulunan Mihrimah Sultan Câmii’nde ilk olarak uyguladığı plan 19. asrın nihâyetinde bu mimârî eserde karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış kubbenin dört köşeye oturtulmuş olmasıyla duvarların taşıyıcı vazifesinin zayıflamış olması ve dolayısıyla bu duvarlara çok sayıda pencere açılabilmiş

Cihângîr Câmii

¹⁸⁴ Sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan üç kitâbenin solda bulunanına târih kaydı düşülmüştür.

olmasıdır. İçerisindeki kalem işleri devrinin özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca içerisindeki çok önemli hattatların yazmış olduğu otuz dokuz levha mekâna ayrı bir özellik katmaktadır.¹⁸⁵

3.33. CİHÂNGÎR CÂMIİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ابو الفتوح سليمان خان قانونی

ایدوب بو معبدی شهزاده سی ایچون انشا

او شاه زاده نك اسم شریفنه نسبت

قونلدى نامی جهانگیر جامعی حتی

جناب شیخ مکرم حسن افندی کیم

¹⁸⁵ Ara Altun, “Cihangir Camii”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1993), C. 7, 539-540; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 472-474; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 2, 16.

يكانه پير رشادات سمير ايدى حقا

ويروب بو جايه شرف بيك يكرمى سالنده

مقامن ايتدى تمام اللى درت بيل احيا

طريق فيض اثر خلوه تيدن ارشادى

نيجه مريده ويرردى نصاب عز و اعلا

بادت ايكن بو جاي لطيف محل ذكر و علا

كچوب سنين ايدوب اول ذات اكمل عزم بقا

زمان زمان دخى بش دفعه محترق اولدى

خدا يه شكر بو كره ينه اولندى بنا

باق اشته سايهء عبد الحميد خاننده

عمارى اسكيلرندن ده اولدى چوق اعلا

صلاة خمسه ده هر نكرى حق عقيبنده

سنيح شمدي التنجيدر ديدم تاريخ

بجا ياپلدى متين اشبو جامع رعنا

نمقه الفقير الداعي مصرى زاده على رضا اسكدارى غفر له

۱۳۰۷

Okunuşu:

Ebû'l-fütûh Süleymân Hân-ı Kânûnî

Edip bu ma'bedi şehzâdesi için inşâ

O şâhzâdenin ism-i şerîfine nisbet

Konuldu nâmı Cihângîr Câmî'î hattâ
Cenâb-ı şeyh-i mükerrrem Hasan Efendi kim
Yegâne pîr-i reşâdet-semîr idi hakkâ

Verip bu câya şeref bin yigirmi sâlinde
Makâmın etdi tamâm elli dört yıl ihyâ
Tarîk-ı feyz-eser Halvetîden irşâdı

Nice mürîde verirdi nisâb-ı 'izz ü 'alâ
Mahall-i zikr ü 'ibadet iken bu cây-ı latîf
Geçüp sinîn edip ol zât-ı ekmel 'azm-i bekâ

Zaman zaman dahî beş def'a muhterik oldu
Hudâyâ şükr bu kere yine olundu binâ
Bak işte sâye-i 'Abdü'l-hamîd Hânî'de

'Îmârı eskilerden de oldu çok a'lâ
Salât-ı hamsede her zikr-i Hakk akîbinde
Edilsin ol şeh zî-şâna bunda hayr du'â

Senîh şimdi şu altıncıdır dedim târîh
Becâ yapıldı metîn işbu câmî'-i ra'nâ
1307

Nemekahû el-fakîr ed-dâ'î Mısrîzâde Ali Üsküdârî gufira lehû

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Mısrî-zâde Ali Rızâ Üsküdarî

Târih Kaydı: 1307/1889-90¹⁸⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Mısrîzâde Ali Rızâ Üsküdarî'nin kaleminden çıkan kitâbe yedi satırdan müteşekkildir. İlk altı satırının üçer dilimden oluştuğu kitâbede sonuncu satır, baş ve son kısmı hattat imzasına ayrılan iki dilimden başka şiirin devam ettiği iki ayrı dilimden oluşmaktadır. Gâyet düzgün harf anatomileri ile beraber keşîdeli harf kullanımıyla kitâbe estetik bir görüntü arz etmektedir. Mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak yazılan yazıda bu teknik uygulanırken harf derinliğinin kalın tutulduğu görülmektedir. Yazıda akıcılık ve ahenk farkedilmektedir. Kitâbe, boyasız mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Yazı ve diğer kısımlarda altın varak kullanılmamıştır.

---

¹⁸⁶ “Becâ yapıldı metîn işbu câmi‘-i ra‘nâ” “بجا یاپلدی متین ایشبو جامع رعنا” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

BÜYÜKÇEKMECE KÖPRÜSÜ

İstanbul'a 36 km uzaklıktaki bu köprü Büyükçekmece'de Mimarsinan Köyü ile ulaşımı sağlayan köprüdür. Marmara Denizi ile Büyükçekmece Gölü arasındaki geçiş üstünde bulunmaktadır. Bizans ve Osmanlıların ilk devirlerinde bu yerde bir köprü olduğu belirtilmektedir. I. Süleyman Zigetvar Seferine çıktığı günlerde bu köprü'nün inşasına başlamış bir yıl içinde II.

Büyükçekmece Köprüsü

Selim devrinde tamamlanmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olan bu köprü Tuhfetü'l-Mimârîn'de "Büyükçekmece köprüsüdür, filpa üzre, bazı gözlerini sel almıştır" şeklinde geçerken Tezkiretü'l-Ebniye isimli eserde "Büyükçekmece'de inşâ edilen köprü" olarak geçmektedir. Köprü'nün uzunluğu, 635 metre, genişliği ise 7,17 metredir. Dört ayrı köprü'nün birleşmesi bu köprüyü meydana getirmiştir. Köprülerin birleşim yerinde sulardan etkisinin oluşmaması amacıyla selyaranlar yapılmıştır. Mimar Sinan'ın adı müzelerde, arşivlerde, kütüphânelerde hep "Sinan" olarak geçerken sadece Tezkiretü'l-Ebniye'nin yazma nüshasında ve köprü kitâbesinde "Yusuf bin Abdullah" diye geçmektedir. Büyükçekmece Köprüsü'nün dördüncü kısmında karşılıklı iki kitâbe bulunmaktadır. Kitâbenin yazısı dönemin meşhûr hattatı Derviş Mehmed'in kaleminden çıkmış, kitâbedeki dört beyitlik manzum ise Şâir Hüdâî kaleme almıştır. Bu kitâbe, bu esere ayrı bir mana kazandırmakta olup ne yazık ki üzerindeki Mimar Sinan'ın orijinal imzası 1961-1962'de buradan sökülüştür. İstanbul-Edirne kara güzergâhı üstünde

Büyükçekmece Köprüsü dördüncü bölüm

yeni bir köprü inşa edilmiş olduğundan Büyükçekmece Köprüsü kullanılmamaktadır.¹⁸⁷

3.34. BÜYÜKÇEKMECE KÖPRÜSÜ İNŞÂ KİTÂBESİ 1

Kitâbenin Yeri: Büyükçekmece Köprüsü'nün dördüncü bölümünde karşılıklı olarak bulunan iki kitâbeden biridir.

Kitâbenin Metni:

وقد اسس بنيان هذا الجسر الطيف و المعبر المنيف لمرضات الله تعالى السلطان ابن السلطان
سلطان سليمان خان ابن سليم خان اللهم حفظه
من هول الصراط و الميزان ثم انتقال المرحوم المغفور من الدنيا الدنيه الي جانب الرحمة
والجنان ثم جلس في تحت سلطنته ابنه السلطان وقد أتمه هذا
السلطان الا عظم و الخاقان العظم مولى ملوك العرب و العجم ظل الله في الارضين السلطان ابن
السلطان سليم خان ابن السلطان

¹⁸⁷ Erdem Yücel, “Büyükçekmece Köprüsü”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 2, 358; İbrahim Hakkı Konyalı, “Büyükçekmece Köprüsü”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1963), C. 6, 3230-3234; Sinan Genim, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 75-79.

سليمان ابن السلطان سليم ابن السلطان بايزيد ابن السلطان محمد ابن السلطان مراد ابن سلطان محمد

بايزيد ابن السلطان مراد

ابن السلطان اورخان ابن السلطان عثمان لازاته سلطنته وأبد دولته الي آخر الزمان تقبل الله خير اتهما

القران في سنت خمس و سبعين و تسعمائه كتبه درويش محمد

Okunuşu:

Ve kad essese bünyânü hâze'l-cisrû'l-latîfü ve'l-mu'berü'l-münîfü li-merdâtillâhi teâla es-sultan ibnü's-sultan Sultan Süleyman Han ibn Selîm Han Allâhümme hafezahü men hevvele's-sırât ve'l-mîzân sümme intekale el-merhûm el-mağfûr mine'd-dünyâ ed-deniyye ilâ cânibi'r-rahmetihi ve'l-cinân sümme celese fî tahti saltanatıhi ibnü'hi es-sultan ve kad etemmehü hâze's-sultanü'l-'a'zam ve'l-hakânü'l-'a'zam Mevlâ mülûki'l-arab ve'l-acem zillüllâhi fi'l-'arzeyn es-sultan ibnü's-sultan Selîm Han ibnü's-sultan Süleyman ibnü's-sultan Selîm ibnü's-sultan Bayezid ibnü's-sultan Mehmed ibnü's-sultan Murâd ibnü's-sultan Mehmed Bayezid ibnü's-sultan Murâd ibnü's-sultan Orhan ibnü's-sultan 'Osman lâ zâlet saltanatühü ve ebede devletehü ilâ âhiri'z-zamân tekabbelallâhü hayrâtühüma bi-hakkı Kur'ân fî seneti hamse ve seb'în ve tis'a mie ketebehü Dervîş Mehmed

Anlamı: Bu güzel köprünün ve kıymetli geçidin temelini Allah Teâlâ'nın rızâsı için Selîm Hân'ın oğlu sultan oğlu sultan, Sultan Süleymân attı. Ya Rabb onu sırat ve mîzânın tehlikesinden korusun. Bunu müteâkib merhûm ve mağfûr denî dünyâdan rahmet cânibine ve cennete intikal etti. Sonra en büyük Sultan ulu Hakan Arab ve Acem meliklerinin efendisi, dünyâda ve âhirette Allah'ın gölgesi sultan oğlu Sultan Selîm Hân (Sultan Osman oğlu Sultan Orhan oğlu Sultan Murad oğlu Sultan Bayezid oğlu Sultan Mehmed oğlu Sultan Murad oğlu Sultan Mehmed oğlu Sultan Bayezid oğlu Sultan Selîm oğlu Sultan Süleymân oğlu Sultan Selîm Hân) taht-ı saltanata oturdu ve hicri 975 yılında bu köprüyü tamamladı. Zamanın sonuna kadar Allah, devletini ebedî kılsın ve Kur'an hürmetine ikisinin hayrâtını kabul eylesin.

Yazı Türü: Celî Sülûs

Hattatı: Dervîş Mehmed

Târih Kaydı: 975/1567-1568

Kitâbenin Dili: Arapça, manzum kitâbe

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe beş satırdan oluşmaktadır. Satır araları ince bir satır çizgisiyle bölünmüştür. Zemîn mermer ve boyasızdır. Yazıda da boya veya altın varak yoktur. Yazının sonunda hattat satır çizgisine 45° eğimli olarak imzasını atmıştır. Köprünün temelini atan padişahın inşâsını tamamlayan padişaha kadar geçen isimlerin zikredildiği kitâbede “سلطان” “sultan” kelimesinin istif içinde defalarca imlâsıyla sağlanan âhenk, aynı kelimenin içine yerleştirilen “بن” “bin” kelimesinin ve “sultan” kelimesine âit “nun” harfinin ilâvesiyle dikey denge de sağlanarak tekrar oluşmuştur. Bir resmîgeçit düzeni içinde gayet nizâmî ve mânidâr bu diziliş son derece estetik görünmektedir. Akıcı bir istif düzeni ile tertip edilen kitâbede minimum düzeyde hareke kullanılmıştır.

3.35. BÜYÜKÇEKMECE KÖPRÜSÜ İNŞÂ KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: Büyükçekmece Köprüsü'nün dördüncü bölümünde karşılıklı olarak bulunan iki kitâbeden biridir.

Kitâbenin Metni:

حضرت سلطان سليمان كم اكا شاه راه اوله صراط مستقيم باشلدى بو جسرى اولمادين تمام
قيلىدى عزم سوى جنات النعيم كلدى انى ظل حق سلطان سليم ايتدى تكميل اولدى بر جسر عظيم
ديدى تاريخن هدايى اول زمان يابدى آب اوزره بو جسرى شه سليم كتبه درويش محمد

Okunuşu:

Hazret-i Sultan Süleymân kim ana

Şâh-ı râh ola sırât-ı müstakîm

Başladı bu cisri olmadın tamâm

Kıldı ‘azm-i sû-yi cennâtü’n-na‘îm

Geldi anı zıll-i Hakk Sultan Selîm

İtdi tekmîl oldı bir cisr-i ‘azîm

Didi târihin Hudâyî ol zamân

Yapdı âb üzre bu cisri hayrı Şeh Selîm

Ketebehû Dervîş Mehmed

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Dervîş Mehmed

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.¹⁸⁸

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Üç satır ve her satırın üç dilimden oluştuğu kitâbede sonuncu satır iki dilimden oluşmaktadır. Bu iki dilim sonuncu satırda ortalanmış, baş ve son kısımlarındaki boşluk çiçek motifleriyle süslenmiştir. Solda kalan alana hattat imzasını da atmıştır. Yazı alanının dışında kalan kısımlar çiçek motifleriyle süslenmiş, yer yer bu motifler yazı alanı içine de girmiştir. Kitâbe mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Yazı ve çevresinde altın

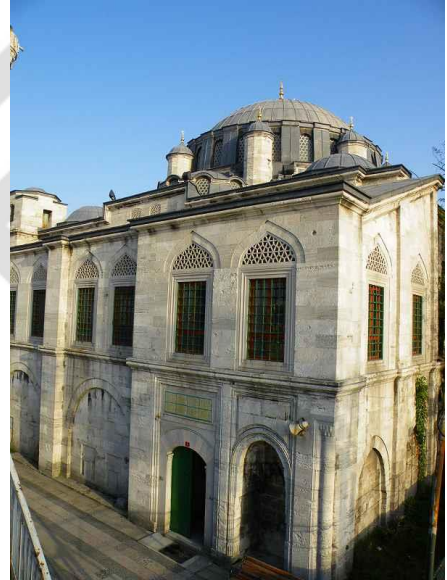
¹⁸⁸ Kitâbede târih kaydı bulunmamakla birlikte “Yapdı âb üzre bu cisri hayrı Şeh Selîm” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

yaldız yoktur. Zemîn boyasız, mermer rengindedir. Yazının istifi dengeli ve akıcıdır. Harf anatomilerinde farklılıklar göze çarpmaktadır, ikinci satırın ikinci satırındaki “ظل” “zıl” kelimesindeki “ظ” “zı” ve aynı satırdaki “سلطان” “sultan” kelimesindeki “ط” “tı” harfi aynı anatomik yapıyı paylaştıkları halde birinci satırın ikinci dilimindeki “ط” “tı” harfinden farklılık arz etmektedir. Kitâbede bazı harflerde aşınmalar olmuştur. “تكمیل” “tekmîl” kelimesinin imlâsında “ی” “ye” harfinin noktaları konulmamıştır. Kitâbede minimum seviyede hareke kullanılmıştır.

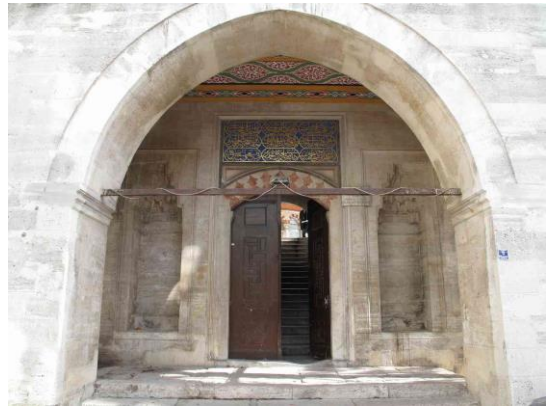
SOKULLU MEHMED PAŞA CÂMİİ

Eminönü Kadırga semtinde, Mimar Sinan’ın eserlerinden olan bu câmi, medrese, tekke, çeşme ve dükkânlarla beraber külliyein içindedir. Sokullu Mehmed Paşa’nın vakfiyesinde hem Eyüpsultan’daki türbesinin yanındaki medresenin hem de Kadırga’daki câminin Sokullu Mehmed Paşa’nın eşi İsmihan Sultan’a hediye amacıyla inşa edildiği belirtilirken İsmihan Sultan’ın vakfiyesinde ise bu binâlar direkt olarak kendisine atfedilmektedir. Câmi ve medrese müşterek avluyu kullanmaktadır ve kuzey cihetteki giriş her ikisinin ortak kullanımındadır. Bu kitâbe binânın nihâyete ermesi târihi olarak

979/1572 yılını vermektedir. Bununla birlikte kitâbede bu yerde daha önceden bir kilise olduğu da belirtilmektedir. Güneyden kuzeye, doğudan batıya doğru eğimli bir arazide yeralan câmi farklı kotlarda setlere oturtulmuştur. Câminin mimârîsinde merkezî kubbe hâkimdir. Kubbe ağırlığının sathî birleşimi yarım

Sokullu Mehmed Paşa Câmii

Sokullu Mehmed Paşa Câmii cümle kapısı

kubbeler tarafından karşılanmaktadır. Plan, tek bir mekân olarak düşünölmüş ve altıgen plânın köşelerine gelen pâyeler duvara bağlanmıştır.¹⁸⁹ Harîmin duvarlarında mermerden söveli ve ahşaptan kepenkleri olan dikdörtgen pencereler, üzerinde de iki sıra olarak üst pencereler bulunmaktadır. Cepheleri gâyet sâde olan bu ibâdetgâhın iç kısmı göz kamaşırıcı süslemelerle donatılmıştır. Devrin kalitesi zirve düzeyde olan İznik çinileri tezyinât unsurları arasında en dikkat çekici olanlardır. Stilize çiçek desenleri ve hat istifleri olmak üzere iki grupta toplanan çinilerden hat kompozisyonlu olanlar muhtelif âyetler, esmâ-i hüsnâdan bazılarını, ism-i celâl, ism-i nebi, cehâr yâr ve Hasan, Hüseyin isimlerini içermektedir. Kubbede ve yarım kubbelerde merkezdeki dâirevî hat istiflerinden aşağı kısımlara doğru inen desenler yer almaktadır.¹⁹⁰

3.36. SOKULLU MEHMED PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe câminin avlu giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

همنام فخر عالم یعنی وزیر اعظم

کم بختی لا یزالى اقبالی سرمدیدر

¹⁸⁹ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 258.

¹⁹⁰ Demet Binan, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul, TTOK, 2016), 307-311; M. Baha Tanman, "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2009), C. 37, 360-363; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 101-102.

كفار خاكسار بيقوب كنيسه سنې

بر معبد ايلدى كيم شهرک سر آمدیدر
بيت العبادة اولدى اول دار كفر و ظلمت
حقا بو معجزات كيراي احمدیدر

تاریخ فکر ایدرکن بو فتحه هاتف غیب

دیدى بو جامع دین فتح محمدیدر

فی تسع و سبعین و تسعمائة ۹۷۹

Okunuşu:

Hem nâm-ı fahr-i ‘âlem ya‘nî vezîr-i a‘zam

Kim bahtı lâ-yezâlî ikbâli sermedîdir

Küffâr-ı hâksârın yıkup kenîsasını

Bir ma‘bed eyledi kim şehrün ser-âmedîdür

Beytü’l-‘ibâdet oldı ol dâr-ı küfr ü zulmet

Hakkâ bu mu‘cizât-ı kübrâ-yı Ahmedîdür

Târîh fikr iderken bu fethe hâtif-i gayb

Didi bu câmi‘-i dîn feth-i Muhammedîdür

Fî tis‘a ve seb‘în tis‘a mi’e 979

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 979/1571-1572¹⁹¹

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbe, üç satır ve her satır üç dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Celî sülüsle yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Kitâbede zülfeler kısa ve küttür, neredeyse yok denecek seviyede hareke kullanılmıştır. Çok dengeli bir harf dağılımı ve âhenkli istif düzeni söz konusudur. Tezyîni hareketlerden tirfil ve tırnak kullanılmıştır. Târih kaydı son dilimdedir. Birinci satırdaki “اعظم” “a'zam” kelimesinin ve beşinci satırdaki “ظلمت” “zulmet” kelimesinin altına mühmel harf işâreti konulmuştur.

II. SELİM TÜRBEŞİ

İstanbul Ayasofya Câmii hazîresinde bulunan bu türbenin yapımına Peçevî Târihi'nde verilen bilgiye göre 981/1573-74 senesinde II. Selîm'in talimâtıyla Ayasofya Câmii'ne eklentilerin inşâsı sürecinde yapımına başlanmış ve türbenin inşâsı tamamlanmadan vefat edince de aynı mekânda kurulan bir otağ içine defnedilerek 984/1576-77 târihinde

II. Selîm Türbesi

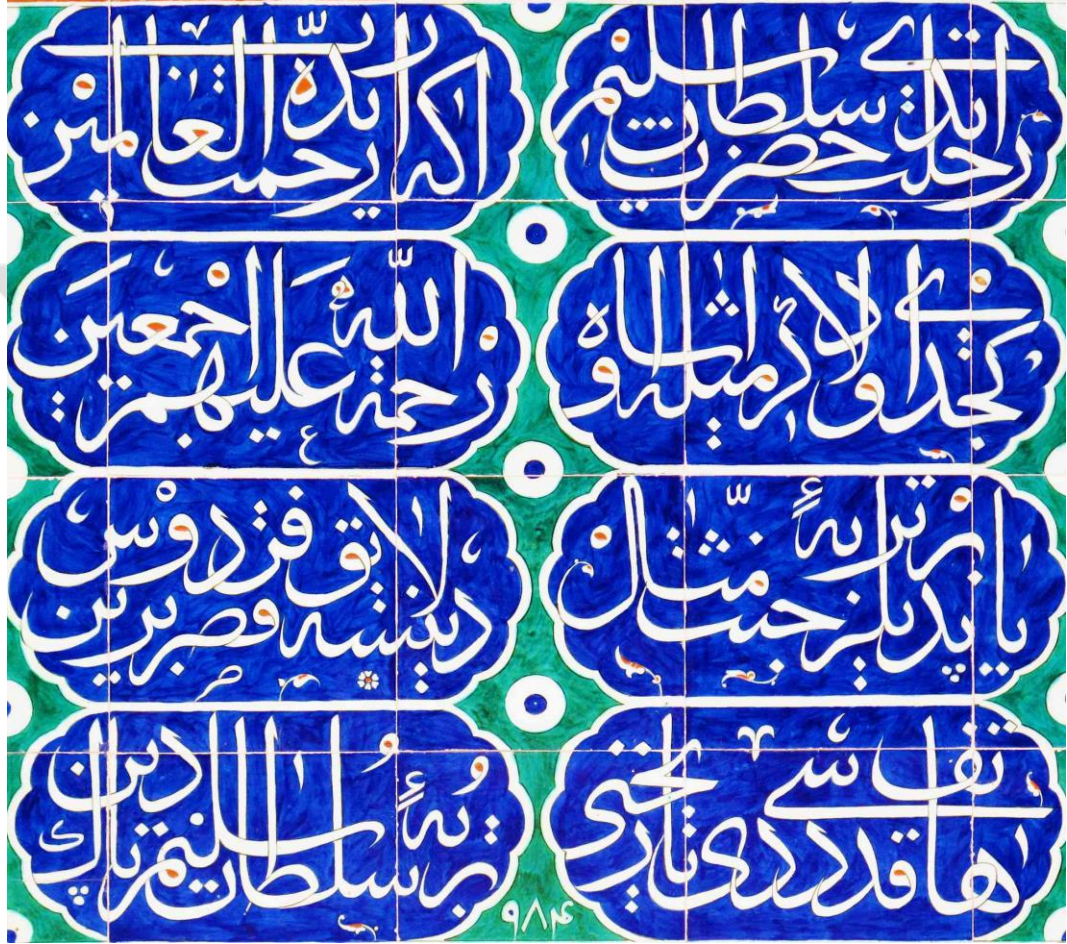
bitince buraya nakledilmiştir. Mimar Sinan'ın yaptığı binâ dış taraftan köşe kısımları genişçe pahlı dörngen plana sâhip ve iç tarafta ise sekizgen bir galeriden müteşekkildir. Çift kubbe ile kapanmış olup dış kubbe yüksek çemberli ve duvarlara

¹⁹¹ Kitâbenin son mısraı olan “Didi bu câmi'-i dîn feth-i Muhammedîdir” mısraının ebced karşılığı 980 çıkmaktadır.

oturmaktadır. İç kubbe ise sütunların üstünde bulunan sivri kemerler tarafından taşınmaktadır.¹⁹²

3.37. II. SELİM TÜRBE Sİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, türbenin kemerli giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

رحلت اتدی حضرت سلطان سلیم

¹⁹² Zeynep Hatice Kurtbil, "Selim II Türbesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2009), C. 36, 418-419.

اڪه رحمت ايده رب العالمين
كجدي اولاد كراميله او شاه
رحمة الله عليهم اجمعين
ياپديلر بو تربهء جنت مثال
دينسه لايق فردوس قصر برين
تربهء سلطان سليم پاك دين
۹۸۴

Okunuşu:

Rıhlet etdi Hazret-i Sultan Selîm
Ana rahmet ide Rabbü'l-‘âlemîn
Geçdi evlâd-ı kirâmıyla o şâh
Rahmetu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în
Yapdılar bir türbe-i cennet-misâl
Dense lâyıq kasr-ı Firdevs-i berîn
Hâtif-i kudsî didi târîhini
Türbe-i Sultan Selîm-i pâk-dîn
984

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 984/1576-77¹⁹³

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

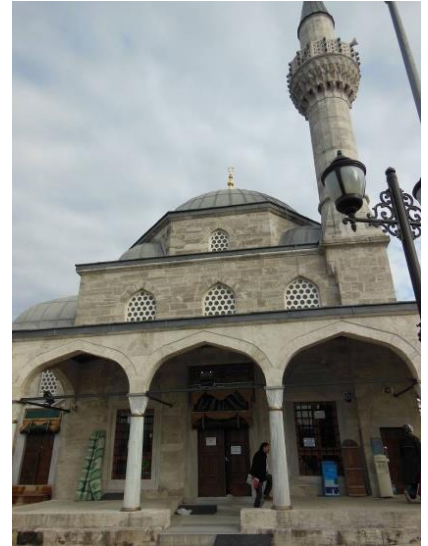
Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

¹⁹³ Kitâbenin son mısraı olan “Türbe-i Sultan Selîm-i pâk-dîn” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, türbenin giriş kapısının üzerinde 100x96 cm.¹⁹⁴ ölçülerindedir. Celî sülüsle çini üzerine yazılmıştır. Dört satır ve sekiz dilimden oluşmaktadır. Yazı zemîni çivit rengidir. Yazı alanlarının etrafı beyaz bir çerçeve ile çevrilidir. Sağ ve sol tarafları dendanlı yazı dilimlerinin dışında kalan ise yeşildir. Bu yeşil alanın en alt kısmında târih kaydı bulunmaktadır. Harf anatomileri bozuk, kalem kalınlığı yer yer farklılık arz etmektedir. Harekelerin de anatomileri bozuktur. Çivit rengindeki yazı alanında bazı boşluklara küçük yaprak ve çiçek motifi yapıldığı görülmektedir. Yazıda kaf, ayın, mim, vav, he harflerinin gözleri turuncu boyalıdır. Ayrıca cezim ve ötrenin de içi turuncu boyanmıştır. İkinci dilimde “ra” “ر” harfine zülfe konulmamıştır. Yer yer harflerin başlarken veya bitişinde yazı alanındaki konumunun yazı çerçevesine değmesi neticesinde anatomisinde kayba uğradığı görülmektedir. Dördüncü dilimdeki “الله” “Allah” lafzının imlâsında “ا” “elif” harfinin biraz aşağıya çekilmesiyle harfin baş kısmındaki kayıp önlenebilecekken ya da yedinci dilimin sonunda “تاريخى” “târihini” kelimesinin imlâsında sondaki “ى” “y” harfinin çanağının kaybı önlenebilecekken bundan sarf-ı nazar edilmemiştir.

ŞEMSI PAŞA CÂMİİ

Üsküdar sahilinde, medrese ve türbeden müteşekkil külliyeinin içinde yer almaktadır. 988/1580 târihinde Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Eserin bânisi sâbık Şam Beylerbeyi Vezir Ahmed Paşa’dır. 1894 yılındaki depremde hayli fazla zarara uğramış ve sonraki sene tamirât geçirmiştir. Cumhuriyet devrine hayli harap olmuş bir vaziyette giren bu yapı 1940-1943 yıllarında restore edilmiş, deniz yönüne eğilim gösteren minâresi 2007-2008 târihinde aslına

Şemsi Paşa Câmii

¹⁹⁴ Saatçi, *Mimar Sinan’ın Yapılarındaki Kitâbeler*, 93-95.

uygun olarak tamir edilmiştir. 8x8 metre boyutunda, dörtgen planlı ve üstünde tek kubbe ile örtülü, kesme taştan yapılmış bu câminin batı yönünde tek şerefeli zarif minâresi yükselmektedir. Kırmızı ve beyaz taşlardan örülü kapı kemerinin üstünde bulunan celî sülüs hatlı dört mısralık kitâbedeki manzum Şâir Ulvî'nin kaleminden çıkmıştır. Son beyit 988 târihini vermektedir. 8,20 metre çapındaki kubbe köşeleri stalaktitli, kalınca duvarların üstüne oturtulmuş ve yüksek çemberlidir. Kubbesindeki celî sülüs hatlar İsmail Hakkı Altunbezer'in kaleminden çıkmıştır. Halk tarafından Kuşkonmaz Câmî diye bilinen bu yapının bânisinin türbesi câminin deniz istikâmetine doğru olan kuzeydoğu yönüne bitişiktir.¹⁹⁵

3.38. ŞEMSİ PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شمسى پاشا ايلدى بو جامعى بنياد چون او مرز كم اوله مرحومك یری دار السلام

علو یا هاتف دیدی کم تاریخی سجده کاه اولسون حبیبك امتنه بو مقام

سنه ۹۸۸

Okunuşu:

Şemsî Paşa eyledi bu câmi'i bünyâd çün umaruz kim ola merhûmun yiri dârü's-selâm

¹⁹⁵ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 602-605; Ebru Karakaya, "Şemsî Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2010), C. 38, 529-530; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 2, 62.

‘Ulviyâ hâtif görünce didi kim târîhini secdegâh olsun habîbin ümmetine bu makâm

Sene 988

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 988/1580-1581¹⁹⁶

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbe mermer üzerine kabartma olarak yazılmıştır. Zemîn kırmızı ve yazı altın varaklıdır. İki satır ve her satırın iki dilimden oluştuğu yazıda birinci dilimde “پاشا” “paşa” kelimesini yazarken p, “چون” “çün” yazarken “ç” harfinin, üçüncü dilimde “گورنجه” “görünce” kelimesini yazarken “ن” “nun” harfinin noktaları konmamıştır. İkinci dilimde “بنیاد” “bünyâd” kelimesinin imlâsında “د” “dâl” harfi takdîm ve tehîr kurallarına uygun yazılmamış ve kelimenin okunuşunu güçleştirmiştir. Harf anatomileri bozuk ve istif düzeni dağınıktır.

---

¹⁹⁶ Kitâbenin son mısraı olan”Secdegâh olsun habîbin ümmetine bu makâm” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

MESİH MEHMED PAŞA CÂMİİ

Fatih'de Hırka-i Şerîf Câmii'nin civârında bir lokasyonda bulunmaktadır. 994/1586 târihinde III. Murâd'ın baş vezirlerinden Hadım Mesih Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Civârında bulunan kimi yapıların Ali Paşa'ya ait olması sebebiyle halk nezdinde Mesih Ali Paşa Câmii olarak da anılmaktadır. Hadîkatü'l-Cevâmi'de Mesih Paşa'nın arzusu olmak üzere Hasan Paşa isminde bir vezîrin mescidinin yıkılarak bu yere bu câminin yapıldığı belirtilmektedir. Genişliği itibârıyla dikdörtgen planlı câminin 12,80 metre çapındaki merkezî

Mesih Mehmed Paşa Câmii

kubbesi sekiz pâyeye taşınmaktadır. Harîm kısmının duvarları dört sıralı pencere şeklinde düzenlenmiştir. Câminin kuzey cephesini ortada taçkapı, yanlarda kemerli levhaların ikiye böldüğü uzun bir nişler, dikdörtgen şekilli pencere ve mukarnas içbükey oyuntulu mihrapçık oluşturmaktadır.

Taçkapı iki yanında kum saati süslemesi ile değerlendirilmiştir. Mermer mihrap iki tarafta yivli birer sütunla sonlandırılmıştır. 1894 depreminden zarar görmüş, 1936-1939 ve 1955-1957 târihlerinde onarım geçirmiştir. Hem mekânın oluşumu hem de tezyînât dağılımı cihetinden dikkat çeken Mesih Mehmed Paşa Câmii, yanlardaki galerilerin kullanımı ve avlunun ortasına şadırvan kurulumu yerine

Mesih Mehmed Paşa Câmii cümle kapısı

bânisinin sekizgen, açık türbesinin inşâ edilmesiyle kendine mahsûs çözümleri olan bir yapıdır. Ayrıca taçkapının iki tarafında câminin inşâ kitâbesi yer almaktadır. Gerek mekân kuruluşları ve gerekse süsleme düzeni açısından dikkat çeken Mesih Mehmed Paşa Câmii, yan galerilerin kullanımı ve avlunun ortasına şadırvan kurulumu yerine bânisinin sekizgen, açık türbesinin inşâ edilmesiyle kendine mahsûs

çözümleri olan bir yapıdır. Ayrıca taçkapının iki tarafında câminin inşâ kitâbesi yer almaktadır.¹⁹⁷

3.39. MESİH MEHMED PAŞA CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

¹⁹⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 257-258; Tuğba Erzincan, "Mesih Paşa Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2004), C. 29, 310-312; Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 104.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer taçkapısındaki nişin iç kısmında, kapının sağ ve sol tarafında olmak üzere iki parça hâlinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حمد لله اصف عادل موحد پاك دين

ايلدى بو جامع بنيادنى بى قال و قيل

اتدى احيا وحى حقله چون اول عيسى نفس

وصلت حقه طريق جنته اولدى دليل

اول وزير اعظمك نام مسيح جانفزا

دو جهانده آب مقصودن خدايا قل سبيل

هاتف قدسى ديدى اتمامك تاريخنى

بو مقام اولدى عبادتكاه مقبول جليل

۹۹۴

Okunuşu:

Hamdü-lillâh âsaf-ı ‘âdil muvahhid pâk-dîn

Eyledi bu câmi‘in bünyâdını bî-kâl ü kâl

İtdi ihyâ vahy-i Hakk ile çün ol İsâ-nefes

Vuslat-ı Hakk’a tarîk cennete oldu delîl

Ol vezîr-i a’zamın nâmı Mesîh-i cân-fezâ

Dü cihânda âb-ı maksûdun Hudâyâ kıl sebîl

Hatîf-i kudsî didi itmâmının târîhini

Bu makâm oldı ‘ibâdetgâh-ı makbûl-i Celîl

994

Yazı Türü: Celî Sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 994/1585-1586¹⁹⁸

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, 36x97 cm.dir.¹⁹⁹

Câminin cümle kapısının sağ ve sol tarafında, mermer zemîne kabartma tekniğiyle hâkkolunmuştur. Celî sülüsle yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Yazının zemîninin koyu renk boyalı ve harflerin altın varaklanmamış olması kitâbeyi karanlık, okunması güç kılmıştır. Dört satır ve sekiz dilimden oluşmaktadır. Yazı, başı ve sonu dandanlı yazı dilimleri içine yazılmıştır. Dendanların oluşturduğu orta kısımdaki boşluğa târih kaydı düşülmüştür. 994/1585 târihli kitâbede dönemin yazı husûsiyetleri görülmektedir. Bu yazıda görülen yazı alanındaki doluluk-boşluk dengesinin gözetilmemesi bu özelliklerdendir. Harflerin imlâsında nefes paysız bir yazım söz konusudur. Hareke kullanımı minimum seviyededir. Mühmel harf işaretlerinin bu döneme ait bir özellik olarak bu kitâbede de kullanılmadığı görülmektedir. Tezyîni hareke olarak tirfil ve tırnak kullanılmıştır.

¹⁹⁸ Kitâbedeki “Bu makâm oldı ‘ibâdetgâh-ı makbûl-i Celîl” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

¹⁹⁹ Saatçi, *Mimar Sinan’ın Yapılarındaki Kitâbeler*, 128-130.

TOPKAPI SARAYI ZÜLÜFLÜ BALTACILAR KOĞUŞU

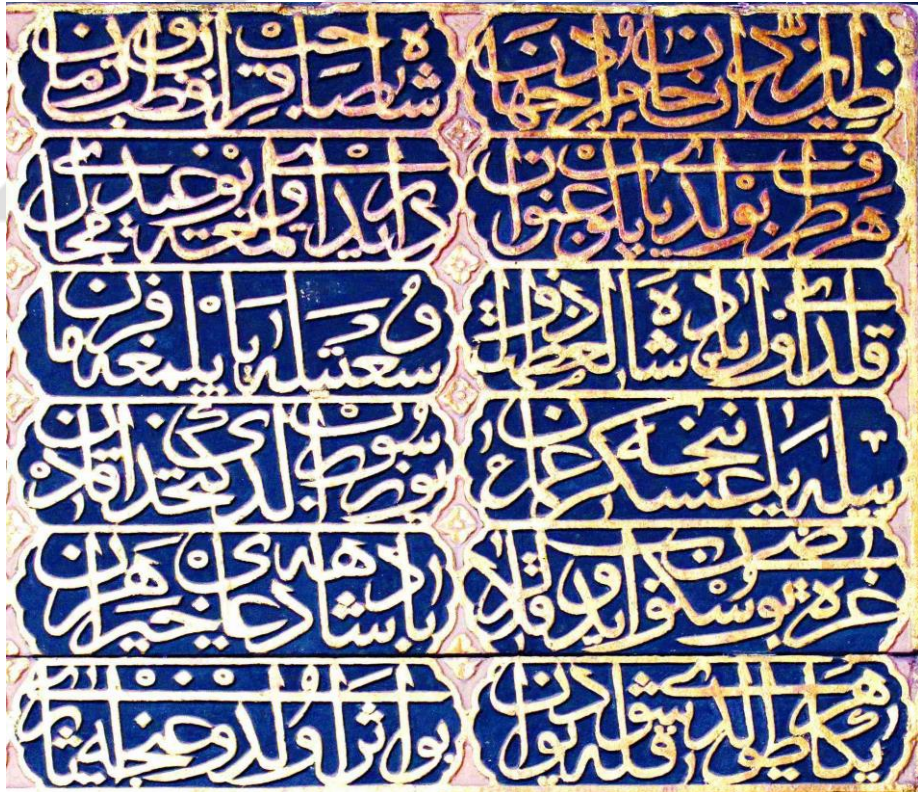
İkinci Avlu'da Mehterhâne'nin sağ bitişiğinde, Harem'in araba kapısının hemen solundaki kapıdan girilen binâdır. Topkapı Sarayı'nın en eski binâlarından biridir. Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren varolduğu bilinen koğuş yapıları, giriş kitâbesine göre III. Murâd devrinde Mimar Davud Ağa tarafından genişletilmiştir. Binâyâ dış kapıdan içeri girilince taş bir merdivenle inilmektedir. Taş döşeli dar avlusunun solunda koğuş odası sağda ise mensuplarına mahsus mescit, çeşme ve hamam vardır. Koğuşun çini kaplı duvarları ve devrin özelliklerini taşıyan ahşap işçiliği ve bunlar üzerindeki kalem işleri mükemmeldir. Burada baltacıların zülüflü tabir olunan bölüğü kalırdı. Topkapı Sarayı'nda kalan zülüflü baltacıların miktarı 120-200 arasında değişirdi. Zülüflü baltacıların pek çok görevleri bulunuyordu. Dîvânhâne'nin süpürülmesi, açılıp kapanması ve muhafazası, harem yangınlarının söndürülmesi, bayramlarda tahtı Bâbüssaâde önüne getirip götürmek, saraydaki ölümlerde cenazeleri taşımak, ayda bir Harem'e odun taşımak, mevlidlerde cemaate şerbet ve gül suyu ikram etmek bunların görevleri arasındaydı. Zülüflü Baltacılar Ocağı 1757 senesinde III. Mustafa eliyle kapatılmış, fakat 1774 târihinde I. Abdülhamid tarafından yeniden kurulmuştur. II. Mahmûd devrinde yeni bir şekil verilmiş ve Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.²⁰⁰

Zülüflü Baltacılar Koğuşu

²⁰⁰ Ahmet Şimşirgil, *Bir Müstakil Dünya Topkapı Sarayı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 50-51.

3.40. TOPKAPI SARAYI ZÜLÜFLÜ BALTACILAR KOĞUŞU TAMİR KİTÂBESİ

فَاذْكُرْ مَلَكًا مِّنْ بَنِي إِدْرِيسَ	مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
بِأَسْمَاءَ ابْنَةَ إِدْرِيسَ	يَوْمَ يُنَادِي بِأَسْمَاءَ ابْنَةَ إِدْرِيسَ
لَا تَخْشَىٰ عَذَابَ الرَّحْمَنِ	وَمِنْ كَرِيمٍ يُؤْتِيكَ
يَا مَعْزِبَةَ إِسْتَلَّ	مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
وَأَسْمَاءَ ابْنَةَ إِدْرِيسَ	تَمَّامًا مِّنْ بَنِي إِدْرِيسَ
عَلَىٰ الْوَسْوَاسِ وَالشَّامِ	فِي أَنْظَرِ بَرَابَرًا لِّسَيِّدِكَ

عَلَىٰ الْوَسْوَاسِ وَالشَّامِ
 وَالْحِمْيَرِ وَالْأَنْجَالِ
 مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
 مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
 مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
 مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا
 مَالِكًا مِّلْكِيًّا وَرَافِقًا

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, koğuşun giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ظل یزدان خان مراد جهان

شاه صاحب قران قطب زمان

فاتح ملکت تحت تبریز

مالك ملك شیروان روان

دور عدلنده اول شهنشاهك

هر طرف بولدی یاپلوب عنوان

دار یدی اولمغه یو غیدی مجال

بالتہ جی قوللارینه اشبو مکان

یوز سورب پادشاهه ایلدی عرض

اول محمد اغای خب اذعان

قلدی اول پادشاه ذو العظمت

وسعتیله یاپلمغه فرمان

آصف خاصی اعنی ابراهیم

هم وزیر کزین هم قپودان

امر عالیله کلدی تعمیره

بیله یاننجه عسکر عمران

یوز سورب الدی کتخدا قدین

یاپمغه بو بنایی استندان

مال و جانيله چالشوب قلدى

خدمت شاه ساپهء رحمان

غره ضى بو سكون ايدوب قللر

پادشاه دعای خیر هران

نوله صنعتله ياپسه معماری

که انکدر بنای حصن روان

باب علیاسی کون کبی آچلوب

هر یکا دولدی شوقله دیوان

بو اثر اولدغنجه آثاری

عدل له طورسون اول شه دوران

قیل نظر بابہ فتح اوله دیرسک

تاریخ منزل تبرداران

۹۹۵

Okunuşu:

Zıll-i Yezdân-ı Hân Murâd-ı cihân

Şâh-ı sâhibkırân ü kutb-i zamân

Fâtih-i mülket-i taht-ı Tebrîz

Mâlik-i mülk-i Şîrvân ü Revân

Devr-i ‘adlinde ol şehinşâhın

Her taraf buldı yapılup ‘unvân

Dar idi olmağa yoğ idi mecâl
Baltacı kullarına işbu mekân
Yüz sürüp pâdişâha eyledi ‘arz
Ol Mehemmed Ağa-yı hûb-iz‘ân

Kıldı ol pâdişâh-ı zü'l-‘azamet
Vüs’atiyle yapıлмаğa fermân
Âsaf-ı hâsı a’nî İbrahîm

Hem vezir-i güzîni hem kapudan
Emr-i ‘âliyle geldi ta‘mîre

Bile yanınca ‘asker-i ‘umrân
Yüz sürüp aldı Kethüdâ Kadın
Yapmağa bu binâyı isti’zân

Mâl ü cânıyla çalışub kıldı
Hıdmet-i şâh-ı sâye-i Rahmân

Garazı bu sükûn idüp kılalar
Pâdişâha du‘â-yı hayr her ân
Nola san‘atla yapsa mi‘mârı
Ki anundur binâ-yı hısn-ı revân
Bâb-ı ulyâsı gün gibi açılup

Her yana toldu şevk ile dîvân

Bu eser olduğunca âsârı

‘Adl ile tursun ol şeh-i devrân

Kıl nazar bâba feth ola dirsên

Târîhi menzil-i teberdârân

995

Yazı Türü: Celî sülûs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 995/1586-1587²⁰¹

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

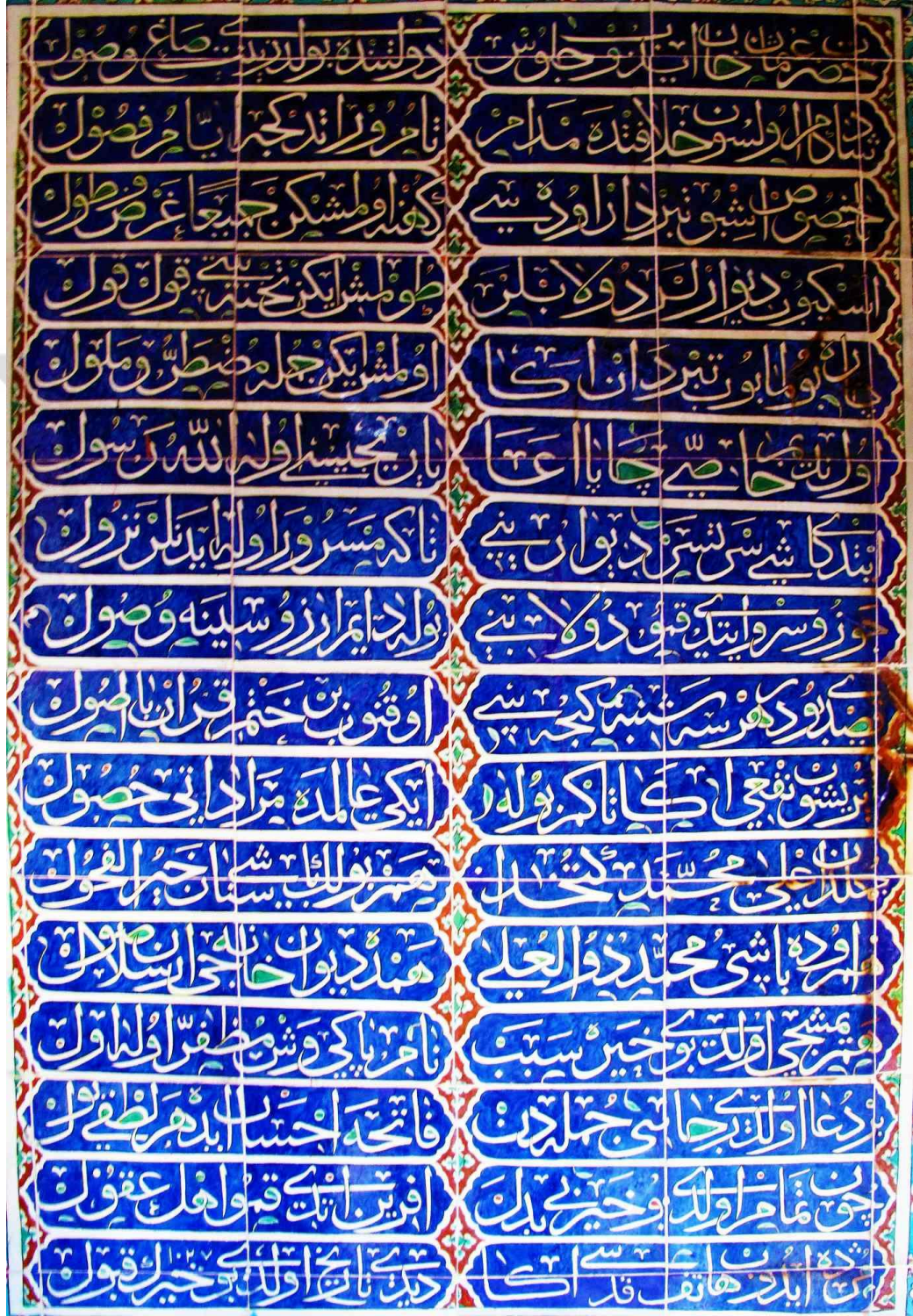
Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Koğuşun giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbe altı satırdır. Her satır beş dilimden oluşmaktadır. Sağ ve sol taraftaki dendanlı dilimlerin oluşturduğu boşluklar çiçek motifiyle süslenmiştir. Yazıldığı 995/1586-87 târihi itibarıyla değerlendirildiğinde gerek harf anatomileri ve gerekse istif düzeni güzel denilebilecek mâhiyettedir. Târih kaydı son satır diliminde, üst kısımda bir boşluğa yerleştirilmiştir. Keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûs kullanımıyla yazıya hareketlilik ve canlılık kazandırılmıştır. Hareke kullanımı minimum düzeyde olup döneminin anlayışının tezâhürü “yazıda boşluk-doluluk dengesinin sağlanması kaygısı” güdülmemiştir. Harfler arasında nefes paysız bir imlâ tasarrufu söz konusudur. Sıkışık ve yer yer makul olmayan harf kesişmeleri görülmektedir. Bu kesişimler estetik görünmediği gibi harfin fiziksel ölçülerini de değiştirmektedir.

---

²⁰¹ Kitâbedeki “Menzil-i teberdârân” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

3.41. TOPKAPI SARAYI ZÜLÜFLÜ BALTACILAR KOĞUŞU TEBERDÂR
ODASI TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Teberdar odasının duvarında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت عثمان خان ایدوب جلوس دولتنده بولدی زینت صاغ و صول

شادکام اولسون خافتده مدام تا مرور اتدکجه ام فصول

با خصوص اشبو تبردار اوده سی کهنه اولمشکن جمیعا عرض و طول

اسکیوب دیوارلر دولابلر طولمش ایکن تحتته سی قول قول

چاره بولمایوب تبردار اکا اولمش ایکن جمله ضطر و ملول

اول ندیم حاصی چاپا آغا یاریجیسی اوله الله رسول

ایتدی کاشی سر تسر دیوارینی تاکه مسرور اوله ایدنلر نزول

جوز و سرو ایتدی قمو دولابنی بوله دائم ارزو سنه وصول

قصدی بودر هر سه شنبه کیجه سی اوقنوب بر ختم قرآن با اصول

ایریشوب نفعی اکا تا کم بوله ایکی عالمده مراداتی حصول

جملهدن اعلی محمد کتخدا هم بولک باشی سنان خیر الفحول

هم اوده باشی محمد ذوالعلی همده دیوانخانه جی ارسلان صول

هم یمشجی اولدی بو خیره سبب نام پاکى وش مظفر اوله اول

بر دعا اولدی رجاسی جمله دن فاتحه احسان ایده هر لطفی بول

چون تمام اولدی بو خیر بی بدل آفرین اتدی قمو اهل عقول

موژده ایدوب هاتف قدسی اکا دیدی تاریخ اولدی بو خیر قبول

۱۰۲۷

Okunuşu:

Hazret-i ‘Osmân Hân idüp cülûs devletinde buldı zînet sağ ü sol

Şâd-kâm olsun hilâfetde müdâm tâ mürûr itdükce eyyâm-ı fusûl

Bâ-husûs işbu teberdâr odası köhne olmuşken cemî‘an ‘arz u tûl

Eskiyüp dîvârlar dolâblar dolmuş iken tahnatası kol kol
Çâre bulmayup teberdârân ana olmuş iken cümle muztar ü melûl
Ol nedîm-i hâssı Çapa Ağa yarıcısı ola Allâh Rasûl
İtdi kâşî ser-te-ser dîvârını tâ ki mesrûr ola edenler nüzûl
Cevz ü serv itdi kamu dolâbını bula dâ‘îm arzûsuna vusûl
Kasdı budur her se-şenbe gecesı okunup bir hatm-i Kur‘ân bâ-usûl
İrişüp nef‘i ana tâ kim bula iki ‘âlemde murâdâtı husûl
Cümleden a‘lâ Mehemmed Kethüdâ hem Bölükbaşı Sinân hayrî‘l-fühûl
Hem Odabaşı Mehemmed zü‘l-‘alâ hem de Dîvân-hâneci Arslan Sol
Hem yemişci oldu bu hayra sebeb nâm-i pâki-veş muzaffer ola ol
Bir duâ oldu ricâsı cümleden fâtiha ihsân ide her lutfi bol
Çün tamâm oldu bu hayr-ı bî-bedel âferîn itdi kamu ehl-i ‘ukûl
Müjde idüp hâtif-i kudsî ana didi târîh oldu bu hayrun kabul
1027

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1027/1617-1618²⁰²

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, on altı satır ve otuz iki dilimden oluşmaktadır. Çini üzerine yazılmıştır. Zemîn çivit rengi, yazı dilimlerinin çerçevesi beyazdır. Sağ ve sol tarafı dendanlı yazı dilimlerinin yan yana gelmesiyle oluşan boşluk kırmızıdır. Bu boşlukların içi beyaz ve yeşil renkli motifle süslüdür. Kitâbenin her satırının son kelimesi “ول....” harfleriyle bitmektedir. Kitâbenin

²⁰² Kitâbedeki “Oldu bu hayrın kabûl” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

bütününde alt alta gelen bu düzen hoş bir görüntü arz etmiştir. Yazı beyaz renktedir. “Ha” “ح”, “hı” “خ”, “he” “ه”, “sad” “ص”, “tı” “ط”, “mim” “م”, “cim” “ج”, “vav” “و”, “kaf” “ق” harflerinin gözü yeşile boyanmıştır. Kitâbenin son diliminde târih kaydı bulunmaktadır. Kalem kalınlığı yer yer farklılık arz etmektedir. Bu duruma örnek olarak son satırdaki “ق” harfleri diğer harflere nispetle küçük kalmış aynı satırda farklı kalem kullanıldığını düşündürmüştür. Harf anatomileri bozuktur. Harekeler için de aynı durum söz konusudur. Özellikle tezyinî hareketlerden “tirfil” aynı kalemlerle yapılmış olduğu düşünülenlerde dahî farklı ebatlardadır.

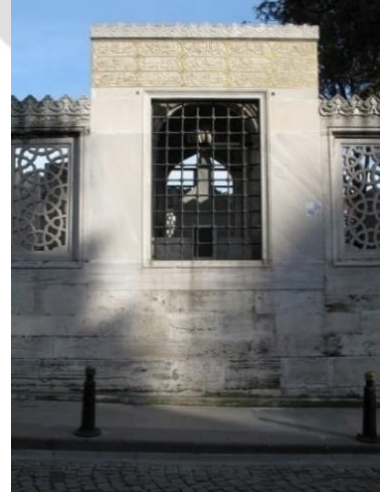
MİMAR SİNAN TÜRBESİ

Süleymâniye Câmii'nin kuzey cihetinde bir sokağa cephesi olan çarşı ve Sâlis Medresesi'nin batı tarafındaki küçük mezarlık alanında bulunmaktadır. Bu iki sokağı birbirinden tefrik eden üçgen şeklindeki küçük alana yapılan kubbeli sebîlin arkasına Mimar Sinan'ın türbesi inşâ edilmiştir. Türbe, taştan mezar

Mimar Sinan Türbesi

sandukasına münâsip dikdörtgen bir alanın kısa tarafında tek, uzunca olan yönünde iki açıklığı olan bahçe çardağı görünümündedir. Örne taş payandalara oturtulmuş olan kemerlerin üstündeki çatı mezarı örtmekte ve dört cihete mâil bir yapıdadır. Erken devir Osmanlı türbelerinde rastladığımız bu uygulama Kânûnî ve Hürrem Sultan türbelerine karşı yarışircasına bir mimârî anlayış içinde olmayan, câminin hazîresinden uzak bir mesâfede, ancak külliye dâhilinde bulunuşuyla da hürmetli, mütevâzı bir tavır olarak değerlendirilmiştir. Türbenin iki caddeye cephesi olan duvarlarından Mimar Sinan Caddesi'ne dönük avlu duvarına on bir adet, Fetva Yokuşu'na dönük duvarına ise geometrik olarak kafesi andıran şebekeli beş mermer pencere konulmuştur. Mimar Sinan

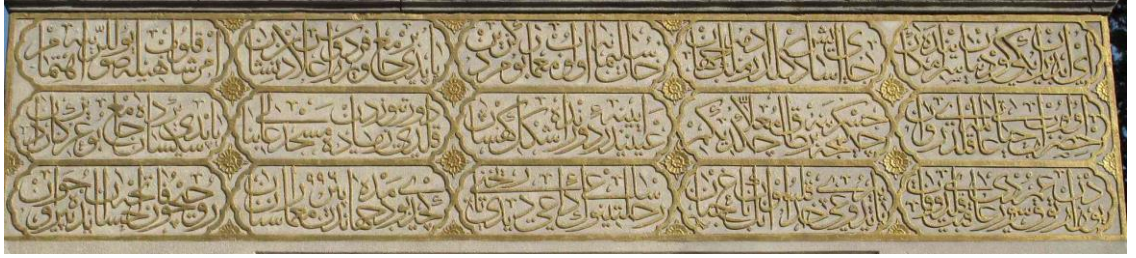
Hâcet penceresi

Caddesi'ne dönük taraftaki kitâbeli pencere, avlunun duvarlarından yükselerek âbidevî bir duruş sergiler.

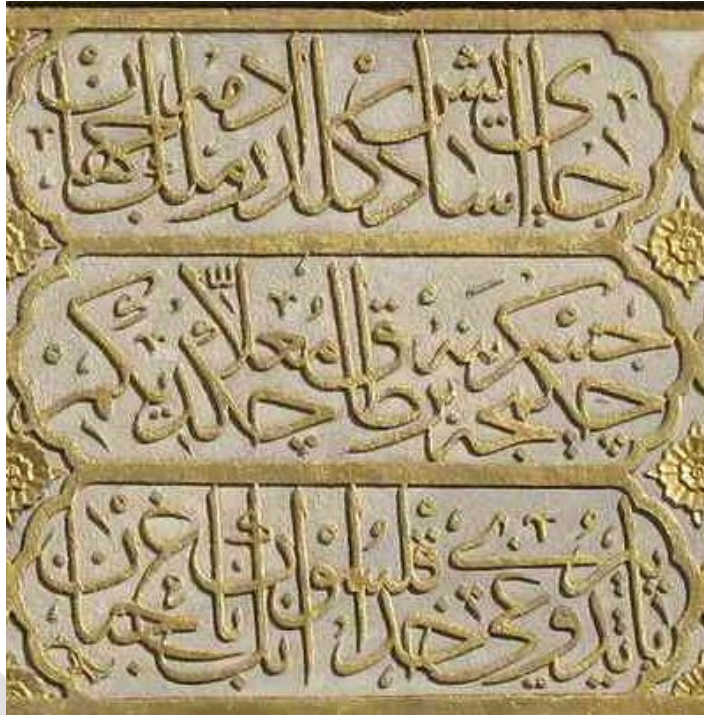
Sinan'ın mezarı 1935 târihinde kafatasının incelenmesi amacıyla Türk Tarihini Araştırma Kurumu mensupları tarafından kazılarak çıkarılmıştır. Daha sonra gerçekleştirilen restore faaliyeti esnâsında kafatasının yerinde olmadığı tespit edilmiştir. Kafatası henüz bulunabilmiş değildir. Külliyein bânisinden başka mimarının da külliyein içinde medfûn olduğu başka bir yapı bulunmamaktadır.

Vaktiyle türbenin bitişiginde olan Sinan'ın evi ve sıbyan mektebi bugünlere intikal edememiştir.²⁰³

3.42. MİMAR SİNAN TÜRRESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁰³ Selçuk Mülâyim, "Süleymaniye Camii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2010), C. 38, 118; Yılmaz, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, 228-231.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, türbenin hâcet penceresinin üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ای ایدن بر ایکی کون دنیا سراینده مکان
جای آسایش دکندر ادمه ملک جهان
خان سلیمانہ اولوب معمار بو مرد کزین
یاپدی بر جامع ویرر فردوس اعلان نشان
امر شاهیلہ قلوب صو یوللرینه اهتمام

حضر اولوب حیاتی عالمه قلدی روان
چکجه جسرينه بر طاق معلاچکدی کم
عیندر آینهءدورانده شکل کهشان
قلدی دورت یوزدن زیاده مسجد عالی بنا
یاپدی سکسان یرده جامع بو عزیز کاردان

یوزدن ارتوق عمر سوردی عاقبت قلدی وفات
یاتدیغو یری خدا قلسون آنک باغ جنان
رحلتینک ساعیء داعی دیدی تاریخی
۹۹۶ کچدی بو دمدہ جهاندن پیر معماران سنان
روحیچون فاتحه احسان ایده پیر و جوان

Okunuşu:

Ey iden bir iki gün dünyâ sarâyında mekân
Cây-ı âsâyîş değildir âdeme mülk-i cihân
Hân Süleymân'a olup mi'mâr bu merd-i güzîn
Yapdı bir câmi virür Firdevs-i a'lâdan nişân

Emr-i şâh ile kılub suyollarına ihtimâm

Hızr olub âb-ı hayâtı ‘âleme kıldı revân

Çekmece cisrine bir tâk-ı mu‘allâ çekdi kim

‘Aynıdur âyine-i devrânda şekli keh-keşân²⁰⁴

Kıldı dört yüzden ziyâde mescid-i ‘âlî binâ

Yapdı seksen yirde câmi‘ bu azîz-i kârdân

Yüzden artık ‘ömr sürdi ‘âkıbet kıldı vefât

Yatduğı yiri Hûdâ kıl sun anun bâğ-ı cinân

Rıhletinin Sâ‘î-i dâ‘î didi târîhün

Geçdi bu demde cihândan pîr-i mi‘mârân Sinân 996

Rûhi için Fâtiha ihsân ide pîr ü civân

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 996/1587-88²⁰⁵

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, üç satır ve her satır beş dilimden oluşmaktadır. Boyasız, dikdörtgen merner zemîn üzerine yazılan kitâbede yazı dilimleri sağ ve sol taraftan dendanlı, yazı altın varaklıdır. Dendanlardan oluşan boşluklar çiçek motifi ile süslenmiştir. Sondan bir önceki dilimde târih kaydı

²⁰⁴ Kitâbede “كهشان” şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁵ Kitâbedeki “göçdi bu demde cihândan pîr-i mimârân Sinân” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

bulunmaktadır. Yazıda hareke kullanımı minimum düzeydedir. Tezyinî hareke kullanılmış, mühmel harf işareti kullanılmamıştır. Kitâbede harf anatomileri düzgün, istif dengelidir. Yazıda harf anatomilerinin hareketlere göre daha düzgün olduğu, özellikle tirfilin anatomisinde bu durumun çok âşikâr olduğu görülmektedir.

YENİ CÂMİİ

Câmiî, Eminönü ilçesinde, liman ve ticârî faaliyet alanlarının ön tarafında yer almaktadır. İçinde türbe, hünkâr kasrı, arasta (Mısır Çarşısı), sebîl, darülkurra, çeşme, sıbyan mektebinin bulunduğu Yenicâmi Külliyesi'nin bir parçasıdır. Bu külliye sonradan çeşme, muvakkithâne, kütüphâne ve türbe ilâve edilmiştir.

Yeni Câmii

İnşasına 1006/1598 senesinde Mimar Davud Ağa eliyle başlayan bu külliyenin bânisi III. Mehmed'in vâldesi Safiye Sultan'dır. III. Mehmed'in ölümü akabinde annesinin Eski Saray'a gönderilmesi üzerine inşâ faaliyeti durmuş, yapı tamamlanamamıştır. 1070/1660 tarihinde çıkan yangın sonrası alanı gezen Hatice Turhan Vâlîde Sultan yarım kalan câmi inşasının tamamlanmasına karar vermiştir. 1076/1665 tarihinde câmi tamamlanarak ibâdete açılmıştır. Revaklı avlulu câmi merkezî plana sâhiptir. 35,50x40,90 metre ve dikey olarak tertiplenen dikdörtgen şekilli harîm orta kısımda dört kollu payandaların üstünde sivri kemerlere oturtulmuştur. Bu kısmın geçişi pandaftiflerle sağlanırken çapı 16,20 metre olan bir kubbe ile kapanmıştır. Câmi alanına üç kapı ile ulaşım sağlanmaktadır. Bunlardan

Yeni Câmii cümle kapısı

biri kuzey cihetinde revaklı avluya açılırken, mihrap tarafında da kapılar vardır. Câminin kuzey tarafında dörtgen olarak planlanan revaklı avlusunda mukarnaslı başlıklar vardır. Bu başlıklar yirmi sütun tarafından yirmi dört birim kubbe ile kapatılmıştır. Câminin üçer şerefeli iki minâresi bulunmaktadır. Câminin kuzeyinde kare planlı revaklı avluda mukarnaslı başlıklara sâhip yirmi sütunun taşıdığı sivri kemerli revaklarda bulunan yirmi dört birim kubbe ile örtülmüştür. Câminin üçer şerefeli iki minâresi bulunmaktadır. Câminin güney batı cephesinde avlu duvarında üç adet güneş saati bulunmaktadır. Yeni Câmî zengin kalem işi, çini, ahşap ve taş süslemelerine sâhiptir. Çiniler üzerindeki yazılar hattat Teknecizâde İbrahim Efendi'ye aittir.²⁰⁶

3.43. YENİ CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁰⁶ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Yenicami Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C. 43, 439-442; Önder, *Şaheserler Konuştukça*, 68-69; Rüknu Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 137; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 153-155.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer taçkapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حبذا جامع زها زهوا

شيدا بنيانه على التقوى

ماله مز مشابه ابداء

هو في الحسن غاية قصوى

حار فيه وفي تانقه

كل ران واه عزوا

حرم من الداخلة

جالب الخير دافع البلوى

جامع قد حوت قواعده

كل حسن قد اكتسى صفوا

جامع سويت محاسنه

اجرک الله اجر من سوى

ام سلطاننا اطال لها

عمره ربها كما تهوى

و اجرها بكل مكرمة

عالم السر عالم النجوى

حسن قال فيه تاريخا

جامع البر معلم التقوى

Okunuşu:

Habbezâ câmi'ü zehâ zehvâ

Şeydâ bünyânühü ale't-takvâ

Mâlühü min müşâbihi ebedâ

Hüve fi'l-husni gâyetün kusvâ

Hârün fih ve fî tannukihî

Küllü re'in rüvâühü uzvâ

Haramün mine'd-dâhilihi

Câlibü'l-hayri def'u'l-belvâ

Câmi'un kad havet kavâidühü

Küllü husnin kad iktesâ safvâ

Câmi‘un seviyyet mehâsinühü

Ecrake’llâhü ecrün min sivâ

Ümmü sultânüna etâle lehâ

Ömrühü rabbühâ kemâ tehvâ

Ve ecrühâ biküllü mükrimetin

Âlimü’s-sırrı âlimü’n-necvâ

Hasenün kâle fihi târihan

câmi‘ül-birri muallimü’t-takvâ

Anlamı: Ne güzel câmii, gökteki yıldızlara benzeyen bu yüce yapının harcı takvâdır. Öyle güzel ki misli yapılamaz. Yaptıranın amacı hayır yolunun yolcusu olabilmektir. Yaptıran eserinin güzel olması için büyük emek sarfetti. Bu câminin içi ve dışı öyle gösterişli oldu ki görenler hayran kaldı. Herkes parmakla gösterir oldu. Muhsin sıfatının sâhibi yüce Allah, bu binânın tamamlanmasına vesile olan sultanımızın annesinin ömrünü uzun eylesin. Sevaplarını ziyâdeleştirsün. Hasan onun için târih söyledi: “Bu câmii yaptıranın takvâsının işâretidir.”

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.²⁰⁷

Kitâbenin Dili: Arapça, manzum kitâbe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbe mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Celî sülüsle yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Yazı altın varaklıdır. Taçkapıdaki nişin iç kısmında, kapının üstünde sağ, sol ve ortada olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbelerden sağda olan üç satır ve her satır tek dilimdir. Ortadaki kısım ise üç satır ve her satır dört dilimden müteşekkildir. Soldaki kitâbe de üç satır ve her satır tek dilimden

---

²⁰⁷ Kitâbede târih kaydı bulunmamakla birlikte “Câmi‘ü’-birri muallimü’t-takvâ” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

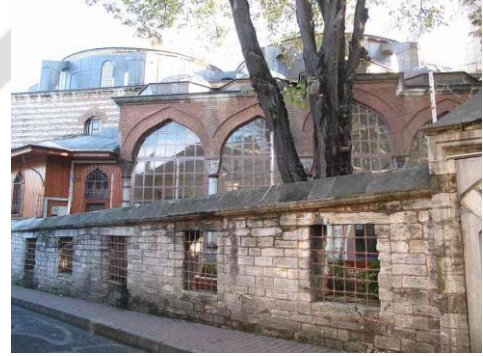

ibârettir. Yazı dilimlerinin etrafı da altın varaklıdır. Yazı alanının içinde yer yer çiçek motifleri görülmektedir. Kitâbede târih kaydı olmamakla birlikte son beyitle ebced düşülmüş olup 1074/1663-64 târihi çıkmaktadır. Dikey harflerdeki kalınlık göze çarpmaktadır. Özellikle “Elif” harfi kalın ve küt görünmektedir. Zülfelerinin de kısa ve küt olduğu söylenebilir. Harfler arasında nefes payı gözetilmemiştir. Bununla beraber yazıda dengeli bir istif düzeni görülmektedir. Yâ-yı ma‘kusların kullanımıyla yazı akıcılık kazanmıştır. Hareke kullanımı minimum düzeydedir. Mühmel harf işâretlerinden “ayn” “ع”, “mim” “م” ve tezyîni hareketlerden “he” “ه” kullanılmıştır.

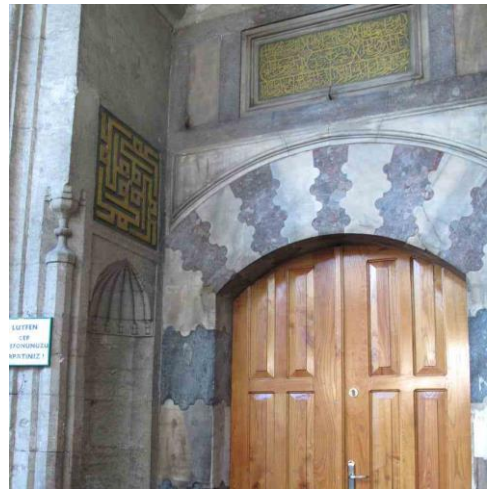
HASEKİ HÜRREM SULTAN CÂMİİ

İstanbul Haseki’de medrese, sıbyan mektebi, çeşme, imâret ve darüşşifâdan müteşekkil olan külliye içinde bulunan câmi Hürrem Sultan’ın yaptırdığı XVI. yüzyıl eseridir. Mimar Sinan’ın baş mimarlık eserlerindedir. 945/1538-39 târihinde inşâ edilen câmi dış

tarafından yuvarlak bir çembere, iç kısımdan tromplara oturtulmuş 11,30 metrelik çapta bir kubbe ile örtülü dörtgen şekilli harim ve pandantifli beş kubbenin örttüğü son cemaat mahallinden müteşekkildir. Yapının cemaate dar gelmesinden dolayı 1612’de vakıf mütevellîsinin talebi üzerine Sedefkâr Mehmed Ağa’nın buna eş cesâmette kubbeyle örtülmüş yeni bir alan eklemesiyle iki kat genişletilmiştir. Mermerden yapılan minber gayet sâdedir. Harîm bütünüyle kalem

Haseki Hürrem Sultan Câmii

Haseki Hürrem Sultan Câmii cümle kapısı

işî tezyînat ile çevrilmiştir. Câminin kuzeybatı köşesinde küfeki taşından yapılmış minâresi bulunmaktadır. L şekilli ahşaptan yapılmış mahfili vardır Ayrıca bu mahfilin kible tarafına isâbet eden tarafında hünkâr mahfili bulunmaktadır. Minâresi kalınca bir gövdeye sâhip ve petekli kısmı çok köşeden oluşmaktadır. İç kısımdaki kalemişleri orijinal hallerini kaybetmiş, yazılar da bundan nasibibi aılmıştır.²⁰⁸

3.44. HASEKİ HÜRREM SULTAN CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ياپوب بو جامعی مرحومه سلطان

قودی عالمده خيرات خوش آسار

طقوز يوز فرق بشنجی هجرت سال

بنا اولدی بو دین و اخیار

²⁰⁸ İlknur Altuğ Kolay, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (İstanbul: TTOK, 2016), 124-127; Sema Doğan, "Haseki Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1997), C. 16, 370-372; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 68.

صغیشمزدی جماعت کسرتندن

ایدرلردی همیشه عجز اظهار

متولیسى بواب اول حسن بك

اكا بر قبه ضمن ایتدی تکرار

دیدى آثار اتمامنه تاریخ

زهى عالی و بیت الله ابرار

۱۰۲۱

Okunuşu:

Yapup bu câmi‘i merhûme sultan

Kodu ‘âlemde hayrât u hoş âsâr

Dokuz yüz kırk beşinci hicret-i sâl

Binâ oldu bu beyt-i dîn ü ahyâr

Sığışmazdı cemâ‘at kesretinden

İderlerdi hemîşe ‘acz-i izhâr

Mütevellîsi Bevvâb-ı evvel Hasan Bey

Ana bir kubbe zamîn itdi tekrâr

Didi Âsâr itmâmına târih

Zihî ‘âlî ve beytu’llâh-ı ebrâr

1021

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1021/1612-1613²⁰⁹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, câminin cümle kapısı üzerinde bulunmaktadır. Üç satır hâlinde yazılan kitabenin bir ve ikinci satırları üç dilimden, son satırı ise dört dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile yazılan kitâbede yazı altın varaklıdır. Celî sülüs yazının zemîni koyu yeşildir. Kitâbe 1021/1612-1613 târihlidir. Târih kaydı üçüncü satırın son diliminde bulunmaktadır. Harf anatomilerinin ve yer yer satır düzeninin bozuk olduğu yazıda fazla hareke kullanılmamıştır. Zülfe olması gereken harflerde zülfe bulunmamaktadır.

I. AHMED SEBİLİ

Eyüp Sultan Câmî avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi kapısının sağ tarafındaki sebîl İzzet Kumbaracılar’a göre 1033/1623-24 târihinde Kızlarağası Mustafa Ağa’nın yaptırdığı eserlerdendir. Recep Akakuş, bu sebîlin I. Ahmed vâsıtasıyla yapıldığını (*Eyüpsultan ve Mukaddes Emanetler, s. 112.*)

I. Ahmed Sebîli

belirterek kitâbesinde bunun yazdığını söylemektedir. Sebîl mermerden yapılmıştır, üzerinde üç adet penceresi bulunmaktadır. Şebekeler mukarnaslı başlıklar ile birbirinden ayrılmakta, bu kısımların üstünde sivri Türk kemerleri bulunmaktadır. Kemerlerin oluşturduğu boş alanlar mermer şebeke ile doldurulurken bu kısımla pencere arasına kitâbeler yerleştirilmiştir. Pencereelerde bulunan tunç şebekelerin altı

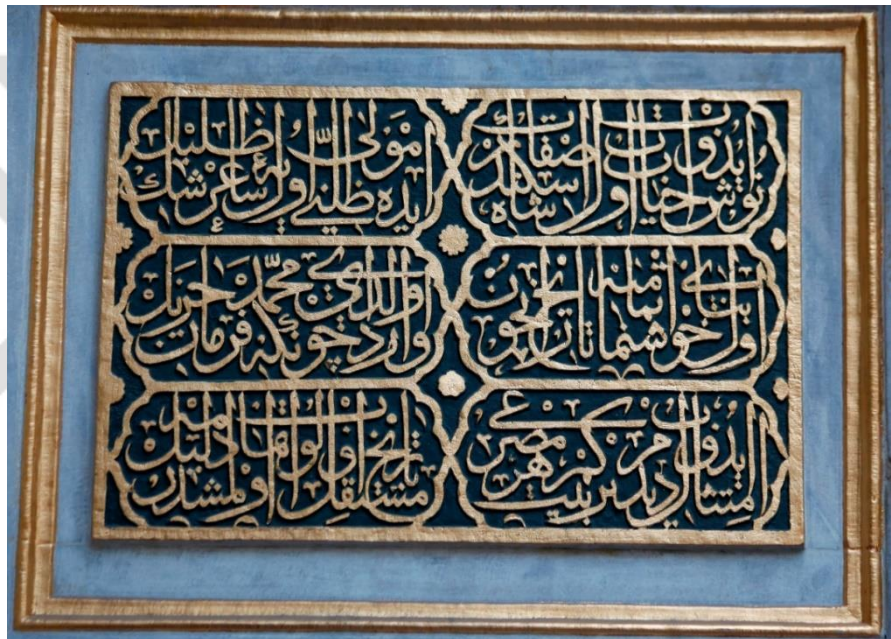
²⁰⁹ “زهى على و بيت الله ابرار” “Zihî ‘âlî ve beytu’llâh-ı ebrâr” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

uçlu yıldız biçiminde desenleri sebîlin mimarisinin klasik anlayışına uygun düşmemekte, daha sonra ilâve edilmiş olduğu intibamı vermektedir.²¹⁰

3.45. I. AHMED SEBİLİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²¹⁰ Necdet Ertuğ (Edit.), *İstanbul Târihi Çeşmeler Külliyesi*, (İstanbul: İSKİ Yayını, 2006), C. 3, 58; Semavi Eyice, “Eyüp Sultan Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1995), C. 12, 12.

Kitâbenin Yeri: Eyüp Sultan Türbesi'nin köşesinde, Eyüp Sultan Câmii'nin cülûs yoluna çıkan kapısına yakın bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت سلطان احمد سایه ء هادى ء السبيل
راه حقه خير ايچون ياپدردى بر على سبيل

ايليوب روح ابى ايوب انصاري ياد
روضهء پاكي ياننده اتدى بر خير جميل

اقيدوب اول چشمه ده كوثر كى ماء معين
ايلدى زلال آب صافى انده سلسبيل

نوش ايدوب آب حيات اول شاه اسكندر صفات
ايدة مولى ظلنى اول سايهء عرشك ظليل
اول بناى خوشنما اتمامنه تاريخ ايچون
وارد اولدى چونكه اى محمد فرمان جزيل
امتثال ايدوب ديدم بر بيت كم هر مصرعى
مستقل تاريخ اولوب اتمامنه اولمشدر دليل

ايلدى سلطان احمد شكر نعماي جليل

بك اكرمى ايكسنده ياپدرب بر نو سبيل

۱۰۲۲

Okunuşu:

Hazret-i Sultan Ahmed sâye-i hâdiü's-sebîl
Râh-ı Hakk'da hayr için yapırdı bir 'âli sebîl

Eyleyüb rûh-ı Ebâ Eyyûb-ı Ensâri'yi yâd
Ravza-i pâki yanında itdi bir hayr-ı cemîl

Akıdub ol çeşmede Kevser gibi mâ-i muayyen
Eyledi zülâl-i âb-ı sâfi anda selsebîl

Nûş idüb âb-ı hayât ol şâh-ı İskender sıfat
İde Mevlâ zıllini ol sâye-i 'arşın zalîl
Ol binâ-yı hoşnûmâ itmâmına târih için
Vârid oldu çünkü ey Muhammed fermân-ı cezîl
İmtisâl idüb didim bir beyt kim her misra'ı
Müstakil târih olub itmâmına olmuşdur delîl

Eyledi Sultan Ahmed şükr-i ni'amâ-yı celîl
Bin yiğirmi ikisinde yapırdı bir nev sebîl

1022

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1022/1613-1614²¹¹

---

²¹¹ "Eyledi Sultan Ahmed şükr-i ni'amâ-yı celîl" şeklinde başlayan kitabenin her iki satırında da târih kaydı bulunmaktadır.

Kitâbenin Dili: Türkçe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Sebîlin pencerelerle mermerden işlenmiş şebekeleri arasında, üç tanesi pencere üstünde, diğer ikisinden büyük olanı üstte olacak şekilde kapı üzerinde bulunan kitâbeler mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Yazının zemîni koyu yeşildir. Hepsinin etrafı kalın altın varak çerçevelidir. Ayrıca, yazının etrafında altın varakla sağ ve sol tarafı dendanlı bir çerçeve bulunmaktadır. Kitâbelerde hareke kullanımı minimum düzeydedir. Harf anatomileri bozuk, elif harfine ait zülfeler kısa ve küttür. “Eyleyüb rûh-ı Ebâ Eyyûb-ı Ensâri'yi yâd” şeklinde başlayan mısranın yazılı olduğu kitâbede “**mürsel ra**” ve “**mürsel vav**” harflerinin anatomilerinde sertlik gözlenmektedir. Keşideli yazılan harflerin keşidelerinin kalın ve sert olduğu gözlenmektedir.

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ ÇEŞMESİ

Üsküdar'da Aziz Mahmûd Efendi Sokağı'nda, Hüdâî Dergâhı'nın avlu kapısının sol tarafında bulunmaktadır. Klasik tarzda yapılmış ikiz çeşmedir. Sağdaki küçük çeşme, soldaki ise büyük çeşmedir. Büyük çeşmede iki tane kitâbe bulunmaktadır. Bunlardan biri Arapça diğeri Türkçe'dir. Her iki çeşmenin de suları akmamaktadır. Kemerli nişin üstündeki Arapça kitâbeden başka kemerin içinde piramidal şekilde bulunan Türkçe kitâbe de tamirle ilgilidir.²¹²

Aziz Mahmûd Hüdâyî Çeşmesi

²¹² Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1993), 386.

3.46. AZÎZ MAHMÛD HÛDÂYÎ ÇEŞMESİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Üç satır olarak çeşmenin kemerli nişinin üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

قد جرى هذا الماء المعين بعاية الله الملك المعين في سنة ثلاث
و ثلثين و الف من هجرة سيد الاولين و الاخرين صلوات الله عليه
و على سائر الانبياء و المرسلين و الحمد لله رب العالمين

١٠٣٣

Okunuşu:

Kad cerâ hâze'l-mâi'l-me'îni bi-inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-Mu'în fî sene selâse ve selâsîn ve elf min hicreti Seyyide'l-Evvelîn ve'l-Âhirîn Salavâtü'llâhi aleyhi ve alâ sâiri'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn 1033

Anlamı: Bu tahsis olunmuş su Allah'ın yardımıyla hicrî bin otuz üç yılında aktı.

Salât, bütün nebîler üzerine olsun, hamd âlemlerin rabbi içindir. 1033

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1033/1623-1624

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Çeşmenin iki renkli, basık kemerli nişinin üstünde bulunan kitâbe, koyu yeşil mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Üç satır olarak yazılan kitâbede satırlar çizgiyle ayrılmıştır. Satır çizgileri ve yazının etrafındaki çerçeve de altın varaklıdır. Celî sülüsle yazılmıştır. Yazıda istif bozuk, yer yer sıkışıktır. Harf anatomilerinin de bozuk olduğu görülmektedir. Kitâbede, “Elif” harflerinin bazısına zülfe konulurken bazısına konulmamıştır. Birinci satırda, “بغاية” "bi-inâyeti” kelimesinin imlâsında “ية” “yet” kısmı yazılırken, yazı alanı daha serbest bir imlâyâ müsait olduğu halde sıkışık ve estetik görünmeyen bir imlâ ile yazılmıştır. Aynı satırdaki yâ-yı ma'kûs ile yazılan “fi” “فى” kelimesinde de bu kabilden bir imlâ sözkonusudur. Diğer satırlarda dengesiz harf dağılımı bulunmaktadır. Hareke kullanımında dengeli bir tasarruf sağlanamamıştır. Târih kaydı son satırda bulunmaktadır.

SULTAN AHMED CÂMİİ

Sultan I. Ahmed tarafından İstanbul Sultanahmet'te 1018-1029/1609-1620 yıllarında devrin başmimarı Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılmıştır. Bir Cuma namazında törenle hizmete açılmıştır. Hünkâr kasrı, sıbyan mektebi, medrese, arasta, hamam, darüşşifâ, tabhâne, han, imâret, darülkurra, türbe, sebîl, çeşme, dükkân, mahzen, mahzen,

Sultan Ahmed Câmii

kahvehâne ve evlerden müteşekkil külliyeinin içinde Sultan Ahmed Câmii de bulunmaktadır. Külliye içindeki yapılar bir tertip içinde değilmiş gibi bir görüntü arz ediyor olsa da kendi içindeki işlevleriyle son derece düzgün bir tertip üzere olduğu ortaya çıkmaktadır. Gâyet enli bir ihâta duvarı dâhilinde genişçe bir dış avluya mâlik

olan câmi dış avlunun zemin kısmından yükseltilerek uygulamaya geçilmiştir. Osmanlı'ya mahsus klasik mimârî anlayışın revaklı avlulu modelini sürdürmektedir.

Altı adet minresiyle o güne değin uygulanmamış bir tertib üzeredir. 64x72 metre dörtgen denilebilecek ölçüleri kapsayan câmide 5 metre çapında dört büyük fil ayağı üstünde sivri kemerlere oturtulmuş, pandantiflerle irtibatlı kılınan i taraftan 22,40 metre apında byk

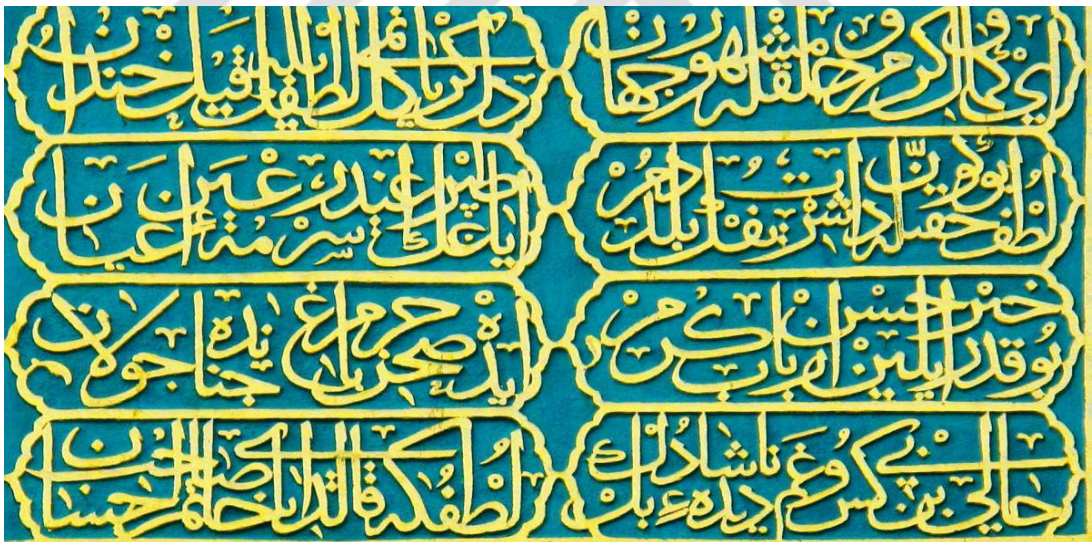
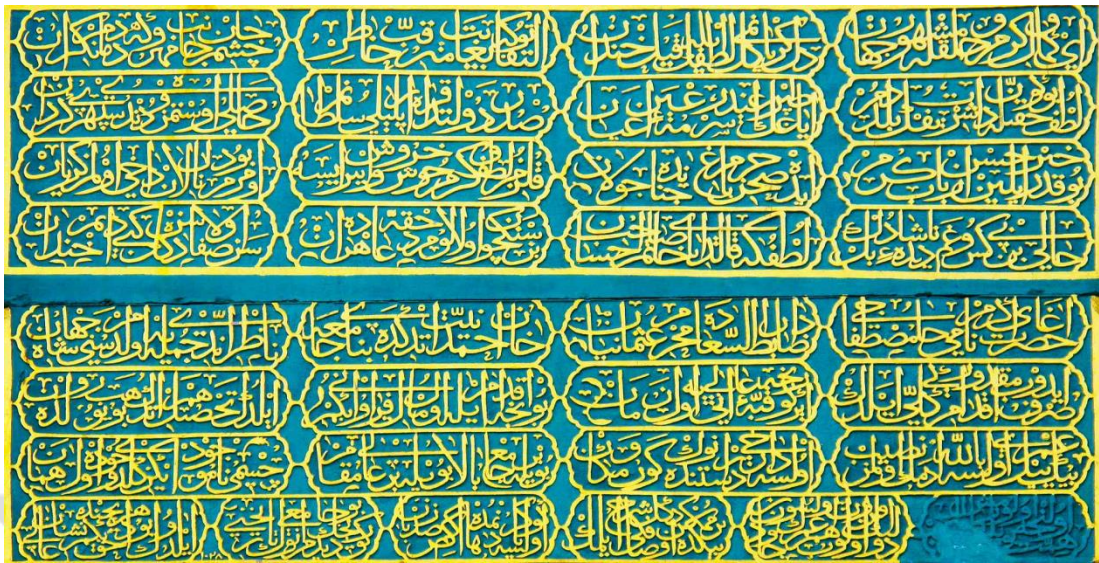
Sultan Ahmed Cmii cmle kapısı

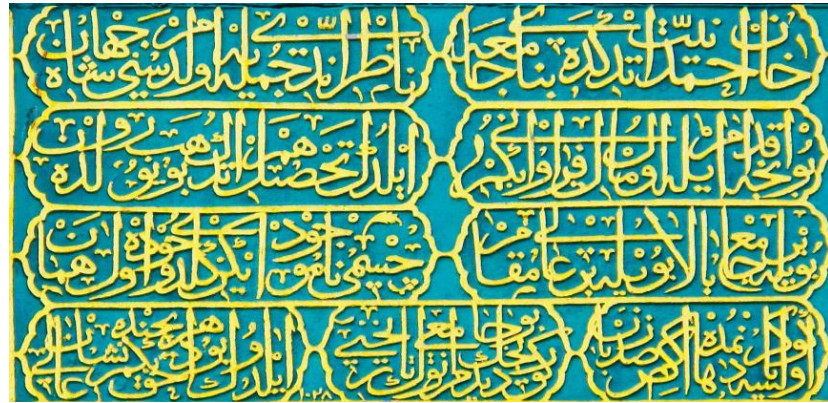
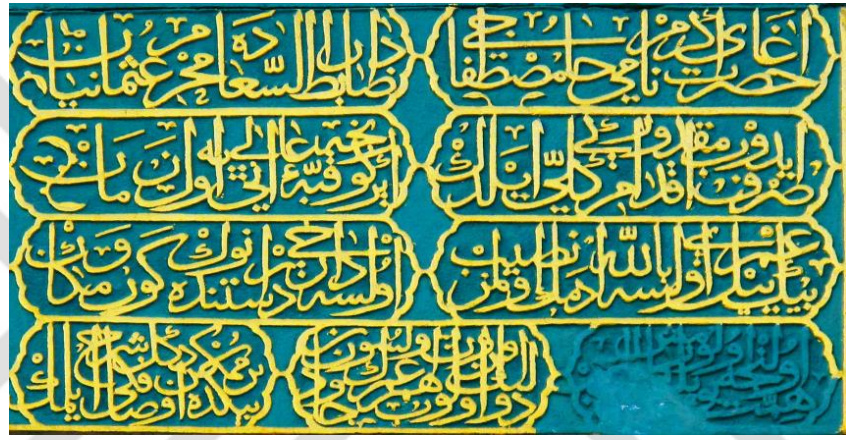
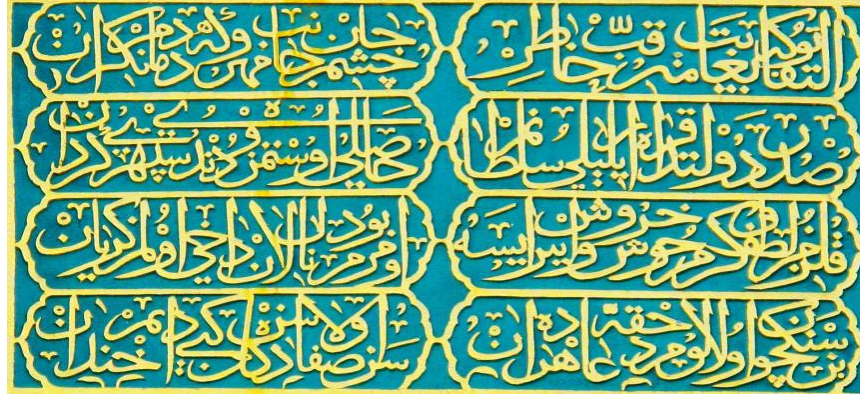
bir kubbe dört cihette birer yarım kubbe ile yan taraflara doğru

genişleme sağlanmıştır. Harm kısmına kuzey cihette ve yan taraflarda olmak üzere üç geçişle giriş sağlanmaktadır. Bununla birlikte kble cihetinde iki tarafta birer adet giriş bulunmaktadır. Cümle kapısı nişlerle hareketlendirilmiş olup burası revaklı avluya açılmaktadır. zerinde I. Ahmed'in adı yazan kitâbe bulunmaktadır. Minarelerinin tamamı kfeki taşından yapılmış olup dr tanesi harm kısmının köşelerine, iki tanesi ise avlunun içine yerleştirilmiştir. Câmide zengin ini, aşsap, kalem işi ve madenden maml tezyinât bulunmaktadır. 1883 târihinde orijinal kalem işlerinin üzeri sıvanarak kapatılmış yerine devrine uymayan renklerle boyanmışkalem işleri yapılmıştır. Câminin içindeki hatların hattat Seyyid Kasım'ın (Gubr) elinden çıkma olduğu (*Müstakimzâde*, s. 367) kayıtlıdır.²¹³

²¹³ Ahmet Vefa obanoğlu, "Sultan Ahmed Cami ve Külliyesi", *İşlm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2009), C. 37, 497-503; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmî'*, 56-57; nder, *şaheserler Konuştukça*, 64-67; z, *İstanbul Camileri*, C.1, 125-128.

3.47. SULTAN AHMED CÂMIÎ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Revaklı avluya açılan cümle kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ای کمال و کرم و خلقله مشهور جهان

دل کریانمی کل لطف ایله قیل خندان

التفاتوکه بغایت مترقب خاطر

چشم جان جانب مهروکه دمام نکران

لطف حقله بو کون ذات شریفک بدم

ایاغک طپراغیدر سورمهء عین اعیان

صدر دولنده قرار ایلیلی سلطاتم

حاصلی اوستمزه دوندی سپهری کردان

بو قدر خیر حسن ایلین ارباب کرم

ایده صحن حرم باغ جنانده جولان

قلزم لطف و کرم جوش و حروش ایلرایسه

اومرم بو دل نالان اولمز کریان

حالی بن بی کس و غم دیدهء ناشادک بل

لطفکه قالدی ایا خاتم صاحب انبیا

بز سنکچون اولالوم حقه دعاده هران

سن صفاده اولاسن کل کبی دائم خندان

حضرت اغای اکرم نامی حاجی مصطفی

ضابط دارالسعاده محرم عثمانیان

خان احمد نیت اتدکده بنای جامعه

ناظر اتدی جمله یه اول دم سنی شاه جهان

صرف ايدوب مقدوريني اقدام كلى ايلدك
ايركورنجه قبهءعالى يه انى اول زمان
بونجه اقدام ايله اول مال فيراوانى بكم
ايلدك تحصيل هم اتدك هب بو يولده روان

بيك ييل عمرى اولسه بالله دمك اولمز نصيب

اولسه دخى زير دستنده انوك كون و مكان

بويله بر جامع بالا بويله برعالى مقام

جسمى نا موجود ايكن كلدى وجوده اول همان

همت اولنجه اولور .....

دولتك افزون اولوب هم عمرك اولسون جاودان

بكدە بر ممكن دكل اوصافكى شرح ايلمك

اولسه كويا كر دهانمده اكر كم صد زبان

كوريجك بو جامعى ديدم انوك تاريخنى

ايلدوك بو دهر ايچنده حق بو كم على نشان

۱۰۲۸

Okunuşu:

Ey kemâl ü kerem ü hulkla meşhûr-ı cihân
Dil-i giryânumı gel lutfun ile kıl handân
İltifâtına be-gâyet müterakkıb hâtır
Çeşm-i cân cânib-i mihrüne dem-â-dem nigerân

Lutf-ı Hakk'la bugün zât-ı şerîfün bildim

Ayağun toprağıdur sürme-i ‘ayn-ı a‘yân
Sadr-ı devletde karâr eyleyli sultanum
Hâsılı üstümüze döndü sipihr-i gerdân

Bu kadar hayr-ı hasen eyleyen erbâb-ı kerem
İde sahn-ı harem-i bâğ-ı cinânda cevelân
Kulzüm-i lutf u kerem cûş u hurûş eyler ise
Umarum bu dil-i nalân dahî olmaz giryân

Hâli ben bî-kes ü gam-dîde-i nâ-şâdun bil
Lutfuna kaldı eyâ Hatem-i sâhib-ihsân
Biz senün-çün olalım Hakk’a du‘âda her ân
Sen safâda olasın gül gibi dâim handân

Hazret-i Ağa-yı ekrem nâmı Hacı Mustafâ
Zâbit-i Dârü’s-sa‘âde mahrem-i ‘Osmâniyân
Hân Ahmed niyyet itdükde binâ-yı câmi‘e
Nâzır etdi cümleye ol dem seni şâh-ı cihân

Sarf idüp makdûrını ikdâm-ı küllî eyledün
İrgürince kubbe-i ‘âlîye anı ol zamân
Bunca ikdâm ile ol mâl-i firâvânı begüm
Eyledün tahsîl hem itdün bu yolda hep revân

Bin yıl ‘ömri olsa bi’llâhi demek olmaz nasîb
Ölse dahî zîr-i destinde anun kevn ü mekân
Böyle bir câmi‘-i bâlâ böyle bir ‘âlî makâm
Cismi nâ-mevcûd iken geldi vücûda ol hemân

Himmet olunca olur .....²¹⁴

Devletün efzûn olup hem ‘ömrün olsun câvidân

²¹⁴ Kitâbedeki aşınmadan dolayı bu kısım okunamamaktadır.

Binde bir mümkün degil evsâfını şerh eylemek
Olsa gûyâ ger dehânımda eger kim sâd zebân
Göricek bu câmi‘i didüm anun târîhini
Eyledün bu dehr içinde hak bu kim ‘âlî nişân

1028

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1028/1638-1639²¹⁵

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitabe

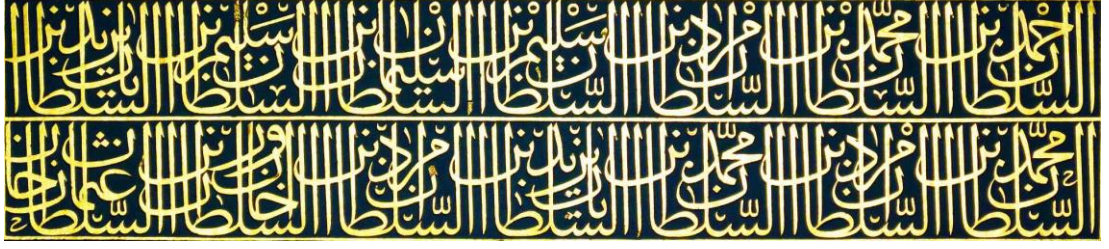
Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün²¹⁶

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, Ayasofya’ya bakan tarafta avlu kapısı üzerindedir. Mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Sekiz satır ve her satır dört dilimden müteşekkildir. Yazının zemîni yeşil renktedir. Sonuncu satır altı dilimden oluşmaktadır. Harf anatomileri, kalın ve hareketsizdir. Zülfeler kısa ve küttür. Yer yer yazı alanlarına yaprak motifi yerleştirilmiştir. Kitâbede “ن” “nun” çanaklarının farklı büyüklüklerde olduğu dikkat çekmektedir. Bazı dilimlerdeki istiflerde harfler arasında nefes payı bırakılmadığı görülmektedir. Son satırdaki dilimlerde diğerlerine nispetle daha karışık bir istif oluşturulmuştur. Kitâbede hareke kullanımı, bir ölçü dâhinde olmadığı intibamı vermektedir.

²¹⁵ “Eyledün bu dehr içinde hak bu kim ‘âlî nişân” mısraıyla ebcedle târih düşülmüştür.

²¹⁶ İlk sekiz beyitten sonraki kısım fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün vezniyle yazılmıştır.

3.48. SULTAN AHMED CÂMÎ İNŞÂ KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mukarnaslı mermer taçkapısındaki nişin iç kısmında kapının üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

السلطان احمد ابن السلطان محمد ابن السلطان مراد ابن السلطان سليمان ابن السلطان سليم
ابن السلطان بايزيد ابن السلطان محمد ابن السلطان مراد ابن السلطان محمد ابن السلطان بايزيد ابن
السلطان مراد ابن السلطان اورخان ابن السلطان عثمان خان

Okunuşu:

Es-Sultan Ahmed ibn es-Sultan Mehmed ibn es-Sultan Murâd ibn es-Sultan Süleyman ibn es-Sultan Selîm ibn es-Sultan Bayezid ibn es-Sultan Mehmed ibn es-Sultan Murâd ibn es-Sultan Mehmed ibn es-Sultan Bayezid ibn es-Sultan Murâd ibn es-Sultan Orhan ibn es-Sultan Osmân Hân

Anlamı: Sultan Osmân Hân'ın oğlu Sultan Orhan'ın oğlu Sultan Murâd'ın oğlu Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Murâd'ın oğlu Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Selîm'in oğlu Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan Selîm'in oğlu Sultan Murâd'ın oğlu Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Ahmed

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır.

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: İki satırdan müteşekkil kitâbede Sultan Osmân Hân, Sultan Ahmed Hân ve ikisi arasındaki padişahların isimleri yazılmıştır. Dik harflerin kümелendiđi istifte “sultan” “سلطان” kelimesinin çok kez yazılmış olması ve bu kelimenin son harfi olan “ن” “nun” harfinin aynı kelimenin imlâsında oluşun boşluğa yerleştirilmesiyle şık bir görüntü sağlanmıştır. Gruplanmış hâlde duran dik harfler de “بن” “bin” kelimesindeki “ن” “nun” çanağının içine alınmıştır. İstifteki bu nizâmî tasarruflar yazının anlamıyla da örtüşürüldüğünde âdeta hiyerarşik bir protokol dizilişı ve intizam hissi vermektedir. Kitâbe mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile hâkkolunmuştur. Yazı, satır çizgisi ve çerçeve altın varaklıdır. Celî sülüsle yazılan yazının zemîni siyahtır. Kitâbede hareke kullanımı da minimum seviyede olmuştur. Sultan “سلطان” kelimesindeki “sin” harfinin dişlerinin üzerine gelecek şekilde yerleştirilen “şedde” ile sağladığı uyum dikkat çekicidir.

ÇİNİLİ CÂMİİ

İstanbul Üsküdar'da Murat Reis Mahallesi'nde Kösem Vâlîde Sultan tarafından yaptırılan medrese, sebîl, avlu dışında çifte hamam, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşan külliyeinin içinde yer almaktadır. Avlu içindeki kuzey cihetteki kapı ile câminin giriş kısmında olan iki adet kitâbe külliyeinin 1050/ 1640 senesinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yapının o devrin başmimarı Kasım Ağa tarafından inşâ edildiği zannedilmektedir. Câminin dış taraftan görünüşünde egemen olan yeknesaklık, duvarların üst tarafına açılan orta taraftaki ince ve uzun, yan taraftaki kısa ve ve enli sivri kemerleri olan üç adet pencereyle yok edilmiştir. Çinili Mescid Sokağı üzerinde bulunan câmi dörtgen şemalı ve tek kubbeden müteşekkildir. Dörtgen alan, kible ciheti muaf olmak üzere üç taraftan sekizgen kesitli olup başlık kısımları baklava dilimli yirmi mermer sütuna oturtulmuştur. Bu

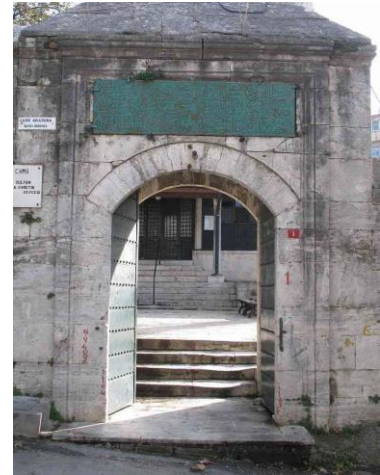
alan ahşaptan yapılmış çatısıyla genişçe bir son cemaat mahalli ile sarılmıştır. Girişte, sol köşede gömme merdivenle ulaşılan ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır ve burasının Evliya Çelebi'nin kayıtlarına istinâden Vâlîde Kösem Sultan'ın arzusu üzerine daha sonra eklendiği söylenmektedir. Esas alan mihrabın da içinde olacağı şekilde alt taraftan başlayıp üst kısma kadar çiniyle kaplıdır. Sır altı tekniği ile yapılmış olan Kütahya işi çiniler beyaz zemin üstünde mavi, firûze ve yeşil renklerin

Çinili Câmii

Çinili Câmii cümle kapısı

Çinili Câmii kuzey kapısı

egemenliğinde şakayık, lâle, sümbüllerden müteşekkil çiçek desenli tasarımlı çiniler klasik Türk çini sanatının son örneklerini oluşturmaktadır. Zarif bir görünümü olan yivli tek şerefeli minâresi câminin sağ taraftaki köşe kısmına, girişinin son cemaat mahallinden sağlanacak şekildedir.²¹⁷

3.49. ÇİNİLİ CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ 1

²¹⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 590-592; Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 2, 519-522; Gülçin Erol, "Çinili Camii Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1993), C. 8, 335-337; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 2, 18.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe câminin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

همیشه حضرت والا جناب والده سلطان

خلوص ايله لوجه الله خيرات ايتمدر شانى

يا بوبو بو جامعى اكه نيجه املاك وقف ايتدى

موفق ايتدى خيراتنه انى توفيق ربانى

تمام اولنجه همتله تاريخنى هاتف

Okunuşu:

Hemîşe hazret-i vâlâ-cenâb-ı Vâlide Sultan

Hulûs üzre li-vechi'llâh hayrât itmedür şânı

Yapup bu câmi'î ana nice emlâk vakf itdi

Muvaffak itdi hayrâta anı tevfik-i Rabbânî

Tamâm olunca didi Himmetâ târîhini hâtif

Bu câmi'de olan ta'at ola makbul-i Subhânî

Sene 1050

Yazı Türü: Celî sülûs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1050/1640-1641²¹⁸

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

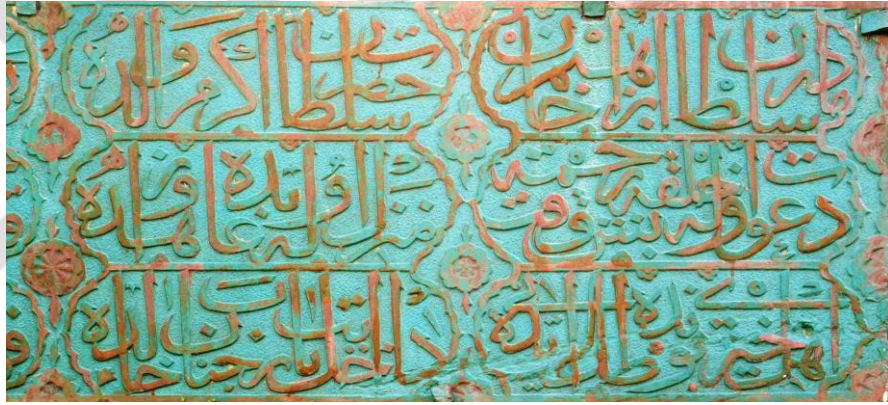
Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısı üzerinde bulunan kitâbe, iki satır hâlinde altı mısradan oluşmaktadır. Her mısra yaldızla çevrilmiş bir dilim içine yazılmıştır. Yazıda birkaç yer dışında neredeyse hiç hareke kullanılmamıştır. Celî sülûsle yazılan yazının zemîni yeşil, yazı altın varaklıdır. Harfler arasında nefes paysız bir imlâ söz konusudur. Yazıda boşluk-doluluk

²¹⁸ “Bu câmi'de olan ta'at ola makbul-i Subhânî” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

dengesini sağlama gibi bir kaygı güdülmemiştir. Dikey harflerin gruplanmış olduğu görülmektedir. Târih kaydı, satıra 90°lik açıyla yazılmıştır.

3.50. ÇİNİLİ CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: Kitâbe avluya giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

مادر سلطان ابراهيم خان حضرت سلطان اكرم والده
بو بناء حقی پیدی خیریچون تا اوله بیت عبادت عابده

دعوت اوله خلقه بش وقت رحمت منزل اوله عابده و زاهده
قلدی مکتب چشمه حمام و سبیل کیم اکا حق لطف هم احسان ایده

اهل خیری بونده طاعت ایده نی داخل ایت یا رب جنان خالده
فوز یا لفظا و معنا تاریخی اولدی بیک اللیده خیرالوالده
سنه ۱۰۵۰

Okunuşu:

Mâder-i Sultan İbrâhîm Hân Hazret-i Sultan-ı Ekrem Vâlîde

Bu binâ-yı Hakkı yapıdı hayr için tâ ola beyt-i 'ibâdet 'âbide

Da'vet ola halka beş vakt rahmete menzil ola 'âbide vü zâhide

Kıldı mekteb çeşme hammâm ü sebîl kim ana Hakk lutf hem ihsân ide

Ehl-i hayrı bunda tâ'at ideni dâhil it yâ Rab cinân-ı hâlîde

Fevziyâ lafzen ü ma'nen târîhi oldı bin ellide hayrû'l-vâlîde

Sene 1050

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1050/1640-1641²¹⁹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

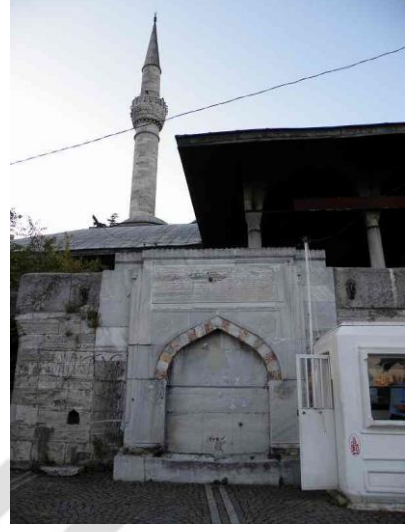
Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe câminin kuzeydeki avluya giriş kapısı üzerindedir. Üç satır ve her satır dört dilimden oluşmaktadır. Dilimler arasındaki boşluklar çiçek motifi ile süslenmiştir. Celî sülüsle yazılan yazının zemîni turkuaz rengidir. Yazı altın varaklıdır. Üçüncü satırın üçüncü diliminin sonuna, dilimler arasındaki boşluğa târih kaydı düşülmüştür. Harflerde köşelilik ve sertlik hâkim tavır olarak görülmektedir. Birinci satırın sonundaki keşîdeli “ت” “ت” harfi buna örnek teşkil etmektedir. Ayrıca dikey harfler de düz ve hareketsiz hâldedir. Zülfeler kısadır. Elif harflerinin kısa ve küt oluşu da dikkat çekmektedir. “ن” “nun” çanaklarının ölçüsünün büyük olduğu ve kullanılan keşîdeli harflerin imlâsının küt, kalın ve hantal olduğu görülmektedir. Hareke kullanımı minimum seviyededir. Farklı büyüklüklerdeki tırfil dikkat çekicidir. “و” şeklinde yapılan cezm işâreti, tam daire şeklinde ve farklı büyüklüklerde yapılmış olmasıyla da dikkat çekmektedir.

---

²¹⁹ “Oldı bin ellide hayrû’l-vâlîde” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

MİHRİMÂH SULTAN ÇEŞMESİ

Üsküdar'da İskele Meydanı'nda Mihrimâh Sultan Câmii'nin duvarı altındaki bu çeşme Kânûnî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan tek kızı Mihrimâh Sultan için 1578 târihinde inşâ edilmiştir. Klasik tarzda yapılarak mermerle kaplanmıştır. Kemerinde münâvebeli olarak renkli mermer kullanılmıştır. Yan boşluklarında birer büyük rozet görülmektedir. Ayna taşında ise küçük bir rozet vardır. Teknesi ve sedleri tamir edilmiş olsa da suyu akmamaktadır. Çeşmenin üst kenarında boydan boya uzanan kabartma motiflerle süslü pervaz bulunmaktadır. Nişin üzerinde dikdörtgen plaka içerisindeki üç satırlık kitâbe bu pervaz ile kemer arasında yer almaktadır. Basık sivri kemerin üzengi taşı iç kısımdan yivlidir. Ayna taşında dalgalı bir kaşkemer motifi ve içinde çiçek motifi bulunmaktadır.²²⁰

Mihrimâh Sultan Çeşmesi

3.51. MİHRİMÂH SULTAN ÇEŞMESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, nişin üzerinde bulunmaktadır.

²²⁰ Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, 597; Necdet Ertuğ (Edit), *İstanbul Târihi Çeşmeler Külliyyatı*, C. 2, 258.

Kitâbenin Metni:

حبذا منبع آب حيوان تشنه دالتر ايچه هر دم ماسن
مهر ماه سلطان او بلقيس مشرب ياپمىدى صوينك مجراسن
ويردى حق بينه بو تاريخده اكه چشمهء آب حيات اجراسن
سنه ۱۰۹۲

Okunuşu:

Habbezâ menba‘-ı âb-ı hayvân teşne-diller içe her dem mâsın

Mihrimâh Sultan o Belkıs-meşreb yapmışdı suyunun mecrâsın

Viridi Hakk yine bu târîhde ana çeşme-i âb-ı hayât icrâsın

Sene 1092

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1092/1681-1682²²¹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Çeşmenin üzerinde dikdörtgen plaka içerisindeki altı mısradan oluşan üç satırlık kitâbe, mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Her satır iki dilimden oluşmaktadır. Dilimlerin arasındaki boşluklar çiçek motifleriyle süslenmiştir. Son satırdaki bu boşluğa târih kaydı düşülmüştür. Yazı alanında da satır başına ve satır sonuna çiçek motifleriyle süsleme yapılmıştır. Kitâbede yazı mermer rengindedir. Harf anatomilerinde bozukluklar bulunmaktadır.

²²¹ “Çeşme-i âb-ı hayât icrâsın” ifâdesiyle ebcedle târih düşülmüştür.

III. AHMED KÜTÜPHÂNESİ

Topkapı Sarayı'nın avlularından üçüncüsünde arzodasının tam karşısında yer almaktadır. Kaynaklarda daha önce burada Mimar Sinan'ın II. Selim için yaptığı Havuzlubahçe Köşkü bulunduğu belirtilmektedir. III.

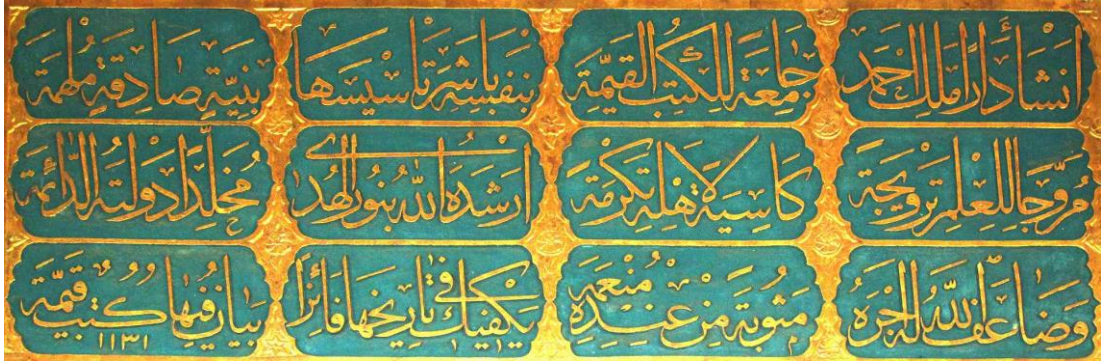
III. Ahmed Kütüphânesi

Ahmed burayı yıktırarak yerine kendi ismiyle bilinen ayrıca da

Enderun Kütüphânesi olarak da tanınan kütüphâneyi yaptırmıştır. Kapısı üzerindeki Arapça kitabesine göre de 1131/1719 târihinde yapılmıştır. Sadece burada yaşayanların kullanımına mahsus olan bu kütüphânenin açıldığı târihte tertip edilmiş gayet güzel bir de kataloğu bulunmaktadır. Mimarî bakımdan Türk kütüphânelerinde uygulanan içindeki kitapların nemden dolayı zarara uğramamaları için yapının alt kısmına yapılan bodrum katının pencereleri vâsıtasıyla hava sirkülasyonu olması sağlanmış, havalandırmanın sağlanması için etrafına yapı inşâ edilmemiştir. Mimârî olarak taşıdığı zarafet ve güzelliğin yanında iç kısımlarının da tezyinatına son derece itinâ edilmiştir. Kubbe ve tonozların iç tarafları çok çeşitli şekillerde malakarî nakışlarla bezenmiştir.²²²

²²² Eyice, “Ahmed III Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 1, 115-116.

3.52. III. AHMED KÜTÜPHÂNESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kütüphânenin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

انشأ دارا ملك احمد جامعة للكتب القيمة بنفسه بنفسها بنيت صادقة ملهمة
مروجاً للعلم ترويجة كاسية لاهله تكريمة ارشده الله بنور الهدى محلدا دولة الدائمة
وضاعف الله اجره مثوبة من عنده منعمه يكفيك في تاريخها فانزا بيان فيها كتب قيمة

١١٣١

Okunuşu:

Enşeede dâren Melik Ahmed câmiate li'l-kütübi'l-kayyime bi-nefsihî bâşira te'sîsehâ
bi-niyyetin sâdikatin mülhimete

Müravvecen lil-'ilmi tervîceten kâsiyeten li-ehlihî tekrîmeten erşedehüllâhü bi-nûri'l-
hüdâ muhalliden devletehü'd-dâime

Ve zâ'afallâhü lehû ecrahû mesûbeten min 'indihî mün'ameten yekfike fi târihahâ
fâizen beyânü fihâ kütübün kayyimeten 1131.

Anlamı: Kıymetli kitapları toplamak için Sultan Ahmed bir binâ yaptırdı. Allah'tan mülhem olan sâdık bir niyetle husûsî olarak tesîsine konuldu. İlmî ve irfânî yaymak için, sâhiplerini azîz kılmak için. Allah kendisini hidâyet nûru ile irşâd eylesin.

Devletine hiç zevâl vermesin. Allah insanlarına kat kat sevab versin. Karşılıklı olarak nice ikramlar etsin. Fâiz târihi için sana yeterlidir. Şu beyân ki içinde çok kıymetli kitaplar vardır.

1131

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1131/1718-1719²²³

Dili: Arapça, manzum kitâbe

Müstef' ilün müstef' ilün fâ' ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Üç satır ve her bir satırın dört dilimden oluştuğu kitâbede yazı alanlarının genişliği yazının kendini gösterebilmesine olanak sağlamıştır. Kitâbede dikey harflerin boylarının uzunluğu dikkat çekmektedir. Mermer zemîn üzerine celî sülüsle hâkkedilmiştir. Yazı, satır ve dilim araları, yazının çerçevesi altın varaklıdır. Zemîn koyu yeşildir. Kitâbenin son diliminde târih kaydı bulunmaktadır. 1131/1718-1719 târihli kitâbede zülfelerin kısa ve zayıf olduğu görülmektedir. Birinci satırın ilk dilimindeki “دارا” “dârâ” kelimesindeki “ر” “mürsel ra” harfinde zülfe konulmamıştır.

---

²²³ “fihâ kütübün kayyimeten” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

III. AHMED ÇEŞMESİ

III. Ahmed, Topkapı Sarayı'nın girişinde, Bâb-ı Hümâyûn'un önünde dönemin en güzel çeşmesinin yapılmasını istemiş ve bunun için başmimar Kayserili Mehmed Emin Ağa'yı görevlendirmiştir. 1728 senesinde yapımına başlanan çeşme için Marmara Adası'ndan mermer getirilmiştir. Her cephesinin orta bölümünde çeşme bulunan bu

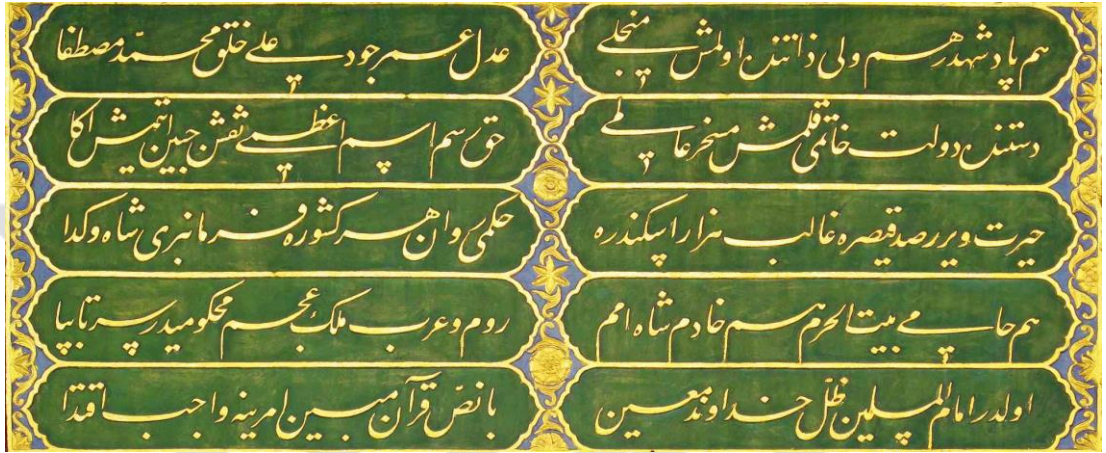
III. Ahmed Çeşmesi

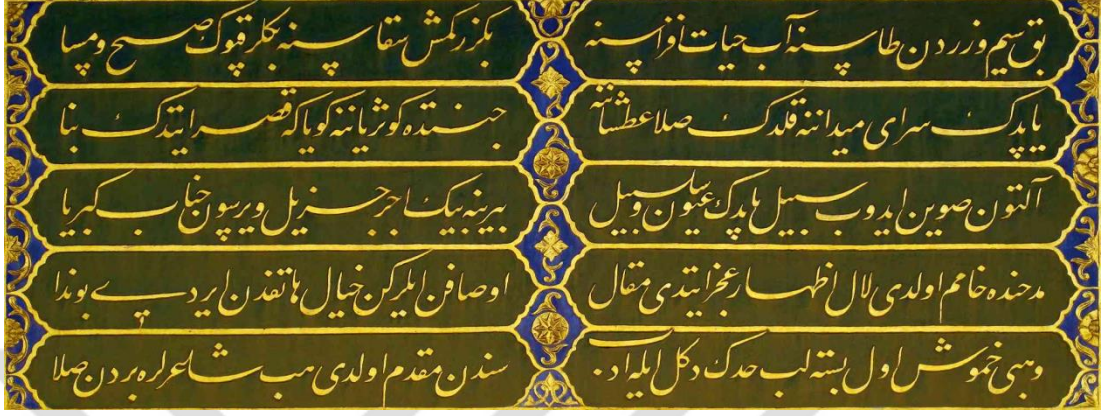
yapının târih kitâbesi Bâb-ı Hümâyûn tarafındaki sebilin üst kısmından itibaren başlayarak sebillerin tüm şebekeli taraflarının üzerinde iki satırdan müteşekkil birer beyit ve Ayasoya cihetine dönük cephesi muaf olmak üzere çeşmesi olan tüm cephelerde iki sütun üzerine dört beyit yazılarak yapıyı sarar. III. Ahmed yaptırdığı bu çeşme için bir beyit yazarak târih düşürmek ister. Yazdığı “Besmeleyle iç suyu, Hân Ahmed’e eyle duâ” şeklinde beyit târihi eksik vermektedir. Bunun üzerine devrin ünlü şâiri Seyyid Vehbî'yi saraya çağırır. Seyyid Vehbî III. Ahmed'in yazdığı beytin başına “aç” kelimesini ekleyerek târihi düzelterek beyti tamamlar.²²⁴ Bir uçtan diğer uca uzanan satır hâlinde celî sülüs yazı çeşidi ile yazılan beyit Divan Edebiyatı'nın tarihçilik sahasında kaleme alınmış güzide beyitlerindedir.²²⁵ Dört yüzü de bezemeli olan çeşmenin III. Ahmed tarafından yazılan târih beyti Ayasofya'ya bakan cephededir.

²²⁴ Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, 30.

²²⁴ Ayla Ödekan, “Ahmed III Çeşme ve Sebili”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1193), C. 1, 117.

3.53. III. AHMED ÇEŞMESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbeler, çeşmenin bütün şebekeli çepelerinin üzerinde iki satırdan ibâret olan birer beyit ve Ayasoya'ya dönük cephesi muaf olmak üzere, musluklu her cephesinde iki sütuna dört beyit olacak şekilde yapıyı sarar.

Kitâbenin Metni:

شاهنشہ عالی نسب سلطان ممدوح الحسب

فرمانده روم و عرب خان احمد کشور کشا

عدل و کرامت منبعی شمس ولایت مطلعی

عدل و کرامت منبعی شمس ولایت مطلعی

ذاتی ملوکه آب رو شمشیری باغ فتحه جو

کلزار ملکه ویردی صو میزاب کلکی دانا

هم پادشهر هم ولی ذاتنده اولمش منجلی

هم پادشهر هم ولی ذاتنده اولمش منجلی

دستنده دولت خاتمی قلمش مسخر عالمی

حق رسم اسم اعظمی نقش جبین اتمش اکا

حیرت ویرصد قیصره غالب هزار اسکندره

حکمی روان هر کشوره فرمانبر شاه و کدا

هم حامی بیت الحرم هم خادم شاه امم

روم و عرب ملک عجم محکومیدر سرتابیا

اولدر امام المسلمین ظل خداوند معین

با نص قرآن مبین امرینه واجب اقتدا

شهلر اکا کشور ویرر اول شهلره افسر ویرر

سیفینه دشمن سر ویرر اولدقجه توغی سر نما

اول منبع جوی مرام اول مقسم رزق انام

اولسون الی یوم القیام شاهان دهره ملتجا

اسکندر ایدوب جستجو ظلمتده کزمش سو بسو

باب همایونده بو ایتدی روان آب بقا

بو طرح پاک حرمی سوق ایتدی صدر اعظمی

داماد خاص اکرمی همنام جد الانبیا

اولدی او دستور جلیل بوخیرجاری یه دلیل
خلقه ایدوب زمزم سبیل جلب ایتدی اول شاهه دعا
اول شهریارزرنثاربزل ایتدی مال بیشمار
یاپدی سبیل و چشمه سار مأجور اوله روز جزا
بو موقعی آباد ایدوب بو طرح نو ایجاد ایدوب
روح حسینی شاد ایدوب ایتدی سبیل آب صفا
بو عینه ای صافی درون دستکی کوثر کبی صون
هر قطره صفوت نمون اولمقده بر عین شفا

آبی زلاله ما صدق طاق فلکله یکنسق
کوک قبه نک آلتنده باق وار می بو رسمه بر بنا
ای خسرو و عالی تبار آثاریکه یوقدر شمار

بق سیم و زردن طاسنه آب حیات افزاسنه
بکزر کمش سقاسنه بکلر قپوک صبح و مسا
یاپدک سرای میداننه قلدک صلا عطشاننه
جنتده کوثر یاننه کویاکه قصر ایتدک بنا
آلتون صوین ایدوب سبیل یاپدک عیون سلسبیل
برینه بیک اجر جزیل ویرسون جناب کبریا
مدحنده خامم اولدی لال اظهار عجز ایتدی مقال
اوصافن ایلرکن خیال هاتفدن ایردی بو ندا
وهی خموش اول بسته لب حدک دکل ایله ادب
سندن مقدم اولدی هب شاعرلره بردن صلا

وصفنده ایدوب گفت وگو چوق کیمسه دوکدی آب رو

ایتدردی آخر سر فرو اولخسروشوکتتما

تاریخ ایچون دانشوران حیرتده ایکن ناکهان

بولدی شهنشده جهان بر مصرع عالمبها

هر لفظی بحر موجزن معنا سیدر در عدن

کورمک دیلرسک آنی سن ای تشنهء حسن ارا

تاریخی سلطان احمدک جاری زبان لوله دن اچ بسملیله ایچ صویبی خان احمدده ایله دعا

Okunuşu:

Şâhenşeh-i ‘âlî-neseb sultan memdûhü’l-haseb

Fermân-dih-i Rûm u ‘Arab Hân Ahmed-i kişver-küşâ

‘Adl ü kerâmet menba’ı şems-i velâyet matla’ı

Dergâhının her mısra’ı şebâl-i sîmurg u hü mâ

Zâtı mülûke âb-ı rû şemsîri bâğ-ı fethe cû

Gülzâr-ı mülke verdi su mîzâb-ı kîlk-i dâ’imâ

Hem pâdişehdir hem velî zâtında olmuş müncelî

‘Adl-i ‘Ömer cûd-i ‘Alî hulk-ı Muhammed Mustafa

Destinde devlet hâtemi kılmış musahhar ‘âlemi

Hak resm-i a‘zamı nakş-ı cebîn etmiş ona

Hayret verir sad kaysere gâlib hezâr İskender’e

Hükmü revân her kişvere fermân-ber-i şâh ü gedâ

Hem hâmi-i Beytü'l-harem hem hâdim-i şâh-ı ümem
Rûm u 'Arab mülk-i Acem mahkûmudur ser-tâ-be-pâ
Oldur imâmü'l-müslimîn zıll-i Hudâvend-i mu'în
Bâ-nass-ı Kur'ân-ı mübîn emrine vâcib iktidâ

Şehler ona kişver verir ol şehlere efser verir
Seyfine düşmen ser verir oldukça tuğu ser-nümâ
Ol menba'-ı cûy-i merâm ol maskem-i rızk-ı enâm
Olsun ilâ-yevmi'l-kıyâm şâhân-ı dehre mültecâ
İskender edip cüst-cû zulmetde gezmiş sû-be-sû
Bâb-ı Hümayûn'unda bu etdi revân âb-ı bekâ

Bu tarh-ı pâk-i hürremi sevk etdi sadr-ı a'zamı
Dâmâd-ı hâss-ı erkemi hem nâm-ı ceddü'l-enbiyâ
Oldu o düstûr-i celîl hayr-ı câriye delîl
Halka edip Zemzem sebîl celb etdi ol şâhâ du'â
Ol şehriyâr-ı zer-nisâr bezl etdi mâl-ı bî-şumâr
Yapdı sebîl çeşmesâr me'cûr ola rûz-i cezâ
Bu mevki'i âbâd edip bu tarhı nev-icâd edip
Rûh-i Hüseyin'i şâd edip etdi sebîl âb-ı safâ
Bu 'ayna ey sâfi-derûn destini Kevser gibi sun
Her katre-i safvet-nümûn olmakda bir 'ayn-ı şifâ

Âb-1 zülâle mâ-sadak tâkî felekle yek-nesak
Gök kubbenin altında bak var mı bu resme bir binâ
Oldukça ber-câ mihr ü mâh zîb-i serîr olsun o şâh
Sadr-1 güzînin yâ İlâh etme rikâbından cüdâ
Ey Husrev-i ‘âli-tebâr âsârına yokdur şumâr
Ammâ bu dil-cû çeşmesâr oldu ‘aceb hayret-fezâ

Bak sîm ü zerden tâsına âb-1 hayât-efzâsına
Benzer gümüş sakkâsına bekler kapın subh u mesâ
Yapdın sarây meydânına kıldın salâ ‘atşânına
Cennet’de Kevser yanına gûyâ ki kasr etdin binâ
Altun suyun edip sebîl yapdın ‘uyûn u selsebîl
Birine bin ecr-i cezîl versin cenâb-1 Kibriyâ
Mehdinde hâmem oldu lâl izhâr-1 ‘acz etdi makâl
Evsâfin eylerken hayâl hâtifden erdi bu nidâ
Vehbî hamûş ol beste-leb haddin değil eyle edeb
Senden mukaddem oldu hep şâ‘irlere birden salâ

Vasfında edip güft-gû çok kimse döktü âb-1 rû
Etdirdi âhir ser-fürû ol husrev-i şevket-nümâ
Târih için dânişverân hayrette iken nâgehân
Buldu şehensâh-1 cihân bir mısra‘-1 ‘âlem-behâ
Her lafzı bahr-i mevc-zen ma‘nâsıdır dürr-i ‘Adn

Görmek dilersen onu sen teşne-i hüsn-i edâ

Târîhi Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lûleden

Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du'â

Yazı Türü: Kitâbenin “Târîhi Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lûleden aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du'â” kısmı celî sülüs, diğer kısımları celî ta'lik ile yazılmıştır.

Hattatı: Kitâbedeki “Târîhi Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lûleden aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du'â” beyti III. Ahmed tarafından yazılmıştır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı bulunmamaktadır. Ancak “Aç besmeleyle iç suyu eyle Hân Ahmed'e duâ” beyti hesâben 1141/1728 târihini vermektedir.²²⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Çeşmenin bütün cephelerindeki kitâbeler mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Satır çizgileri ve yazının etrafını saran cetvel de altın varaklıdır. Yazılar, sağ ve sol taraftan dendanlı satır dilimleri içine yazılmıştır. Çeşmenin köşelerindeki müdevver, şebeke üzerindeki celî ta'lik ile yazılan ikişer satırlık ve satırların üçer dilimden oluştuğu kısımlar mermer renginde zemîn üzerine altın varaklıdır. Çeşmenin üzerindeki diğer kitâbeler koyu yeşil zemîn üzerine altın varaklıdır. Keşîdeli harf ve yâ-yı ma'kûs kullanımıyla akıcı ve dinamik bir görüntü arzeden kitâbe, istif itibarıyla da dengeli görünmektedir. Ayrıca harf anatomileri düzgündür. Çeşmenin dört cephesinde bulunan koyu yeşil zemîn üzerine yazılı kısımların hepsinde son satırlar “Elif” “ı” harfiyle bitmiştir. Bu kısımlarda harflerin noktalarının satır düzeni dâhilinde yerleştirilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Celî ta'lik ile yazılan kısımların çok zarif, dinamik, harf anatomilerinin düzgün, istifin çok dengeli ve güzel olmasına karşılık celî sülüs ile yazılmış olan târih satırının en çarpıcı hususiyeti Osmanlı'nın hattat padişahlarından olan çeşmenin bânisi III. Ahmed tarafından yazılmış olmasıdır.

²²⁶ Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, 30.

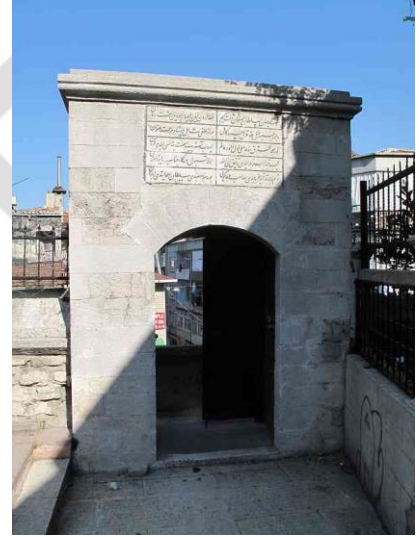
DRAMAN CÂMİİ

Fatih İlçesi'nde Draman semti Derviş Ali Mahallesi'nde Draman Câmii Sokağı ve Tercüman Yunus Sokağı'nın sınırladığı arsa üzerindedir. Câmi, medrese, tekke, sıbyan mektebi, darülkurradan müteşekkil olan külliyein içindedir. Külliyein çekirdeği olan câmi-tekke 948/1541'de

Draman Câmii

“dırağman” veya “dragoman” tabir edilen Kânuni Sultan Süleyman devri saray tercümanlarından Yunus Bey tarafından tesis edilmiştir. Câmi-tevhidhânenin tasarımı Mimar Sinan'a aittir. 1729'daki balat yangınından sonra 1143/1730-31'de III. Ahmed tarafından yenilenmiş, 1178/1764'te tamire muhtaç olduğu kendisine arzedilen III. Mustafa câmi-tevhidhâne ve harem bölümlerini tamir ettirmiştir. 1290/1873 târihinde de Sultan Abdülaziz tarafından onarıma tâbi tutulduğu bilinmektedir. Cümle kapısı, Draman Caddesi boyunca uzanan istinat duvarı üzerinde yer alır. Basık kemerli bu kapının iç yüzünde ta'lik hatla yazılmış, manzum metni

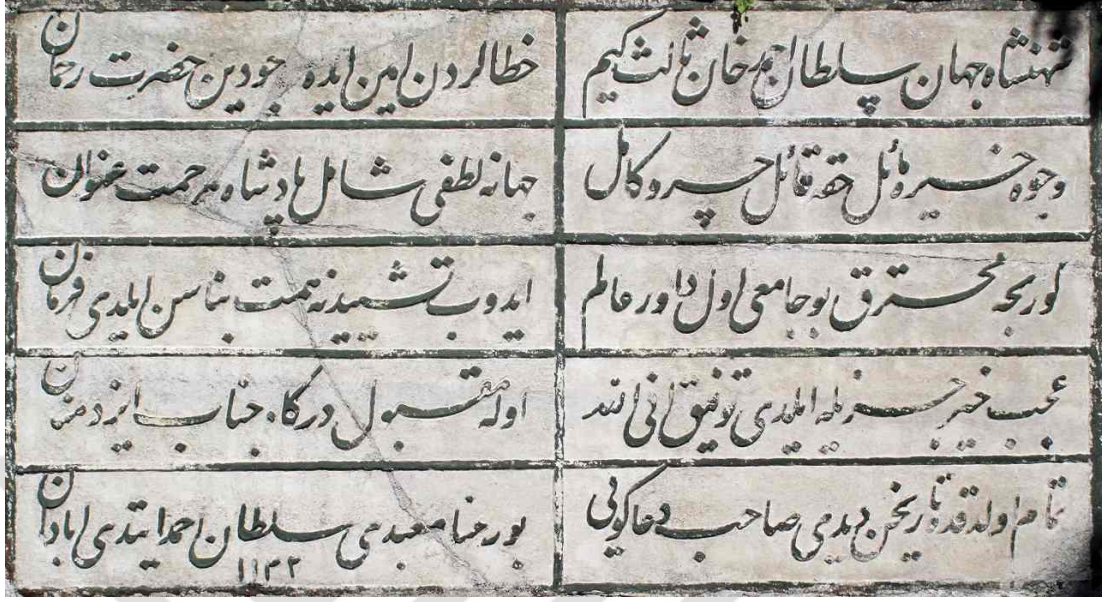

Draman Câmii avlu kapısının iç kısmı

“Sahib” mahlaslı bir şâire ait olan III. Ahmed'in yenileme kitâbesi bulunmaktadır.²²⁷

²²⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 165-168; Tanman, “Dırağman Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 3, 49-51; Hakkı Göktürk, “Dırağman Camii”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1966), C. 8, 4540-4542; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 49.

3.54. DRAMAN CÂMIİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin avlu kapısının iç kısmında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شهنشاه جهان سلطان احمد خان ثالث کیم خطالردن امین ایدہ وجودن حضرت رحمان
وجوه خیره مائل حقہ قائل خسرو کامل جهانہ لطفی شامل پادشاه مرحمت عنوان
کورنجہ محترق بو جامعی اول داور عالم ایدوب تشییدنه همت بناسن ایلدی فرمان
عجب خیر جزیلہ ایلدی توفیق انی انند
تمام اولدقدہ تاریخن دیدی صاحب دعا کویی بو رعنا معبدی سلطان احمد ایتدی آبادان
۱۱۴۲

Okunuşu:

Şehinşâh-ı cihân Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis kim

Hatâlardan emîn ede vücûdun Hazret-i Rahmân

Vücûh-ı hayra mâil Hakk’a kâil hüsrev-i kâmil
Cihâna lutfu şâmil pâdişâh-ı merhamet-‘unvân
Görünce muhterik bu câmi‘i ol dâver-i ‘âlem
Edip teşyîdine himmet binâsın eyledi fermân
‘Aceb hayr-ı cezîle eyledi tevfik anı Allâh
Ola makbûl-i dergâh-ı cenâb-ı îzid-i mennân
Tamâm oldukda târîhin dedi Sâhib du‘â-gûyı
Bu ra‘nâ ma‘bedi Sultan Ahmed etdi âbâdân

1142

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1142/1729-1730²²⁸

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin avlu kapısının iç kısmında bulunan kitâbe mermer zemîn üzerine celî ta‘lîk ile hâkkolunmuştur. Zemîn boyasız, harfler, satır araları ve yazının etrafı altın varaklıdır. Her satırın son kelimesindeki “ن” “nun” harfinin istifteki yeri dengeli ve estetik bir görüntü oluşturmuştur. Son dilimde târih kaydı bulunmaktadır.

²²⁸ “بو رعنا معبدی سلطان احمد ایتدی آبادان” “Bu ra‘nâ ma‘bedi Sultan Ahmed etdi âbâdân” ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

SÂLIHA SULTAN SEBİLİ

Beyoğlu İlçesi, Galata Senti, Arap Camii Mahallesi'nde Sokullu Mehmed Paşa Camii'nin önündedir. Sultan I. Mahmûd tarafından annesi Sâliha Sultan adına 1145 yılında yaptırılmıştır. Tersane Caddesi'ne bakan iki yüzüne birer çeşme yapılmış, iki cephenin birleştiği köşeye yarım dâire şeklinde bir sebîl oturtulmuştur. Sebîl üç

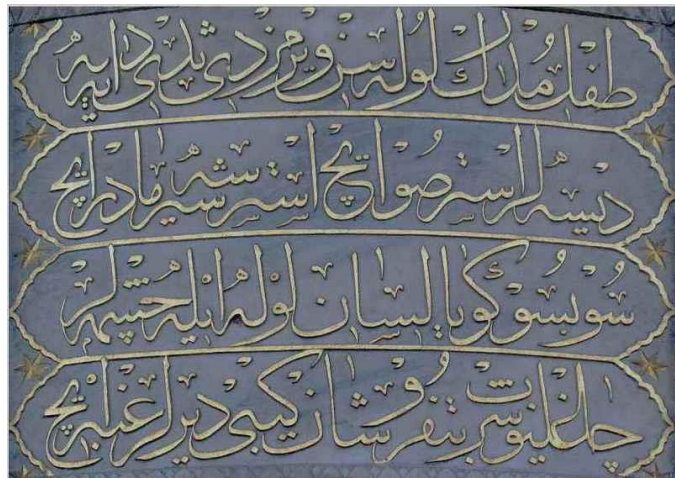

Sâliha Sultan Sebîli

pencerelidir. Bu pencereler mermer sütunlarla birleştirilmiş ve her biri çok güzel şebekelerle örtülmüştür. Gerek sebîli gerekse çeşmeleri koruyan geniş ve işlemeli bir saçağı ve üzerinde irili ufaklı kubbeler bulunan kurşun kaplı çatısı vardır. Halk arasındaki söylentiye göre Vâlide Sultan, bu sebîlin olduğu yerde, bir çeşmenin başında testisi kırıldığı için ağlayan küçük bir kız çocuğuna rastlar. Küçük kızın testisinin kırıldığına değil de su götürmeyi beceremediğine ağladığını söylemesinden duyduğu memnuniyet üzerine kız saraya alınarak II. Mustafa ile evlendirilir ve zamanla bu kız Sâliha Sultan adıyla padişah eşi ve annesi olur. Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi'den öğrenildiğine göre sebîlin kitâbesinin hattatı Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'dir. Lâle Devri geleneğini sürdüren Sâliha Sultan Sebîli mermer kaplıdır, tasarımda kütleli hareketlilik ve yoğun bezeme ile tek cepheye ağırlık verilmiş ve bu cephe egemen öge olarak sebîl ile iki yanda çeşmeyle çözümlenmiştir. Çeşmenin geniş saçaklı çatısının üstünde bir kubbe ve etrafında sekiz küçük kubbe bulunmaktadır. Sebîl bölümünün üstünde dilimli yüksek kasnaklı bir kubbe daha bulunur.²²⁹

²²⁹ Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, 725-728; Ertuğ (Edit.), *İstanbul Târihî Çeşmeler Külliyyatı*, C. 1, 222-225; C. Çeçen ve S. N. Nirven-S. Ünver, "Azebkapusu Çeşme ve Sebili", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960), C. 3, 1679-1683.

3.55. SÂLIHA SULTAN SEBÎLİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Yarım dâire şeklindeki üç pencereci sebilin her bir penceresinin üzerinde olacak şekilde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

والده سلطان عاليشان همت مشريك
عين جوديندن كل اى لب تشنه شير و شكر ايج
دور اسكندرده اولسه خضر ديردى كوستروب
ايشته ما عين الحياتى بولدم اى اسكندر ايج
طفل مدرك لوله سن ويرمزدى ثدى دايه يه
ديسه لر استر صو ايج استرسه شير مادر ايج
سو بسو كويا لسان لوله ايله چشمه لر
چاغليوب شربت فروشان كيبي ديرلر عنبر ايج
صاحب الخيرك دعاسن صو كبي ازبرله ده
اشته صو اشته سبيل استر وضو ايت استر ايج
وهيبا تاريخن اشراب ايت عطاش امته

Okunuşu:

Vâlide Sultan-ı ‘âlî-şân-ı himmet-meşrebin
‘Ayn-ı cûdundan gel ey leb-teşne şîr ü sükker iç
Devr-i İskender’de olsa Hızır dirdi gösterip
İşte mâ ‘aynü’l-hayâtı buldum ey İskender iç

Tıfl-ı müdrîk lûlesin vermezdi sedy-i dâyeye

Deseler ister su iç isterse şîr-i mâder iç

Sû be sû güyâ lisân-ı lûle ile çeşmeler

Çağlayub şerbet-fürûşân gibi derler ‘anber iç

Sâhibü’l-hayrın du‘âsın su gibi ezberle de

İşte su işte sebîl ister vuzû‘ et ister iç

Vehbiyâ târîhin işrâb et ‘itâş-ı ümmete

Gel sebîl-i Vâlide Sultan’dan âb-ı Kevser iç

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Eğrikapılı Mehmed Râsim²³⁰

Târih Kaydı: 1145/1732-33²³¹

²³⁰ Derman, “Osmanlı Dönemi İstanbul’unda Hat Sanatı” *Kültürler Başkenti İstanbul*, 367.

²³¹ “كل سبيل والده سلطانن آب كوثر ايج” “Gel sebîl-i Vâlide Sultan’dan âb-ı Kevser iç” ifâdesinin ebced karşılığı 1145 târihini vermektedir.

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

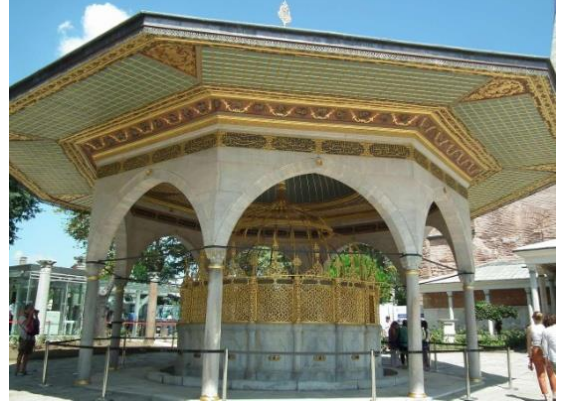
Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Sebîlin her bir penceresinin üzerinde olmak üzere üç parça hâlinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine celî sülüsle yazılmıştır. Kitâbenin her bir parçası dört satırdır. Yazı, satır çizgisi ve dandanlı çerçeve altın varaklıdır. Zemîn boyasızdır. Kitâbede dengeli bir istif düzeninin olduğu görülmektedir. Harf anatomileri düzgündür. Yazı akıcı ve dinamik bir görüntü arz etmektedir. Zülfeli harflere zülfenin konulmaması dikkat çekmektedir.

“” “mürsel vav” harfinin imlâsında sertlik gözlenmektedir. Tirfilin anatomik yapısının da bazı yerlerde farklı olduğu, aynı kalemle yazıldığı düşünülen tirfillerin birbirinden farklı büyüklükte yazıldığı görülmektedir. Yazıda hareke ile beraber mühmel harf işâretleri de kullanılmıştır.

AYASOFYA CÂMİİ ŞADIRVANI

Sultan I. Mahmûd'un Ayasofya Câmii'ne bazı ek binâ ve tamir inşaatı esnâsında 1153 (1740-1741) târihinde yapılmıştır. Ayasofya Şadırvanı, başlık kısımları mukarnaslı sekiz mermerden sütuna dayalı sekiz geniş kemer üstüne oturtulmuş kalın, kubbeli ve kurşun örtülü bir saçak altındadır. Sekiz köşeli

Ayasofya Câmii Şadırvanı

mermer revakın üst kısmında, mermer üzerine kabartma ve nefis bir hat ile altın yaldızlı Arapça bir kitâbe vardır. Arapça kitâbenin üstünde firdolayı, gül pembe zemin üzzerine mavi, sarı ve beyaz çiçekli bir friz vardır. Saçağın iç tavanı da fevkalâde müzeyyendir. İç kısımda ise Türkçe târih kitâbesi vardır. Revakın her parçasında dört mısra bulunacak şekilde, her mısraı altın yaldızlı çerçevesi, açık mavi zemin üzerine altın yaldızlı ve ta'lik hatla yazılmıştır. Mermer üzerine tunç şebekeli asıl şadırvana gelince, on altı dilimlidir. Dilimler, kabarık kısımları dışarıya mukavves ve yarım sütunlara ayrılmıştır. Saçak kemerlerinin her biri hizâsına şadırvanın iki dilimi rastlar. Çiçek oymalı tunç şebeke çok kıymetli bir sanat eseridir. Her dilimin üstünde bir müselleşi alınlık ve bu alınlıkla dilim arasındaki dar friz üzerine de ta'lik hatla bir kaside yazılmıştır. Şadırvan üzerinde, saçağın kubbesine doğru tunç çubuktan yapılmış bir açık kubbe ve bunun üzerinde de lâle şeklinde “Ve mine'l-mâi külli şey'in hayy” âyeti yazılmıştır.²³²

²³² Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, 155-157; Koçu, “Ayasofya Şadırvanı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960), C. 3, 1484-1486.

3.56. AYASOFYA CÂMİİ ŞADIRVANI İNŞÂ KİTÂBESİ

233

²³³ “Osmanlı Kitâbeleri Projesi”

<http://www.ottomaninscriptions.com/verse.aspx?ref=list&bid=873&hid=965> [26.07.2018].

Kitâbenin Yeri: Mermer üzerine tunç şebekeli şadırvanın on altı dilimli ve her dilimin üstünde bir müsellesi alınlık ve bu alınlıkla dilim arasındaki dar friz üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شهنشاه زمان سلطان محمود جليل الشان روان ميزاب کلکندن عيون رأفت و احسان
تشبث ایلدی دامان شرع فخر کونینه انی ذاتینه قیلدی سا بیان معدلت عنوان
سکندر فیض رأیندن اکر ایتسیدی استمداد اولوردی آب حیوان درکهنده ناکهان جوشان
مدد رس تشنکان تیه ظلمه آب شمشیری دکل عهدنده بیدای جفاده کمسه سرکردان
رکود آبنه دائر شکایت ایلسه کوهر اولور صویوی روان بخش ایلر ایسه جرنینه فرمان
کل حال اهالی جوی عدلی ایله خنداندر مکر دست عطاسندن دنانیر ایلسه افغان
وجودی عین رحمت اولدیغینه ایکی شاهددر جبین انورنده نور دین و پرتو ایمان
کریمان زمانک جود احسان موقتدر بو سلطان کرامت روز و شب اولمقده سیم افشان
رضا جوی حقه ایتدی نقد همتن مبزول بو جای دلکشاده ایلدی ایجاد شادروان
نه شادروان بهمتا نه زیبا طرح روح افزا بونک رسمن کورنجه اولدی هب رساملر خیران
بو صو آب حیاتک سود قرنداشیمیدر صور سم که شیرینکامی جاویده مالک نوش ایدن عطشان
لطافته مشابهدر بو آب تاب تسنیمه بونک ساقیسنی کوندرسه جنتدن روا رضوان
صریرن کوش ایدوب باق عین تعظیم ایله بو عینه همیشه اولمده تسبیح کوی حضرت یزدان
کوکلرده لب جو سیرینه هیچ قالمدی خواهش بو موقع اولدی نزهتگاه اهل دانش و عرفان
سریر سلطنتده مستدام اولسون او شاهنشاه جهانده تاکه نوش آبدن عطشان اوله ریان
امین التون صویبله ایلدم تاریخی تحریر محلی جویدر سلطان محمودک بو شادروان

Okunuşu:

Şehinşâh-1 zamân Sultan Mahmûd-i celîlü’ş-şân revân mîzâb-1 kilkinden ‘uyûn-i re’fet ü ihsân

Teşebbüs eyledi dâmân-1 şer‘-i fahr-1 kevneyne anı zâtına kıldı sâyebân-1 ma‘delet-‘unvân

Sikender feyz-i re’yinden eğer etseydi istimdâd olurdu âb-1 hayvân dergehinde nâgehân cûşân

Meded-res teşnegân-1 tîh-i zulme âb-1 şemşîri değil ahdinde beydâ-yı cefâda kimse ser-gerdân

Rukûd-i âbına dâir şikâyet eylese gevher olur suyu revân-bahş eyler ise cerrine fermân

Gül-i hâl-i ahâlî cûy-1 ‘adli ile handândır meğer dest-i ‘atâsından denânîr eyleye efgan

Vücûdu ‘ayn-1 rahmet olduğuna iki şâhiddir cebîn-i enverinde nûr-i dîn ü pertev-i îmân

Kerîman-1 zamânın cûd-i ihsânı muvakkatdır bu sultân-1 kerâmet rûz u şeb olmakda sîm-efşân

Rızâ-cûyî-i Hakda etdi nakd-i himmetin mebzûl bu cây-1 dil-güşâda eyledi îcâd şâdirvân

Ne şâdirvân-1 bî-hemtâ ne zîbâ tarh-1 rûh-efzâ bunun resmin görünce oldu hep ressâmlar hayrân

Bu su âb-1 hayâtın süd karındaşı mıdır sorsam ki şîrîn-kâmî-i câvîde mâlik nûş iden ‘atşân

Letâfetde müşâbihdir bu âb-1 nâb tesnîme bunun sâkîsini gönderse cennetden revâ Rıdvân

Sarîrin gûş edip bak ‘ayn-i ta‘zîm ile bu ‘ayna hemîşe olmada tesbîh-gûy-1 hazret-i Yezdân

Gönüllerde leb-i cû seyrine hiç kalmadı hâhiş bu mevki‘ oldu nüzhetgâh-i ehl-i dâniş ü irfân

Serîr-i saltanatda müstedâm olsun o şâhinşâh cihânda tâ ki nûş-ı âbdan ‘atşân ola reyyân

Emîn altın suyıyla eyledim târîhini tahrîr mahalli cûdudur Sultan Mahmûd’un bu şâdırvân
1153

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1153/1740-1741²³⁴

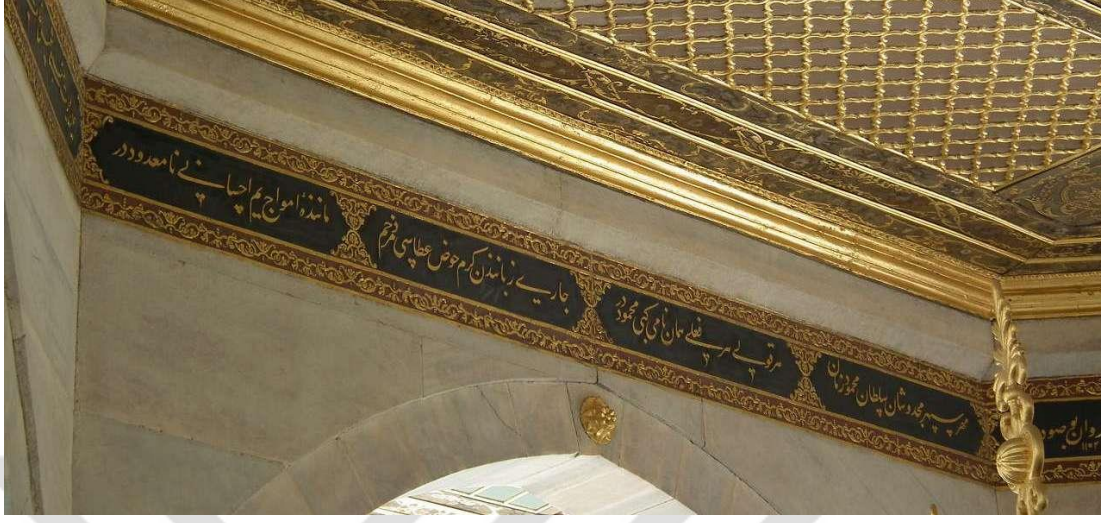
Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Çiçek oymalı tunç şebekenin her diliminin üstünde bir müsellesi alınlık ve bu alınlıkla dilim arasındaki dar friz üzerine celî ta‘lîkla yazılmıştır. Koyu yeşil tunç zemîn üzerine altın varaklıdır. Tüm şadırvanın etrafını çevreleyen kitâbede yazı alanı geniş tutulmuştur. Her dilim dandanlı bir çerçeve içine alınmıştır. Harf anatomilerinin düzgün ve istifin dengeli olduğu görülmektedir. Keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûslarla yazı canlılık ve dinamizm kazanmıştır. Son dilimde târih kaydı bulunmaktadır. Şadırvanın etrafında, her bir musluğun üstünde iki dilim olarak dizilmiş olan dilimlerde yazının diğer dilimlerle olan uyum ve âhengi değerlendirilememektedir. Zirâ yazı dâire şeklinde dizilidir. Bununla birlikte yazıdan anlayan bir göz hepsindeki harf ve istif güzelliğini ve her bir dilimin diğer bir dilimle olan tenâsübünü farkedebilir. İkinci dilimden başlayarak ikinin katları olan dilimlerde devam eden “ان....” “...an” şeklindeki kâfiyenin imlâsının, yazının dilimlerinin alt alta dizilmiş olması durumunda sağlayacağı estetik çok daha farkedilir olacaktır. Gerek mimârîsi ve gerekse üzerindeki yazıların hem içeriği hem de görsel şıklığı görenleri bu şadırvana hayran bırakmaktadır.

²³⁴ “Mahalli cûdudur Sultan Mahmûd’un bu şâdırvân” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

3.57. AYASOFYA CÂMİİ ŞADIRVANI İÇ KISIM İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Şadırvanın iç kısmında kuşak yazısı şeklinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

مهر سپهر مجد و شان سلطان محمود زمان
هر قولی هر فعلی همان نامی کبی محموددر
جاری زیانندن کرم حوض عطاسی مزدحم
مانندهء امواج یم احسانی نا معدوددر

²³⁵ “Osmanlı Kitâbeleri Projesi”

<http://www.ottomaninscriptions.com/verse.aspx?ref=list&bid=873&hid=964> [15.08.2018].

عين ولايت منبعی شمس خلافت مطلعی

اخلاق حقك مجمعی شاهنشاه مسعوددر

بو آب و تاب و همتی خوبی روی شوکتی

جوش معین فطنتی بخشایش معبوددر

شمشیر عدل قائمی ایلر حمایت نانمی

فیض دعایی دنمی بستان ملکه روددر

ایام عدلنده محن قیلمقده در ترك وطن

هب سوددر فکرة کلن شیمدی زبان نابوددر

اول عارف صاحب سلوک دلدن ایدر رفع شکوک

توسیط وفد ایله ملوک درگاهنه رخسوددر

بیت الحرامه هم امام هم خادم بیت الحرام

پیغمبرك امرینه رام بر داورپر جوددر

اجرای شرعه خواسکارایثار خیره زرنثار

اوصاف پاک چار یار ذاتنده هب موجوددر

ایتدی بو موقعده بنا شادروان جانفزا

اما نه خوش خیر بجا اجر بونك محسوددر

رسم بدیعی دلنشین تصویری کتدی تابچین

چون قصر فردوس برین قلبه فرح افزوددر

سقفی مذهب بر طبق آبی نباته ماصدق

بو خير پاكه پكجه باق نزد خدا موجوددر

بو صولره سرورميدر زمزمى يا كوثرميدر

محيى يه يا مظهرميدراحيابه محن سوددر

جان شرفمند حسن روح حسين كلبدن

بو عين صفوتمايه دن از جان و دل خوشنوددر

اول خسرو عالى نژاد اولسون سرير آراى داد

تا دهر ايچنده آب وزاد ابرار ايچون موجوددر

تاريخ دلجوسن امين صو كى تقرير ايلدى

سلطان محموده بو شادروان بو صوده جوددر

۱۱۵۳

Okunuşu:

Mihr-i sipihr-i mecd ü şân Sultan Mahmûd-ı zamân

Her kavli her fi‘li hemân nâmı gibi mahmûddur

Cârî zebânından kerem-i havz-ı ‘atâsı müzdehem

Mânende-i emvâc-ı yem ihsânı nâ-mâ‘ dūddur

‘Ayn-ı velâyet menbâ‘ı şems-i hilâfet matla‘ı

Ahlâk-ı Hakkın mecma‘ı şâhenşeh-i mes‘ūddur

Bu âb u tâb-ı himmeti hûbî-i rûy-ı şevketi

Cûş-ı mu‘in-i fitnatı bahşâyîş-i ma‘būddur

Şemşîr-i ‘adl-i kâ‘imi eyler himâyet nâ‘imi

Feyz-i du‘â-yı dâimi bostân-ı mülke rûddur

Eyyâm-ı ‘adlinde mihen kılmaktadır terk-i vatan

Hep sùddur fikre gelen şimdi ziyân nâ-bùddur

Ol ‘ârif-i sâhib-sülûk dilden eder ref‘-i şükûk

Tavsît-i vefd ile mülûk dergâhına rûh-sùddur

Beytü’l-harâma hem imâm hem hadîm-i beytü’l-harâm

Peygamberin emrine râm bir dâver-i pür-cùddur

İcrâ-yı şer‘a hâstgâr îsâr-ı hayra zer-nisâr

Evsâf-ı pâk-i çâr-yâr zâtında hep mevcùddur

Etdi bu mevki‘de binâ şâdırevân-ı cân-fezâ

Ammâ ne hoş hayrı be-câ ecri bunun mâhsùddur

Resm-i bed‘i dil-nişîn tasvîri gitdi tâ be-Çîn

Çün kasr-ı firdevs-i berîn kalbe ferâh-efzùddur

Sakfî müzehheb bir tabak âbı nebâta mâ-sadak

Bu hayr-ı pâka pekce bak nezd-i Hudâ mevdùddur

Bu sulara server midir Zemzem mi yâ Kevser midir

Muhyîye yâ mazhar mıdır ihyâya mehn-i sùddur

Cân-ı şerefmend-i Hasen rûh-ı Hüseyin-i gül-beden

Bu ‘ayn-ı safvet-mâyeden ez-cân ü dil hoşnùddur

Ol husrev-i ‘âlî-nijâd olsun serîr-ârâ-yı dâd

Tâ dehr içinde âb ü zâd ebrâr için mevcûddur

Târîh-i dil-cûsun Emîn su gibi takrîr eyledi

Sultan Mahmûd'a bu şâdırvân bu su da cûddur

1153

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1153/1740-1741²³⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Şadırvanın iç kısmında, revakın her parçasında dört mısra bulunacak şekilde mermer zemîn üzerine celî ta'lik ile yazılmıştır. Her mısra altın yaldızlı, geniş çerçeveli bir dilim içine yerleştirilmiştir. Kuşak yazısı gibi şadırvanın iç kısmını boydan boya saran kitâbenin alt ve üst kısmında yine boydan boya devam eden ve zemîni kırmızı, üzeri altın yaldızlı yaprak motifleri ile süslü çerçevesi bulunmaktadır. Dilimlerin arasında da bu tezyînât dendan hissi vererek devam etmiştir. Dilimlerin geniş tutulması yazının fark edilebilirliğini sağlamıştır. Aynı cephede dizili dört dilim, yazının bütününün güzelliğini fark ettirmekle birlikte dendanlı tezyînâtın köşe noktalarındaki kesişimi de son derece estetik olmuştur. Yazıda dengeli bir istif düzeni bulunmaktadır. Keşîdeli harflerle birlikte yâ-yı ma'kûslar yazıyı canlı ve dinamik kılmıştır. Ayrıca “kef” “” serenin keşîdeli harflere tenâsüp sağlayacak şekilde harfin üst

²³⁶ “سلطان محمودہ بو شادروان بو صودہ جود در” “Sultan Mahmûd'a bu şâdırvân bu su da cûddur” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

kısımındaki sağ tarafa doğru seyri yazı alanında doluluk-boşluk dengesini sağlayan unsur olmuştur.

FÂTİH KÜTÜPHÂNESİ

Fâtih Kütüphanesi ilk kurulduğunda müstakil bir binâya sâhip değildi. XVIII. yüzyılda câmiinin kible tarafına kubbeli bir kütüphanâ binâsı inşâ edilmiştir. 1742’de inşâ edilen bu binânın dış avluya açılan ve mermer merdivenle çıkılan kapısından başka câmiinin içine açılan ikinci bir kapısı daha bulunmaktadır. İçinde bulunan

Fâtih Kütüphanesi

kitapların rutubetten zarar görmemesi için altında bir mahzen vardır. Burada Fâtih Kütüphanesi’nden kalan kitaplarla birlikte I. Mahmûd tarafından yeni binâyâ vakfedilen 5188 yazma ve 319 basma eser vardı. Bunların arasında Fâtih Sultan Mehmed’in okuduğu Kur’an-ı Kerîm de bulunuyordu. Sonraları Hâfız-ı kütüb İbrahim Efendi 455 yazma ve 482 basma, Tırnovalı Mehmed Hilmi ile Halil Hilmi Efendi ve başkaları 363 yazma ve 2172 basma, Abdülgani Ağa 291 basma kitap vakfederek bu kütüphaneyi zenginleştirmişlerdir. 1956 yılında kütüphanâ boşaltılmıştır.²³⁷

Fâtih Kütüphanesi girişi

²³⁷ Eyice, “Fatih Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 3, 267-268; Koçu, “Fatih Sultan Mehmed Camii Kebiri ve Külliyesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), C. 10, 5552.

3.58. FÂTIH KÜTÜPHÂNESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, kütüphânenin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حليفت الزمان دائم يحمد بالخير والدهربه يستسعد غوث البريته و ملجالورى
نزان الا عتسنا ف منه تحمد طاب الا نامرفى ظلال لطفه و عيش هم ظل دراه زعب
هزا ابو النصر معيي قاهر سلطاننا محمود المويد اتقى الورى سالك مسلك الهدبى
واورع الناس النزيه ل لا زهد حل المنى له رضاء ربه فى كل مسلك و امر يقصد
يسعى الى الهيرات و وق لها مر كلهادا الاش المصمد احى لوجه الله وقف جده
تهدى الى العلم الورى و برشد دار كتاب لمز بو سس ابدنا نظيرها و بعدلا يثيد
و ثقيته اينقته قد اعجب نظارها طرحا و رصفا يصفد ابقى الاله مزبزيها سر مدا
فخر السلاطين كمتابد انشدت ادشيدت مورخالها بيتا تماما كاللالى ينصد

Okunuşu:

Halîfetü'z-zamân dâim yahmedü bi'l-hayr ve'd-dehr bihî yestes'idü gavsü'l-beriyete ve melceü'l-verâ nizânü'l-i'tisnâfi minhü tahmedü tabe'l-enâmirü fî zilâli lutfihî ve 'işühüm zıll-ı dârahüm ragadün hâzâ ebu'n-nasri muğîsün kâhirün sultânüne Mahmûdü'l-müeyyedü itka'l-verâ sâlikü mesleke'l-hüdâ ve evra'u'n-nâsi'n-neziyetü'l-ezhed cülle'l-münâ lehû rızâe rabbehû fî külli meslek ve emr yaksad yus'â ile'l-hayrâti vüffika lehâ min küllihâ ze'l-eserü'l-müsammedü ahyâ li-vechillâhi vakf-i ceddihi yehdî ile'l-ilmî'l-verâ ve bürşidü dârü kitâbin lem yüessese ebeden nazîrühâ ve ba'd lâ yüşeyyidü vesîkatün enîkatün kad a'cebet nazzarahâ tarhan ve rasfen yasifed ebka'l-âlehû min beynihâ sermedâ fahrü's-selâtîni kemâ teebbedü enşedtü iz şeydet müverrihan lehâ beyten temâmen ke'l-lâli yünzadü ahyâ bi-vechillâhi dâr-ı kütübün sultânünâ Mahmûdü'l-mümecced. 1155

Anlamı: Zamânın halifesi dâima hayırla övülür ve zaman onunla mutlu hale gelir, Halkın imdâdına yetişen ve herkesin sığınağıdır, zulüm ateşleri onunla söner, Onun lütfunun gölgesinde insanlar iyi oldular ve refah içinde yaşadılar, İşte muzaffer kahraman ve düşmanları kahreden sultanımız Mahmûd Allâh tarafından desteklenmiştir, İnsanların en çok Allâh'tan korkanı, hidâyet yolunun yolcusu, haramdan en çok kaçınan, nezih ve en zâhid insandır o,

Her girdiği yol ve kasedtiği işte en büyük arzusu Allâh'ın rızâsını kazanmaktır, Hayırlara koşar, buna muvaffak kılınır, onlardan biri bu muazzam eserdir, Allâh rızâsı için dedesinin vakfını ihyâ etti, insanlara ilim yollarını açar, Benzeri yapılmamış bir kütüphanedir ki bundan sonra da eşi yapılamaz, Görenleri memnun eden, güzel yazılmış bir vesîka gibidir, Allâh bunu inşâ edeni ebediyyen bâkî kılsın, o ebediyyen sultanların övgüye lâyık olanıdır,

Yapıldığında onun târihi için dizili inciler gibi bir beyit söyledim:
Yüce sultanımız Mahmûd Allâh rızâsı için bir kütüphaneyi ihyâ etti.

1155

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1155/1742²³⁸

Dili: Arapça, manzum kitâbe

Mef'ûlü fâ'ilâtü mef'ûlü fâ'ilün

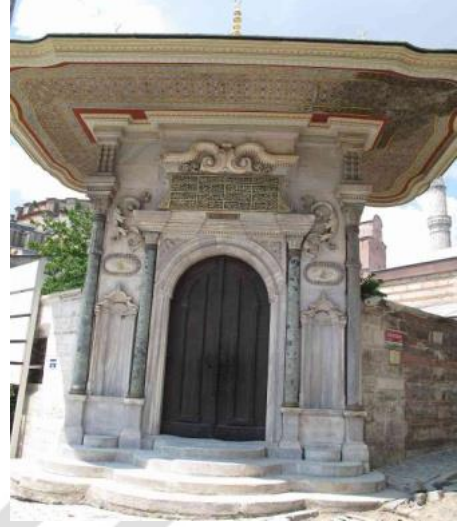
Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kütüphânenin giriş kapısı üzerindeki dokuz satırlık kitâbe, mermer zemîn üzerine her satırda üç dilim, son satırda ise ortalanmış halde satırın başında ve sonunda boşluk bırakılarak iki dilim olarak celî sülüsle yazılmıştır. Yazı, satır çizgileri ve yazının çerçevesi altın varaklıdır. Yazının zemîni kırmızıdır. Harf anatomilerinin düzgün ve istifin dengeli olduğu görülmektedir. Son dilimde târih kaydı bulunmaktadır. Yer yer keşîdeli harflerle ve yâ-yı ma'kûslarla yazıya akıcılık ve dinamizm katılmıştır. Yazı kalemiyle konulan harekeler satırdaki boşluk ve doluluk noktasında dengeleyici unsur olmuştur. Kitâbede hareke kullanımı da dengelidir. Hareke ile beraber tezyînî hareke ve mühmel harf işareti de kullanılmıştır. Yazıdaki akıcılık dikey harflerin dağılımındaki denge ile teyid edilmiştir. Aynı harfin farklı versiyonlarının aynı satırda kullanımıyla da yazıda ayrı bir zenginlik sergilenmiştir. Son satırda, "Sultânünâ Mahmûdü'l-mümecced" cümlesinin imlâsında kullanılan üç farklı "mim" "م" imlâsı bu hususa örnek teşkil etmektedir.

---

²³⁸ "Yüce Sultanımız Mahmûd Allah rızâsı için kütüphâne ihyâ etti" ifadesiyle târih düşünülmüştür.

AYASOFYA İMÂRETİ

Sultan I. Mahmûd tarafından Ayasofya Câmii'nde girişilen tamir ve ek binâlar yapımı esnâsında inşâ edilen bu imâretin kitâbelerinden öğrenildiğine göre 1155'te (1742-1743) tamamlanmıştır. Hammer Târîhi bizzat padişah tarafından açıldığını kaydetmektedir. Ayasofya İmâretine Ayasofya İmâretine câminin ihâta duvarının Bâb-ı Hümâyün köşesinde, yine aynı târihte yapılmış barok üslûptaki kapısından girilir. Kapının üstünde kitâbesi bulunmaktadır. Câmî ile arasında bir avlu bulunan imârethânenin erzak ambarı olarak câminin kuzeydoğu cephesindeki yivli minâre dibinde olan ve yukarı çıkmaya yarayan rampanın giriş kısmı ile bunun yanında bulunan Bizans devrine ait yuvarlak binâ kullanılmıştı. Batıdan itibaren kubbeli iki bölüm fodlahâne ve aşhanedir. Üç bölümü kubbelerle örtülü olarak doğuya doğru uzanan ince uzun mekân ise yemek yenilen yer olarak bilinir.²³⁹ Ayasofya İmâreti'nin sanat târihi açısından önemi, Osmanlı mimârisinde batı etkilerinin görüldüğü ilk yapılardan olmasıdır.²⁴⁰

Ayasofya İmâreti cümle kapısı

Ayasofya İmâreti giriş kapısı

²³⁹ Eyice, "Ayasofya İmâreti", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1991), C. 4, 212; Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, 12-15.

²⁴⁰ Eyice, "Ayasofya İmâreti", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1993), C. 1, 459.

3.59. AYASOFYA İMÂRETİ İNŞÂ KİTÂBESİ 1

تَارِقُ الْإِسْمَاءِ عَدْلَانِ
بِحَامِلِ عَوَالِدِ شَرِيفِ

شَايِطَانِ حَكِيمِ
مُخَالِفِ الْمَوَدِّعِ

أَبُو خَيْرِيفِ
أَبْدِ خَوْفِ

مَلِكِ قَدِيرِ
مَدَارِ حَيْدِ صَاحِبِ

أَسَاطِينِ طَيْرِ
مُحَرِّقِ كَلْبِ

أَمْرِ مَصْرِ
أَوْلَادِ وَقْتِ كَرِيمِ

أَبْنَاءِ مَنَدِ
أَبَا رَحْمَتِ أَيْ صَوْفِيَّةِ

أَبْنَاءِ أَيْ
أَوْلَادِ الْحَوْفِ عَرِيمِ

سَهْلِ فَيْرِ
خَارِ حَضْرَتِ سَلْمَانِ

Kitâbenin Yeri: Ayasofya İmâreti'nin giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

بحمد لله شهنشاہ زمانك عهد جودنده

جهان معمور و آباد اولدى دستور عدالتله

او سلطان سلاطين جهانكم حطهء ملكى

يد اعدا دن الدى زور بازوى جلاذتله

شه على علم سلطان محمود خان غازى كيم

امور خيرہ مصروف اولدى اوقاتى عبادتله

خصوصا كيم ابو الفتحك ايدوب آسارنى اتمام

ابوت حقه ايفا ايلدى حق رعایتله

بو آسارك ختامنده اياصوفيه ده شيمدى

معلا بر عمارت ايلدى انشا متانتله

تمام اولدقده تاريخن ديدى صاحب بو مصرعه

اياصوفيه آباد اولدى الحق بو عمارتله

نمقه الفقير بشير خازن حضرت شهريارى

۱۱۵۵

Okunuşu:

Bi-hamdi'llâh şehinşâh-ı zamânın 'ahd-ı cûdunda

Cihân ma'mûr u âbâd oldu düstûr-i 'adâletle

O sultan-ı selâtîn-i cihân kim hıttâ-i mülkü

Yed-i a‘dâdan aldı zûr-i bâzû-yı celâdetle

Şeh-i ‘âlî-i ‘ilm Sultan Mahmûd Hân Gâzî kim

Umûr-i hayra masruf oldu evkât-ı ‘ibâdetle

Husûsâ kim Ebu’l-Feth’in edip âsârını itmâm

‘Ubuvvet hakkın îfâ eyledi hakk-ı ri‘âyetle

Bu âsârın hitâmında şimdi Ayasofiyye’de şimdi

Mu‘allâ bir ‘imâret eyledi inşâ metânetle

Tamâm oldukda târihin dedi Sâhib bu mısra’la

Ayasofiyye âbâd oldu el-hakk bu ‘imâretle

Nemekahü el-fakîr Beşir Hâzin-i Hazret-i Şehriyârî

1155

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Beşir Ağa

Târih Kaydı: 1155/1742-1743²⁴¹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

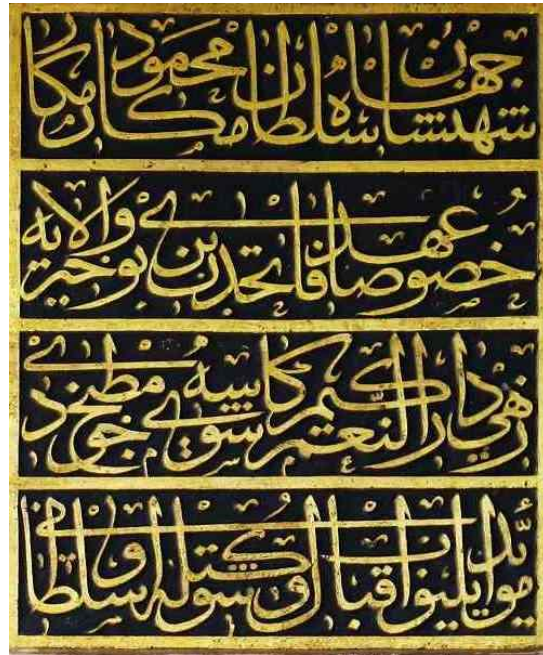
Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, dört satır ve her satır üç dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine celî sülüs ile yazılmıştır. Yazı, yazının çerçevesi ve satır çizgileri altın varaklıdır. Yazının zemîni siyahtır. Son dilimde târih kaydı bulunmaktadır. Yazının hattatı Beşir Ağa, imzasını yazı alanının dışında bir

²⁴¹ “ایاصوفیه آباد اولدی الحق بو عمارتله” “Ayasofiyye âbâd oldu el-hakk bu ‘imâretle”

mısraının ebced değeri 1155 târihini vermektedir.

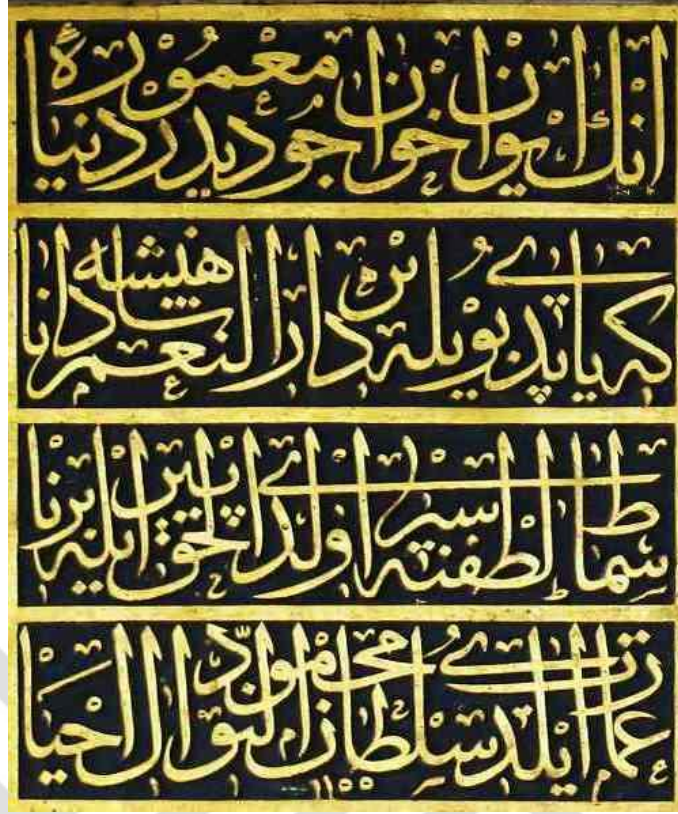
alana, son satır ortalanmış olarak yine siyah mermer zemîn üzerine yazmıştır. 1155/1742-43 târihli bu kitâbede harf anatomileri düzgün, istif dengelidir. Yâ-yı ma'kûslarla yazı dinamizm kazanmıştır. Ayn-ı sü'bânî şeklinde yazılan “ayın” harfiyle de bu akıcılık ve devamlılık desteklenmiştir. Son satırın ikinci diliminde, “بو مصرعله” kelimesinin imlâsında “vav” ve “mim” müşterek bir anatomik yapıyı paylaşmışlardır. Yazıda hareke kullanımı dengelidir.

3.60. AYASOFYA İMÂRETİ İNŞÂ KİTÂBESİ 2

وَجُودِ طَيْرِ أَوْلَادِهِمْ عَظِيمًا
فَقَالَ لَهُمْ أَتَيْتُمْ هَٰذَا لِيَمُنَّ
بِهِمْ أَمْ لِيُنذِرَ بِنُوحٍ إِيَّاكُمْ
أَنْ تَكُونَ لَكُمْ حِصْنًا وَمَا كُنْتُمْ
بِأَعْيُنِنَا فَبَدَّلَ اللَّهُ قَوْلَهُ
مُوقِنًا إِنَّ آيَاتِ اللَّهِ لَتُحْضَرْنَ
وَمَا كُنْتُمْ بِبَصِيرِينَ

إِن آتَيْنَاكَ آيَاتِنَا فَتَبَارَكَ
كَلِمَاتُ الْمُنذِرِينَ لِيُذَكِّرَ الَّذِينَ
لَمْ يَمُنُّوا أَنَّ إِلَهُهُمُ اللَّهُ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ وَالَّذِينَ كَفَرُوا قُلُوبُهُمْ
مُضَيَّاتَةٌ لَّهُمْ يَوْمَ يُنْفَخُ
الصُّورُ وَنُوحِ السُّعْيَةِ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
كَانُوا يَمُنُّونَ إِنَّ إِلَهُنَا لَإِلَهُ
وَاحِدٌ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ الَّذِي يَخْتَارُ مَا يَشَاءُ
لَهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ لِرُحْمَتِهِ
وَإِلَّا لَكُنَّا عِندَهُ كَالْعِجَافِ
الذَّلِيلِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا
سَيُجْزَوْنَ الْعَذَابَ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
آيَاتِنَا أَنْ نَخْلُقَ لَهُمْ فِئْتَانًا
مِّنْ أَرْضِهِمْ نَعْمَىٰ فَذَكَرُوا
الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا أَنَّا
نَخْلُقُ لِمَن نَّشَاءُ فِئْتَانًا مِّنْ أَرْضِهِمْ
وَمَا لَهُمْ حِصْنٌ مِّنَّا وَنَحْنُ
الَّذِينَ نَخْلُقُ لَهُمْ فِئْتَانًا مِّنْ أَرْضِهِمْ
وَمَا لَهُمْ حِصْنٌ مِّنَّا وَنَحْنُ
الَّذِينَ نَخْلُقُ لَهُمْ فِئْتَانًا مِّنْ أَرْضِهِمْ

Kitâbenin Yeri: Ayasofya İmâreti'nin cümle kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شهنشاه جهان سلطان محمود مکار

وجود بینظیری اولدی دهره نعمت عظمای

او خاقان نعم فرمای اورنک خلافتکیم

انک ایوان خوان جویدر معمورهء دنیا

خصوصا عهد فاتحدن برى بو خير والايه
موفق اولما مش اسلافى شاهاندن برى اما
مكر مرهون ايمش وقت همايون جهانبانه
كه ياپدى بويله بر دارالنعيم شاهنشاه دانا

زهي دارالنعيم كيم كاسه سوي مطبخ جودى
سزادر اولسه كيكاوس و خسرو داور دارا
محلنده هله بر بي بدل خير جزيل اولدى
سماط لطفنه سير اولدى الحق پير ايله برنا

مؤيد ايليوب اقبال و شوكتله او سلطاني
موفق ايلسون اثار خيريه حضرت مولا
بو نعمت بنده سى وجه جميل ايله ديدى تاريخ
عمارت ايلدى سلطان محمود النوال احيا

۱۱۵۵

كتبه الحقيير المحتاج الى رحمت ربه القدير حازن شهريارى بشير

Okunuşu:

Şehinşâh-ı cihân Sultan Mahmûd-i mekârim-kâr

Vücûd-i bî-nazîri oldu dehre ni‘met ‘uzmâ

O hâkân-ı ni‘âm-fermâ-yı evreng-i hilâfet kim

Anın eyvân-hân-ı cûdudur ma‘mûre-i dünyâ

Husûsen ‘ahd-i Fâtih’den beri bu hayr-ı vâlâya

Muvaffak olmamış eslâfî şâhândan beri ammâ
Meğer merhûn imiş vakt-i hümayûn-i cihânâna
Ki yapıdı böyle bir dârü'n-ni'âm şâhenşeh-i dâna

Zihî dârü'n-ni'âm kim kâse-sûyî matbah-ı cûdî
Sezâdır olsa Keykâvus ü Hüsrev dâver-i Dârâ
Mahallinde hele bir bî-bedel hayr-i cezîl oldu
Simât-ı lütfuna sîr oldu el-Hakk pîr ile bernâ

Müeyyed eyleyip ikbâl ü şevketle o sultanı
Muvaffak eylesin âsâr-ı hayra Hazret-i Mevlâ
Bu ni'met bendesi vech-i cemîl ile dedi târîh
İmâret eyledi Sultan Mahmûdü'n-nevâl ihyâ

1155

Ketebehü el-hakîrû'l-muhtâc ilâ-rahmeti Rabbihi'l-Kadîr Hâzin-i Şehriyârî Beşir

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Beşir Ağa

Târih Kaydı: 1155/1742-1743²⁴²

Dili: Türkçe, manzum kitâbe mefâ'ilün

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

---

²⁴² “Emâret eyledi Sultan Mahmûdü'n-nevâl ihyâ” ifâdesine “وجه جميل” “vech-i cemîl” tamiyesi gereğince 3 eklenince hesâben 1155 târihi bulunmaktadır.

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, imâretin Bâb-1 Hümâyûn'un çaprazındaki heybetli cümle kapısı üzerinde bulunmaktadır. Zemîn koyu yeşildir. Yazı, mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Dört satır ve her satır dört dilimden oluşan kitâbe, barok kapının mermer süsüne göre şekillenirken dikdörtgen yazı alanının dışında kalan kısım çiçek motifleriyle tezyîn edilmiştir. Celî sülüsle yazılan kitâbenin hattatı Beşir Ağa'dır. Satır çizgileri ve yazının çerçevesi de altın varaklıdır. Kitâbede dengeli harf dağılımı gözlenmektedir. İstif hususiyetleri de denge arzotmaktadır. Harf anatomileri düzgündür. Özellikle yâ-yı ma'kûslarla ve yer yer keşideli harflerle yazıdaki yeknesaklık giderilmiştir. Minimum düzeyde hareke kullanılmıştır. Tezyînî hareke kullanıldığı da görülmektedir. Harekelerin tekâmül seviyesini yakalayamamış olduğu görülmektedir. Târih kaydı son dilimde bulunmaktadır. Kitâbenin altına ortalanarak tek satır hâlinde hattat imzasını atmıştır. İmza satırı kitâbenin dışında ve hemen altında ayrı bir satır olarak durmaktadır.

KALENDERHÂNE CÂMİİ

Fatih Vezneciler'de, Bozdoğan Kemerî'nin 16 Mart Şehitleri Caddesi'yle kesiştiği noktadadır. Fethi müteâkib Sultan Fâtih'in zâviye olmak üzere Kalenderî tarikatına mahsus kıldığı ve daha sonraları câmiye tahvil edilen bir kilisedir. İstanbul'da günümüze dek Bizans dinî mimarî eserleri arasında haç şeklinde planı olan kilise tipinin en önemli

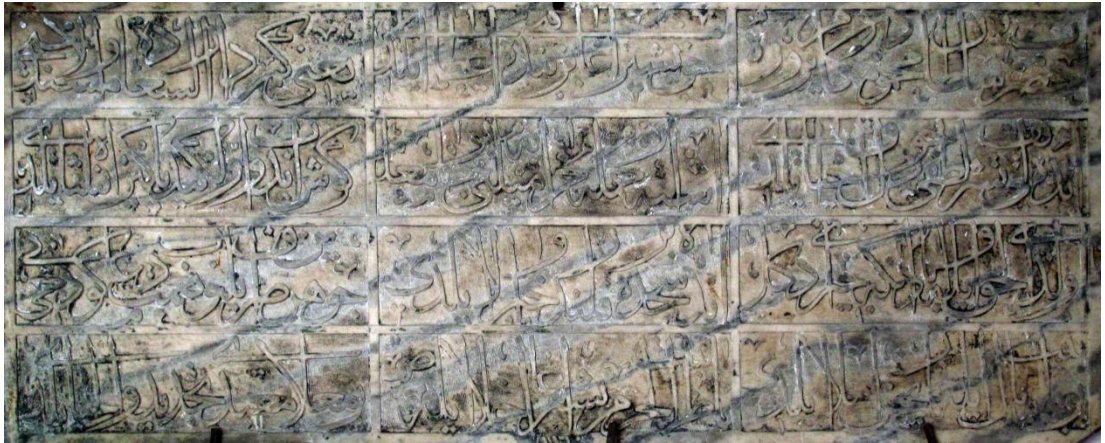

Kalenderhâne Câmiî

numunesidir. Fâtih Vakfiyesi'nde bu kilisenin bir zâviye olarak vakfedildiği yazmaktadır. Bu yapının tâife-i dervişâna ve fukaraya yardımcı olacağı, bu yardımı yapmak üzere "mürşid-i ârif, ahvâl-i ehl-i sülûka vâkîf" bir şeyhin tayin olunacağı belirtilmiştir. 18. yüzyılda Dârüssaâde Ağası Maktul Beşir Ağa tarafından câmiye dönüştürüldüğü esnâda binanın absid kısmı yok olmuştur. Zira 18. yüzyılda yapılan

mihrap dâiresel absidi kapatan duvarın üzerindedir. Câmî harîminin arka cephesine ölçüsüz, sıradan bir marangozun elinden çıkma bir kadınlar kısmı ilâve edilmiştir. Kubbenin ondüle ile örtülü saçağı beton ile kaplanmış ve çimento ile sıvanmıştır. 1930'lu yıllara değin bu şekilde hizmette olan yapı sert bir fırtınayla minâresinin devrilmesi ve yapının zarar görmesi sebebiyle metruk bir hâl almış, 1965 senesine kadar mekânsızların barınağı hâline gelmiştir. 1966-1975 yılları arasında Harvard ve İstanbul Teknik Üniversitesi işbirliğiyle detaylı bir inceleme ve kazı çalışmasının mevzusu kılınmış, yeniden câmî olaraktamirden geçmiştir. Kalenderhâne Câmii, geçirdiği safâhât ile İstanbul'un anıtlar vâsıtasıyla yazılmış olan ve yazılabilecek en enteresan yapısıdır. Geç Roma devrinden günümüze değin mütemadiyen hayatta olmuş, şeklen değişime uğramış ve varlığının tüm safhaları detaylarıyla incelemeye tâbi tutulmuştur. Görkemli bir saray hamamı iken varlıklı bir Komnen kilisesine, daha sonra zaviyeye, bunu müteakip câmîye tahvil edilen, Cumhuriyet dönemindeki restorasyonuna kadar da gecekondu olarak yaşayan bu yapı İstanbul'daki kent yapısının karmaşasını gözler önünde sermektedir.²⁴³

3.61. KALENDERHÂNE CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ 1

²⁴³ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 228; Kuban, "Kalenderhane Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 4, 396-398; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 79.

Kitâbenin Yeri: Son cemaat mahfilinden câmiye girişte, kapının sağ tarafında duvara demir askılarla asılı olarak durmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت سلطان محمود مكارم پروره

حق بشير اغا كبی بر بنده اعطا ایلدی

یعنی كم دار السعاده مسند والاسنى

ایده لی تشریف لطفی چوق دل احیا ایلدی

اشته از جمله خرابه میلنی بو جامعک

کوش ایدوب اولکیدن پاکیزه انشا ایلدی

اولدی الحق اويله آبادانکه جیرانی دکل

انده سجده بر قلندر خیری والا ایلدی

جوهرین صرف ایلوب نعمت دعا کوی دخی

بويله بيت پاك ايله تاريخن املا ايلدى

ناظر بيت الحرم بشير اغا اخلاص ايله

بو معلا معبد تجديد و احيا ايلدى

۱۱۶۰

Okunuşu:

Hazret-i Sultan Mahmûd-ı mekârim-pervere

Hak Beşîr Ağa gibi bir bende i'tâ eyledi

Ya'ni kim Dârü's-sa'âde mesned-i vâlâsını

Edeli teşrîf lutfı çok dil ihyâ eyledi

İşte ez-cümle harâba meylini bu câmi'in

Gûş edip evvelkiden pâkîze inşâ eyledi

Oldu el-hak öyle âbâdan ki cîrânı değil

Anda secde bir kalender hayr-ı vâlâ eyledi

Cevherin sarf eyleyüp Ni'met duâ-gûyü dahî

Böyle beyt-i pâk ile târîhin imlâ eyledi

Nâzır-ı beytü'l-harem Beşîr Ağa ihlâs ile

Bu mu'allâ ma'bedi tecdîd ü ihyâ eyledi

1160

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1160/1747-1748²⁴⁴

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

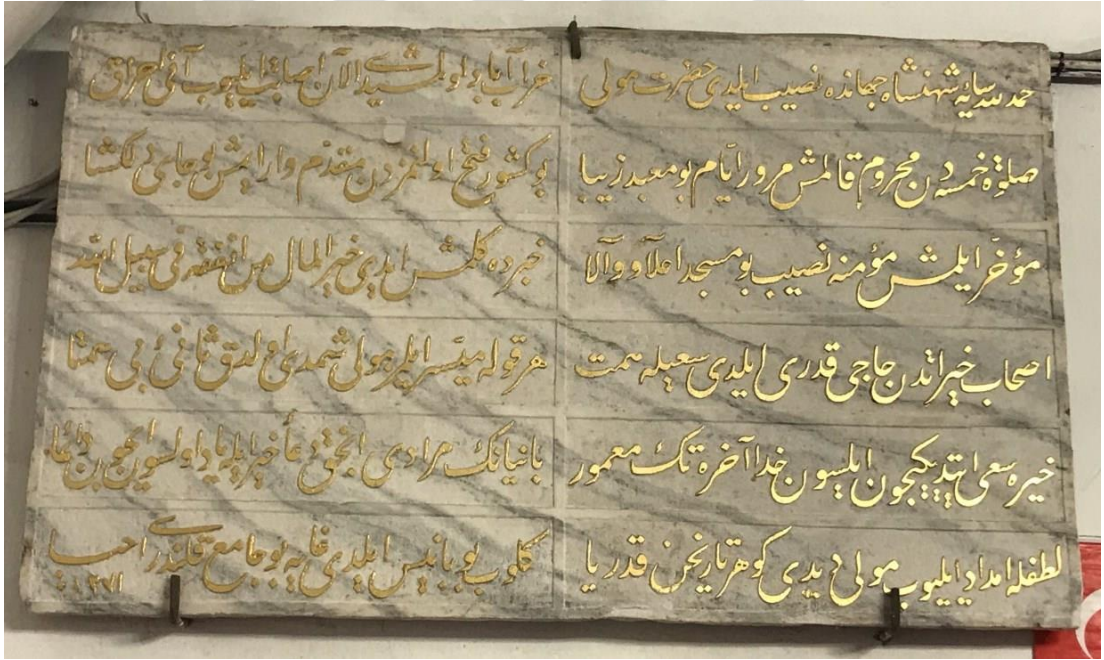
Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Son cemaat mahfilinden câmiye girişte, kapının sağ tarafında duvara demir askılarla asılı olarak duran kitâbe, dört satır ve her satır üç dilimdir. Mermer zemîn üzerine celî sülüsle yazılan kitâbenin mermerinden sık aralıklarla koyu renk damar geçmektedir. Bu durum yazının okunmasını zorlaştırmaktadır. 02.08.2018 târihinde yapılan ziyarette yazının altın varaklandığı görülmüştür. Yazı alanındaki boşluklar nazar-ı dikkate alındığında yazıda dengeli bir tasarrufta bulunulmadığı söylenilebilir. Yazıda özellikle “**mürsel vav**” harflerinin uzun yazıldığı, benzer anatomik yapıya sahip “**mürsel ra**” harfinin aynı şekilde yazılmadığı görülmektedir. Yazıda hareke yok denecek seviyededir. Tezyîni hareketlerden tirfil ve tırnak kullanılmıştır. Kullanılan mühmel harf işaretlerinin ölçüleri de farklılık göstermektedir. Târih kaydı son satırın ikinci dilimindedir. Son dilimde “**بو**” “**bu**” kelimesindeki “**و**” “**vav**” harfinin kafası ile daha sonra gelen “**معل**” “**muallâ**” kelimesindeki “**م**” “**mim**” harfinin kafası aynı anatomik yapıyı paylaşmışlardır.

---

²⁴⁴ “Nâzır-ı beytü’l-harem Beşîr Ağa ihlâs ile” “Bu mu‘allâ ma‘bedi tecdîd ü ihyâ eyledi” beyitleriyle târih düşülmüştür.

3.62. KALENDERHÂNE CÂMÎİ TAMİR KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: Son cemaat mahfilinden câmiye girişte, kapının sol tarafında duvara demir askılarla asılı olarak durmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حمد لله سایهء شهنشاه جهانده نصیب ایلدی حضرت مولی
خراب آباد اولمشیدی الان اصابت ایلیوب انی احراق
صلات خمسہ دن محروم قالمش مرور ایام بو معبد زیبا
بو کشور فتح اولنمزدن مقدم وار ایمش بو جای دلکشا
مؤخر ایلمش مؤمنه نصیب بو مسجد اعلا و والا
خبرده کلمش ایدی خیر المال من انفق فی سبیل الله
اصحاب خیراتدن حاجی قدری ایلدی سعی ایله همت
هر قوله میسر ایلمز مولی شیمدی اولدق ثانیء بهمتنا
خیره سعی ایندیکیچون ایلسون خدا اخرتک معمور
بانیاک مرادی انجق دعای خیر ایله یاد اولسون ایچون دنما
لطفله امداد ایلیوب مولی دیدی کوهر تاریخن قدری یا
کلوب بو بانینسن ایلدی غایه بو جامع قلندری احیا
۱۲۷۱

Okunuşu:

Hamdüli'llâh sâye-i şehinşâh-ı cihânda nasîb eyledi Hazret-i Mevlâ

Harâb-âbâd olmuş idi el-ân isâbet eyleyib anı ihrâk

Salât-ı hamseden mahrûm kalmış mürûr-i eyyâm bu ma'bed-i zîbâ

Bu kişver feth olunmazdan mukaddem var imiş bu cây-ı dil-güşâ

Muahhar eylemiş mü'mine nasîb bu mescid-i a'lâ vü vâlâ

Haberde gelmiş idi hayrû'l-mâl men enfaka fî sebîlillâh

Ashâb-ı hayrâtan Hacı Kadri eyledi sa'y ile himmet

Her kula müyesser eylemez Mevlâ şimdi olduk sâni-i bî-hemtâ

Hayra sa'y ettiğiyçün²⁴⁵ eylesün Hudâ ahretin ma'mûr
Bâniyânın murâdı ancak duâ-yı hayr ile yâd olsun içün dâimâ
Lutf ile imdâd eyleyüp Mevlâ dedi gevher târihin Kadriyâ
Gelüp bu bânîsin eyledi gâye bu Câmi-'i Kalenderî ihyâ
1271

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1271/1854-1855²⁴⁶

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Mermer zemîn üzerine celî ta'lik ile yazılan kitâbe altı satır ve her satır iki dilimdir. Zemîn boyasız, yazı altın varaklıdır.²⁴⁷ Mermerin dokusundaki sık aralıklarla görülen koyu renkli damar yazının okunmasını zorlaştırmaktadır. Daha önce altın varaksız olarak tespit edilen kitâbenin varaklanması bu müşkilâtı izâle etmiş, yerinde bir tasarruf olmuştur. Kitâbede dengeli bir istif sözkonusudur. Yazı akıcı ve dinamik görünmektedir. Ancak harf anatomilerinde zafiyet mevcuttur. "sin" "س" harfinin dışlarında bu durum farkedilmektedir. Kitâbede târih kaydı son dilimde bulunmaktadır.

---

²⁴⁵ Kitâbede "ettiğiyçün" kelimesindeki "ç" harfi "ج" "cim" harfi ile yazılmıştır.

²⁴⁶ "Gelüp bu bânîsin eyledi gâye bu Câmi-'i Kalenderî ihyâ" beytiyle târih düşülmüştür.

²⁴⁷ 02.08.2018 târihinde yapılan ziyârette yazı altın varaklı olarak görülmüştür.

ZEVKÎ KADIN SIBYAN MEKTEBİ

Beyoğlu, Meclis-i Mebûsan Caddesi güzergâhında ve Mimar Sinan Üniversitesi'nin bahçesindedir. III. Osman'ın zevcesi Zevkî Kadın'ın hayrâtıdır. 1169/1755 târihinde yapılmıştır. Bu yapıda 18. Yüzyılda Osmanlı sanatına hâkim gelen barok üslûbunun sıbyan mekteplerinin mimârisine etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu özellik sadece içyapısındaki tezyinât noktasında görülmektedir. İki katlı ve fevkâni tarzda yapılan yapının duvarları kesme taştandır. Kapısının üzerinde celî sülûsle yazılmış 1169/1755 târihli kitâbesi bulunmaktadır. Binânın ön cephesinde bâninin adını taşıyan barok çeşme bulunmaktadır.²⁴⁸

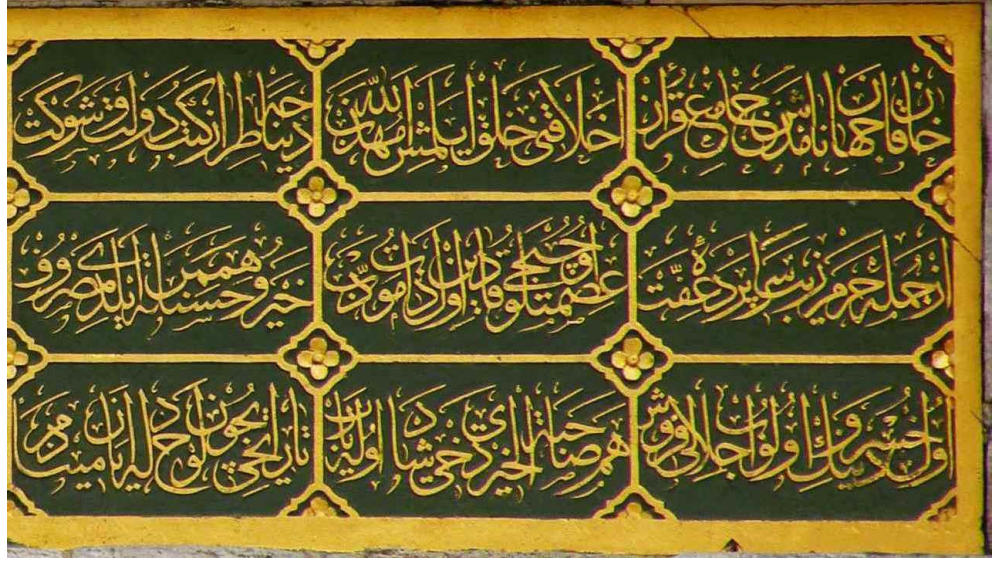

Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi

3.63. ZEVKÎ KADIN SIBYAN MEKTEBİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁴⁸ Haluk Kargı, "Zevki Kadın Sıbyan Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayımları, 1994), C. 7, 549.

Kitâbenin Yeri: Beyoğlu, Meclis-i Mebusan Caddesi üzerinde bulunan mektebin kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

خاقان جهان نامدش جامع قرآن اخلاقنی خلق ایلمش الله مهذب دیباجه طراز کتب دولت و شوکت
سرلوحهء زیندهء دیوان²⁴⁹ مذهب اول پادشه دین جهانبان کزین طالب حسنات ایلمکه بندهلری هب
از جمله حرم زیبا سر پرده عفت عصمتلو اوچنجی قادین اول ذات مودب خیر و حسناته هممن ایلدی

²⁴⁹ Dîvân kelimesinin imlasında “ی” “y” harfinin noktalarından biri konulmamıştır.

مصروف

تحصيل رضا اولدی اكا آخر مطلب مسعود ايده اولدی بو خيراته موفق بو چشمه مناسب ايدي مکتب دخي

انسب

اول خسرو دينك اولوب اجلالی فروش هم صاحبت الخیری دخي شاد اوله يا رب تاریخی ایچون لوح دله

یازدم امینا

بو بیته که هر مصرعی جوهرله مرتب ذوقی قادینک سعینی مقبول ايده ²⁵⁰ایزد اطفال ایچون اخلاصله

یاپلدی بو مکتب

۱۱۶۹

Okunuşu:

Hâkân-ı cihân nâmdaş-ı câmi‘-i Kur’ân

Ahlâkını halk eylemiş Allâh mühezzeb

Dîbâce-tırâz-ı kütüb-i devlet ü şevket

Ser-levha-i zîbende-i dîvân-ı müzehheb

Ol pâdişeh-i dîn-i cihânân-ı güzînin

Tâlib-i hasenât eylemeğe bendeleri hep

Ez-cümle harem-zîb-i serâ-perde-i ‘iffet

‘İsmetlü Üçüncü Kadın ol zât-ı müeddeb

Hayr ü hasenâta himemin eyledi masrûf

Tahsîl-i rızâ oldu ana âhir-i matlab

Mes‘ûd ede Hak oldu bu hayrâta muvaffak

Bu çeşme münâsib idi mekteb dahî enseb

Ol hüsrev-i dînin olup iclâli fûrûş

²⁵⁰ İzid kelimesinde ج “z” harfinin noktası konulmamıştır.

Hem sâhibetü'l-hayri dahî şâd ola yâ Rab

Târîhi için levh-i dile yazdım Emîna

Bu beyti ki her mısra'ı cevherle müretteb

Zevkî Kadın'ın sa'yini makbûl ede İzid

Etfâl için ihlâs ile yapıldı bu mekteb

1169

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1169/1755²⁵¹

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Mektebin kapısının üzerinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Celî sülüsle yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Üç satır olarak yazılan kitâbede her satır altı dilimden oluşmaktadır. Satırların kesişme noktaları çiçek motifiyle süslenmiştir. Yazı, satır çizgileri, yazının etrafındaki çerçeve ve sözkonusu çiçek motifleri altın varaklıdır. Kitâbede dengeli bir istif görülmektedir. Bu denge hareketlerle de desteklenmiştir. Kitâbede dilimlerin yüksekliği, yazının bu alan içinde üst ve alt kısımlarında oluşan boşluklar sebebiyle kuşak yazısı gibi görünmesini sağlamıştır. Harf anatomilerinin de düzgün olduğu görülmektedir.

---

²⁵¹ Kitâbede târih kaydı bulunmakla birlikte son beytin her iki mısraı da 1169 târihini vermektedir.

AYAZMA CÂMİİ

Üsküdar Salacak'ta 1174/1760-1761 yıllarında III. Mustafa tarafından vâlidesi Mihrişah Emine Sultan ve onun ağabeyi Şehzâde Süleyman için inşâ edilmiştir. Cümle kapısı üzerindeki ta'lik yazı çeşidi ile yazılmış olan târih manzumesi Sadrazam Râgıp Mehmed Paşa'nın yazı ise Veliyyüddin Efendi'nin kaleminden

Ayazma Câmii

çıkıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki 1172 sayılı belgeye göre burada önceleri Ayazma Sarayı ve saraya ait bahçenin olduğu bilinmektedir. Çevresi ihâta duvarı ile sarılı büyükçe bir avlunun orta yerinde bulunan câminin son cemaat mahalline on basamaklı yarım dâire şekilli merdivenle çıkılmaktadır. Esas mekân dikdörtgen planlı olup tek kubbeyle örtülüdür. Câminin sol tarafında bitişik hünkâr köşkü vardır. Avrupa sanat anlayışının hâkim olduğu bir dönemde yapılmış olmasına rağmen pencerelerde Türk mimârîsi hususiyetlerine hâiz kemerler bulunmaktadır. Mihrabı, minberi ve kürsüsü mermer ve muhtelif taşların mahâretle yan yana getirilmesi sûretiyle yapılmış ve ihtişamlı bir görüntü arz etmektedir. Kapı üzerindeki hatlar Seyyid Abdullah, revzenlerdeki hatlar ise Seyyid Mustafa isimli hattatın kaleminden çıkıştır. Câmiya âit unsurlardan olan hamam, sıbyan mektebi ve muvakkithâne yok olmuştur.²⁵²

²⁵² Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 595-596; Ayverdi, "Ayazma Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960), C. 3, 1505-1511; Eyice, "Ayazma Cami", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayımları, 1994), C. 1, 471-472; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 2, 6-7.

3.64. AYAZMA CÂMIİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe câminin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

عصر سلاطين عظام افخر حواقين كرام امام اهل سنت و جماعت مقتداى كواكب سپهر خلافت
حادم حرمين الشريفين باسط العدل بين الخافقين السلطان مصطفى خان ابن السلطان احمد خان ابن
السلطان محمد خان حلد الله دولته الى انقراض الزمان و ابد سلطنته الى آخر الدوران حضرتلرى اشبو
اشبو جامع شريف و معبد منيفى حسبة لوجه الله الكريم و طلبا لمرضات الرب الرحيم مجددا بنا و احيا
بويوروب بو خيرى جسيملرينك ثوابنى و اصل رحمت رب العالمين اولان والدهء محترمه لرى مرحومه و
مغفور لها مهرشاه امينه خاتون طاب تراها ايله جالس سرير جنت اولان برادر اكبرلرى مرحوم و مغفور
له شهزاده سلطان سليمان عليه الرحمت و الغفرانك روح پر فتوحلرينه هيبه و اهدا بويورملريله جناب حق
و فياض مطلق بو مثلو نيجه مبرات جزيله يه مظهر ايله يه آمين و قد الفراغ من بنا هذا الاثر الجليل سنه
اربع و سبعين مائة و الف من هجرة من هو جامع كل خلق جميل

مقتداى اهل سنت جامع مجموع خير

قلدى چون بو معبد زيباى انشا بى ربا

صدر عصرى بنده سى راغب ديدى تاريخنى

جامع رعنا بناء شاه سلطان مصطفى

Okunuşu:

Asr-ı selâtin-i ‘izâm efhar-i havâkîn-i kirâm imâm-ı ehl-i sünnet ve cemâ‘at muktedâ-yı kevâkib-i sipihr-i hilâfet hâdim-i hameynü’ş-şerîfeyn bâsütü’l-‘adl beyne’l-hâfikayn es-Sultan Mustafâ Hân ibnü’s-Sultan Ahmed Hân ibnü’s-Sultan Mehmed Hân halledallâhü devletihü ilâ inkırazü’z-zamân ve ebede saltanatehü ilâ âhirü’d-devrân hazretleri işbu câmi‘-i şerîf ve ma‘bed-i münîfi hasbeten li-vechillâhi’l-kerîm ve taleben li-merzâtî’r-rabbi’r-rahîm müceddeden binâ ve ihyâ buyurup bu hayr-ı cesîmlerinin sevâbını vâsıl-ı rahmet-i Rabbi’l-Âlemîn olan vâlide-i muhteremeleri merhûme ve mağfûrûn lehâ Mihrişâh Emine Hâtun tâbe-serâhâ ile câlis-i serîr-i cennet olan birâder-i ekberleri merhûm ve mağfûrûn leh Şehzâde Sultan Süleymân aleyhi’r-rahmeti ve’l-ğufrânın rûh-i pür-fütûhlarına hîbe ve ihdâ buyurmalarıyla Cenâb-ı Hakk ve Feyyâz-ı Mutlak bu misüllü nice müberrât-ı cezîleye mazhar eyleye âmin ve kad elfirâğu men benâ hâze’l-eserü’l-celîlü sene erbe‘a ve seb‘în mie ve elf min Hicreti men hüve câmi‘u külli halkın cemîl

Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi‘-i mecmû‘-i hayr

Kıldı çün bu ma‘bedi zîbâ-yı inşâ bî-riyâ

Sadr-ı ‘asrı bendesi Râgıb dedi târîhini

Câmi‘-i ra‘nâ binâ-yı şâh Sultan Mustafâ

Ketebihü ed-dâ‘î Veliyyüddîn ‘ufiye ‘anhû

Sene 1174

Yazı Türü: Celî sülüs-celî ta‘lîk

Hattatı: Veliyyüddîn Efendi

Târih Kaydı: 1174/1760-1761²⁵³

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

²⁵³ “Câmi‘-i ra‘nâ binâ-yı şâh Sultan Mustafâ” beytiyle târih düşülmüştür.

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısı üzerinde bulunan ve Velîyyüddîn Efendi tarafından celî sülûs ve celî ta'lik ile yazılan kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile hâkkolunmuştur. Yazının zemîni koyu yeşildir. Beş satır celî sülûsle yazılan kitâbenin bu kısmında satır çizgisi bulunmamaktadır. Celî sülûs yazının altında, üstteki yazı ortalanarak iki satır ve dört dilim olarak celî ta'lik ile kitâbe tamamlanmıştır. Celî ta'lik yazının sağ tarafında bırakılan boşluk çiçek motifi, solda kalan kısım ise hattatın imzası ile doldurulmuştur. Celî ta'lik kısmın ortasındaki boşluğa târih yazılmıştır. Kitâbede celî sülûsle yazılan kısım ne kadar yoğun ve akıcı ise celî ta'lik ile yazılan kısım da o kadar sâkin ve akıcıdır. Celî sülûs ile yazılan kısımdaki hareketlilik ve dinamizm, celî ta'lik ile yazılan kısımda yâ-yı ma'kûs²⁵⁴ ve keşîde ile yakalanmıştır. Celî ta'lik ile yazılan kısımdaki denge mükemmeldir, harf anatomileri de gayet güzeldir.

MİHRİMÂH SULTAN CÂMİİ GÜNEŞ SAATI

Üsküdar Mihrimah Câmii'nin Güneş açısı $315^{\circ}/135^{\circ}$ olan ön avlu duvarında 2 güneş saati bulunmaktadır. Bunlardan biri muhtemelen Mimar Sinan zamanından kalmıştır. Geçirdiği çok sayıdaki restorasyon esnâsında üzerindeki yazı ve çizgilerin büyük kısmı silinmiştir. Bu saatten biraz

Mihrimâh Sultan Câmii Güneş Saati

uzakta İstanbul'un en güzel güneş saatlerinden biri, yedi tırnak tarafından taşınan bir levhaya resmedilmiştir. Dik açılı halen ezan vakti belirlemede kullanılan ve zarar görmemiş olan gnomom bulunmaktadır. İthaf yazısının altında 1-7.30 sayılarını içeren düz bir çizgi vardır, çeyreğe ayrılan ve öğleden başlayan saatler okunabilir. Türk zaman ayarını taşıyan saatte saat çizgilerinin yanında ait oldukları burçlar yazılıdır. Bu çizgiye paralel olan ikinci çizginin sol başlangıcında “Esed” “Aslan”

²⁵⁴ Tersine doğru uzatılmış ye harfi.

yazısı bulunmaktadır. Bu burca güneş 23.7. târihinde girmektedir ve Temmuz ayında günün her saatindeki gnomonun gölgesi bu çizgiyi aşmaz. Yanında “Hatt-ı zevâl” yazılmış olan dikey çizgisine öğle vaktinde üstteki ince Polos’un gölgesi bu çizgiden güneşin ne zaman en üst noktasına eriştiği öğrenilebilir. 3-12 sayılarını taşıyan çizgilerden Türk saatleri ve namaz saatleri de saptanabilir, zîrâ 8 üzerinde Asr eğrisi bulunmaktadır. Saat sadece zamanı değil aynı zamanda mevsim başlangıçlarını, güneşin hangi burçta olduğunu ve aşağı yukarı o günkü târih hakkında da malûmâtı da verebilmektedir. Bu saat önceleri Sultan I. Abdülhamid’in inşâ ettirdiği Beylerbeyi Câmii Muvakkithânesi’nde bulunuyordu. Daha sonraları muvakkithânenin yenilenmesi esnâsında İskele Câmii de denilen Mihrimâh Câmii’nin duvarına monte edilmiştir. Gnomon 1970 yılında yenilenmiş fakat eksik olan polosla ilgilenilmemiştir.²⁵⁵

3.65. MİHRİMÂH SULTAN CÂMİİ GÜNEŞ SAATİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁵⁵ Wolfgang Meyer, İstanbul’daki Güneş Saatleri, (İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları, 1985), 44-45.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, Mihrimâh Sultan Câmii'nin duvarına monte edilmiş olarak durmaktadır.

Kitâbenin Metni:

اثر ساعتى زاده محمد عارف المأمور بخدمة الاوقات

رسمه درويش يحيى المحى الدين الموقت بجامع جديد همايون سنه ١١٨٣

Okunuşu:

Eseri Saâtî-zâde Muhammed Ârif el-me'mûr bi-hıdmeti'l-evkât

Rasemehû Dervîş Yahya Muhyiddîn el-muvakkıt bi-câmi'ı Cedîd-i Hümâyûn sene 1183

Anlamı:

Evkât hizmetinde me'mûr Sâatî-zâde Muhammed Ârif'in eseridir. Câmî'-i Cedîd-i Hümâyûn muvakkıtı Dervîş Yahyâ Muhyiddîn tarafından resmedilmiştir.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Dervîş Yahya Muhyiddîn

Târih Kaydı: 1183/1769-1770

Kitâbenin Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câmî duvarına demir tırnaklarla monte edilmiş olan kitâbe Dervîş Yahyâ Muhyiddîn'in eseridir. Güneş saati olarak hazırlanmış olan kitâbenin üst kısmında tek satırlık celî sülüsle yazılmış kısım kabartma tekniği ile hâkkolunmuştur. Yazıda hareke yok denecek kadar azdır. Tezyîni hareke olarak tirfil kullanılmıştır. Kitâbenin sağ alt köşesinde üç satır olarak yazılan imza satırı da celî sülüsle hâkkolunmuştur. Bu satıra târih kaydı da eklenmiştir. Kitâbe boyasız ve altın varaksızdır. Kitâbede yazı alanları dendanlı çerçeve içine alınmıştır. Harfler düzgün, istif dengelidir. Kitâbenin üst kısmındaki satırda keşîdeli harf ve yâ-yı ma'kûs ile estetik bir ahenk yakalanmıştır.

ZEYNEP SULTAN CÂMİİ

İstanbul Eminönü'nde, kitâbesine göre 1183/1769 târihinde III. Ahmed'in kızı Zeynep Sultan tarafından yapılan sıbyan mektebi, sebîl, türbe ve câmiden oluşan külliyeinin içinde yer almaktadır. 1871 yılında yapılan tramvay çalışmaları esnâsında ortadan kaldırılmıştır. Sebîlin yerine IV. Vakıf Hanı inşâsı sırasında Eminönü Hamidiye Külliyesi'nin parçası 1191/1777 târihli sebîl ve çeşme nakledilmiştir. Barok dönem eserlerinden sayılan merkezî tek kubbeli, kare planlı câmî, taş ve tuğla örgülü olarak inşâ edilmiştir. Mihrap bölümü yuvarlak pencerekli tonozla örülmüştür. Ana kubbenin çapı 12 metreyi aşmakta ve dört köşede tromplar üzerindeki kasnağa oturmaktadır. Sıbyan mektebinin olduğu kısımdaki girişteki kapı üzerinde Duâcızâde imzalı 1183/1769 târihli celî sülüs ile Yasin Sûresi'nin 58. âyeti yazılıdır. Kapı üzerindeki kitâbede “Ahmed-i Sâlis kızı Zeyneb Sultan” yazmaktadır. Fevkâni ele alınan câmî zeminine dokuz basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Kubbe merkezinde İsmail Hakkı Altunbezer'in celî sülüs hattıyla Nûr Sûresi'nin 35. âyeti yazılıdır. Aslan göğüslerinde ism-i celâl, ism-i nebi, cehâr yâr ve Hz. Hasan ve Hüseyin'in isimleri de celî sülüs hatla yazılıdır. Kubbeye doğru klasik karakterli tezyînâta yoğunluk verilmiştir. Mihrap sofasının en üstünde Sultan Reşad'ın kırık bir tuğrası bulunmaktadır. Mimarı Mehmed Tahir Ağa'dır.²⁵⁶

Zeynep Sultan Câmii

Zeynep Sultan Câmii cümle kapısı

²⁵⁶ Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, “Zeynep Sultan Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C. 44, 362-364; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 173-174; Öz, *İstanbul Câmileri*, C. 1, 138.

3.66. ZEYNEP SULTAN CAMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

انما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب

صاحبة الخيرات والحسنات زينب سلطان

بنت الغازى احمد خان ثالث سنة فى ١٥ م ١١٨٣

Okunuşu:

İnnemâ yüveffâ's-sâbirûne ecrahüm bi-gayri hesâb (Zümer Sûresi, 10)

Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât Zeyneb Sultan

bintü'l-Gâzî Ahmed Hân-ı Sâlis

Sene fî 15 M(uharrem) 1183

Anlamı: Allah sabredenlerin ecrini hesâba kitâba sığmayacak kadar bol verecek.

(Zümer Sûresi, 10)

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1183/1769-1770

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde mermer zemîn üzerine celî sülüsle kabartma tekniği kullanılarak yazılan kitâbe üç satırdan oluşmaktadır. Yazının zemîni kırmızıdır. Zümer Sûresi'nin 10. âyetinin yazılı olduğu birinci satırda kalem kalınlığı diğer iki satırdan daha fazladır. İkinci ve üçüncü satırların sağ ve solunda boşluk bırakılarak yazı birinci satıra göre ortalanmıştır. Kitâbedeki istif dengeli ve harfler muntazamdır. Âyet-i kerîmenin yazılı olduğu kısım sadece “fetha” ve “kalın cezim” “ ” ile harekelenmiştir. Bu kısımda tezyînî hareke olarak tirfil ve tırnak kullanılmıştır. Kitâbenin diğer kısmında da hareke kullanımı zayıftır. Burada mühmel harf işâretleri kullanılmıştır. “غازى” “gâzi” kelimesindeki yâ-yı ma'kûs sağa doğru istikâmetinde alttaki harfin keşîdesi ile oluşan boşluğuna desen oluşturarak ilerlemiştir.

BEYLERBEYİ CÂMİİ

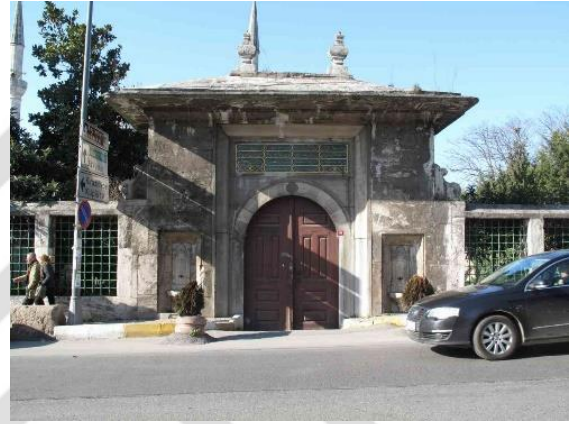
İstanbul Boğaziçi'nde Anadolu yakasındasinda yalı cämilerinin en güzellerinden olan Beylerbeyi Cämi, semte de adını vermiştir. Hamam, cämi, sıbyan mektebi, iki çeşme, muvakkithânenen oluşan yapı topluluğu şeklindedir. I. Abdülhamid annesi Râbia Sultan adına Mimar Tahir Ağa'ya inşâ ettirmiştir.

Beylerbeyi Cämii

İstanbul'da şehrin içinde selâtin cämi yapacak yer kalmadığından I. Abdülhamid kendi türbesi, sıbyan mektebi, aşhâne, kütüphâne, imâret ve sebilden oluşan külliyesini Bahçekapısı'nda inşâ ettirmiş, bu külliye içinde bir cämi bulunmakla beraber esas cämii Beylerbeyi'nde yaptırmıştır. Böylelikle de Osmanlı medeniyetinde cämi ile külliyenin diğer unsurlarının farklı yerlerde yapılmış olmasına örnek olmuş olmaktadır. Beylerbeyi Cämii'ne uzaktan bakıldığında yan kanatlar ve kübik alt yapı üzerinde yükselen kubbe bütün kütleyle

hâkim görünmekte, bu tezat minârelerin katkısıyla bir ölçüde dengelenmektedir. Mihrap cephesinde küçük yarım kubbe ile alt ve üst yapı arasındaki çizgi farkı yumuşatılmıştır. Yine de yapıda devrin modasına uyan hatlar hâkimdir. Lâleli ve Nuruosmaniye Câmî'sinde görülen çok basamaklı merdiven bu yapıda da uygulanmış ve zeminden yükseltilmiş ana mekân âbidevî bir cephe görünümü kazanmıştır. Son cemaat mahalli, altı sütunla desteklenen bir cephe ve iki mihrâbiye ile önemli bir giriş mekânı olmuştur. Yapının plan şeması bir kubbe mimarisini yansıtmaktan çok kubbenin de kullanıldığı farklı bir anlayışı temsil eder. Kubbe kasnağında Yesârîzâde'nin celî sülüsle yazdığı ve 1945 senesindeki tamirde Hattat Halim Efendi'nin yenilediği “esmâ-i hüsnâ” bir kuşak halinde dolanır. Câminin kara tarafına doğru dikdörtgen bir çıkıntı halinde taşkınlık yapan kısmı mihrap önüne ayrılmış, dâire planlı mihrap hücreleri bu alanın orta kesiminde duvar içine yerleştirilmiştir. Mermer silmelerle çevrili mihrap hücreleri “S” ve “C” kıvrımlı bir kavsara kemeriyle taçlandırılmıştır. Bunun iki

Beylerbeyi Câmii

yanında iri hilal alemli sütunçeler bulunmaktadır. Mihrabın iki yanından başlayarak pencerelerin arasında devam eden enli çini kaplama tezyînât, üzerinde celî sülüs Âyetü'l-kürsî yazılı çini pano ve onu alttan ve üstten sınırlayan dekoruyla hayli zengin bir kuşak teşkil eder. Mihrap üzerindeki madalyon şeklindeki İhlâs Sûresi istifi ve konumu bakımından oldukça kaliteli bir görünüş arzeder. 1983 senesinde geçirdiği yangından büyük ölçüde zarar gören Beylerbeyi Câmii, Vakıflar İdâresi'nce aynı yıl tamir ettirilerek ibadete açılmıştır.²⁵⁷

²⁵⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, 579-586; Koçu, “Beylerbeyi Cami”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1961), C. 5, 2676-2681; Mülâyim, “Beylerbeyi Cami”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1992), C. 6, 75-77; Öz, *İstanbul Câmileri*, C. 2, 12.

3.67. BEYLERBEYİ CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin yola bakan cephesindeki kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

پادشاه هفت کشور مانل آثار خیر

يعنى ظل الله عدل آراى خان عبد الحميد

عصر پر نصرنده شاه مكارم كسترك

عالمك الان ليلى قدر و يومى صبح عيد

تخت عاليخت عثمانى يه جالس اوله لى

خير و بره نوبنو اولمقده صدقيه مزيد

اولدى احيا همت شاهانه سيله بو محل

وادی عهيهات ايكن شهر اولدى معمور و جديد

ايلدى بنياد بر جامع كه انوار خدا

خارجندن اولمده مشهود احرار و عبید

چونكه ضبط سال بر شه مهمدر لا جرم

ايلدى مكتوبى نامق بنده سى فكر سديد

كلى بر هاتف بو طرز اوزره ديدى تاريخنى

معد اسلام نو بنياد خان عبد الحميد

۱۱۹۲

Okunuşu:

Pâdişâh-ı heft kişver mâil-i âsâr-i hayr

Ya‘nî zıllullâh ‘adl-ârây Hân ‘Abdülhamîd

‘Asr-ı pür-nusretde ol şâh-ı mekârim-güsterin

‘Âlemin el-ân leylî Kadr ü yevmi subh-ı ‘îd

Taht-ı ‘âlî-baht-ı ‘Osmâniye câlis olalı
Hayr ü berri nev-be-nev olmakda sıdk ile mezîd
Oldu ihyâ himmet-i şâhâne ile bu mahal
Vâdî-i heyhât iken şeh-r oldu ma‘mûr cedîd

Eyledi bünyâd bir câmi‘ ki envâr-ı Hudâ
Hâricinden olmada meşhûd-i ahrâr u ‘abîd
Çünkü zabt-ı sâl bir şeh-i mühimdir lâ-cerem
Eyledi Mektûbî Nâmık bendesi fikr-i sedîd

Geldi bir hâtif bu tarz üzre dedi târîhini
Ma‘bed-i İslâm-ı nev-bünyâd-ı Hân ‘Abdülhamîd
1192

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1192/1778-1779²⁵⁸

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Beylerbeyi Câmii’nin yol tarafındaki girişi üzerinde bulunan kitâbe mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak celî ta‘lîk ile yazılmıştır. Dört satır ve on altı dilimden oluşan kitâbede, son satırın birinci ve sonuncu dilimleri çiçek motifiyle süslenmiştir. Gâyet akıcı, dengeli bir istif görülmektedir. Kitâbede dilimler yüksek tutulmuş, böylelikle yazı,

²⁵⁸ “Ma‘bed-i İslâm-ı nev-bünyâd-ı Hân ‘Abdülhamîd” beytiyle târih düşülmüştür.

içinde kendini daha fazla farketiren bir görünüme kavuşmuştur. Harf anatomileri düzgündür. Keşîdeli harf tasarruflarıyla yazının temposu da dengelenmiştir.

“ایلدی مکتوبی نامق بنده سی فکر سدید” “Eyledi Mektûbî Nâmık bendesi fikr-i sedîd” beytinin imlâsında “بنده سی” “bendesi” kelimesi yazılırken keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûsun birbirine zıt istikametteki seyri hoş bir görüntü arz etmektedir. Kitâbenin son satırında târih kaydı bulunmaktadır.

I.ABDÜLHAMÎD MEDRESESİ

İstanbul’un önemli ticaret merkezlerinden Eminönü-Sultanhamam ile Sirkeci arasında Bahçekapı denilen yerde, Hamîdiye Caddesi kenarındaki Dördüncü Vakıf Hanı’nın güneyinde, tam karşısına isâbet eden yapı adasının merkezinde bulunan I. Abdülhamîd Külliyesi’nin günümüze intikâl edebilmiş son yapılarından olan I. Abdülhamîd Medresesi’nin kütüphâne ve mescid ile birlikte 1780 târihinde inşâ edildiğini Yıldız Hamamı Sokağı’na açılan cümle kapısının üzerindeki Seyyid Yahya Tevfik Efendi’nin manzum eserinin yazılı olduğu kitâbeden öğreniyoruz. Kitâbenin olduğu kapıdan

I.Abdülhamîd Medresesi

medreseye girildiğinde önce kare şeklinde üstü kapalı bir avluya varılır. 5,50x5,50 metre ölçülerinde olan bu yapının üstü iç tepe noktası 5,20 metre gelen bir aynalı tonozla kaplıdır. Aslında tek katlı planlanan medresede avlu, giriş katında bırakılmış, çevrenin yüksek yapılar ile çevreleneceği kabul edilerek revak kotu yüksek tutulmuştur. Revakların üstü çapraz tonozlarla kapatılmıştır. 1926’da yıkılması şartıyla İstanbul Borsası’nın kullanımına bırakılmış olan medrese borsa tarafından yıktırılmamış, ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenerek restore edilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁹ İ. Birol Alpay, “Abdülhamid I Medresesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*,

3.68. I.ABDÛLHAMÎD MEDRESESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

(İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 1, 36; Ufuk Gülsoy, *İstanbul Ticaret Borsası*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası Yayını, 2015), 86; Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, 129-131.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, Yıldız Hamamı Sokağı'na açılan cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

پادشاه آل عثمان سایهء رب المجید
حضرت عبد الحمید خان صاحب رأی سدید
مطلع دیوان شوکتدر فروغ دولتی
فرد ذاتی کوییا شهنامه ده بیت القصید

مدرسه مکتب عمارت هم کتبخانه سبیل
یاپدیروب الدی دعای خیر احرار و عیود
مدرسه صورتده اما هیئت مطبوعه سی
مختصر مجموعهء نادیده در غایت مفید

بارک الله بر معلا مدرسه یاپدردیکم
وضع ارکانی مؤسس بر طاق والاسی مشید
مسکن و ماکل کتب آماده در عذر ایتمیوب
طالبان تحصیل علمه سعی ایلسون مزید

حسبهء الله ایدوب علم شریفه اعتبار
انبیا وارثلرینه ایتدی اکرام اکید
بیگده بر انجق دوشر توفیق اکا تاریخ تام
اهل علمه مدرسه یاپدردی شه عبدالحمید

۱۱۹۴

Okunuşu:

Pâdişâh-ı âl-i ‘Osmân sâye-i rabbü’l-mecîd
Hazret-i ‘Abdülhamîd Hân sâhib-i re’y-i sedîd
Matla‘ı dîvân-ı şevketdir fîrûğ-ı devleti
Ferd-i zâtı gûyiyâ Şehnâme’de beytü’l-kasîd

Medrese mekteb ‘imâret hem kütübhâne sebîl
Yapdırıp aldı du‘â-yı hayr-ı ahrâr ü ‘abîd
Medrese sûretde ammâ hey’et-i matbû‘ası
Muhtasar mecmû‘a-i nâdîdedir gâyet müfîd

Bârekallâh bir mu‘allâ medrese yapdırdı kim
Vaz‘ erkânı müesses tâk-ı vâlâsı meşîd
Mesken ü me’kel kütüb âmâdedir ‘özl etmeyip
Tâlibân tahsîl-i ‘ilme eylesin sa‘y-i mezîd

Hasbeten lillâh edip ‘ilm-i şerîfe i‘tibâr
Enbiyâ vârislerine etdi ikrâm-ı ekîd
Binde bir ancak düşer Tevfîk ana târîh-i tâm
Ehl-i ‘ilme medrese yapdırdı Şeh ‘Abdülhamîd

1194

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1194/1780²⁶⁰

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Medresenin cümle kapısının üzerindeki kitâbe, dikdörtgen mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak hâkkolonmuştur. Dört satır ve her satırın dört dilimden oluşan kitâbede yazı ve çevresi altın varaklıdır. Harf anatomileri düzgün ve yazı akıcı görünmektedir. Yazının istifinde riâyet edilen eğim yazının son derece dinamik ve akıcı görünmesini sağlamaktadır. Keşîdeli harf kullanımı bu neticeyi destekleyici bir tasarruf olmuştur.

“وضع ارکانی مؤسس بر طاق والاسی مشید” “Vaz‘ erkânı müesses tâk-ı vâlâsı meşîd” beytinin imlâsında görüldüğü gibi “ع” “ayın” harfinin küpü “س” “sin”, “ی” “ye” ve “ق” “kaf” harflerinin satır altına doğru seyreden çanakları yazıda yatay ve dikey dengeyi sağlamıştır. Son dilimde târih kaydı bulunmaktadır.

---

²⁶⁰ “Ehl-i ‘ilme medrese yapırdı Şeh ‘Abdülhamîd” beytinden “düştü ancak bir” tamiyesi gereğince bir düşülerek ebcedle târih düşülmüştür.

LÂLELİ CÂMİİ

İstanbul Bayezid'den Aksaray'a doğru giderken sağda, yol seviyesinden yüksekte çevreye hâkim bu zarîf câmî, Sultan III. Mustafa tarafından 1174-1177/ 1760-1764 yıllarında yaptırılan imâret, çarşı, dükkânlar, sebîl, çeşmeler, medrese, han, mumhâne ve

Lâleli Câmii

türbe gibi Lâleli Külliyesi'nin bir unsurunu oluşturmaktadır. Daha sonra bir de muvakkıthâne eklenmiştir. Vakfiyesi Vakıflar Müdürlüğü Arşivi'nde 642 numaralı

defterde kayıtlıdır. Adını Lâleli Baba isimli velîden alan külliye'nin inşâsına hassa başmimarı Kara Ahmed Ağa tarafından başlanmış ve Mehmed Tâhir Ağa tarafından tamamlanmıştır. 1782 yangınında harap olan câmî 1197/1783 ve 1262/1846 yıllarında tamir geçirmiştir. Farklı yönlerde yuvarlak kemerli dört kapı ile geçişi sağlanan büyük bir avlunun ortasında yer alan câmî fevkâni olup beş kubbeli son cemaat mahalli ortasında cümle kapısı, iki tarafta da diğer bölümlere geçişi sağlayan birer kapı bulunmaktadır.

Lâleli Câmii cümle kapısı

Her üç kapı yuvarlak kemerli açıklıklıdır. Son cemaat mahallinin dış köşelerinde iki minâre yer almaktadır.

Fevkâni olarak inşâ edilen revaklı avlulu câminin altında çarşı bulunmaktadır. Câminin batısında ayrı bir avlu içinde bulunan türbe ongen planlıdır. İçinde sekiz ahşap sanduka bulunmaktadır. III. Mustafa ile III. Selîm dışında çocukları Şehzâde Mehmed, Hibetullah Sultan, Mihrişah Sultan, Şerîfe Havvâ Sultan, Fatma ve Beyhan Sultan medfundur. Türbenin sağında kare planlı bir türbe daha bulunmaktadır. Burada III. Mustafa'nın kadınlarından Aynü'l-hayat Kadın ile III. Selîm'in başkadını Lef'üzar Kadın yatmaktadır.²⁶¹

²⁶¹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Laleli Cami", *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDVY, 2003), C.

3.69. LÂLELİ CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

صاحب الخيرات والحسنات و راغب الجنة والدرجات المرحوم المغفور الدرج الى مدارج
رحمة ربه الغفور السلطان مصطفى خان ثالث ابن السلطان احمد خان ابن السلطان محمد خان اسكنهم الله
تعالى فردوس الجنان قد وقع تعمير هذا الجامع الشريف في سنة سبع و تسعين و مائة و الف

Okunuşu:

Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve rağibü'l-cenneti ve'd-derecât el-merhûm el-mağfûr
ed-dâricü ilâ medârici rahmeti Rabbihi'l-gafûr es-Sultan Mustafâ Sâlis Hân es-Sultan
Ahmed Hân bin es-Sultan Muhammed Hân eskenehümullâhü Teâlâ Ferâdisi'l-cinân
kad veka'a ta'mîri hâze'l-câmi' iş-şerîf fi seneti seb'a ve tis'in ve mie ve elf

Anlamı: Hayır ve hasenât sâhibi, cennet mertebelerini arzulayan, Rahmet-i
Rahmân'a kavuşan, Sultan Muhammed Hân oğlu, Sultan Ahmed Hân oğlu Sultan III.

27, 86-88; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 64; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 1, 96-97.

Mustafa'dır. Allah Teâlâ onları Firdevs cennetine koysun. Ve bu câmi'-i şerîfin tamiri 1197 yılında yapılmıştır.

Yazı Türü: Celî sülüs

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1197/1782-1783

Dili: Arapça

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerine, dikdörtgen mermer plaka içine üç satır olarak yazılan kitâbe satır aralarına çizgi çekilerek celî sülüsle hâkkolunmuştur. Yazının zemîni koyu yeşildir. Kitâbe gâyet okunaklı ve harf dağılımı dengeli olarak yazılmıştır. Bununla birlikte harf anatomilerinde mübalağa sözkonusudur. Bu mübalağa “ن” “nun”, “ت” “te” harflerinin çanaklarında ve “ع” “ayın” harfinin gövdesinde rahatlıkla görülebilmektedir. Harf anatomilerindeki bu mübalağalı tasarruf nispeten diğer harflerde de kendini hissettirmektedir. Yazıda minimum düzeyde hareke kullanılmıştır. Özellikle esre ve üstün hiç kullanılmamıştır. Son satırın sağ ve sol tarafı çiçek motifıyla süslenmiştir.

III. SELİM NİŞAN TAŞI

Atış talim yahut yarışları esnâsında okun veya kurşunun düştüğü yere hâtıra olarak umumiyetle kitâbeli olarak dikilen taş. Özellikle padişahların İstanbul'un çeşitli bölgelerinde avlanırken veya ok atışı yaparken isabet ettirdikleri yerlere dikilen bu taşlara menzil taşı da denilmekteydi. III. Selîm Nişan Taşı Teşvikiye Câmii'nin bahçesinde bulunmaktadır. 45 sm çapında ve 4,10 m yüksekliğinde olan dâirevî mermer taş, kare ve dâire şeklinde üst üste oturtulmuş dört alçak kaide üzerinde yükselmektedir. Taşın üzerinde, ters dönmüş yaprak

III. Selîm Nişan Taşı

motifleri üzerinde özgün bir başlık bulunmaktadır.²⁶² Celî ta'lik ile yazılan kitâbenin üstünde Sultan III. Selîm'in tuğrası bulunmaktadır.²⁶³

²⁶² M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Son Nişan Taşları*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007), 113.

²⁶³ Acar, *Osmanlı'da Sportif Atıcılık Nişan Taşları*, (İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayını, 2013, 189.

3.70. III. SELİM NİŞAN TAŞI İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Teşvîkiye Câmii avlusunda bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شاهنشہ بای و کدا سلطان کروبى لقا
دارندهء فیض خدا فرمان روای بحر و بر
سلطان سلیم کامران ظل جناب مستعان
شایسته در خاقانیان اولسه اکا در بان در
هم پادشاه جد بجد هم داور عالی پسند
اوصافنه یوق حد و عد خرج ایلسک در و کهر

اشبو محل جانفزا تشریفنه اولدی سزا
اول داور رستم و غا هم پرتو شمس و قمر
اول پادشاه بن پادشاه شهنشاه انجم سپه
اشبو درخت جلوه که ایتدکده چون نور بصر
طبعی همایونی همان میل ایتدی قونسون بر نشان
قیلدی تفنک زر نشان دست شریفک چون مقر
بیک ایکیوز التمش عدد کز منزلی بولدقده حد
ایتدی تفنکن زیب ید اقبالیله با کر و فر
اولدی تفنک آتش فشان مانند برق جهان
اوردی سبوی بیگمان اولدی همان زیر و زیر
شاعرلکن کلدی یری صرف ایله در و کهری
پر نعمه قیل کلک تری بیک بیله اولمز بو اثر
یازدی قلم ایت ادق احسانه اولدک هم مستحق
تاریخی یاز با فیض حق سبابش ایده اهل هنر
اتدی تفنکن ضربیله اهل هنر تا کیم بیله

Okunuşu:

Şâhenşeh-i bâ-y ü gedâ Sultan-ı kerrûbî-likâ
Dârende-i feyz-i Hudâ fermân-revâ-yı bahr ü berr
Sultan Selîm-i kâmrân zıll-i cenâb-ı Müste‘ân
Şâyestedir hâkâniyân olsa ana der-bân-ı der
Hem pâdişâh-ı ced be ced hem dâver-i ‘âlî-pesend
Evsâfına yok hadd ü ad harc eylesen dürr ü güher
İşbu mahal-i cân-fezâ teşrîfine oldu sezâ
Ol dâver-i Rüstem vegâ hem pertev-i şems ü kamer
Ol pâdişeh bin pâdişeh şâhenşeh-i encüm-sipeh
İşbu dirahıtı cilve-geh ettikde çün nûr-i basar
Tab‘î hümâyûnu hemân meyl etti konsun bir nişân
Kıldı tüfeng-i zer-nişân dest-i şerîfin çün makarr
Bin iki yüz altmış ‘aded gez menzili buldukda had
Etdi tüfengin zîb-i yed ikbâl ile bâ-kerr ü ferr
Oldu tüfeng âteş-feşân mânende-i berk-i cihân
Urdu sebûyi bî-gümân oldu hemân zîr ü zeber
Şâ‘irligin geldi yeri sarf eyle dürr ü güheri
Pür nağme kıl kilik-i teri bin yılda olmaz bu eser
Yazdı kalem gâyet adak ihsâna oldun hem müstehak
Târîhi yaz bâ-feyz-i Hakk sâbâş ede ehl-i hüner

Atdı tûfengin darb ile ehl-i hüner tâ kim bile

Urdu sebûyi sürb ile Sultan Selîm-i nâmver

Sene 1205

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1205/1790-1791²⁶⁴

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Teşvîkiye Câmii avlusunda bulunan müdevver nişan taşı celî ta‘lîk ile yazılmıştır. Mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. 410 cm. yüksekliğindeki mermer nişan taşı yirmi iki satırdan oluşmaktadır. Zemîn koyu yeşildir. En üstte, koyu yeşil zemîn üzerinde III. Selîm’in tuğrası bulunmaktadır. En altta kitâbe ortalanarak aynı zemîne târih kaydı düşülmüştür. Satır aralarının geniş tutulmasıyla yazı ön plana çıkmıştır. Akıcı, dinamik bir görüntü arzeden kitâbede istif düzeni dengelidir. Harf anatomilerinin de düzgün olduğu görülmektedir.

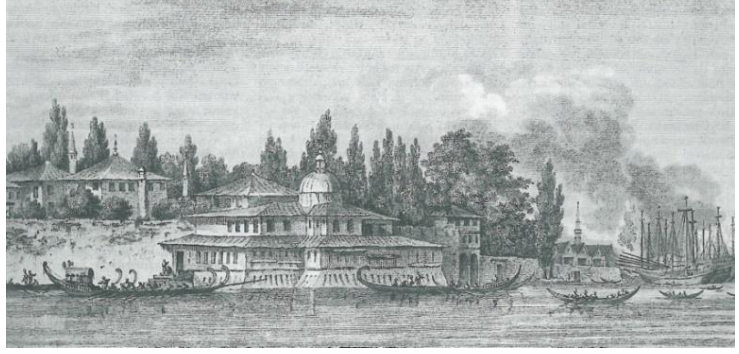
“طبعی همایونی همان میل ایتدی قونسون بر نشان” “Tab‘î hümâyûnu hemân meyl etti konsun bir nişân” beytinin istifinde kendini gösteren ve “ی” “ye” ile “ن” “nun” çanaklarının peş peşe dizilimiyle meydana gelen ritim yazının genelinde de hâkimdir.

---

²⁶⁴ “Urdu sebûyi sürb ile Sultan Selîm-i nâmver” beytiyle târih düşülmüştür. Fakat kitâbede 1205 yazdığı halde bu beyit 1203 târihini vermektedir.

AYNALI KAVAK KASRI

Kasımpaşa Hasköy
mahallesinde, Haliç
bölgesinin en cesâmetli
sahil sarayı olan Tersane
Sarayı arazisinin içinde
bulunmaktadır. Topkapı,
Üsküdar ve Beşiktaş
saraylarından başka

Aynalı Kavak Kasrı

Osmanlı sultanlarının

İstanbul'da yaptırdığı sarayların dördüncüsü Tersane Sarayı'dır. Sahilde tersane kurulunca bu kuru "Tersane Bahçesi" olmasından dolayı "Hasbahçe" diye yâd edildi. Bu alanda ilk kasrın hangi târihte inşâ edildiğine dâir bilgi yoktur. Evliya Çelebi kasrın inşâsını II. Mehmed'e atfederken deniz kenarındaki kasrın yapımını Sultan İbrahim'in yaptırdığını söylemektedir. Târihçi Nâima, I. Ahmed tarafından Edirne'den gönderilen bir hatt-ı hümayunla Tersane Bahçesi'nde bir kasır yapılmasını emrettiğini yazmaktadır. 1614 yılında I. Ahmed sarayı ziyaret etmiş ve burada bir çiçek bahçesi düzenlenmesini istemişti. Bugün elde olan arşiv belgeleri Aynalı Kavak Kasrı'nın 1613 öncesi târihine ışık tutmamaktadır. Ancak Tersane Sarayı'ndaki Aynalı Kavak Kasrı'nı târihe mâl eden esas olay III. Ahmed devrinde, 1720 târihinde III. Ahmed'in dört oğlu ile Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın oğlu ve birçok fakir çocuğun otuz gün süren sünnet merâsiminin burada yapılmış olmasıdır. Gezinlerin belirttiği üzere Tersane Sarayı'na Aynalı Kavak Kasrı denilmesi 17. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. 1718 târihinde imzalanan Pasorofça Antlaşması akabinde Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı sarayına hediye ettiği aynalar sarayın birçok yerine yerleştirilmişti. Hatta söylenildiği üzere "kavak uzunluğunda boyluca endam aynaları" halk arasında sarayın isminin Aynalı Kavak Sarayı'na tahviline sebebiyet vermiştir. Aynalı Kavak Kasrı, III. Selîm, II. Mahmûd ve II. Abdülhamid dönemlerinde burada gerçekleştirilen ilâveler esnâsında denizden

ayrılarak iç kısımda kalmıştır. Tersane Sarayı'nın tersane büyütülmeden evvelki hâlini ortaya koyan tek gravür Antoine- Ignace Melling'in eseridir.²⁶⁵

3.71. AYNALI KAVAK KASRI İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁶⁵ Halûk Y. Şehsüvaroğlu, "Aynalıkavak Kasrı", *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960), C. 3, 1610-1615; İlhan Akşit, *İstanbul Sarayları, Kasırları, Köşkleri ve Yalıları*, (İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık, 2014), 66-69; Tülay Artan, "Aynalıkavak Kasrı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 1, 485-486.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, Donanma Caddesi üzerindeki mermer giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır. Kitâbenin üstünde II. Mahmûd tuğrası vardır.

Kitâbenin Metni:

پادشاه بحر و بر سلطان سلیم کامکار

قبضه فرمانك منقادیدر سبع شداد

سعد رامج نیروی اقبالنك تركشكش

جنش ابرو سنه بهرام رام انقیاد

طالعنده اولمسی بی شهبه سهم الغیب انک
اولدیغیدر رای پاکنده اصابت اعتیاد
رزم و بزم و شعر و انشاده مسلمدر تمام
هر کمانده اشاعی قوشیسیدر کیقباد

نکته پیرا و تفنک انداز و هم شرین سوار
ایرممشدی حق بو کیم بو منزله سلطان مراد

حاصلی سهم السعادتدر سرای طالعی
ایتمه ده اثار خیری بربرینه اطراد

اشته از جمله بو بابی اچدی اوقمیداننه
یعنی ارباب هنر بو بابیه ایتسون استناد
سویلدم غالب مرصع مصرع تاریخی

اولدی یا حق باب زیبا جای شصتنده کشاد

۱۲۰۶

Okunuşu:

Pâdişâh-ı bahr ü ber Sultan Selîm-i kâm-kâr

Kabza-i fermânının münkâdidir seb'un şidâd

Sa'd-ı râmih nîrû-yı ikbâlinin tirkeş-keşi

Cünbüş-i ebrûsuna Behrâm râm-ı inkıyâd

Tâli'inde olması bî-şübhe sehmü'-l-ğayb anun

Olduğudur re'y-i pâkinde isâbet-i'tiyâd

Rezm ü bezm ü şi'r ü inşâda müsellemdir tamâm

Her kemâlinde aşâğı koşusudur Keykubâd

Nükte-pîrâ vü tûfek-endâz u hem şîrin-süvâr

Ermemişdi hak bu kim bu menzile Sultan Murâd

Hâsılı sehmü's-sa'âdetdir sarây-ı tâli'i

Etmede de âsâr-ı hayrı birbirine ittîrâd

İşte ez-cümle bu bâbı açdı Okmeydânı'na

Ya'ni erbâb-ı hüner bu bâba etsin istinâd

Söyledim Gâlib murassa' mısra'-ı târîhini

Oldu ya Hak bâb-ı zîbâ cây-ı şastında küşâd

1206

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1206/1791-1792²⁶⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Celî ta'lik ile yazılan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Yazı, satır çizgileri ve etrafındaki çerçeve altın varaklıdır. Kitâbe dört satırdır ve her satır dört dilimden oluşmaktadır. Târih kaydı son dilimde

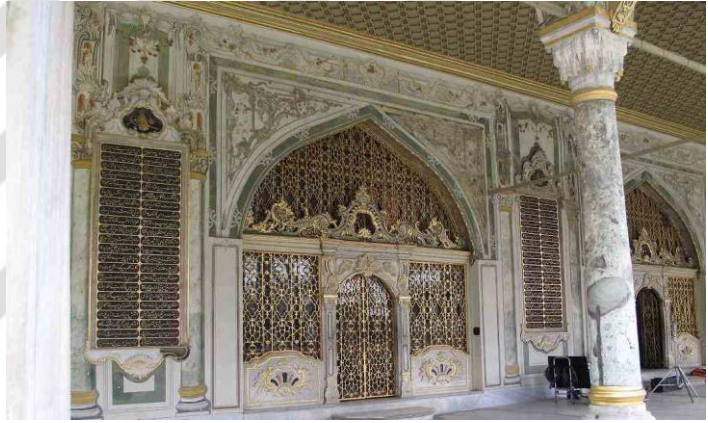
---

²⁶⁶ “اولدی یا حق باب زیبا جای شصتده کشاد” “Oldu ya Hak bâb-ı zîbâ cây-ı şastında küşâd” beytindeki noktalı harflerin toplamı 1206 târihini vermektedir.

bulunmaktadır. Satır çizgisiyle birbirinden ayrılmış olan dilimler geniştir. Bu durum yazının daha rahat farkedilmesini sağlamaktadır. Fakat yükseklik itibarıyla geniş olan dilimlerde bu ferahlık görülürken yazının dilimlerin içine sığmadığı ve yer yer harflerin diğer yazı alanına kaydığı da görülmektedir. Harf anatomilerinde zafiyet görülmektedir. Bu durum özellikle “س” “sin” dişlerinde fark edilmektedir. Keşîdeli harf kullanımıyla yazı alanı lüzumsuz israf edilmiş, yazının yer yer sıkışık görünmesine sebebiyet verilmiştir.

TOPKAPI SARAYI KUBBEALTI

Dîvân Meydanı denilen II. avlunun sol tarafında üç odalı, üç kubbeli geniş revaklı kısımdır. Fâtih döneminde yapılmış olan dîvanhânenin zaman içinde ihtiyaçlara cevap verememesinden dolayı yeniden inşâ edilmiştir.

Kubbealtı

Geniş ahşap saçak engin oyma ve bezemelerle süslüdür. Yan yana üç birimden Adâlet Kasrı'na bitişik olan dîvânın toplandığı Kubbealtı, ortadaki Dîvân-ı Hümâyûn kalemi ve sonuncusu veziriazam dairesidir. Dîvân-ı Hümâyûn'a ait kapının iki tarafında siyah zemîn üzerine altın yıldızla yazılmış 21 satırlık iki kitâbede III. Selîm ve II. Mahmûd dönemlerinde yapılan tamirâtlardan bahsetmektedir. Kubbealtı'nda haftada dört gün dîvan toplanır, devlet işleri görüşülürdü. Fâtih devrine dek padişahların da iştirak ettiği toplantılar sonraları veziriazam başkanlığında devam etti. Padişah, toplantı esnâsında Kubbealtı'na bitişik olan Adâlet Kasrı'nda oturur, kubbealtına açılan pencereden toplantıyı izlerdi.²⁶⁷

²⁶⁷ Tarkan Okçuoğlu, “Kubbealtı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür

3.72. TOPKAPI SARAYI KUBBEALTI TAMİR KİTÂBESİ (SAĞ TARAF)

سیلم خان کر مور کامیاب ایستدکده دورانی	جہانک نظام طوطی بوز حال پرینے
مجدد اولدینی دنیا و دینہ کوندن انطرد	اودر صاحبستان فوطورسل عثمانی
جہانی باید پروب معمورہ امن و امان المیر	یقار اعدای دینک باشنه دنیا ہی ویرانی
نظام نوویروب تجدید ایدر بنیان اقبالی	بونی الحاح ایدر دائم اکا توفیق بریدانی
کرده بیلواندر حمله سپندہ شیر غرانده	سوزنده قهرماندر وصف اولماز شوکت و سانی
بیلور ترتیب دولت زہمنی نخت سمایو	ملوک سالفہ صانع بدن اوکر نش جہانبا
قلوب تعین خدمت فرق تمیز الیدی بربر	کر وہ عکری وزمرہ اعیان وارگان
بودیوانگاہ عالی ییے بورسمہ ایلمک تمیر	مکر لازم دکلمیدی آچار سگ چشم معانی

عجب طرز بلندہ قویدی اتحق الیوب کتیل	نظام دینی رسم دولتی ناموس ستاہا
معنی قبہ افلاکی گویا ایدر یروب خاکہ	حرمیندہ نمودار الیدی صف صف سر و سنا
تاشا سپندہ محشر گاہ دہشت مکل اندر چا	در و دیواری نظارہ اولوب فرات خیرا
حضورہ یوز سورن اکان دولت چرخ رفعدن	ان اول سپیر ایدر لار خاکبوس تمہر با
بورسم فوطور انموزج اولسون چشم اعدایہ	جہاد اسپابنی ہم بولیہ تنظیم ایلر عزنا
اوبر شاہ جهان رشد و نمدر کہ اصحاب	بولنمزلاجوردی قبہ تک الشدہ افرا
حقیقہ قانون دولت پردون اولمشدنی کنک	شاساز اولدی احیا الیدی سلطان سلیمان

Kitâbenin Yeri: Kubbealtı'na (Divân-ı Hümâyûn) ait kapının sağ tarafında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

سليم خان كرمور كامياب ايتدكده دورانى جهانك انتظامه طوتدى يوز حال پريشاني
مجدد اولديغي دنيا و دينه كوندن اودر صاحبقران نو ظهور نسل عثمانى
جهانى ياپديروب معموره امن و امان ايلر يقار اعداى دينك باشنه دنياى ويرانى
نظام مو ويروب تجديد ايدر بنيان اقبالى بونى الحاح ايدر دائم اكا توفيق يزدانى
كرمه پهلواندر حمله سنده غراندر سوزنده قهرماندر وصف اولنماز شوكت و شانى
بيلور ترتيب دولت رسمنى بخت همايونى ملوك سالفه سان بوندن اوكرنمش جهانبانى
قيلوب تعيين خدمت فرق و تمميز ايلدى بربر گروه عسكرى و زمره اعيان و اركانى
بو ديوانگاه عالى يى بو رسمه ايلمك تعمير مكر لازم دكلميدى آچارسك چشم امعانى
عجب طرز بلنده قويدى الحق ايلوب تكميل نظام دينى رسم دولت ناموس شاهانى
معلى قبه افلاكى كويا اينديروب خاكه حريمنده نمودار ايلدى صف صف سروشانى
تماشاسنده محشرگاه دهشت عكس ايدر جانه دروديار بنظاره اولوب مرآت خيرانى

حضوره یوز سورن ارکان دولت چرخ رفعتندن ان اول سیر ایدرلر خاکبوس مهرتابانی
بو رسم نو ظهور انموزج اولسون چشم اعدایه جهاد اسبابنی هم بویله تنظیم ایلر عرفانی
او بر شاه جهان رشد و همتدر که الحاصل بولنمز لاجوردی قبه نک آلتنده اقرانی
چیقوب قانون دولت پرده دن اولمشدی بی آهنگ شفا سز اولدی احیا ایلدی سلطان سلیمانی
سکون پر تمکندر علامت حملهء شیره بو ارام ایتدیرر اعدای دین تنک میدانی
تستر قیلسه طویک سینه سنده کله آلدانمه اکر کورلرسه کورلر رعد و برق قهر سبحانی
نه دم اندیشه سی تدبیر ایله باشلرسه تسخیره الور اقلیم غیب لا مکانی ملک امکانی
همیشه ذاته اقبال و شوکتله مرادنجه مبارک ایده مولا یاپدیغی آثار عمرانی
ایدوب تأیید رأین معجزات سید الکونین کرامات بلند اولیا اولسون نکهبانی
فیوض سر الهامیله غالب کلدی بر تاریخ سلیم ان یاپدی همطاق فلک بوجای دیوانی

۱۲۰۷

Okunuşu:

Selîm Hân-ı keremver kâm-yâb etdikde devrânı cihânın intizâma tutdu yüz hâl-i
perîşânı

Müceddid olduğu dünyâ vü dîne günden ezherdir odur sâhib-kırân-ı nev-zuhûr-ı nesl-
i ‘Osmânî

Cihânı yapıdırıp ma‘mûre-i emn ü emân eyler yıkar a‘dâ-yı dînin başına dünyâ-yı
vîrânı

Nizâm-ı nev verip tecdîd eder bünyân-ı ikbâli bunu ilhâh eder dâ‘îm ona tevfik-i
Yezdânî

Keremde pehlivândır hamlesinde şîr-i garrândır sözünde kahramândır vasf olunmaz
şevket ü şânı

Bilir tertîb-i devlet resmini baht-ı hümâyûnu mülük-i sâlîfe san bundan öğrenmiş
cihânbânî

Kılıp ta'yîn-i hizmet fark ü temyîz eyledi bir bir gürûh-1 'askeri ve zümre-i a'yân ü erkânı

Bu divângâh-1 'âlîyi bu resme eylemek ta'mîr meğer lâzım değil miydi açarsan çeşm-i im'ânı

'Aceb tarz-1 bülen de koydu el-hak eyleyip tekmîl nizâm-1 dîni resm-i devleti nâmus-1 şâhânı

Mu'allâ kubbe-i eflâki gûyâ indirip hâke harîminde nümûdâr eyledi saf saf sürûşânı

Temâşâsında mahşergâh-1 dehşet 'aks eder câna der ü dîvârı nûzzâra olup mir'ât-1 hayrânî

Huzûra yüz süren erkân-1 devlet çarh-1 rif'atden en evvel seyr ederler hâk-bûs-1 mihr-i tâbânı

Bu resm-i nev-zuhûr enmûzec olsun çeşm-i a'dâya cihâd esbâbını hem böyle tanzîm eyler 'irfânı

O bir şâh-1 cihân-1 rüşd ü himmetdir ki el-hâsıl bulunmaz lâciverdî kubbenin altında akrânı

Çıkıp kânûn-1 devlet perdeden olmuşdı bî-âheng şifâ-sâz oldu ihyâ eyledi Sultan Süleymân'ı

Sükûn-1 pür-temekkündür 'alâmet hamle-i şîre bu ârâm etdirir a'dâ-yı dîne teng meydânı

Tesettür kılsa topun sînesinde gülle aldanma eğer gürlerse gürlür ra'd u berk-i kahr-1 Sübhânî

Ne dem endîşesi tedbîr ile başlarsa teshîre alır iklîm-i gayb-1 lâ-mekânı mülk-i imkânî

Hemîşe zâtına ikbâl ü şevketle murâdınca mübârek ede Mevlâ yaptığı âsâr u 'umrânı

Edip te'yîd re'yin mu'cizât-1 seyyidü'l-kevneyn kerâmât-1 bülen-i evliyâ olsun nigehbânı

Füyûz-1 sırr-1 ilhâmiyle Gâlib geldi bir târîh Selîm Hân yaptı hem-tâk-1 felek bu cây-1 dîvânı

1207

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1207/1792-1793²⁶⁸

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kubbealtı’na (Divân-ı Hümâyûn) ait kapının sağ tarafında bulunan kitâbe 21 satır ve her satır iki dilimdir. Kitâbenin üstünde Selîm Hân’ın tuğrası bulunmaktadır. Celî ta‘lik ile yazılan yazının zemîni siyahtır. Yazı, satır çizgileri ve yazının etrafındaki çerçeve altın varaklıdır. Satırın geniş tutulması yazının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Böylelikle istifteki denge ve harflerdeki güzellik belirginleşmiş ve yazının etkisi artmıştır. Satır sonlarında alt alta gelen yâ-yı ma’kûsun sağladığı estetik, “دولت ناموس شاهانی” “devlet-i nâmus-i şâhâni” ifâdesinin istifinde olduğu gibi paralelinde aksi istikâmete seyreden keşîdeli bir harf imlâsıyla bütünleştiğinde ortaya çıkan hareketlilikle beraber çok daha fark edilir olmuştur. Son satırda târih kaydı bulunmaktadır.

---

²⁶⁸ “سلیم ان یابدی همطاق فلک بوجای دیوانی” “Selîm Hân yapıdı hem-tâk-ı felek bu cây-ı dîvânî” mısraındaki harflerin toplamına bir önceki beyitte geçen “کلدی بر” “geldi bir” tamiyesi gereğince ilâve edilince 1207 târihini vermektedir.

3.73. TOPKAPI SARAYI KUBBEALTI TAMİR KİTÂBESİ (SOL TARAF)

شہشاہ جہان محمود خان معدلت پیرا	معلی جابی دیوانے مجذد ایلدی اچا
مشک روزنی زنجیر عدلک برعدیلید	بلا تحریک ایدر حق صاجن اول خسرو ایما
سلیمان خان منزل ایدو اتج زمین طرح	مزمین ایتدی عدل و داد ایلد سازمان جالا
فلکبر بو معلی قبہ التندن جبارتد	عدالت اولسہ اولما زپ سپر کمنہ پارچا
وکیل سلطنت صدرین و دفتر دار و توقعی	اولور دیوان کوی نے بو آسمانہ انجم زرا
سپر شوکتک احکامنی سپر اتمیکہ کامی	طلوع ایلر ورامی زر قفسدن اول مہ غرا
حضور حضرت حقہ فالور زیر امرور	عدالتکاه خاقانین فصل بولمین دعوی
بونوجایک دراسی قلہ قاف عدالتد	ایاغی التندہ دوش سہ نولہ دنیا و ما فیہا

سپر کمنہ جونی مچہ پیلہ داغدار ایتدی	علم افزا اولنخب قلہ نو آفتاب آسا
عیان ایتدی او والاقلیہ بی بنیاد ایدو ضمنا	نکھبان اولدینغ آفاقہ اول خاقان ملک آسا
اور تہہ ملکہ تاثیر ایتدی اول شدن مہا بکتیم	مراد ایتسہ کنام شیریں ایلر آسویان نغ
دیلسہ میشہ زاریے مہد ایدر برچہ و باہ	دیلسہ شیر زنی طفل آسویہ ایدر لالا
فرید و ملرا و شاہ عرض حاجت ایلسون کلسون	پناہ پادشاہان ایلدیے در کانسوی
ایکی نرین طلہ سلطنت تاجن و بریردی	رکابندہ کلوب پیک اولمش اولسہ سحر و دارا
صطلبندہ اگر پرویر اولیدی آبت او غلانی	اکار میدی جہاندہ ادم شبدیزنی خاشا

Kitâbenin Yeri: Kubbealtı'na (Divân-ı Hümâyûn) ait kapının sol tarafında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شهنشاه جهان محمود خان معدلت پیرا معلى جاى ديوانى مجدد ايلدى احيا
 مشبك روزنى زنجير عدلك بر عدليدير بلا تحريك ايدر حق صاحبن اول خسروه ايما
 سليمخان جنان منزل ايدوب انجق زمين طرح مزين ايتدى عدل و داد ايله شاه زمان حالا
 فلكر بومعلى قبه التندن عبارتدر عدالت اولمسه اولماز سپر كهنه پا بر جا
 وكيل سلطنت صدرين و دفتر دار و توقعى اولور ديوان كونى بو آسمانه انجم زهرا
 سپهر شوكتك احكامنى سير ايتمه كاهى طلوع ايلر وراى زر قفسدن اول مه غرا
 حضور حضرت حقه قالور زيرا مزوردر عدالتكاه حاقانيديه فيصل بولمين دعوى
 بو نو جايك وراسى قله قاف عدالتدر آياغى التنه دوشسه نوله دنيا و ما فيها
 سپهر كينه جومهمجه سيله داغدار اتدى علم افراز اولنجه قله نو آفتاب آسا
 عيان ايتدى او والا قله بى بنياد ايدوب ضمنا نكهبان اولديغن آفاقه اول حاقان ملك آرا

او رتبه ملکه تأثیر ایتدی اول شهیدن مهابتکیم مراد ایتسه کنام شیری ایلر آهوان یغما
 دیلرسه میشه زاری مهد ایدر بر پچه روباهه دیلرسه شیر نریطفل آهویه ایدر لالا
 فریدونلر او شاههعرض حاجت ایلسون کلسون پناه پادشاهان ایلدی درکاهنی مولی
 ایکی زرین طاسه سلطنت تاجن ویرلردی رکابنده کلوب پیک اولمش اولسه سنجر و دارا
 صطبندده اکر پرویز اولیدی بر آت اوغلانی اکارمیدی جهانده ادهم شبدیزینی حاشا
 نوید فتح ایچون تاتار اولیدی بویله خاقانه ایدرمیدی هلاکو عمرینی الغار ایله افنا
 اجک دست نیازی دایم اولسون داورغازی سوزم کر حق ایسه ساکنان عالم بالا
 او خاقان صدقله قیلدی جناب احمده خدمت کتاب اللهک ایتدی سیفله احکامنی ابنا
 ینه چیقدم صدددن قالدی بو جایک براز وصفی الشمش مدح افانه زبان خامهءاملا
 صددر بر یانه طورسون شوق و شادیدن کیدر عقلم او شاهی یاد ایدرکن مالک اولمام کننیمه قطعاً
 بولیدم باری بر مصرع رعنا جای زیبایه قصورم اولسه ده عفو ایلر اول شاه کرمفرما
 کورن سر دادهء انصاف اولور عزت بو تاریخه مجدد ایلدی دیوان یرین محمود خان والا
 ۱۲۳۵

Okunuşu:

Şehinşâh-ı cihân Mahmûd Hân-ı ma‘delet-pîrâ mu‘allâ cây-ı dîvânı mücedded eyledi
ihyâ

Müşebbek revzeni zencîr-i ‘adlin bir ‘adîlidir bilâ-tahrîk eder Hak sâhibin ol husreve
îmâ

Selîm Hân-ı cinân-menzil edip ancak zemînin tarh müzeyyen etdi ‘adl ü dâd ile şâh-ı
zamân hâlâ

Felekler bu mu‘allâ Kubbealtı’ndan ‘ibâretdir ‘adâlet olmasa olmaz sipîhr-i köhne
pâ-ber-câ

Vekîl-i saltanat sadreyn ü defterdâr ve tevkî‘î olur dîvân günü bu asûmâna encüm-i
zehrâ

Sipih-r-i Şevketin ahkâmını seyr etmeğe gâhî tulû‘eyler verâ-yı zer-kafesden ol meh-i
garrâ

Huzûr-i hazret-i Hakk’a kalır zîrâ müzevverdir adâletgâh-ı hâkânîde faysal bulmayan
da‘vâ

Bu nev- câyn verâsı kulle-i kâf-ı adâletdir ayağı altına düşse nola vü mâ-fihâ

Sipirh-i kîne-cûyı mehcesiyle dağdâr etdi ‘alem-efrâz olunca kulle-i nev âfitâb-âsâ

‘İyân etdi o vâlâ kulleyi bünyâd edip zimnen nigehbân olduğun âfâka ol hâkân-ı
mülk-ârâ

O rütbe mülke te’sîr etdi ol Őehden mehâbet-kim murâd etse künâm-ı Őîri eyler
âhûvân yağmâ

Dilerse mîŐezârı mehd eder bir peççe rûbâha dilerse Şîr-i nerri tıfl-ı âhûya eder lâla

Ferîdûnlar o Őâha ‘arz-ı hâcet eylesün gelsin penâh-ı pâdiŐâhân eyledi dergâhını
Mevlâ

İki zerrîn taşa saltanat tâcın verirlerdi rikâbında gelüb peyk olmuş olsa Sencer ü Dârâ
Sıtablında eger Pervîz olaydı bir at oğlanı anar mıydı cihânda Edhem-i Őebdîz’ini
hâŐâ

Nüvîd-i feth için tatar olaydı böyle hâkâna eder miydi Hülagü ‘ömrünü ılgar ile ifnâ

Açın dest-i niyâzı dâ‘îm olsun dâver-i gâzî sözüm ger hak ise ey sâkinân-ı ‘âlem-i
bâlâ

O hâkân sıdk ile kıldı cenâb-ı Ahmed’e hıdmet kitâbullâhın etdi seyf ile ahkâmını
inbâ

Yine çıkdım sadeden kaldı bu câyn biraz vasfi alışmış medh-i hâkâna zebân-ı
hâme-i imlâ

Saded bir yana dursun Şevk ü Őâdîden gider ‘aklım o Şâhı yâd ederken mâlik olmam
kendime kat‘â

Bulaydım bâri bir mîsrâ‘-ı ra’nâ cây-ı zîbâya kusurum olsa da ‘afv eyler ol Şâh-ı
kerem-fermâ

Gören ser-dâde-i insâf olur ‘İzzet bu târîhe mücedded eyledi dîvân yerin Mahmûd
Hân vâlâ

1235

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamakla beraber kaynaklarda Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi’ye²⁶⁹ ait olduğu belirtilmektedir.

Târih Kaydı: 1235/1820²⁷⁰

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi’nin²⁷¹ kaleminden çıkmış bu kitâbenin üzerinde Mustafa Râkım Efendi’nin²⁷² kaleminden çıkmış II. Mahmûd’a ait bir tuğra bulunmaktadır. 22 satır ve her satır iki dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine kabartma tekniğiyle hâkkolunmuştur. Yazı ve yazı alanının etrafı altın varaklıdır. Yazının zemîni siyahtır. Dengeli bir istif ve düzgün harf anatomileriyle yazılmış olan kitâbe, son derece heybetli bir görünüm arz etmektedir. Oradan çıkan kararlarla devletin yönetildiği bir bölüm olan Kubbealtı’nın haşmet ve vakarına yakışır vaziyettedir. Yazı akıcı ve dinamiktir. Üzerindeki tuğra da şâhânedir.

---

²⁶⁹ Derman, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), C. 11, 23.

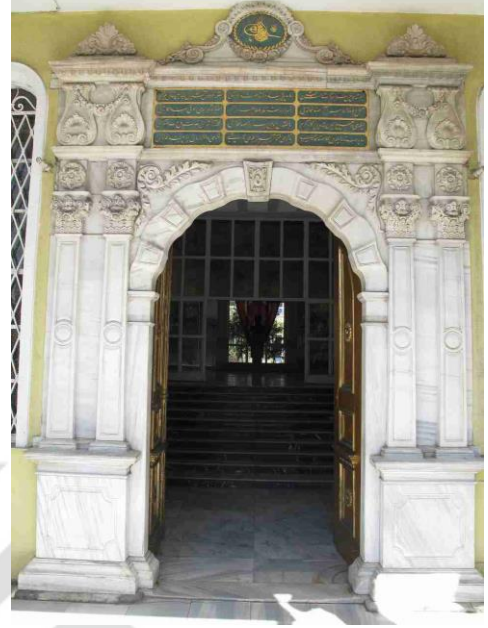
²⁷⁰ “Mücedded eyledi dîvân yerin Mahmûd Hân vâlâ” ifâdesiyle tamiyeli târih düşülmüştür. Bir ilâvesiyle 1235 târihi bulunmaktadır.

²⁷¹ Derman, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, 23.

²⁷² A.g.m., 23.

MÜHENDİSHÂNE-İ BERRÎ-İ HÜMÂYÛN

Türk eğitim târihinde ilk defa kurulan bu mektebin açılışı 1768'deki Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı ordusunun teknik açıdan yetersiz oluşunun önemli bir yeri vardır. Okulun açılış târihi 1187/1773 olarak kabul edilmekle beraber mühendishânenin ilk hocalarından Cezayirli Seyyid Hasan'ın kaleme aldığı risâlenin önsözünde I. Abdülhamid zamanında ve Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın üçüncü sadâreti döneminde olduğu belirtilmektedir. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn 1195/1781

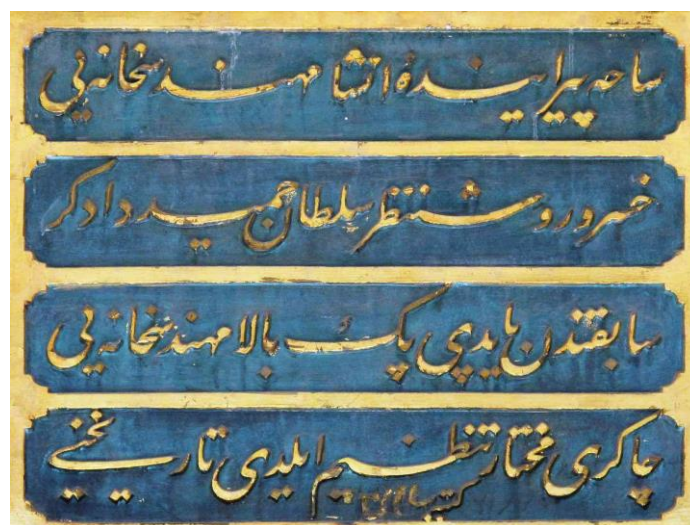
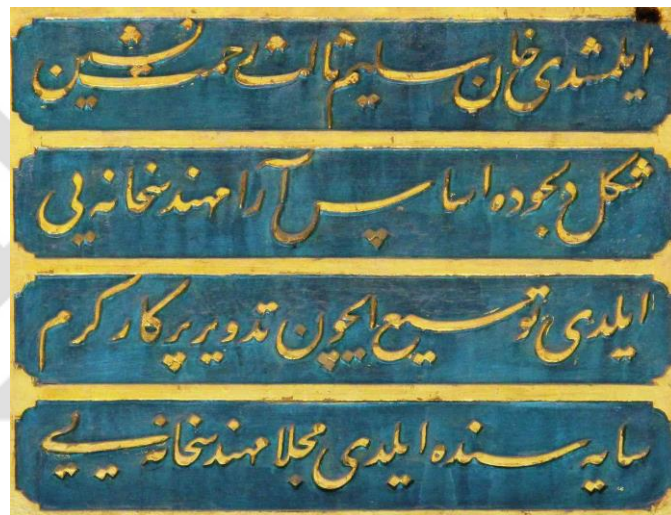

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn

târihinde Mühendishâne-i Tersâne-i Âmire adıyla anılmaya başlandı. Yer darlığı sebebiyle Tersane Zindanı yanında bir binâyâ taşındı. Bu binânın 1797 târihli tamirâtında verilen bilgilerden 189 metrekare olmak üzere iki kat olduğu anlaşılmaktadır. Buraya geçişle ders programı yeniden düzenlenen okulun istihkâm, tâbiye ve hendese dersleriyle 1210/1795 târihinde açılacak olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un ilk adımları da atılmış oluyordu. Mustafa Reşid Efendi okulun nâzirliğine getirildi. Yaşanan tecrübelerle beraber Harp Okulu olarak hizmet verecek yeni bir mühendishânenin kurulması kaçınılmaz hâle geldi ve burası Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn adını aldı (1210/1795). Hasköy'de açılan bu mühendishâne imparatorluğun Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'dan sonra ikinci mühendishânesidir.²⁷³

²⁷³ Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Berrî-i Hümayun", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2006), C. 31, 516-518.

3.74. MÜHENDİSHÂNE-İ BERRÎ-İ HÜMÂYÛN TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Mühendishânenin mermer giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ایلمشدی خان سلیم ثالث رحمت نشین

ساحه پیرایندهء انشا مهندسخانه یی

صوکره فردوس آشیان عبدالمجید خان ایلدی

شکل دلجوده اساس آرا مهندسخانه یی

خسرو روشننظر سلطان حمید داد کر

احتیاجه کورمدی اوفی مهندسخانه یی

ایلدی توسیع ایچون تدویر پرکار کرم

سابقندن یاپدی پک بالا مهندسخانه یی

حکمة الاشراق نصرت فن حرب عسکری

سایه سنده ایلدی مجلا مهندسخانه یی

چاکری مختار تنظیم ایلدی تاریخنی

قىلدى دادار زمان احيا مهندسخانه يى

۱۳۰۷

..... كته

Okunuşu:

Eylemişdi Hân Selîm-i Sâlis-i rahmet-nişîn
Sâha-pîrâyende-i inşâ mühendishâneyi
Sonra Firdevs-i âşiyân ‘Abdülmeçîd Hân eyledi
Şekl-i dil-cûda esâs-ârâ mühendishâneyi

Hüsrev-i rûşen-nazar Sultan Hamîd-i dâdger
İhtiyâca görmedi evfâ mühendishâneyi
Eyledi tevsî‘ için tedvîr-i pergâr-ı kerem
Sâbıkından yaptı pek bâlâ mühendishâneyi

Hikmetü’l-işrâk-ı nusret fenn-i harb-i ‘askeri
Sâyesinde eyledi meclâ mühendishâneyi
Çâkeri Muhtâr tanzîm eyledi târîhini
Kıldı dâdâr-ı zamân ihyâ mühendishâneyi

1307

Ketebehû.....

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Harflerin aşınmasından dolayı okunamamıştır.

Târih Kaydı: 1307/1889-90²⁷⁴

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Mühendishânenin giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbe, dört satır ve her satır üç dilimden oluşmaktadır. Mermer üzerine celî ta‘lîk ile kabartma tekniği kullanılarak yazılmıştır. Yazı ve çerçevesi altın varaklı, zemîni ise koyu yeşildir. Son satırın ortadaki dilimine hattat imzasını atmıştır. Târih sonuncu dilimdedir. Altın varaklamasının özensiz yapıldığı görülmektedir. Her dilimde keşîdeli harflerle yazı ritim kazanmış, çanaklı harflerle de bu ritme farklı bir âhenk kazandırılmıştır. Satır aralarının geniş tutulmasıyla harflerin güzelliğinin ve istifin akıcılığının ortaya çıkması sağlanmıştır.

MİHRİŞAH VÂLİDE SULTAN SEBİLİ

Eyüpsultan Bostan İskelesi’nde Mihrişah Vâlîde Sultan Türbesi’nin yanındaki bu sebîl müdevver cepheidir. Üçlü mermer sütunlarla birleştirilmiş beş penceresi vardır. Şebekeleri dökme demirden olup zengin oymalarla süslüdür.

Mihrişah Vâlîde Sultan Sebîli

Herbirinde beşer tane su verecek yer bulunmaktadır. Bu şebekeler

0,85 metre eninde, 2,50 metre yüksekliğindedir. Kemerlerin üstünde çerçevelerin kayıtlarına kadar taşan yapraklar ve kabuklar sebîlin bütün yüzünü sarmaşık gibi sarar dolandır. Bu sebîl rokoko üslûbunun Türk mimârîsindeki örneklerinden biridir. Sebîlin kitâbesi her pencerenin üzerinde bir parça olmak üzere saçağın altına

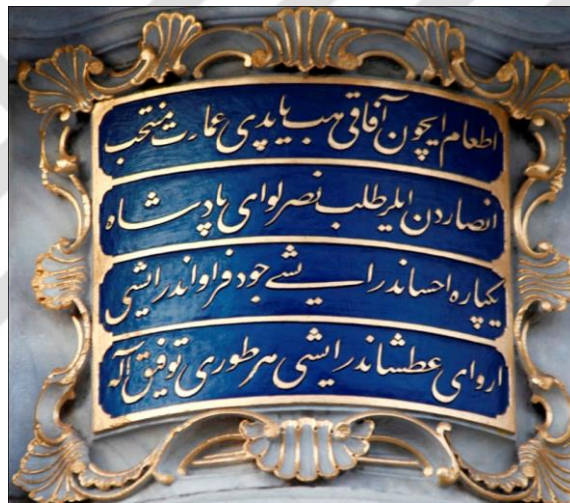
²⁷⁴ “Kıldı dâdâr-ı zamân ihyâ mühendishâneyi” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

yerleştirilmiştir. Sebîlin iki yanında birbirinin eşi ve sebîl ile aynı stilde iki çeşme vardır.²⁷⁵

3.75. MİHRİŞAH VÂLİDE SULTAN SEBİLİ İNŞÂ KİTÂBESİ

²⁷⁵ Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, 604-611.

Kitâbenin Yeri: Sebîlin saçağının altında müdevver olarak yan yana dizilmiş halde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

مهد جناب سلطنت اكليل تاج مكرمت
معموره ساز مملكت صبح سپهر عز و جاه
كوش ايله قدر كوهرين او صاف ذات بيهترين
خور شيديدر اول حاورين سلطان سليم جم سپاه

بخش ايتدی مال بیحساب دنیایی ایتدی فیضیاب
قرب آب ایویه آب اجراسنه قیلدی نگاه
بر نو سبیل ایتدی بنا هم خوش ادهم جانفزا
نزدیک اصحاب صفا رضوان خلد شاه راه

کویا که بر کاشانه در روزنلری شاهانه در
جنتمی در آ یا نه در اولمش محل اشتباه
اولدی بو یرده رونما مضمون تجری تحتها
قیلدی کرامتله بنا اول داور دولت پناه

اطعام ایچون آفاقی هب یاپدی عمارت منتخب
انصاردن ایئر طلب نصر لوای پادشاه
یکپاره احساندر ایشی جود فزوندر ایشی
اروای عطشاندر ایشی هر طوری توفیق اله

اسرار صحبتک مظهری انواع خیرک مصدری

سرایت بو آب کوثر نور ایچره استرسک شناه

غالب قلمدن اقدی بیل تاریخی همچون سلسبیل

اصحابه زمزم هم سبیل عین صفای مهرشاه

Okunuşu:

Mehd-i Cenâb-ı saltanat iklîl-i tâc-ı mekremet
Ma‘mûre-sâz-ı memleket subh-ı sipîhr izz ü câh
Gûş eyle kadr-i gevherin evsâf-ı zât-ı bihterin
Hurşîdidir ol hâverin Sultân Selim-i cem-sipâh

Bahş itdi mâl bî-hisâb dünyâyı itdi feyzyâb
Kurb-i Ebî Eyyûb’e âb icrasına kıldı nigâh
Bir nev sebîl itdi binâ hem hûş edâ hem cân-fezâ
Nezdik ashab-ı safâ rıdvân-ı hulde şâh-râh

Gûya ki bir kâşânedir revzenleri şâhanedir
Cennet midir âyânedir olmuş mahalli iştibâh
Oldı bu yerde rû-nümâ mazmûn tecrî tahtehâ
Kıldı kerâmetle ol dâver-i devlet penâh

İt‘âm içün âfâkı heb yaptı imâret müntehab
Ensârdan eyler taleb nasr-ı livâ-yı Pâdişâh
Yekpâre ihsândır işi cûd-ı firâvândır işi
İrvâ-yı atşândır işi her tavrı tevfik-i İlâh

Esrâr-ı sahbin mahzarı envâ-‘ı hayrın masdarı
Seyret bu âb-ı Kevseri nûr içre istersen şînâh
Gâlib kalemden akdı bil târihi hem çün selsebîl
Ashâba zemzem hem sebîl ayn-ı safâ-yı Mihrişâh

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: Kitâbede târih kaydı yoktur.²⁷⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Sebîlin saçağının altında müdevver olarak yan yana, etrafı sarmaşıkla çevrili beş plakadan oluşan ve mermer üzerine hâkkedilen kitâbede, her bir plaka bir bir pencerenin üzerine gelecek şekilde tanzîm edilmiştir. Her bir plaka dört satırdan oluşmaktadır. Satır araları bölünmüş ve satırlar geniş tutulmuştur. Bu durum zemîni koyu yeşil olan altın varaklı yazıların daha da estetik ve belirgin görünmesini sağlamış, harflerin ve satırların güzelliğini ön plana çıkarmıştır. Mimârisindeki müdevver duruş bütün paftaların aynı anda görülmesine olanak vermiyor olsa da gerek mimârisi ve gerekse kitâbesi son derece şık ve estetik olan bu sebîlin yazılarındaki âhenk ve harf anatomilerindeki güzellik, cülûs güzergâhı olması sebebiyle civârında yaşanan vakar, ihtişam ve zerafet hislerinden de nasîbini almış gibi durmaktadır.

NUREDDİN CERRÂHÎ DERGÂHI

Halvetî tarikatının Nureddin Cerrâhî (1678-1721) vâsıtasıyla İstanbul’da kurulan dergâhı. Tarikat pîrinin tesîs etmiş olduğu tarikat kolunun adıyla anıldığı Cerrâhî lakabı, doğmuş olduğu Cerrahpaşa mahallesinden kaynaklanmaktadır. Nureddin Cerrâhî, Üsküdar’daki Toygartepesi’nin Selami Ali Efendi Tekkesi’nin şeyhlerinden Şeyh Ali Alâeddin Köstendili’ye intisab etmiş, hilâfet icâzetini almaya hak kazanmasının ardından bir süre Karagümrük’te Canfeda kadın Câmii’ndeki halvethânede yaşamış daha sonra câminin bitişiğindeki Bekir Efendi Konağı’nı satın

Nureddin Cerrâhî Dergâhı

²⁷⁶ “Ashâba zemzem hem sebîl ayn-ı safâ-yı Mihrişâh” beytiyle târih düşülmüştür.

almıştır. III. Ahmed'in de sevgisini kazanan bu zât için bu konağın yerine III. Ahmed tarafından tekke yapılmıştır. 1721 târihinde dâr-ı bekāya intikal eden Nureddin Cerrâhî, irşad vazifesini on sekiz yıl sürdürmüş ve bu tekkeye defnedilmiştir. Âsitane-i Nureddin, Nureddin Âsitanesi gibi isimlerle anılan bu yer Cerrâhîliğin merkezi olagelmıştır.²⁷⁷ Karagümrük'te bulunan bu tekkede Nureddin Cerrâhî'nin irtihâlinden tekkelerin kapatıldığı 1925 senesine kadar irşad faaliyeti kesintisiz olarak sürdürülmüştür. Zaman içinde birçok onarım ve yenileme geçiren tekkede tevhidhâne ve türbeyi barındıran kısım II. Mahmûd döneminde son şeklini almıştır.

3.76. NUREDDİN CERRÂHÎ DERGÂHI İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Dergâhın giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

قطب العارفين حضرت شيخ نور الدين الجراحي قدس سره

سنه ٣ ل

١٢١١

Okunuşu:

Kutbü'l-ârifîn Hazret-i Şeyh Nûreddîn el-Cerrâhî kuddise sırrahü

Sene 3 Şevvâl

1211

Yazı Türü: Celî sülüs

²⁷⁷ Ömer Tuğrul İnançer ve M. Baha Tanman, “Cerrâhîlik” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Ve Tarih Vakfı Yayımları, 1994), C. 2, 414-416.

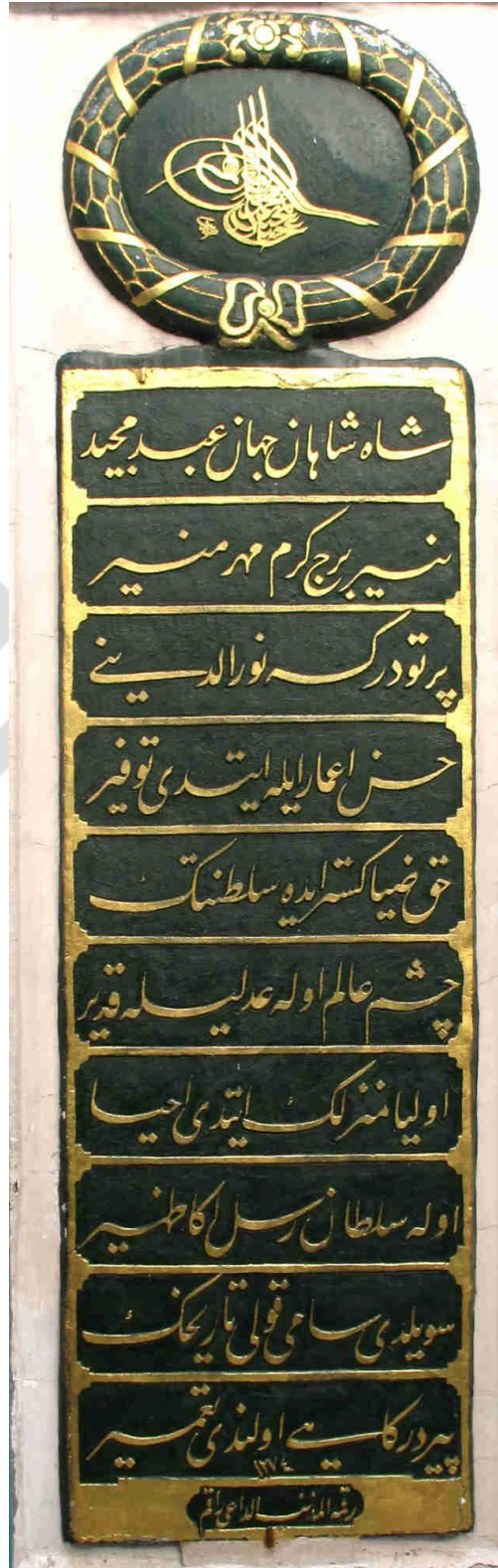
Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1211/1796

Dili: Türkçe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Mermer zemîn üzerine celî sülüsle hâkkolunmuştur. Tek satırdan ibâret olan bu kitâbede harf anatomileri düzgün ve istif dengeli bir görüntü arz etmektedir. Yazının zemîni koyu yeşildir. Yazı altın varaklıdır. Kitâbenin sonunda, son iki kelimenin ortasına gelecek şekilde târih kaydı düşülmüştür. Keşîdeli “sin” harfîyle yazılan sene kelimesinde “sin” keşidesinin üzerine rakamla târih yazılmıştır. Şevvâl ayının harfle ifâdesi olan “J” “Lam” harfinin içine de rakamla gün kaydı düşülmüştür. Tezyînî hareke ile beraber mühmel harf işâretinin de kullanılmış olduğu görülmektedir.

3.77. NUREDDİN CERRÂHÎ DERGÂHI TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Tevhîdhânenin çini kaplı doğu duvarında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شاه شاهان جهان عبد المجيد

نير برج كرم مهر منير

پرتو دركه نور الدينى

حسن اعمار ايله ايندى توفير

حق ضيا كستر ايده سلطنتك

چشم عالم اوله عدليه قدير

اوليا منزلك ايندى احيا

اوله سلطان رسل اكا ظهير

سويلدى سامى قولى تاريخك

پير دركاهى اولندى تعمير

۱۲۷۴

رقمه المذنب الداعى راقم

Okunuşu:

Şâh-ı şâhân-ı cihân ‘Abd-ı Mecîd

Neyyir-i burc-ı kerem mihr-i münîr

Pertev-i Dergeh-i Nûreddînî

Hüsn-i i‘mâr ile etdi tevîr

Hak ziyâ-güster ede saltanatın

Çeşm-i ‘âlem ola ‘adliyle kadîr

Evliyâ menzilin etdi ihyâ

Ola sultan-ı rüsûl ona zahîr

Söyledi Sâmî kulu târîhin

Pîr dergâhı olundu ta‘mîr

1274

Rakamehü el-müznibü‘d-dâ‘î Râkım

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Râkım Efendi

Târih Kaydı: 1274/1857-1858²⁷⁸

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Üzerinde “Abdülmeçîd Hân bin Mahmûd el-muzaffêr dâimâ” yazan tuğranın bulunduğu kitâbe, mermer üzerine celî ta‘lîk ile hâkkolunmuştur. On satırdan oluşmaktadır ve satır araları bölünmüştür. Zemîn koyu yeşil, yazı, satır çizgisi ve çerçeve altın varaklıdır. Harf anatomileri düzgün, istif dengelidir. Yazı, akıcı ve dinamik bir görüntü arz etmektedir. Yazıda keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûs kullanımının yazıya kazandırdığı canlılık ve akıcılık fark edilmektedir. Onuncu satırın altına, ortalanmış olarak imza satırı bulunmaktadır. İmza satırında kullanılan kalem diğer kısmın yazımında kullanılan kaleme nispetle daha incedir.

---

²⁷⁸ “Pîr dergâhı olundu ta‘mîr” ifâdesiyle ebced düşülmüştür. Hesâben 1273 târihi çıktığı halde kitâbede 1274 yazmaktadır.

SELİMİYE CÂMİİ

Üsküdar'da Selimiye Kışlası'nın yanında yer almaktadır. Kitâbesine göre III. Selim tarafından muvakkıthâne, okul ve sebîlle birlikte 1219/1804-05 târihinde yapılmıştır. Câmi, geniş bir avlunun ortasında bulunmaktadır. Kuzey cihetinden on basamakla yapının esas girişine ulaşılmaktadır. Kare planlı harim bölümü,

Selimiye Câmii

harim bölümüne eklenmiş olan dikdörtgen biçimli mihrap nişi, batıda hünkâr mahfili, dışa açık yan galeriler, doğuda konut bölümü ve kuzeydeki minâreler yapının ana unsurlarıdır. 14,60 metre çapında bir kube ile örtülen harîm bölümünün yüksekliği 25,70 metredir. Câminin ibadet mekânı 15x15 metre ölçülerinde kare planlı olup iki yanda dışa açılan sofalarla şekillenmiş ve alt kısımları mermer kaplamıştır. İçeride duvarların üst kısımları kalem işi nakışlarla süslenmiştir. Ana mekânı üç yandan saran kuşak yazısında Fetih Sûresi'nin yer alması ve câmi görevlilerinin sürekli bu sûreyi okumakla görevlendirilmesi III. Selîm'in fetih dönemi başlatmadaki kararlılığını yansıtmaktadır.

Selimiye Câmii cümle kapısı

Günümüzde kubbedeki celî sülûs yazı İsmail Hakkı Altunbezer'e bazı yazı ve kitâbeler de Çarşambalı Ârif Efendi'ye aittir.²⁷⁹

²⁷⁹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 596-601; M. Gözde Ramazanoğlu, "Selimiye Camii", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2009), C. 36, 434-436; Selçuk Batur, "Selimiye Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 6, 512-515; Öz, *İstanbul Camileri*, C. 2, 58.

3.78. SELÎMIYE CÂMİİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, câminin mermer cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

زیور تاج خلافت شاه عالی منقبت

مقتدای اهل سنت سایهء رب رحیم

جامع الخیرات شاهنشاه کروی نهد

ایلدی بو معبدی آباد چون قصر نعیم

اسکداری قیلدی احیا چونکه حسن همتی

ایکی نو تاریخ ایله زین اولدی بو بیت نظیم

یاپدی اعلا طرح ایله جامع امام المتقین ۱۲۱۹

بر مجسم نوردر بو معبد سلطان سلیم ۱۲۱۹

Okunuşu:

Zîver-i tâc-ı hilâfet şâh-ı ‘âlî-menkabet

Muktedâ-yı ehl-i sünnet sâye-i Rabb-i Rahîm

Câmi‘ü'l-hayrât şâhenşâh-ı kerrûbî-nihâd

Eyledi bu ma‘bedi âbâd çün kasr-ı na‘îm

Üsküdar’ı kıldı ihyâ çün hüsn-i himmeti

İki nev târîh ile zeyn oldu bu beyt Nâzîm

Yapdı a‘lâ tarh ile câmi imâmü’l-müttakîn 1219

Bir mücessem nûrdur bu ma‘bed-i Sultan Selîm 1219

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1219/1804-1805²⁸⁰

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câminin cümle kapısının üzerinde mermer zemîn üzerine dört satır hâlinde, her satırda iki dilim olmak üzere yazılan kitâbede dengeli harf dağılımı görülmektedir. Her satırda keşîdeli harflerle nefes aldırılan yazıda harfler ve satır düzeni gâyet düzgündür. Celî sülüsle yazılan kitâbede zemîn koyu yeşildir. Son satırda her iki dilime de târih yazılmıştır. Yazıda bütün “sin” harfleri dişli, “şın” harfleri ise hem dişli hem de dişsiz yazılmıştır. Çanaklı ve küplü harflerle de akıcılık ve estetik sağlanmıştır.

---

²⁸⁰ Son iki mısra da ebcedle 1219 târihini vermektedir.

YENİ CÂMİİ MUVAKKİTHÂNESİ

Eminönü'ndeki Yeni Câmii muvakkithânesi, Türk sanat tarihinde önemli bir yer tutar. 1597 senesinde III. Murad'ın eşi Safiye Sultan tarafından inşâsına başlanmış fakat ancak 1663 yılında IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Vâlide Sultan tarafından

Yeni Câmii Muvakkithânesi

tamamlanmış olup câmi, mektep, türbe, kasır, darülhadis, sebîl ve

çarşıdan oluşan Yeni Câmii Külliyesi'nin bir parçasıdır. Muvakkithane, 19. yüzyılda II. Mahmûd tarafından külliyeye eklenmiştir. Caminin güneybatı köşesinde ve avlu duvarına bitişik olarak bulunmaktadır. Klasik stildeki mimârî sanat eserlerimizin en son örneğidir. Muvakkithâne câminin güney cephesinde avlu duvarının köşesinde yer alır. Üzerindeki kitâbeye göre 1228/1813 târihinde inşâ edilmiştir. Muvakkithâne geniş saçaklı basık soğan kubbe ile örtülü olup kesme taş malzeme ile yapılmıştır. Üç bölümden müteşekkil olan binaya basık kemerli bir kapı ile girilmektedir. Buradan ana mekâna geçiş sağlanmaktadır. Yapı cephesinin ortasında kitâbe üstünde oval form içinde II. Mahmûd'un tuğrası bulunmaktadır. Altta Enderunlu Vâsıf'ın iki sıra halinde ta'lik hattı ile yazılmış on satırlık kitâbe yer almaktadır.²⁸¹ Muvakkithâne pencerelerinin mermer söveleri, tunç dövme şebekelerin motifleri, yaklaşık bir metre kadar dışarı taşan çatı saçakları ve basık formlu kubbesiyle külliyeye sonradan eklendiğini ilk bakışta anlatmaktadır. Muvakkithâne binası 1956 yılında geriye çektirilmiştir. Bu esnâda hiç şaşmamasıyla meşhur ezanî ve alafranga saatlerin yeri kapatılmış ve saatler kaldırılmıştır.

²⁸¹ Çobanoğlu, "Yeni Cami Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C. 43, 442.

3.79. YENİ CÂMİİ MUVAKKİTHÂNESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, muvakkithânenin yola bakan taraftaki yan yana dizili üç pencereden ortada olanının üzerinde bulunmaktadır. Kitâbenin üstünde Sultan Mahmûd Adlî'nin tuğrası bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شہ خورشید پرتو غازی خان محمود عدلیک
جهان وقتندہ معمور اولدی رونق کلدی دنیایه

او حاقان فلک تمکینک عصر بی عدیلندہ
نیجه چرح ارتفاع آثار نو تاریخ اولدی غبرایه

بریسسی اشته از جمله یکی جامعه اسکیدن
موفق اولممش کیمسه موقتخانه انشایه

اساسى اول حديو ربع مسكونن اواننده

قورلدى ساعت اشرفده بو جاي معلايه

عيار اولدقده معجم حرفى واصف كلدى تام تاريخ

سوز اولمز بو موقتخانه نو طرح بالايه

۱۲۲۸

Okunuşu:

Şeh-i hurşîd-pertev Gâzî Hân Mahmûd-ı ‘Adlî’nin

Cihân vaktinde ma‘mûr oldu revnak geldi dünyâyâ

O hâkân-ı felek-temkînin ‘asr-ı bî-‘adîlinde

Nice çarh-irtifâ’ âsâr-ı nev tarh oldu gabrâyâ

Birisi işte ez-cümle Yeni-Câmi’’de eskiden

Muvaffak olmamış kimse muvakkıt-hâne inşâyâ

Esâsı ol hıdîv-i rub’-ı meskûnın evânında

Kuruldu sâ‘at-i eşrefde bu cây-ı mu‘allâyâ

‘Ayâr oldukda mu‘cem harfi Vâsıf geldi tâm târîh

Söz olmaz bu muvakkıt-hâne-i nev-tarh-ı bâlâyâ

1228

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1228/1813²⁸²

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitabe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

²⁸² Son mısradaki noktalı harflerin toplamı 1228 târihini vermektedir.

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Sultan Mahmûd Adlî'nin tuğrasının altında bulunan kitâbe, beş satırdan oluşmaktadır. Her satır iki dilimdir. Mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile hâkkolunmuştur. Yazı ve yazı çerçevesi altın varaklıdır. Yazının zemîni koyu yeşildir. Harflerin anatomilerinin düzgün, istifin yer yer sıkışık olduğu görülmektedir. Kitâbenin son diliminde târih kaydı bulunmaktadır. Kitâbe yer yer rutûbetten etkilenmiş ve bozulmalar olmuştur.

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Günümüzde İstanbul Müftülüğü olarak kullanılan Bâb-1 Meşihat'ın Fetvâhâne binâsı 1982-1985 târihinde yıkılarak aslına uygun bir biçimde yeniden yapılmıştır. Giriş kapısının hemen sağ tarafındaki iki katlı binâ Şer'iyye Sicilleri Arşivi olarak 10.000 cilt sicilin muhafazasına

İstanbul Müftülüğü

tahsis edilmiştir. Sol taraftaki iki katlı binânın üst katı da müftülük kütüphânesi olarak kullanılmaktadır.²⁸³ Fâtih döneminde İstanbul'un belirli noktalarındaki kışlalara yerleştirilen yeniçerilerden Yeniçeri Ağaları sorumluydu. Önceleri yeniçeri ocağından seçilen ve oralarda kalan yeniçeri ağaları sonraları kendilerine tahsis edilen yerlerde kalmaktaydı. Yeniçeri Ağalarının en uzun kaldığı yer olarak bilinen yer günümüzde İstanbul Müftülüğü binalarının olduğu yerdir. Buraya Ağa Kapısı denilmektedir. Fetva Yokuşu ile Mimar Sinan Caddesi, Ağa Kapısı yakınında dar açılı bir köşe oluşturmaktadır. Burada Mimar Sinan'ın türbesi ve türbenin tam karşısında İstanbul Müftülüğü'nün giriş kapısı bulunmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılması üzerine Ağa Kapısı şeyhülislamla tahsis edildi. Bu sebeple de burası Şeyhülislam Kapısı, Fetvâ Kapısı, Bâb-1 Meşihat olarak da anılmaya başlandı.

²⁸³ Mehmet İpşirli, "Bâb-1 Meşihat", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1991), C. 4, 363.

Şeyhülislamlık müessesesi de 1924 yılında kaldırılınca burası İstanbul Müftülüğü'nün kullanımına tahsis edildi. Müftülüğün ana kapısından girildiğinde sağda ve solda iki bina görülür, sağda Şer'i Siciller Arşivi ve solda Meşihat Arşivi bulunmaktadır. Şeyhülislamlarla ilgili bütün belgeler Meşihat Arşivi'nde, devlet merkezinden gelen bütün fermanlar, kadıların verdikleri kararlar, emir ve tebliğler Şer'i Siciller Arşivi'nde korunmaktadır. Hem meşihat Arşivi binâsı hem de Şer'i Siciller Arşivi II. Abdülhamid devrinde inşâ edilmiştir.²⁸⁴

3.80. İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ TAMİR KİTABESİ 1

²⁸⁴ Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, 112-119.

Kitâbenin Yeri: Bugün İstanbul Müftülüğü olarak kullanılan binânın ana giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

دولت دائم اوله حضرت خان محمودك
سايه سنده الوب آسوده شمشيه علما
سيف و خاميله ايدوب دستنى مولى تايد
بر اليه قلج الدى بر اليه فتوى

حق نعمت نه ايمش بيلمينك حالى بودر
آب تيغ و قلمى قيلدى اوجاغى اظفا
نيجه نصح ايتديلر شر زمهء مكروهه
علمانك سوزينى ايلمديلر اصغا

عاقبت يرلرين الله نصيب ايتدى بزه
دار فتوالرى ايتمش ايدى انلر يغما
عمرى اولدقجه مبارك ايدى بالاستحقاق

مفتیء عالم اولان طاهر افندی یه خدا

نور عدلی ایله محو ایتدی ظلام ظلمی
روز و شب ایلیه لم خسرو و دورانه دعا
ملجاء امت ایله حشره قدر بابنی حق
طوره اول شاه جهان تا طوره شرع مولی

خاکپای شه دورانه تشکر قیلدی

ایکی جوهر کبی تاریخله عزت فضلا
اغا قپوسنی ویردی بزه سلطان محمود
باب تزویر ایدی حق قیلدی مقام افتا

۱۲۴۱

Okunuşu:

Devleti dâim ola Hazret-i Hân Mahmûd'un

Sâyesinde olup âsûde hemîşe 'ulemâ

Seyf ü hâmeyle edip destini Mevlâ te'yîd

Bir eline kılıç aldı bir eline fetvâ

Hakk-ı ni'met ne imiş bilmeyenin hâli budur

Âb-ı tîğ u kalemi kıldı ocağı itfâ

Nice nush etdiler ol şirzime-i mekrûha

'Ulemânın sözünü eylemediler ısgâ

'Âkîbet yerlerin Allâh nasîb etdi bize

Dâr-ı fetvâları etmiş idi anlar yağmâ
‘Ömrü oldukça mübârek ede bi’l-istihkâk
Müftü-i a’lem olan Tâhir Efendi’ye Hudâ

Nûr-ı ‘adli ile mahv etdi zalâm-ı zulmü
Rûz u şeb eyleyelim Hüsrev-i devrâna du‘â
Melce’-i ümmet ede haşre kadar bâbını Hakk
Tura ol şâh-ı cihân tâ tura şer‘-i Mevlâ

Hâk-pây-ı şeh-i devrâna teşekkür kıldı
İki cevher gibi târîhle ‘İzzet fuzalâ
Ağa kapusını verdi bize Sultan Mahmûd
Bâb-ı tezvîr idi Hakk kıldı makâm-ı iftâ

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1241/1825-1826²⁸⁵

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe beş satırdan oluşmaktadır. Her satır dört dilimdir. Boyasız mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Kabartma tekniği kullanılarak yazılan bu celî ta‘lîk kitâbede istif son derece dengeli, akıcı ve estetik görünmektedir. Her dilimde keşîdeli harf kullanımı söz konusudur. Hem keşîdeli harf kullanımı hem de yer yer kullanılan yâ-yı ma‘kûslarla yazı akıcı ve dinamik bir görünüm kazanmıştır. Harf anatomileri düzgündür. Kitâbenin son

²⁸⁵ “Ağa kapusını verdi bize Sultan Mahmûd Bâb-ı tezvîr idi Hakk kıldı makâm iftâ” ifâdesiyle ebcedle târih düşülmüştür.

satırının son iki diliminde târih kaydı bulunmaktadır. Sonuncu dilimdeki târih kaydı “ی” “y” harfinin noktaları ortada kalacak şekilde solda “۱۲” “12” ve sağda “۴۱” “41” rakamı olacak şekilde yazılmıştır.

3.81. İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ TAMİR KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: İstanbul Müftülüğü'nün ana giriş kapısının sağ tarafında kalan binânın en üst kısmında Osmanlı armasının altında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

شہ تحت خلافت حضرت عبد الحميد خانك

وجودى باعث آسايش و عصران علمدر

بنای دولتى فكر متينى ايلدى تجديد

هر ايشده مظهر تاييد حق اول شاه اعظمدر

بودار دلنشيني ايتدى اول شاه كزين احيا

دعای ازدياد عصرى اهل شرعه الزمدر

جمال اتمامنه سعی ایله یازدم جوهرین تاریخ

سجل شرعی حفظه بو محل بر جای محکدر

۱۳۰۹

محمد کشفی

Okunuşu:

Şeh-i taht-ı hilâfet Hazret-i ‘Abdülhamîd Hân’ın

Vücûdu bâ‘is-i âsâyiş ü ‘asrân-ı ‘âlemdir

Binâ-yı devleti fikr-i metîni eyledi tecdîd

Her işde mazhar-ı te‘yîd-i Hakk ol şâh-ı a‘zamdır

Bu dâr-ı dil-nişîni etdi ol şâh-ı güzîn ihyâ

Du‘â-yı izdiyâd-ı ‘asrı ehl-i şer‘a elzemdir

Cemâl itmâmına sa‘y ile yazdım cevherîn târîh

Sicill-i şer‘i hıfza bu mahall bir cây-ı muhkemdir

1309

Mehmed Keşfi

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Mehmed Keşfi

Târih Kaydı: 1309/1891-1892²⁸⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, dört satır ve her satır iki dilimdir. Celî ta‘likla kabartma tekniği kullanılarak boyasız mermer zemîn üzerine

²⁸⁶ “Sicill-i şer‘i hıfza bu mahal bir cây-ı muhkemdir” ifâdesiyle ebcedle târîh düşülmüştür.

hâkkedilmiştir. Yazı altın varaklıdır. Yazı dilimlerinin etrafındaki çerçeve de altın varaklıdır. Altın varaklarda yer yer dökülmeler olmuştur. Yazı satırlarının altındaki alanda, yazı dilimleri ortalanarak sağdaki dilimin altına hattat imzası, soldaki dilimin altına ise târih kaydı düşülmüştür. Târih kaydı ve hattat imzası yazı kaleminin yaklaşık üçte biri nispetinde kalınlıkta bir kalemle yazılmıştır. Yazıda harf anatomileri düzgün, istif dengeli ve akıcıdır. Her satırda keşîdeli harf kullanımıyla yazıya akıcılık ve dinamizm kazandırılmıştır. Kitâbenin hattatı Mehmed Keşfi Efendi'dir.

3.82. İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ (KÜTÜPHÂNE) İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, İstanbul Müftülüğü ana kapısından girince Meşihat Arşivi'nin giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حامیء شرع متین شاه حمید الشیمک لطفی اولدی بو بنای نوی انشایه سبب
 خلق شاهانه سیدر خلقی علومه تشویق رأی مستحسنی خوشنودی یزدان طلب
 کتب فقه و فتاواى محل اولمق ایچون یاپدی بو بیت کمالی شه پاکیزه نسب
 تام تاریخنی حسنی دیدی اهل علمه باب فتوايه بو دار کتب اولدی انساب
 محمد کشفی غفر له ۱۳۰۶

Okunuşu:

Hâmî-i şer‘-i metîn Şâh-ı Hamîdü’ş-şiyemin lutfi oldu bu binâ-yı nevi inşâyâ sebeb
Hulk-ı şâhânesidir halkı ‘ulûma teşvik re’-yi müstahseni hoşnûdi-i Yezdân’ı taleb
Kütüb-i fikh u fetâvâyâ mahall olmak için yaptı bu beyt-i kemâli şeh-i pâkîze-neseb
Tâm târîhini Hüsni dedi ehl-i ‘ilme bâb-ı fetvâyâ bu dâr-ı kütüb oldu enseb
Mehmed Keşfi gufire lehü 1306

Yazı Türü: Celî ta‘lîk**Hattatı:** Mehmed Keşfi**Târih Kaydı:** 1306/1888-1889²⁸⁷**Dili:** Türkçe, manzum kitâbe

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile hattat Mehmed Keşfi Efendi tarafından yazılmıştır. Zemîn, boyasız, mermer rengindedir. Yazı ve yazının etrafındaki çerçeve altın varaklıdır. Kitâbe, dört satır ve her satır iki dilimdir. Son satırın birinci diliminde hattat imzası, ikinci diliminde târih kaydı bulunmaktadır. Her satırda çokça keşîdeli harf kullanımı dikkat çekmektedir. Bu durum yazı alanının doldurulmaya çalışıldığını düşündürmektedir.

---

²⁸⁷ “Bâb-ı fetvâyâ bu dâr-ı kütüb oldu enseb” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

DARPHÂNE-İ ÂMİRE

Topkapı Sarayı birinci avlusunda, Aya İrini Kilisesi'nden başlayarak kuzeybatı cihetinde Soğuk Çeşme Kapısı'na kadar uzanan eğimli geniş arazide yer almaktadır. Batıda Sur-i Sultanî, kuzeyde Osman Hamdi Yokuşu arazinin sınırlarını belirlemektedir. Ampir üslûpteki Darphâne Kapısı birinci avludadır. Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından

Darphâne-i Âmire

Darphâne olarak yaptırılan binâ 1727 târihinde tamamlanmıştır. Darphâne

Kapısı'nın sol tarafındaki küçük çeşmede III. Selîm tuğrası bulunmaktadır. II. Mahmûd döneminde de kapsamlı bir onarımdan geçen darphâne binâlarının bu hususu anlatan kitâbesi Darphâne Kapısı üzerindedir. Osmanlı mâlî düzeni için ehemmiyet arzeden Darphâne'de para basımı dışında saray için lüzum eden altın, gümüş eşya, hâtıra sikkeleri ve mücevherlerin imalâtı da yapılırdı. Hazine-i Hassa da kurulduğu günden itibaren 1877 yılında Dolmabahçe'ye taşınmasına kadar burada hizmet vermiştir.²⁸⁸

3.83. DARPHÂNE-İ ÂMİRE TAMİR KİTÂBESİ

²⁸⁸ Cengiz Can, "Darphane-i Amira", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 2, 553-555.

Kitâbenin Yeri: Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda, Darphâne Kapısı da denilen ampir üslûpteki giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت سلطان محمود خان خاقان بنام تام ایدر نام همایون عیار سکه یی
طبع نقادی طوتوب معیار حکمتده یزد انتظام دین بدولتله نثار سکه یی
ایلدی توسیغی فرمان بو کنز اعظمک مقصد عالی چو غالمقدر شمار سکه یی
داغدار رشک اولور سیر ایلدی کجه قرص ماه سایه پنن اعتبار برقرار سکه یی

خاتم مهره دکشمز ناقد رنگین خیال اسم سامیسیله نقش زر نکار سکه بی
تا ابد رونق ویروب کونه او شمس سلطنت بذل ایده آفاقه نجم تابدار سکه بی
حسن اقبالی اوله آرایش روی زمین حط طغراسی ایده عذار سکه بی
یازدی پرتو بنده سی تاریخنسی تام العیار قیلدی زیب آباد محمود خان بودار سکه بی
۱۲۴۸
الفقییر یساریزاده مصطفی عزت غفرلهمما

Okunuşu:

Hazret-i Sultan-ı Mahmûd Hân-ı hâkân-ı be-nâm tâm eder nâm-ı hümâyûnu ‘ayâr-ı
sikkeyi

Tab‘-ı nakkâdı tutup mi‘yâr-ı hikmetde redif intizâm-ı dîn ü devletle nisâr-ı sikkeyi

Eyledi tevsîği fermân bu kenz-i a‘zâmın maksad-ı ‘âlî çoğaltmaktır sümâr-sikkeyi

Dâğdâr-ı reşk olur seyr eyledikçe kurs-ı mâh sâyesinde i‘tibâr-ı ber-karâr-ı sikkeyi

Hâtem-i mihre deġişmez nâkıd-ı rengîn-i hayâl ism-i sâmisıyla nakş-ı zer-nigâr-ı
sikkeyi

Tâ ebed revnak verip kevne o şems-i saltanat bezl ede âfâka necm-i tâbdâr-ı sikkeyi

Hüsn-i ikbâli ola ârâyîş-i rûy-i zemîn hatt-ı tuġrası ede tezyin ‘izâr-ı sikkeyi

Yazdı Pertev bendesi târîhini tâmmü’l-‘ayâr kıldı zîb âbâd Mahmûd Hân bu dâr-ı
sikkeyi

El-fakîr Yesârizâde Mustafa ‘İzzet gufıra lehümâ 1248

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Yesârizâde Mustafa İzzet

Târih Kaydı: 1248/1832²⁸⁹

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

²⁸⁹ Kitâbenin son mısraı olan “Kıldı zîb âbâd Mahmûd Hân bu dâr-ı sikkeyi” ifâdesi ebcedle
1248 târihini vermektedir.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Darphâne-i Âmire giriş kapısı üzerinde bulunan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Mermer zemîn üzerine celî ta'lik ile hâkkolunmuştur. Kitâbenin hattatı, hat sanatı uzmanları tarafından Türk tarzı ta'lik hattının kurucusu sayılan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'dir. Dört satırdan ve her satır dört dilimden oluşmaktadır. Sağlı sollu plakaların ortasına beyzî bir çerçeve içerisinde ay yıldız yerleştirilmiştir. Buradaki tuğra bilinmeyen bir târihte silinmiş ve yerine ay yıldız yerleştirilmiştir. Beyzî çerçevenin sağında ve solunda kalan plakaların altına hattat imzasını atmıştır. Harf mükemmeliyeti ile beraber keşîdeli harf ve yâ-yı ma'kûs kullanımı ile zenginleşen, denge ve tempo kazanan yazı gayet güzeldir. Satır sonlarında “ار سكه يی.....” “...ar sikkeyi” şeklinde tekrarlanan ve alt alta denk getirilen kelime grubu yazıya estetik ve âhenk katmıştır.

BÂB-I ÂLİ

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık makâmı olarak kullanılan yere Bâb-1 Âli denilmekteydi. Bâb-1 Âli dendiğinde Topkapı Sarayı'nın Soğukçeşme tarafında, Alay Köşkü'nün karşısındaki yüksek duvarlarla çevrili alan gelmektedir. Bu saray yıllarca Başbakanlık Arşiv Dâiresi olarak kullanılmıştı. 18. yüzyılın ikinci

Bâb-1 Âli

yarısından sonra Bâb-1 Âli hükûmet merkezi olarak biçimlenmeye başladı. Sadrazamların devlet işlerini yürüttükleri resmî ikâmetgâh oldu. Klasik devirde devlet işleri dîvân-ı hümâyûnda görülürdü. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra değişik yerlerde yapılan bu toplantılar Bâb-1 Âli'de toplanmaya başladı. Başlangıçta bu toplantının günü ve iştirakçilerinin sayısı belli değildi. Tanzimat'la birlikte gündeme gelen meclisler de Bâb-1 Âli'nin yapılanmasında rol oynadılar.1838'de

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye ile Dâr-ı Şûrâ-yı Bâb-ı Âli kurularak Osmanlı bürokrasisine yeni bir boyut kazandırıldı. Binâya Soğukçeşme tarafındaki büyük binadan geniş bir avluyla giriliyordu. Alay Köşkü'nün karşısında Bâb-ı Kebîr denilen görkemli kapı bulunuyordu. Bunun üzerinde kethüdâ-i sadr-i âli'nin makam odası vardı. 1826'da yeniçeriliğin kaldırılmasının akabinde Bâb-ı Âli sadrazamların ikâmetgâhı olmaktan çıktı, resmî devlet dâiresi oldu. Tanzimat'ın ilânından sonra Dâhiliye, Hâriciye ve Adliye Nezâreti buraya taşındı. Bâb-ı Âli hükümet merkezi olarak Osmanlı Devleti ile birlikte târihe karıştı. Bir süre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İstanbul Temsilciliği'ne verildi. Daha sonra İstanbul Vilâyet Binâsı olarak kullanılmaya başlandı. Hâriciye kısmı defterdârlık olarak kullanıldı. Bugün Bâb-ı Âli'nin simgesi olan binâ vilâyet diye bilinmektedir.²⁹⁰

3.84. BÂB-I ÂLİ TAMİR KİTÂBESİ

²⁹⁰ Özkök, *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*, s. 45-47; Zafer Toprak, "Babıali", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1993), C. 1, 519-523.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, Alay Köşkü'nün karşısında, barok üslûpta, çatısı ve saçakları görkemli kapının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

واضع اس قوانین نظام ملک و دین حضرت عبدالمجید خان ظل رب مستعان

سلطنت بنیانک اولمش عمدی همتی اولمه طاق بلند مجدی رشک آسمان

اول قدر محکمک دیوار متین شوکتی انحراف ایتمز کوروسین حشر اولنجه انس و جان

اول شهنشاه مجدد منقبتدر شبه سز حامی اقطاب و اوتاد جهان صاحب زمان

ایلیوب معمار اعمار ممالک عدلنی کهنه دنیا یکیدن یردی زینت بیکیان

کارگیر ایتسه نوله اول شه بنای ملکنی دادگر لکده صلابت کوستر باق هر زمان

چند سال اقدام قضای آسمانیدن کیجه احتراق ایتدی بو دار آصفی چون احتران

بر زمان قالدی دل ویرانه عاشق کی کوریک قیلدی ترحم حالنه شاه جهان
یانماق اوزره بناسی کارکیر اولسون دیو ایلیوب فرمان قیلدی دهره احساتن بیان
یابدی باب آصفین اولکیدن اعلا متین ایلدی بو بابده لطف اول سلیمان زمان
سایه شاهانه سنده او یله معمور اولدیکیم زینت بنیانه رشک ایتمه قصر جنان
عهدینه مخصوص انجق بویله زینده بنا مثل یوق بر شاه دیشان اولدیغی کوندن عیان
حشره دک حق برقرار ایتسون بنای شوکتک ذاتی اولسون افتخار ملت اسلامیان
ایکی تاریخ کهر پیرایه سین زیور قولی طاق باب اوزره دعای خیر ایدوب قیلسون نشان ۱۲۵۹
شوکت و عمر فزونتر ویره باری دائما ایتدی باب عالی یی آباد خاقان جهان ۱۲۵۹

Okunuşu:

Vâzı‘-ı üss-i kavânîn-i nizâm-ı mülk ü dîn
Hazret-i ‘Abdülmeçîd Hân zıll-i Rabb-i Müste‘ân
Saltanat bünyânının olmuş imâd-ı himmeti
Olmada tâk-ı bülend-i mecdi reşk-i âsumân
Ol kadar muhkem ki dîvân-ı metîn-i şevketi
İnhirâf etmez görürsün haşr olunca ins ü cân
Ol şehenşâh-ı müceddid- menkabetdir şüphesiz
Hâmî-i aktâb ü evtâd-ı cihân sâhib-zamân
Eyleyip mi‘mâr-ı i‘mâr-ı memâlik ‘adlini
Köhne dünyâyâ yeniden verdi zînet bî-gümân
Kâr-gîr etse nola ol şeh binâ-yı mülkünü
Dâd-gerlikde salâbet gösterir bak her zamân
Çend-sâl akdem kazâ-yı âsumânîden gece
İhtirâk etdi bu dâr-ı âsâfî çün ahterân

Bir zamân kaldı dil-i vîrâne-i ‘âşık gibi
Görecek kıldı terahhum hâline şâh-ı cihân
Yanmamak²⁹¹ üzre binâsı kâr-gîr olsun deyû
Eyleyüp fermân kıldı dehre ihsânın beyân
Yapdı bâb-ı âsâfin evvelkinden a‘lâ metîn
Eyleyüp bu bâbda lutf ol Süleymân-ı zamân
Sâye-i şâhânesinde öyle ma‘mûr oldu kim
Zînet-i bünyânına reşk etmede kasr-ı cihân
‘Ahdine mahsûs ancak böyle zîbende binâ
Misli yok bir şâh-ı zî-şân olduğu günden ‘ayân
Haşre dek Hak be-karâr etsin binâ-yı şevketin
Zâtı olsun iftihâr-ı millet-i islâmiyân
İki târih-i güher-pîrâyesin Zîver kulu
Tâk-ı bâb üzre du‘â-yı hayr edip kılsın nişân
Şevket ü ömr-i füzûn-ter vere Bârî dâimâ
Etdi Bâb-ı ‘Âlî’yi âbâd hâkân-ı cihân

1259

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1259/1843-44²⁹²

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

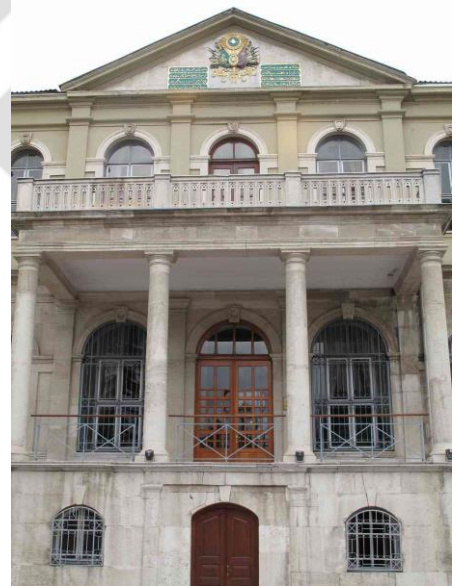
²⁹¹ Kitâbede yanma kökünden sonra bir “nun” ilâvesi olduğu görülmektedir.

²⁹² Son beytin her mısraının noktalı harfler toplamı 1259 târihini vermektedir.

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Bâb-ı Âli’ nin üzerinde, Sultan Abdülmecîd Hân’ın tuğrasının altında bulunan kitâbe, beş satır ve her satır altı dilimden oluşmaktadır. Mermer zemîn üzerine altın varaklıdır. Celî ta‘lik ile yazılan yazının zemîni kırmızıdır. Yazının çerçevesi ve yazı dilimlerinin etrafı da altın varaklıdır. Son satırın son iki diliminde târih kaydı bulunmaktadır. Yazının ikinci, dördüncü ve altıncı dilimlerinde aşağıya doğru bütün satırlarda “ن....” kâfiyesinin imlâsı istif bütünlüğü içinde dengeli ve estetik bir görüntü sağlamıştır. Yer yer keşîdeli harf ve yâ-yı ma‘kûslarla yazıya nefes aldırılmış ve canlılık kazandırılmıştır.

HARBİYE MEKTEBİ

Taksim ile Pangaltı arasında, Cumhuriyet Caddesi güzergâhında yer alan bulunan Harbiye Mektebi binâsı yapılar kompleksi şeklinde Dârülbedâyi Caddesi, Maçka Parkı, Valikonağı Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Harbiye Orduevi ve Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu ile sınırlanan bir alan içindedir. 1826 yılında II. Mahmûd Yeniçeri Ocağı’ni kaldırınca bu müessesenin yerine Asâkir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir kuruluş kurmuş ve bu kuruluşu idâre edecek iyi eğitilmiş ve bilgili subaylar yetiştirmek için de 19. yüzyılda Harbiye Mektebi kurulmuştur. Bu amaç için görevlendirilen Müşir Ahmet Fevzi Paşa Selimiye Kışlası’ndaki genç yaştaki askerlerin içinden arzu eden askerleri seçerek bunları teşkilatlandırdı (1831). Böylelikle Harbiye Mektebi’nin ilk öğrencileri eğitime başlamış oldu.²⁹³

Harbiye Mektebi

²⁹³ Tülin Çoruhlu, “Harbiye Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 5, 372-374.

3.85. HARBİYE MEKTEBİ TAMİR KİTÂBESİ

زینت افزای مقام معنای خلافت اسلامی
وارثی برای سلطنت سنیة عثمانیة
السلطان ابن السلطان السلطان الغازی
عبد الحمید خان یانی حضرتی طرف سرفلزیة

اسب و مکتب فون حربیة ساهانه
مؤسات جلیله شهریا لرینه علاوة
بیک او هو زادن برسنة هجریة
سمانده تخدر دوتوسم ایرلندر

Kitâbenin Yeri: Harbiye Mektebi binâsının en üstünde üçgen şeklindeki alanın ön yüzünde, Osmanlı armasının sağında ve solunda bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

زينت افزای مقام معلاى خلافت اسلاميه
و اريكه پيرای سلطنت سنيه عثمانيه
السلطان ابن السلطان السلطان الغازى
عبد الحميد خان ثانى حضرتلى طرف اشرفلرندن

اشبو مكتب فنون حربيه شاهانه
مؤسسات جليله شهر ياريلرينه علاوه
بيك اوچبوز اون بر سنه هجره سى
شعباننده تجديد و توسيع ايدلمشدر

Okunuşu:

Zînet-efzâ-yı makâm-ı mu‘allâ-yı hilâfet-i İslâmiyye ve erîke-pîrâ-yı saltanat-ı seniyye-i ‘Osmâniyye es-Sultan ibnü’s-Sultan es-Sultan el-Gâzî Abdülhamîd²⁹⁴ Hân-ı Sâni Hazretleri taraf-ı eşreflerinden işbu Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye-i Şâhâne müessesât-ı celîle-i şehriyârîlerine ilâveten bin üç yüz on bir sene-i Hicriyyesi Şa‘bânında tecdîd ve tevsi‘ edilmiştir.

Yazı Türü: Celî rik’a

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1311/1893-94

Dili: Türkçe, nesir

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Yapının çatı kısmının ön cephesinde, Osmanlı armasının sağında ve solunda olmak üzere mermer zemîn üzerine celî rik’a ile yazılan kitâbe, dörder satır hâlinde iki parçadan oluşmaktadır.

²⁹⁴ Kitâbede عبد الحميد kelimesindeki “ب” “b” harfinin noktası konulmamıştır.

Yazının zemîni koyu yeşil, yazı, satır çizgileri ve çerçevesi altın varaklıdır. Osmanlı armasında II. Abdülhamîd Hân'ın tuğrası bulunmaktadır. Gâyet akıcı bir düzende yazılmış kitâbede harfler son derece muntazamdır. Sağdaki kitâbede bütün “س” “sin” harfleri dişli, soldakinde ise hem dişli hem de dişsiz olarak yazılmıştır. Çift okunması gereken harflerin üzerine şedde konulmuştur.

FÂTİH SULTAN MEHMED ÇEŞMESİ

Büyük Çamlıca Caddesi üzerinde, Subaşı mevkiinde bulunan Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi, aynasının etrafını saran üç parça kesme taş üzerine oturtulmuş kitâbesi ile sarnıç kapısını andırmaktadır. Düz çatılı ve mermer bir yapıdır. Düz ayna taşında onbir satırlık ayna kitâbesi vardır. Kitâbenin üstünde pahlı saçağın üzerinde ampir özellik gösteren II. Mahmûd tuğrası

Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi

bulunmaktadır. Rozetin üzerinden yüksek kabartmalar şeklinde akantüs yapraklar çıkmaktadır.²⁹⁵ Çeşme bazı kaynaklarda II. Mahmûd Hân'ın tamir ettirmiş olmasından dolayı II. Mahmûd Çeşmesi olarak da geçmektedir.

²⁹⁵ Ertuğ (Edit.), *İstanbul Târihi Çeşmeler Külliyesi*, C. 1, 66-67.

3.86. FÂTİH SULTAN MEHMED ÇEŞMESİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, çeşmenin ön cephesinde, ayna taşı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

قلزم رشد و فطانت داور دریا نوال منبع جوی عنایت حضرت محمودخان
آب روی تا جداران سلاطین عظام نو چشم و روح عالم ظل رب المستعان
غیرت شاهانه سیله قیلدی تنظیم امور دولته ویردی نظامیله حیات جاودان
هر حرابه زاری جود شفقتی معمور ایدر هر دل محزونی ایلر التفاتی کامران
تشنکاتی قاندرر آب زلال لطفنه اقیدوب صولر کبی احسانن اول شاه جهان
اشته از جمله خراب اولمش کورب بو چشمه بی ایلدی تجدیدینه فرمان عنایتله همان
ایتدیرو بمجراسنی تطهیر صوین بولدیروب یابدی بو نو چشمه ساری اول شهنشاه زمان
غل و غشدن ایلیوب تطهیر دهر سرتسر نصرت و توفیق حق اولسون رفیق و همعان
حکم فرماتی اوله جاری جهانه سو بسو ایلدکجه حکمن اجرا مهر و ماه آسمان
بش وقت ناس ایلر اجرا بو دعای الزمی تا بمحشر ایده حق فرق نامه سایبان
بنده سی راسخ دیدی تجدیدینه تاریخ تام ایلدی اجرا بو عین زمزمی محمود خان ۱۲۵۱
الفقیر یساری زاده مصطفی عزت غفر لهما

Okunuşu:

Kulzüm-i rüşd ü fetânet dâver-i deryâ-nevâl menba‘-i cûy-i ‘inâyet Hazret-i Mahmûd
Hân

Âb-ı rûy-i tâcidârân-ı selâtîn-i ‘izâm nûr-i çeşm vü rûh-i ‘âlem zıll-i Rabbü’l-
müste‘ân

Gayret-i şâhânesiyle kıldı tanzîm-i umûr devlete verdi nizâmıyla hayât-ı câvidân

Her harâbezârı cûd-i şefkati ma‘mûr eder her dil-i mahzûnu eyler iltifâtı kâmurân

Teşnegân-ı kandırır âb-ı zülâl-i lütfuna akıdıp sular gibi ihsânın ol şâh-ı cihân

İşte ez-cümle harâb olmuş görüp bu çeşmeyi eyledi tecdîdine fermân ‘inâyetle hemân

Ettirip mecrâsını tathîr suyun buldurup yaptı bu nev çeşme-sârı ol şehinşâh-ı zemân

Gıll ü gıŝşdan eyleyip tathîr dehri ser-te-ser nusret ü tevffık-i Hakk olsun refîk ü hem-
‘ân

Hükm ü fermânı ola cârî cihâna sû-be-sû eyledikçe hükmün icrâ mihr ü mâh-ı
âsumân

Beş vakit nâs eyler icrâ bu du‘â-yı elzemi tâ-be-mahşer ede Hakk fark-ı enâme
sâyebân

Bendesi Râsih dedi tecdîdine târih-i tâm eyledi icrâ bu ‘ayn-ı zemzemi Mahmûd Hân
1251

El-fakîr Yesârîzâde Mustafa ‘İzzet gufıra lehümâ

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Yesârîzâde Mustafa İzzet

Târih Kaydı: 1251/1835-36²⁹⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, çeşmenin ön cephesinde bulunmaktadır. On bir satırdan ve her satır iki dilimden oluşmaktadır. On bir satırın altına, satır ortalanarak hattat imzasını atmıştır. Kitâbenin mermer zemîni boyasız ve üzerindeki yazı altın varaksızdır. Kitâbenin hattatı Türk ta‘lîk ekolünün kurucusu ve öncü ismi Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi’dir. Yazıda akıcılık ve dinamizm ön plandadır. Satır sonlarına denk gelen “ن).....” kâfiyesi istifte estetik bir görüntü arz etmektedir.

---

²⁹⁶ Kitâbedeki “Eyledi icrâ bu ‘ayn-ı zemzemi Mahmûd Hân” mısraı 1251 târihini vermektedir.

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ

İstanbul Zeytinburnu'nda, Mevlânâkapı dışında yeniçeri kâtibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından 1006/ 1597 târihinde inşa edilmiştir. Başlangıçta mescid, semâhâne ve on sekiz dedegân hücrelerinden ibâret olan mevlevîhâne zaman içinde tam

Yenikapı Mevlevîhânesi

teşekküllü bir kuruluş hâline gelmiştir. XVII. yüzyıl başlarında meydan-ı şerîf ve matbah-ı şerîf eklenmiştir. Zaman içinde padişahlar, hânedan mensupları ve devlet ricâlinden pek çok kimse mevlevîhânenin vakıflarını genişletmiştir Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa semâhaneyi genişleterek tamir ettirmiş, Sadrazam Abdullah Nâili Paşa dedegân hücrelerini yenilemiş, Sadrazam Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa bazı mevlevî büyüklerinin türbelerini tamir ettirmiş, Şeyhülislâm Mekkî Efendi şadırvanı yenilemiştir. Bundan başka Mihrişah Vâlide Sultan'ın erzak tahsîsini, Sultan Abdülmecîd'in çevre duvarlarını yaptırmasını, Mâliye Nâzırı Abdurrahman Nâfiz Paşa'nın kütüphâne, sebîl ve muvakkıthâne inşa ettirmesini sayabiliriz. Mevlevîhânenin ilk postnişîni Kemâl Ahmed Dede'dir. Mevlevîliğin İstanbul'daki en önemli irşâd ve kültür merkezlerinden olan bu mevlevîhânededen birçok mûsiki, edebiyat ve hat ustası feyz almıştır. Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi, Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi, Şeyh Gâlip bunlardan bazısıdır.²⁹⁷

²⁹⁷ Tanman, "Yenikapı Mevlevihanesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C. 43, 463-467.

3.87. YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe mevlevîhânenin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

قطب جهنبان زمان سلطان محمودك فلك
دورانتی دهره نوله قیلسه مدار افتخار
منلا و شمسه ایده لی اول مهر شوکت احترام
چرخ اوزره اولمش مولوی ماه ایله مهر تابدار

صیت قدوم شوکتی ویردکجه دهره ولو له
بو دور شوق ایچره سماع ایتسه نوله اهل دیار
هب نعتخوان وصفیدر اول قطب دورانك جهان
ایتسون دعاسن اهل دل آیین هر لیل و نهار
یپامشدی یکرمی بر سنه اقدم بو درکاهی او شه
شمدی ینه تجدیدینه ایتدی نقد بیشماری
عالم دو بالا شوق ایله کیدی کلاه مفخرت
عشاقك احیا ایده لی جان و دلن اول تاجدار

سلطان ولد دورنده تا کلدوری آهنگ اولنه
اول شاهك عهد شوکتی نصرته اولسون نو بهار
زیورکهروش چیقدی بر تاریخ کنج خامه دن
قیلدی ایکی کره بنا بو خانقاهی شهریار

۱۲۵۳

Okunuşu:

Kutb-1 cihân-bân-1 zamân Sultan Mahmûd'un felek

Devrânını dehre n'ola kılsa medâr-ı iftihâr
Monlâ vü Şems'e edeli ol mihr-i şevket ihtirâm
Çarh üzre olmuş mevlevî mâh ile mihr-i tâb-dâr

Sît-i kudûm-i şevketi verdikçe dehre velvele
Bu devr-i şevk içre semâ' etse n'ola ehl-i diyâr
Hep na't-hân-ı vasfıdır ol kutb-ı devrânın cihân
Etsin du'âsın ehl-i dil âyîn-i her leyl ü nehâr

Yapmışdı yigirmi bir sene akdem bu dergâhı o şeh
Şimdi yine tecdîdine sarf etdi nakd-i bî-şümâr
'Âlem dü-bâlâ şevk ile giydi külâh-ı mefharet
'Uşşâkın ihyâ edeli cân u dilin ol tâc-dâr

Sultan Veled devrinde tâ gül devri âheng oluna
Ol şâhın 'ahd-i şevketi nusretle olsun nev-bahâr
Zîver güher-veş çıkdı bir târîh genc-i hâmeden
Kıldı iki kerre binâ bu hânkâhı şehriyâr

1253

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1253/1837-1838²⁹⁸

---

²⁹⁸ Kitâbenin son beytindeki “Çıkdı bir” tamiyesi gereğince “kıldı iki kere binâ bu hânkâhı şehriyâr” mısraındaki noktalı harflerin toplamı olan 1254'den bir çıkarılarak 1253 târihi

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Mevlevihânenin giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbe, dört satır hâlinde ve her bir satır da dört dilim olarak mermer zemîn üzerine hâkkedilmiştir. Kitâbenin tam ortasına Sultan Mahmûd'un tuğrası konulmuştur. Kitâbenin zemîni boyasız ve harfler altın varaksızdır. Harf anatomileri düzgün, satır dengesi muntazamdır. “Etsin du'âsın ehl-i dil âyîn-i her leyl ü nehâr” “ايتسون دعاسن اهل دل آيين هر ليل و نهار” mısraında dikey harflerin satıra yerleştirilmesi ile çanaklı harflerin dizilimi estetik bir görüntü sağlamıştır. “Uşşâkın ihyâ edeli cân u dilin ol tâc-dâr” “عشاقك احيا ايده لى جان و دلن اول تاجدار” mısraında da aynı tarzda bir tasarruf sözkonusu olup yazıya görsel bir âhenk kazandırılmıştır. Son satırın üçüncü diliminde “چيقدى” “çıkıldı” kelimesinde keşîdeli “kaf” “ق” harfinin keşîdesinin üstüne denk getirilen “y” “ى” harfi ile güzel bir görüntü sağlanmıştır.

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNE MUVAKKİTHÂNESİ

Muvakkithâne ile sebîlin ana giriş kapılarının yan taraflarına simetrik olarak konumlanmıştır. Girişin sol tarafında yer alan muvakkithâne hâlâ mevcuttur. Sağda bulunan sebîl ise tamamıyla yok olmuştur. Muvakkithânenin penceresi üzerinde bânisinin ismini ve yapım yılını ortaya koyan kitâbe bulunmaktadır. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin ta'lîk hattı ile yazılan içerik Abdurrahman Nâfiz Paşa'nın kaleminden çıkmıştır.²⁹⁹

Yenikapı Mevlevîhâne Muvakkithânesi

bulunmaktadır.

²⁹⁹ Tanman, “Yenikapı Mevlevihanesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C.

3.88. YENİKAPI MEVLEVÎHÂNE MUVAKKİTHÂNESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, muvakkithânenin penceresi üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

درگاه مولاناده عشق ایلہ موقتخانه بی

بن بنده حضرت همان قیلدی خلوص ایلہ بنا

لیل و نهار دوار اولوب کردون سماع ایتدکجه تا

با حرمت ملا بو خدمت اوله مقبول خدا

تاریخنی معجمله خود بانسی نافع سویلدی

وقتی بیلن جان ایلیه همواره خیر ایله دعا

۱۲۶۵

خاکپای اولیا سید عزت مصطفی

Okunuşu:

Dergâh-ı Mevlânâ'da 'aşk ile muvakkit-hâneyi

Ben bende-i hazret hemân kıldı hulûs ile binâ

Leyl ü nehâr devvâr olup gerdûn semâ' etdükde tâ

Bâ-hürmet-i Mollâ bu hidmet ola makbûl-ı Hudâ

Târîhini mu'cemle hod bânisi Nâfiz söyledi

Vakti bilen cân eyleye hem-vâre hayr ile du'â

1265

Hâk-i pâ-y-ı evliyâ Seyyid 'İzzet Mustafâ

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Mustafa İzzet Efendi

Târih Kaydı: 1265/1848-1849³⁰⁰

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

³⁰⁰ Kitâbede "Vakti bilen cân eyleye hem-vâre hayr ile du'â" mısraındaki noktalı harflerin toplamı ebced hesabıyla 1265 târihini vermektedir.

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Muvakkithânenin penceresinin üzerinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile Hattat Mustafa İzzet Efendi tarafından celî ta'lik ile yazılmıştır. Üç satır ve her satır iki dilimden müteşekkildir. Kitâbenin yazı alanının dışında kalan boşluklarının sağ tarafta olanında çiçek motifi, sol tarafta olanında ise hattat imzası bulunmaktadır. Târih kaydı son dilimdedir. Kitâbenin zemîni boyasız ve yazılar altın varaksızdır. Kitâbede harf anatomileri ve satır dengesi gâyet düzgündür.

YENİKAPI MEVLEVİHÂNE KÜTÜPHANESİ

Abdurrahman Nâfiz Paşa'nın yaptırdığı kütüphâne 10x7 metre ebatlarında dikdörtgen şeklinde bir alanı kaplamaktadır. Moloz taşlarla inşâ edilen ve tuğla hatıllarla çevrelenen duvarlar Mevlevîhâne

Yenikapı Mevlevîhâne Kütüphanesi

Caddesi tarafına dönük kuzey cihetinde mermerle öbür taraflarda

ve iç kısımda sıva ile örülerek iç kısımdan sıva dış taraftan tuğla ile yapılmıştır. Kesme taştan yapılan söveler ve sepet kulpu şeklinde bir kemerle çevrilmiş olan giriş kısmının üzerindeki panoda Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin ismi ile kütüphânenin yapılış senesi (1267/1851) yazmaktadır. Hünkâr girişinin olduğu cihete dönük tarafıyla türbeye doğru olan ciheti kapalıdır. Zîver Paşa'nın kaleminden çıkan şiir Mehmed Rif'at Efendi'nin ta'lik hattı ile dir. Abdurrahman Nâfiz Paşa'nın türbesi kütüphâneyle yan yanadır.³⁰¹

³⁰¹ Tanman, "Yenikapı Mevlevihanesi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, 464.

3.89. YENİKAPI MEVLEVİHÂNE KÜTÜPHANESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, türbeye bitişik olan cephede, türbeye en yakın pencerenin üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

ارنر همتيله سايهء عبد المجيد خاندہ

مشیر نافذ الامیر ایلوب احیا کتبخانه بی
بو درکه جانلری ده مستفید علم و فضل اولدی
نه اعلا یادکارخیردر ارباب عرفانه

عزیزم کل اوقو تحصیل علم و دانشه سعی ایت
اضاعه قیلمه وقتک واقف اول اسرار پیرانه
اولندقجه تتبع بو محلده نسخهء ادوار
دده م بانیسنک نامیله شن اولسون سماعخانه

شفیع اولوب دستور بنامه حضرت منلا
اوله ذکر جمیلی زیور افزا بزم دورانه
عداد جوهریدن عد اولنسه جازما شایان
ختامنده یکی تاریخ یازدم مستمندانه

کتبخانه بنا اولندی جانلر درکجه کلسون
درون درکجه جسیبان مقام اولدی کتبخانه
۱۲۶۷

کتبه الفقیر الحقیر محمد رفعت

Okunuşu:

Erenler himmetiyle sâye-i ‘Abdülmeçîd Hân’da
Müşîr-i Nâfizü’l-emr eyleyip ihyâ kütübhâne
Bu dergeh cânları da müstefîd-i ‘ilm ü fazl oldu
Ne a’lâ yâdigâr-ı hayrdır erbâb-ı ‘irfâna

‘Azîzim gel oku tahsîl-i ‘ilm ü dânişe sa‘y et
İzâ‘a kılma vaktin vâkıf ol esrâr-ı pîrâna
Olundukça tetebbu‘ bu mahalde nüsha-yı Edvâr
Dedem bânîsinin nâmıyla şen olsun semâ‘-hâne

Şefî‘ olup o düstûr-ı be-nâma hazret-i Monlâ
Ola zikr-i cemîli zîver-efzâ bezm-i devrâna

‘İdâd-ı cevherîden ‘add olunsa Câzimâ şâyân
Hitâmında yeni târih yazdım müstemendâne

Kütüb-hâne binâ olundu cânlar dergehe gelsin
Derûn-ı dergehe cesbân makâm oldu kütübhâne

1267

Ketebehû el-fakîr el-hakîr Mehmed Rif‘at

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Mehmed Rif‘at Efendi

Târih Kaydı: 1267/1850-1851³⁰²

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Türbeye komşu olan cephedeki pencerenin üzerinde bulunan kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma tekniği ile yazılmıştır. Dört satır ve her satır dört dilimden oluşmuştur. Mehmed Rif‘at

---

³⁰² Kitâbenin son beytinin her iki mısraında da noktalı harflerin toplamı ebced hesabıyla 1267 târihini vermektedir.

Efendi'nin kaleminden çıkan bu celî ta'lik kitâbede son satırın birinci ve dördüncü dilimleri hattat imzasını içermektedir. Bu dilimlerde yazı alanında kalan boşluklar çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Kitâbede harf dağılımı, istif düzeni, harf anatomisi gâyet düzgündür. Son satırın ikinci ve üçüncü dilimlerine târih kaydı düşülmüştür. Kitâbenin zemîni boyasız ve yazılar altın varaksızdır.

KULELİ KIŞLASI

II. Mahmûd'un Yeniçeri Ocağı'na ikâme olarak kurarak Asâkir-i Mansure-i Muhammediye denilen kuruluşun Avrupaî usûllere uygun tedrîsât uygulanması için 1828'de Kuleli Bahçesi ve yanındaki arsa üzerine yapıldı. 1839 senesine kadar süvârilerin yetişmesi için kışla olmak üzere kullanıldı. Kışla 1837-1842 yılları arasında karantina binâsı olarak kullanıldı. 1842 yılında onarım amacıyla boşaltılan binâ tamamen yandı. 1845-1847 yıllarında ise yarı ahşap, yarı kârgîr iki kattan müteşekkil olacak şekilde yapıldı. Kırım Savaşı sırasında müttefik askerlerince kullanılan kışla savaş sonunda askerler İstanbul'dan ayrılırken deniz cihetine dönük tarafını büyük ölçüde zarara uğratabilecek biçimde verecek kışla yakıldı. 1863'te maksada münâsip bir şekilde Sultan Abdülaziz'in talimâtıyla tekrar yapıldı. Ampir üslûbunda yapılan yapı Kuleli Askerî Lisesi olarak kullanılmıştır. Şeref kapısı olarak adlandırılan deniz tarafındaki kapısının üzerinde Abdülfettah Efendi tarafından yazılmış ta'lik kitâbesi bulunmaktadır.³⁰³

Kuleli Kışlası Şeref Kapısı

³⁰³ Mehmet Yenen, "Kuleli Kışlası", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 5, 115-117.

3.90. KULELİ KIŞLASI TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kışlanın şeref kapısı yönünde birinci kattaki pencerelerden ortada olanının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

قله لیده قلعه آسا ایتدی انشا بر دها

شاه دوران یامش ایدی چوق معلا قشله بی

صدر سر عسکر ایکن تاریخنی یازدی فواد

قیلدی خان عبد العزیز بنیاد و الا قشله بی

۱۲۷۹

نمقه عبد الفتاح سر سکه کنان

Okunuşu:

Kuleli'de kal'a-âsâ etdi inşâ bir daha

Şâh-ı devrân yapmış idi çok mu'allâ kışlayı

Sadr ü ser-'asker iken târîhini yazdı Fuâd

Kıldı Hân 'Abdül'azîz bünyâd vâlâ kışlayı

1279

Nemekahû Abdülfettâh ser-sıkke-künân

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Abdülfettah Efendi

Târih Kaydı: 1279/1862-63³⁰⁴

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kışlanın şeref kapısı yönünde, birinci kattaki pencerelerden ortada olanının üzerindeki dikdörtgen şeklindeki kitâbe kabartma tekniği ile Hattat Abdülfettah Efendi tarafından yazılmıştır. Celî ta‘lîk ile mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. İki satır olarak yazılan kitâbede her satır iki dilimden oluşmuştur. Satırların geniş tutulması yazının kendini gösterebilmesini sağlamıştır. Harf anatomileri ve satır düzeni gâyet güzeldir. Kitâbenin her diliminde keşîdeli harf kullanımıyla yazı son derece dengeli ve akıcı bir görüntü kazanmıştır. İkinci satırın altına, satır ortalanarak çerçevelemiş bir dilimin içine hattat imzasını atmıştır. Târih kaydı bu imzanın sağına ve soluna bölünerek üçüncü ve dördüncü dilimlerin içine konulmuştur.

---

³⁰⁴ Kitâbenin “Kıldı Hân ‘Abdül‘aziz bünyâd vâlâ kışlayı” mısraındaki noktalı harflerin toplamı 1279 târihini vermektedir. Tamiyeyi işaret eden herhangi bir ifâde bulunmamaktadır.

AYASOFYA CÂMİİ

Bizans döneminde İstanbul'un en büyük kilisesi olan Ayasofya, İmparator Konstantin tarafından 325'te bazilika olarak yapılmış ve Hagia Sophia verilerek hikmetin remzi kabul edilen Sofya'ya nezredilmiştir. 1453 yılında İstanbul'un fethini müteakip Fatih Sultan

Ayasofya Câmii

Mehmed tarafından câmiye tahvil edilerek bir vakıfla da himâye edilmiştir. İlk olarak Ayasofya'nın doğu köşesine tuğla bir minâre yapılmıştır. Bu minârenin Fâtih döneminde yapıldığı söylene de II. Bayezid zamanında yapılmış olması daha kuvvetli bir olasılıktır. II. Selim de câmiyi gezerek Mimar Sinan'a etrafını açtırıp gerekli tâmirâtı yaptırarak ön

cephesine iki minâre daha ilâve ettirmiştir. III. Murad, Fâtih devrinde yapılan mihrap ve minberi yenileterek Bergama'dan getirilen mermer küpleri koydurmuştur. Mihrap cephesindeki çiniler 16 ve 17. yüzyıllara aittir. IV. Murad taş kürsüyü, III. Ahmed top

Ayasofya Câmii yan giriş kapısı

kandili, hünkâr mahfilini, I. Mahmud çinilerle bezeli kütüphâneyi, avludaki

şadırvan ve ilk mektebi yaptırmıştır. 1651'de Teknecizâde İbrâhim Efendi'nin hattı ile yazılmış levhalar konulmuş ise de bunlar 1849 yılında tamamlanan tamirde kaldırılarak yerlerine Hattat Mustafa İzzet Efendi'nin 7,5 metre çapındaki levhaları asılmıştır. Sultan Abdülmecîd 1849'da Fossati'ye esaslı bir tamir yaptırmıştır. Bu tamirde padişah câmiye geldiğinde istirahati ve kabul yapabilmesi için yeni bir kasrı hümâyun ile Bizans uslûbü taklidi bir hünkâr mahfili ve muvakkithâne yapılmıştır.

1894 depreminde zarar gören Ayasofya’da duvarlarda çatlaklar oluşmuş ve büyük mozaik satırları dökülmüştür.³⁰⁵

3.91. AYASOFYA CÂMİİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, III. Ahmed Çeşmesi’ne bakan cephede câminin yan giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

بو والا جامعی تعمیر ایدوب محفل بنا قیلدی
شه عالی همم سعی ایلیوب تحکیم بنیانه
دعایی خیره تاریخم ویرر بر باشقه فر زیور
همایون ایلیه حق محفلی عبدالمجید خانه
۱۲۶۵

Okunuşu:

Bu vâlâ câmi’i ta’mîr edip mahfel binâ kıldı

Şeh-i âlî-himem sa’y eyleyip tahkîm-i bünyâna

³⁰⁵ Eyice, “Ayasofya”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1991), C. 4, 206-210.

Duâ-yı hayra târihim verir bir başka fer Ziver

Hümâyûn eyleye Hak mahfeli ‘Abdülmeçîd Hân’a

1265

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1265/1848-1849³⁰⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Ayasofya Câmii’nin yan girişi üzerinde bulunan kitâbe, iki satır ve her satır iki dilim olarak yazılmıştır. Mermer zemîn üzerine altın varaklı yazıda kabartma tekniği kullanılmıştır. Her dilim keşîdelerle zenginleştirilmiş ve yazıya nefes aldırılmıştır. “تعمير” kelimesindeki “م” “mim” harfine, “همم” kelimesindeki birinci “م” “mim” harfine “تحكيم” kelimesindeki “ح” “ha” harfine, “تاريخ” kelimesindeki “خ” harfine “ايليه” “eyleye” ve “مجيد” kelimelerindeki “ى” harfine verilen keşîdelerle yazıya ritim ve akıcılık kazandırılmıştır. İkinci satırın birinci diliminin son kısımlarında mermerde aşınmalar meydana gelmiştir. Yazı alanının geniş olması sıkışıklığa mahal vermemiş ve yazının daha belirgin olmasını sağlamıştır.

³⁰⁶ Kitâbenin son beytindeki “Verir bir” tamiyesi gereğince “Hümâyûn eyleye Hak mahfeli ‘Abdülmeçîd Hân’a” ifâdesinin ebced karşılığına bir eklenerek 1265 târihi bulunmaktadır.

GÜMÜŞSUYU KIŞLASI

Taksim'den Dolmabahçe'ye inen Gümüşsuyu Caddesi üzerinde Gümüşsuyu Askerî Hastanesi'nin yanında yer alır. 1850'li yıllarda Müzika-i Hümayun ve Hademe-i Hassa efrâdı için yapımına başlanmış, yapımına ara verilerek ancak Abdülazîz zamanında 1862 senesinde tamamlanmıştır. Kışlanın adı zaman

Gümüşsuyu Kışlası

zaman Müzika-i Hümayun Kışlası olarak da geçmektedir. Kışlanın mimârının Sarkis Balyan olduğu yönünde görüşler vardır. Binâ, 19. yüzyıldaki inşaat faaliyetleri içinde gerçekleştirilen batılı anlamdaki kışla yapılarının sâde plan şemasını aynen yineler. Hâl-i hazırda İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından kullanılan binâ batı cephesinde iki katlı, Dolmabahçe'ye bakan cephesinde ise bodrum üzerine dört katlıdır. Son derece sâde bir cephe düzenine sâhip olan yapının köşeleri birer pencere aksı kadar genişletilerek belirginleştirilmiştir.³⁰⁷

3.92. GÜMÜŞSUYU KIŞLASI İNŞÂ KİTÂBESİ

³⁰⁷ Ayşe Yetişkin Kubilay, "Gümüşsuyu Kışlası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayımları, 1994), C. 3, 450.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe kışlanın ana giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

تحت اجلاله جلوسندن برو اقدام ايله
ملكن اعمار ايتمهده شاه جهان عبدالعزيز
ايليوب انشا كومش صوينده بو نو قشله يى

نقد جودك عسكره قيلدى روان عبدالعزيز
ملك و ملت سايهه لطفنده كورسون راحتى
پادشاه عالم اولسون هر زمان عبدالعزيز

سويلىدى تاريخ معجم بندهه خاصى ضيا
موقعنده قشله يى ياپديردى خان عبد العزيز

۱۲۷۸

حرره عبدالفتاح سرسكه كنان حزينهه خاصهه شاهانه

Okunuşu:

Taht-ı iclâle cülûsundan berü ikdâm ile

Mülkin i‘mâr etmede şâh-ı cihân ‘Abdül‘azîz

Eyleyip inşâ Gümüşsuyu’nda bu nev kışlayı

Nakd-i cûdun ‘askere kıldı revân ‘Abdül‘azîz

Mülk ü millet sâye-i lutfunda görsün râhatı

Pâdişâh-ı ‘âlem olsun her zamân ‘Abdül‘azîz

Söyledi târih-i mu‘cem bende-i hâssı Ziyâ

Mevkî‘inde kışlayı yaptırdı Hân ‘Abdül‘azîz

1278

Harrarahû ‘Abdulfettâh ser-sikke-künân-ı Hazîne-i Hassa-i Şâhâne

Yazı Türü: Celî ta‘lîk

Hattatı: Abdulfettah Efendi

Târih Kaydı: 1278/1861-62³⁰⁸

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

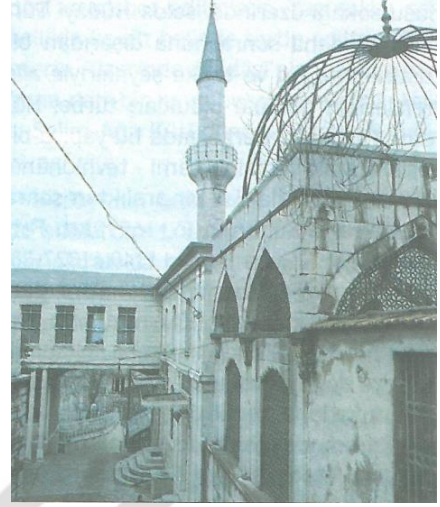
Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kışlanın ana girişinin üzerinde, Sultan Abdülaziz’e ait tuğranın altında bulunan kitâbenin hattatı Abdulfettah Efendi’dir. Mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak celî ta‘lîk ile yazılmıştır. Üç satırdan müteşekkil olan kitâbede ilk iki satır üç dilimden, son satır ise dört dilimden oluşmaktadır. Kitâbenin sonuna, ortalanarak dilimlerin dışında olacak şekilde târih atılmıştır. Yazı dilimlerinin geniş tutulması harflerin güzelliğinin ve istifin akıcılığının belirginleşmesini sağlamıştır. Yazıya, yer yer kullanılan keşîdeli harflerle ve yâ-yı ma‘kûslarla nefes aldırılmış, estetik kazandırılmıştır. Kitâbenin son satırının ilk ve son dilimlerine hattat imzasını atmıştır. Harf anatomilerinin düzgün, istifin muntazam olduğu görülmektedir.

---

³⁰⁸ “Mevkî‘inde kışlayı yaptırdı Hân ‘Abdül‘azîz” mısraının noktalı harflerinin toplamı 1278 târihini vermektedir.

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ CÂMÎ

Üsküdar İlçesi'nde, Doğancılar'da, Ahmetçelebi Mahallesi'nde Hüdâî Mahmûd, Azîz Mahmûd ve Azîz Efendi Mektebi sokaklarının kuşattığı arsa üzerindeki külliyein içerisinde yer almaktadır. Külliyein çekirdeğini oluşturan tekkenin bânisi Celvetî tarikatının piri Şeyh Azîz Mahmûd Hüdâî'dir. Meyilli olan külliye arsası istinat duvarları ile setlere ayrılmış, binâlar bu setler üzerine yerleştirilmiştir. Câmî, dikdörtgen planlı,

Azîz Mahmûd Hüdâyî Câmî

kâgir duvarlı, ahşap çatılı, üç katlı fevkanî bir binâdır. Batıdaki zemin kat mahfilleri ortada iki

sütun arasındaki açıklık boyunca kesintiye uğratarak sadece Hüdâyî tekkesi'ne mahsus olarak "şeyh kafesi" yerleştirilmiş ve Cuma namazlarını kafesin içinde edâ eden şeyh efendi ayin esnâsında dervîşler kıyâma kalktıktan sonra kafesten çıkararak ayindeki yerini alırdı. Dışarıdan bir sıra basamakla ulaşılan ve câmî

Câmî giriş kapısı

cemaatinin kullandığı kapının üzerinde ortada Sultan Abdülmecid'in tuğrasının bulunduğu Şâir Zîver'in kaleme aldığı celi ta'lik ile yazılmış 1272/1855-56 târîhli kitâbe bulunmaktadır.³⁰⁹

³⁰⁹ Tanman, "Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 1991), C. 4, 340-343.

3.93. AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ CÂMIİ TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, külliyyeye giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت عبد المجید خان الی یوم الحساب عمر و شوکتله خدا تحتندہ قیلسون کامیاب

پیر محمود ہدا بینک علو ہمتی آستانک ایلدی معموره وزیرین قباب

سعی ایله کسب صفا قیل کیم بو درگاه بلند کعبهء عشاقدر اولمش مطاف شیخ وشاب
باش کسر بو بابہ روی مہرینی فرش ایلیوب قد خمیدہ اولمش انکچون سپہر بی طناب
بنده سن انوار هو ایله قیلوب روشن چراغ اول عزیز جلوتی ایلر درونن لمعه تاب
جویبار فیض و ہمت کیم در احساننک چشمہ سار جانبینندن رواندر آب ناب ۱۲۷۲
اولدی درگاه ہدایی بنده یہ خیر المآب صدق ایله کل استان قطب عالمدر بو باب ۱۲۷۲

Okunuşu:

Hazret-i ‘Abdülmeccîd Hânî ilâ yevmi’l-hesâb

‘Ömr ü şevketle Hudâ tahtında kılsın kâm-yâb

Pîr Mahmûd-i Hüdâyî’nin ‘ulüvv-i himmeti

Âsitânın eyledi ma‘mure vü zerrîn-kıbâb

Sa‘y ile kesb-i safâ kıl kim dergâh-ı bülend

Ka‘be-i uşşâkdır olmuş matâf-ı şeyh ü sâb

Baş keser bu bâba rûy-i mihrini ferş eyleyip

Kad-hamîde olmuş anınçün sipihr-i bî-tınâb

Bendesin envâr-ı hû ile kılıp rûşen-çerağ

Ol ‘Azîz-i Celvetî eyler derûnun lem‘a-tâb

Cûy-bâr-ı feyz ü himmet kim der-i ihsânın

Çeşme-sâr-ı cânibeyninden revandır âb-ı nâb

Levh-i bâba yazdı bir matla‘ Senîh-i kemterîn

Kıldı her mısra‘da bir târih terkim ü hesâb

Oldı dergâh-ı Hüdâyi bendeye hayrû‘l-meâb 1272

Sıdk ile gel âsitân-ı kutb-i ‘âlemdir bu bâb 1272

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1272/1855-1856³¹⁰

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Câmî giriş kapısının üzerinde, sağda ve solda olmak üzere ikiye bölünmüş olarak dört satır hâlinde yazılan kitâbenin tam ortasında altın varaklı çerçeve içinde Sultan Abdülmecîd Hân’ın tuğrası bulunmaktadır. Mermer zemîn üzerine yazılan kitâbede harfler altın varaklıdır. Zemîn koyu yeşildir. Kitâbede satır boydan boya devam etmekte olup her satır dört dilimden meydana gelmiştir. Kitâbenin ikinci ve dördüncü dilimlerinde, kelimelerin son harfinin “B” “ب” harfi olmasından hareketle istifteki yerleri alt alta getirilerek estetik bir güzellik sağlanmıştır. Her satırda keşîdeli harf ya da yâ-yı ma‘kûs kullanılarak yoğunluk bertaraf edilmiştir. Son satırın üçüncü ve dördüncü dilimlerinde târih kaydı bulunmaktadır.

---

³¹⁰ Kitâbede târih kaydı olmakla birlikte son beyti de ebced hesabıyla 1272 târihini vermektedir.

YAHYÂ EFENDİ DERGÂHI

İstanbul Beşiktaş'da, Yıldız Mahallesi, Çırağan Caddesi Yahyâ Efendi Sokak 511. ada ve 39. parselde Yahyâ Efendi tarafından 945/1938'de kurulmuştur. Şeyh Yahyâ Efendi kendi imkânları ile Yıldız ve Çırağan saraylarının arazisine kadar olan ve içine Yüksek

Yahyâ Efendi Dergâhı

Denizcilik Okulu'nun arazisini de alan, Yıldız tepesinden Boğaziçi kıyısına kadar uzanan geniş bir arazi satın almış ve buraya mescid-tevhidhâne, hamam, medrese, çeşme ve evlerden oluşan külliye vasfındaki ilk tekkeyi kurmuş, etrafını bağlar ve çiçek bahçeleriyle donatmıştır. Tekkenin ilk çekirdeğini mescid-tevhidhâne olan kısım oluşturmaktadır. Velizâde Ahmed Efendi isimli bir zâtın minber ilâvesiyle mekân câmiye dönüşmüştür. Yahyâ Efendi'nin vefatından (978/1571) sonra Mimar Sinan'a kabri üzerine kubbeli bir türbe inşa ettirilmiş ve tekkeyi genişleterek yeniden yaptırtmıştır. Mensup ve muhiblerinin katkılarıyla Yahyâ Efendi'nin vakfettiği gayrimenkuller artmış ve kuruluşunu müteakip 150 yıl içinde tekkeye yeni binâlar eklenmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında Beşiktaş Stadı ile Yüksek Denizcilik Okulu'nun bulunduğu yerde Yahyâ Efendi vakfına ait kayıkhâne,

Yahyâ Efendi Dergâhı girişi

havuz, bahçeler, karakol, ev, ekmekçi, ayazma, çeşme ve bahçıvan odalarının var olduğu, ayrıca türbenin civârında altmış, Ortaköy ile Beşiktaş'ta on adet olmak üzere yetmiş arsa ve evin yer aldığı tespit edilmektedir. Bütün bu tesisleri barındıran arazinin bir kısmı Abdülmecid tarafından bir kısmı da 1873'te Abdülaziz tarafından Çırağan ve Yıldız saraylarının arazisine katılmıştır. II. Mahmûd 1812'de yaptırdığı

tamirâtta tekke büyütölmüş ve Yahyâ Efendi'nin evinden bozma ilk tekkenin yanında bir zâviye teşekköl ettirilmiştir. Abdölmecid devrinde de tekke onarım görmüş bugünkü şeklini ise Pertevniyal Vâlide Sultan'ın yaptırdığı büyük onarım sırasında kazanmıştır. II. Abdöhlamîd de tekkede onarım yaptırmış 1901'de Hacı Mahmûd Efendi tekkenin cümle kapısına bitişik bir kütüphâne inşâ ettirmiş 1903'te Yahyâ Efendi'nin yaptırdığı çeşme yenilenmiştir. Aynı dönemde birçok hânedan mensubunun medfun olduğu Şehzâdeler Türbesi diye anılan binâ inşâ edilmiştir. 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra câmi olarak kullanılmış müştemilâttan ayakta kalan kısımda son postnişin Abdöhlhay Efendi vefâtına kadar ikâmet etmiş daha sonra câmi görevlilerine tahsis edilmiştir. Yahyâ Efendi'ye ait olan türbe hâlâ İstanbul'da en çok ziyâret edilen makamlardandır. Üveysî Olan Yahyâ Efendi'den sonra tekkenin Kâdirîliğe ve Nakşibendîliğe intikal ettiği ve belirli zamanlarda her iki tarikata birden hizmet verdiği anlaşılmaktadır.³¹¹

3.94. YAHYÂ EFENDİ DERGÂHI TAMİR KİTÂBESİ 1

Kitâbenin Yeri: Kitâbe dergâhın giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

والده سلطان خان عبدالعزیز کیم ذاتنی

³¹¹ Yüksel, *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*, C. VI, 729-739; Tanman, "Yahya Efendi Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2013), C. 43, 246-249.

خير ايچون خلق ايلمش خلاق بچون و چرا
ايتدى انشا بر سبيل و مكتب و جامع كه خلق
صو ايچه علم اوكرنه قيله نماز ايده دعا
برده حوض بي بدل ياپديرديكم ترسانه ده
انده ايتدى بحره بر زرھلى سفينه ابتدا
روحنى خوشنود ايچون يحيى افنديك دخى
قيلدى احيا تربءء پاك شريفك بي ريا
اويله خيرات و عمارات ايتدى اول سلطانكم
شبهه سز راضيدر اندن روح پاك مصطفى
يا الهى عمرينى حددن فزون قيل كيم آنك
ھمتيله عالمى معمور ايده سر تابيا
خيرى كلديلر يديلر ديديلر تاريخنى
ايتدى بو باب شريفى والده سلطان بنا
سنه ۱۲۹۰

Okunuşu:

Vâlide Sultan-ı Hân ‘Abdülazîz kim zâtını
Hayr için halk eylemiş Hallâk-ı bî-çün ü çirâ
Etdi inşâ bir sebîl ü mekteb ü câmi‘ ki halk
Su içe ‘ilm öğrenе kıla namaz ede du‘â
Bir de havz-ı bî-bedel yaptırdı kim tersânede
Anda indi bahre bir zırhlı sefine ibtidâ
Rûhunu hoşnûd için Yahyâ Efendi’nin dahî
Kıldı ihyâ türbe-i pâk-i şerifin bî-riyâ

Öyle hayrât ü i‘mârât etti ol sultan kim
Şübhesiz râzıdır andan rûh-ı pâk-i Mustafâ
Yâ İlâhî ‘ömrünü hadden füzûn kıl kim anın
Himmetiyle ‘âlemi ma‘mûr ede ser-tâ-be-pâ
Hayrî geldiler yediler dediler târîhini
Etti bu bâb-ı şerîfi Vâlide Sultan binâ
Sene 1290

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1290/1873-1874³¹²

Kitâbenin Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kütüphâne binâsının solunda, tekkenin cümle kapısının üzerinde bulunan kitâbe yedi satırdan müteşekkildir. Celî ta‘lik ile yazılmış olan kitâbenin zemîni koyu yeşildir. Yazı ve etrafındaki çerçeve altın varaklıdır. Kitâbenin ilk altı satırı ikişer dilimden oluşmakta olup son satır yekpâredir. Son satırın tam orta yerine târih kaydı düşülmüştür. Yazının akıcı ve dengeli, harf anatomilerinin düzgün olduğu görülmektedir. Her satırda birden fazla keşîdeli harf kullanılmıştır.

---

³¹² Kitâbenin târih mısraı olan “Etti bu bâb-ı şerîfi Vâlide Sultan binâ” cümlesinin ebced değeri 1287’dir. “Geldiler yediler” ifâdesi gereğince yedi eklendiğinde 1294 târihi çıkmaktadır. Hâlbuki kitâbede 1290 târihi yazmaktadır.

3.95. YAHYÂ EFENDİ DERGÂHI TAMİR KİTÂBESİ 2

Kitâbenin Yeri: Dergâh girişinin sağında, dergâha bitişik olan Hacı Mahmûd Efendi'nin inşâ ettirdiği binânın (kütüphâne) duvarında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

محب خاندان رسول الله صاحب الخيرات والحسنات

الحاج محمود افنديك روحنه فاتحه سنه ۱۳۱۹

Okunuşu:

Muhibb-i hânedân-ı Rasûlu'llâh sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât

El-Hâc Mahmûd Efendi'nin rûhuna Fâtiha 1319

Yazı Türü: Celî sülûs

Hattatı: Arif

Târih Kaydı: 1319/1901-1902

Kitâbenin Dili: Türkçe

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Yahya Efendi Dergâhı'nın bitişigindeki Hacı Mahmûd Efendi'nin inşâ ettirdiği binânın (kütüphâne) duvarında olan kitâbe, dergâh girişinin sağında kalmaktadır. İki satır hâlinde, satırlar ince bir çizgiyle bölünerek mermer üzerine kabartma tekniği ile yazılmıştır. Kitâbenin zemîni koyu yeşile boyanmıştır. Yazılar altın varaklıdır. Celî sülûsle gâyet muntazam yazılmıştır. Harflerin anatomileri gâyet düzgün ve istif dengelidir. "sene"

kelimesindeki dişsiz “sin” harfinin üzerine yazı kalemiyle târih atılmıştır. Harekelerle de desteklenen denge, bazı harekelerin yazının yazıldığı kalemle yazılması sûretiyle daha da belirginleşmiştir. “sene” “سنه” kelimesindeki sin keşîdesi tam üstünde bulunan keşîdeli “ت” “ت” harfiyle estetik bir âhenk yakalamıştır.

ÖZBEKLER TEKKESİ

Eminönü Kadırga’da, Küçük Ayasofya mahallesi Şehid Mehmed Paşa yokuşu’nda Sokullu Külliyesi’nin yanında Nakşibendiyye’ye bağlı olan tekke Orta Asya’dan gelen dervişler için İstanbul Defterdârı İsmail Efendi tarafından 1104/1692-93 senesinde kurulmuştur. İstanbul’daki Özbek tekkelerinin en önemlilerinden sayılmaktadır. II. Abdülhamîd’in emriyle 1305/1887-88’de yenilenmiştir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasının

ardından burası Türkistan Gençler Birliği, Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği tarafından kullanılmış, harem dâiresini son şeyh Abdurrahman Efendi kullanmıştır. Daha sonra harem bölümü yanmış, mescid-tevhidhâne ise işlevsizlik sonucu diğer bir yangında harap olmuştur. Dikdörtgen cümle kapısı neo-gotik üslûpta bir sivri kemerin içine alınmış ve II. Abdülhamîd’in 1305/1887-88 târihli yenileme kitâbesiyle taçlandırılmıştır. Cümle kapısından ufak bir taşlığa girilmekte, bu taşlık kuzey yönünde selâmlıkla misâfirhânenin arasındaki ince uzun avluya bağlanmaktadır. Âyin günü Cuma olan tekkede

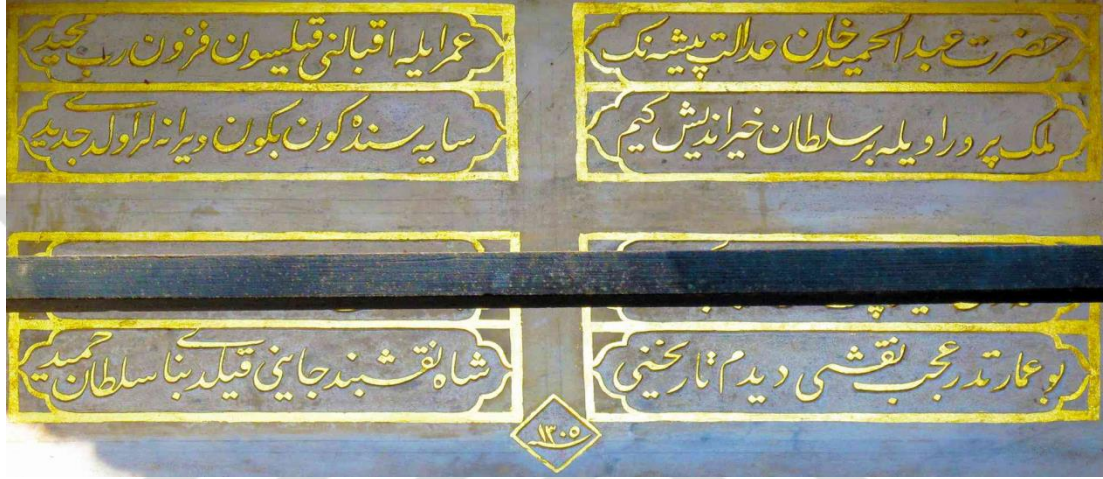
Özbekler Tekkesi

Özbekler Tekkesi cümle kapısı

dokuz erkekle dört kadının ikâmet ettiği Dâhiliye Nezâreti'nin rûmî 1301 (1885-86) târihli istatistik cetvellerinde belirtilmektedir. Kareye yakın bir plan gösteren mescid-tevhidhânenin duvarları tuğlayla örülmüş, ahşap çatısı yanmıştır.³¹³

3.96. ÖZBEKLER TEKKESİ TAMİR KİTÂBESİ

³¹³ Tanman, "Özbekler Tekkesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY, 2007), C. 34, 121-122.

عمر ایله اقبالنی قلیسون فزون رب مجید
سایه سنده کون بکون ویرانه لر اولد جدید

جمله دن تعمیره پک محتاج ایله بو خانقاه
بو عمارتد عجب نقشی دیدم انا رخنی

ایتدی از شا، همیتله اولدی اتمامه رسید
شاه نقش بند جانی قیلد بنا سلطان حمید

Kitâbenin Yeri: Sivri bir kemerin içindeki dikdörtgen cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

حضرت عبد الحمید خان عدالت پیشه نك
عمر ایله اقبالنی قلیسون فزون رب مجید
ملك پرور اوپله بر سلطان خیراندیش کیم
سایه سنده کون بکون ویرانه لر اولدی جدید

جمله دن تعمیره پک محتاج ایله بو خانقاه

ابتدى انشا همتيله اولدى اتمامه رسيد
بو عمارتدر عجب نقشى ديدم تاريخنى
شاه نقشبند جايى قيلدى بنا سلطان حميد

Okunuşu:

Hazret-i ‘Abdülhamîd Hân-ı ‘adâlet-pîşenin
‘Ömr ile ikbâlini kılısın füzûn Rabb-i Mecîd
Mülk-perver öyle bir sultan-ı hayr-endîş kim
Sâyesinde gün-be-gün vîrâneler oldu cedîd

Cümleden ta‘mîre pek muhtâc idi bu hânkâh
Etdi inşâ himmetiyle oldu itmâma resîd
Bu ‘imâretdir ’aceb Nakşî dedim târîhini
Şâh-ı Nakşbend câyımı kıldı binâ Sultan Hamîd
Sene 1305

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1305/1887-1888³¹⁴

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kitâbe, tekkenin cümle kapısının üzerinde yekpâre mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak yazılmıştır. Dört satır ve sekiz dilimden oluşmuştur. Yazı ve etrafındaki çerçeve altın varaklıdır. Yazının zemîni boyasızdır. İstif itibâriyle dîngin, akıcı ve dengeli bir görüntü arz etmektedir. Yazıda birbirine çapraz duran satırlardaki yâ-yı ma‘kûslarla

³¹⁴ “Şâh-ı Nakşbend câyımı kıldı binâ Sultan Hamîd” ifâdesiyle târih düşülmüştür.

estetik bir duruş sağlanmıştır. Son satırın altına, yazı dilimlerinin dışında, satır ortalanarak târih yazılmıştır.

YILDIZ SAAT KULESİ

Beşiktaş'ta Yıldız Câmii avlusunun kuzeybatı köşesinde. 1890 yılında yapılan saat kulesi, Yıldız Câmii gibi oryantalist ve neogotik üslûbun karması eklektik üslûpte yapılmıştır. Üç katlı, köşeleri kırık kare bir plan üzeredir. Böylece köşelerin kırık hareketi oldukça çizgisel bir anlatımla belirtilmiş olup katlar mukarnaslı kornişlerle birbirinden ayrılmıştır. Zemin katın her penceresinde mukarnaslı kirişli birer sağır pencere nişi bulunmaktadır. Nişlerin üzerindeki panolarda kitâbeler vardır. İkinci katta dilimli kayıtları olan dâire biçiminde bir gül pencere vardır.

Üstünde üç dilimli kemeri olan bir üst pencere bulunmakta olup üçüncü katta ise bu yerleşim tersine dönük olarak kullanılır. Bu kez gül pencere üstte olup onun altına oryantalist şekilli kaş kemerli ve dilimli bir pencere yerleştirilir. Bu kattaki gül pencerelerden kuzeydekine, saraya dönük olan cephedeki pencereye saat konulmuştur. Saat kulesi sivri ve dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin bulunduğu dördüncü kat mukarnaslı bir kornişle ikiye bölünmüştür. Örtü kısmında dilimli kemerli çatı pencereleri bulunmaktadır.³¹⁵

Yıldız Saat Kulesi

Yıldız Saat Kulesi kuzey cephesi

³¹⁵ Afife Batur, “Yıldız Saat Kulesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 7, 527.

3.97. YILDIZ SAAT KULESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Saat Kulesi'nin kuzeye bakan cephesinin birinci katının en üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

خاقان قوت بخش دین یاپدی بو ساعت قلہ سن
اعلان ایچون اسلامه هپ اوقات خمس طاعتی
تاریخنه مختار ایدر اهل تماشا سر فرو
سلطان حمید ایتدی بنا بو جلوہ گاه ساعتی
۱۳۰۸ محمد نظیف غفر له

Okunuşu:

Hâkân-ı kuvvet-bahş-ı dîn yapıdı bu sâ'at kulesin

İ'lân için İslâm'a hep evkât-i hams-i tâ'ati

Târîhine Muhtâr eder ehl-i temâşâ ser-fürû

Sultan Hamîd etdi binâ bu cilve-gâh-ı sâ'ati

Mehmed Nazîf gufira lehû 1308

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Mehmed Nazîf Efendi

Târih Kaydı: 1308/1890-91³¹⁶

Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Saat kulesinin kuzeye bakan cephesinde bulunan kitâbe, iki satır halinde dönemin önemli hattatlarından Mehmed Nazîf Efendi tarafından yazılmıştır. Çerçeveli olarak iki satır ve dört dilimden oluşan ve celî ta'lik ile yazılan kitâbede yazı, dilimlerin geniş tutulması sâyesinde kendini gösterebilmiştir. Birinci ve dördüncü dilimlerdeki yazıda kullanılan yâ-yı ma'kûslarla çapraz bir denge sağlanmış ve müthiş bir estetik oluşmuştur. Harf anatomileri gâyet düzgündür. Târih kaydı ve hattat imzası dördüncü dilimdedir. Kitâbe, mermer zemîn üzerine kabartma tekniği kullanılarak hâkkolunmuştur. Yazının zemîni koyu yeşil, yazı ve etrafındaki çerçeve altın varaklıdır.

---

³¹⁶ “Sultan Hamîd etdi binâ bu cilve-gâh-ı sâ'ati” سلطان حميد ايتدی بنا بو جلوه كاه ساعتی” ifâdesiyle târih düşülmüştür. Kitâbede 1308 yazdığı halde ebcedle 1309 çıkmaktadır.

SARIYER KARAKOLHÂNESİ

Sarıyer, Büyükdere Caddesi 296 numarada kayıtlı bu karakol binâsı 1327/1911 târihinde Sultan Mehmed Reşad ve Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa zamanında yapılmıştır. İki katlı olup, doksan santimetre kalınlığında

Sarıyer Karakolhânesi

taş duvarları, iki küçük kulesi arasındaki terası ve üst mazgalları vardır. 954 metrekare arazi üzerindeki bu yapının yüzölçümü dıştan dışa 289 metrekaredir. Eskiden soba ile ısıtılan karakolhâneye kalorifer tesisatı döşenmiştir. Ortaçağ etkisinde kargîr bir binâdır. Sekiz satırlık kitâbesinde geçen “Bu mebnâda yapıldı bu karakol-hâne-i bâlâ” ifâdesinden de anlaşılacağı üzere âsâyişi korumak için karakolhâne olarak yapılmıştır.³¹⁷

3.98. SARIYER KARAKOLHÂNESİ İNŞÂ KİTÂBESİ

³¹⁷ Orhan Erdenen, *Boğaziçi Sahilaneleri 3*, (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1994), C. 3, 408-409.

Kitâbenin Yeri: Kitâbe, karakolun giriş kapısının üzerindeki pencerenin üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

جهانبان معظم حضرت محمد رشاد خان قوام ملك دولت مايه آسایش دنيا
نه سويه يوز چويرسه ك پيش انظار تماشاده انك آسار شوكت پروريدر روشن و پيدا
اساس الحكمته آسایشی تأييد ايچون قيلدى بو موقعده مكممل جايقاه عسكرى انشا
تماشا ايليوبمختار يازدى بويله بر تاريخ بو مبناده ياپلدى بو قره قولخانهء بالا

۱۳۲۷

Okunuşu:

Cihân-bân-ı mu‘azzam Hazret-i Mehmed Reşâd Hân
Kıvâm-ı mülk ü devlet mâye-i âsâyiş-i dünyâ
Ne sûye yüz çevirsek pîş-i enzâr-ı temâşâda
Onun âsâr-ı şevket-perveridir rûşen ü peydâ

Esâsü'l-hikmete âsâyişi te'yîd içün kıldı

Bu mevki'de mükemmel câygâh-ı 'askerî inşâ

Temâşâ eyleyip Muhtâr yazdı böyle bir târîh

Bu mebnâda yapıldı bu karakol-hâne-i bâlâ

1327

Yazı Türü: Celî ta'lik

Hattatı: Kitâbede hattat imzası bulunmamaktadır.

Târih Kaydı: 1327/1909-1910³¹⁸

³¹⁸ “Bu mebnâda yapıldı bu karakol-hâne-i bâlâ” “بو مبناده ياپلدى بو قره قولخانهء بالا”

ifâdesiyle ebced düşülmüştür.

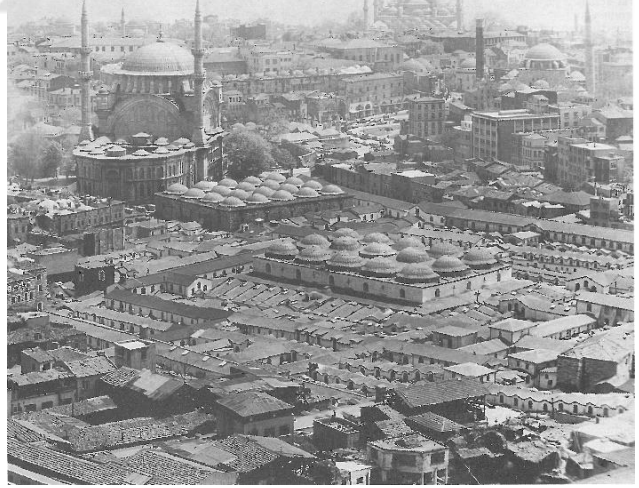
Dili: Türkçe, manzum kitâbe

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Yazının Hat San'atı Açısından Değerlendirilmesi: Dört satır ve sekiz dilimden meydana gelen kitâbe, mermer zemîn üzerine celî ta'lîk ile yazılmıştır. Yazıda harfler, satır çizgileri ve yazının çerçevesi altın varaklıdır. Ayrıca yazı alanlarının geniş tutulması yazının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Gerek istif ve gerekse harf anatomileri düzgündür. Yazı dengeli ve âhenkli bir görüntü arz etmektedir. Bununla beraber birinci dilimde yazılı olan “**Sultan Reşâd Hân**” “**ساطان رشاد خان**” kısmı kötü bir yazı ile yazılmıştır. Celî ta'lîk olmayan bu yazı çeşidi, bu kısmın kazındığını ve sonradan yazıldığını düşündürmektedir. Kitâbenin her diliminde keşîdeli harf bulunmaktadır. Keşîdeli harf kullanımı ve yâ-yı ma'kûslar yazıyı canlı ve dinamik kılmıştır. Târih kaydı son dilime yazılmıştır.

KAPALIÇARŞI

Bu çarşı Nuruosmâniye ile Bayezid arasını kapsayan alana, nüvesi II. Mehmed tarafından câmiye çevirdiği Ayasofya'ya gelir olması maksadıyla yan yana iki taş bedesten ile kurulmuş, zamanla onları çevreleyen pazarlar, yine zamanla üstleri kiremitli tonozlu çatılarla kapatılarak galeriler haline gelmiştir. II. Mehmed'in

Kapalıçarşı

kurduğu vakfın ana senedinin Arapça nüshasında “Dârü'l-Bezzâziyeti cedîdeti'l-mârifeti” ibâresi binânın Hammer ve onun gibi düşünen Celâl Esad Arseven, M. Z. Pakalın, Osman Ergin'in aksine Bizans yapısı olmadığını açık kanıttır. Bizanslı

Kritovulos da “sarayın kurbunda hâricen surlarla çevrili bir çarşu-yı kebîr vücuda getirildi” demektedir. Bu dönemin târihçisi Tursun Bey de “515 Bezzâzistan ve çarşular ve bazargâhlar yaptılar” ifâdesini kullanmaktadır. Günümüzde 30,7 hektar yüzölçümüne oturmuş ve 61 sokaktan oluşmuştur. Kapalıçarşı üç ana bölümde ele alınmaktadır. İç bedesten, Kapalıçarşı içinde ilk yükselen binâ olup çarşının çekirdeğini oluşturan Eski Bedesten’dir. Diğer adları İç Bedesten, Cevâhir Bedesteni’dir. Yapılış sırasına göre çarşının ikinci bedesteni Sandal Bedesteni’dir. Yeni Bedesten, Bedesten-i Cedîd, Küçük Bedesten adlarıyla da bilinir. Kapalıçarşı’nın bitişik dört yanı ve yakın çevresi hanlarla çevrilidir. Bunların başlıcaları, Paçavracı Hanı, Sarnıçlı Han, Ali Paşa Hanı, Câmili Han, Çuhacı Han, Yağcı Hanı, Rabia Hanı, Baltacı Hanı, Mercan Ağa Hanı, Tarakçılar Hanı, Sorguçlu Han, Sepetçi Hanı, Tarakçılar Hanı, Astarıcı Hanı, Evliya Hanı, Kızlarağası Hanı, Sarraf Hanı, İmâmeli Han, Zincirli Han, Cebeci Hanı, Kuyumcular Hanı, Pastırmacı Hanı, Yolgeçen Hanı idi. Nâfia Nâzırı Mahmûd Celâleddin Paşa yönetiminde çarşının bazı kısımları kapatılarak sınırları daraltıldı. Çadırcılar, Kürkcüler kapıları kaldırıldı. Bayezid ile Nuruosmâniye arasını birleştiren ana caddenin iki ucuna birer kapı yaptırıldı. Nuruosmâniye Kapısı Türk neoklasiği stilindedir. Alınlığında silahlı, kitaplı, bayraklı bir Osmanlı arması bulunmaktadır. Altında onarımı belirleyen bir kitâbe bulunmaktadır. Bayezid

Kapısı’nın üzerinde ise II. Abdülhamîd’in tuğrası bulunmaktadır.³¹⁹ 1894 senesi İstanbul depreminden büyük zarar gören Kapalıçarşı’yı zamanın padişahı II. Abdülhamîd büyük bir kısmını kendi özel

hazinesinden karşılayarak tamir ettirmiş ve Nuruosmaniye girişi üzerindeki sivri kemerli kapının üzerine dönemin en meşhur hattatı Sâmi Efendi’ye yazdırılan tamir

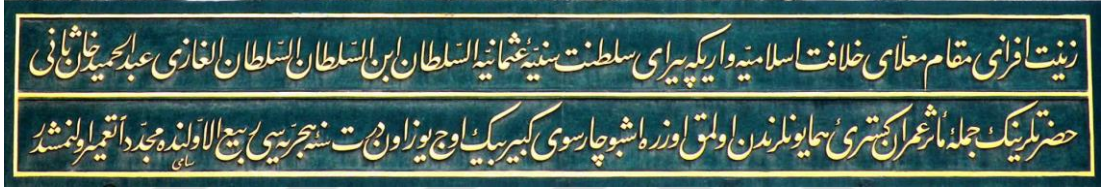

Nuruosmaniye Kapısı

³¹⁹ Çelik Gülersoy, “Kapalıçarşı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994), C. 4, 422-430.

kitâbesi konulmuştur. Ancak bu yazı daha sonra kazınmıştır. 26 Kasım 1954 yılındaki yangından sonra kitâbe yeniden yazdırılarak buraya konmak istenmiştir. Yazması için sipariş verilen hattat kötü bir yazı ve imlâ hatalarıyla dolu bir kitâbe hazırlamış başta Necmeddin Okyay, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Refii Cevat Ulunay olmak üzere sanat ve kültür erbabınca kitâbedeki yazı ve imlâ hataları fark edilmiş ve hatalı kitâbe kaldırılmıştır. Daha sonra Sâmi Efendi'nin Necmeddin Okyay'da bulunan kitâbesinin orijinal kalıbı taşçı Yusuf Usta tarafından mermere hâkkedilerek 1960'ların başında Nuruosmaniye Kapısı'ndaki yerine konulmuştur.³²⁰

3.99. KAPALIÇARŞI NURUOSMÂNİYE KAPISI TAMİR KİTÂBESİ

Kitâbenin Yeri: Kapalıçarşı'nın Nuruosmâniye girişinin sivri kemerli kapısının üzerindedir.

Kitâbenin Metni:

زينت افزای مقام معالی خلافت اسلامیه و اریکه پیرای سلطنت سنیہ عثمانیہ السلطان ابن السلطان

السلطان الغازی عبد الحمید ان ثانی

حضرتلرینک جمله مائرعمران کستری همایونلرندن اولمق اوزره اشبو چارسوی کبیری بیگ اوچ یوز

اون درت سنه هجریه سی ربیع الاولنده مجددا تعمیر اولنمشدر

Okunuşu:

³²⁰ Ali Rıza Özcan, *İstanbul'un 100 Kitabesi*, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2011), 86.

Zînet-efzâ-yı makam-ı mu‘allâ-yı hilâfet-i İslâmiyye ve erîke-pîrâ-yı saltanat-ı seniyye-i ‘Osmâniyye es-Sultan ibnü’s-Sultan es-Sultan el-Gâzî ‘Abdülhamîd Hân-ı Sâni

Hazretlerinin cümle-i meâsir-i ‘umrân-güsterî-i hümâyûnlarından olmak üzere işbu çârsû-yı kebîr bin üç yüz on dört sene-i Hicriyyesi Rebî‘ul-evvelinde müceddeden ta‘mir olunmuştur.

Sâmî

Yazı Türü: Celî ta‘lik

Hattatı: Sâmî Efendi

Târih Kaydı: 1314/1896-1897

Kitâbenin Dili: Türkçe

Yazının Hat San‘atı Açısından Değerlendirilmesi: Kapalıçarşı’nın Nuruosmâniye girişinin sivri kemerli kapısının üzerinde bulunan kitâbe, dönemin en önemli hattatlarından olan Sâmî Efendi tarafından yazılmıştır. Mermer zemîn üzerine iki satır olarak celî ta‘lik ile kabartma tekniği kullanılarak hâkkolunmuştur. Yazı, satır çizgisi ve etrafındaki çerçeve altın varaklı, zemîn koyu yeşildir. Kitâbenin hattatı Sâmî Efendi, Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi’den sonra İran nestalik yazısının Türk zevkine uygun hâle getirilmesindeki ikinci isim olmuştur. Satırların geniş tutulması yazının öne çıkmasını ve istifteki mükemmeliyetin fark edilmesini sağlamıştır. Hattat, yazı kaleminin kalınlığının üçte bir nispetinde olan bir kalemle imzasını atmıştır. Kitâbedeki “السلطان ابن السلطان السلطان الغازى عبد الحميد ان ثانى” “es-Sultan ibnü’s-sultan es-Sultan el-Gâzi Abdülhamid Sâni” kısmının imlâsındaki harflerin duruş ve dizilişleri son derece nizâmî ve canlı bir disiplinin müteyakkız hâlini çağrıştırmaktadır. Adeta diğer harfler de bu disiplin ve intizâma tâbi olmuş gibi bir duruş sergilemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1453 yılından 1923 yılına kadar geçen 470 yıl Osmanlı Devleti'ne başkent olan İstanbul'da nice mimârî eserler inşâ edilmiş, bu eserler şehre estetik değer katmış ve şehrin kimliği olma vasfı yanında tapusu olma özelliğini de deruhte etmiştir. Çalışmamıza konu olan bu eserlerdeki kitâbeler (inşa-tamir) bu yapıların kimliği niteliğindedir. Bu çalışmada;

- Câmii, medrese, kütüphâne, mektep, şadırvan, çeşme, sebîl, hamam, tekke, dergâh, imâret, güneş saati, saat kulesi, köprü, kasır, kışla, çarşı, karakol ve nişan taşı kitâbesi olmak üzere 76 farklı mimârî esere ait 99 adet inşâ ve tamir kitâbesi değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.
- İncelenen kitâbelerin 63 tanesi inşâ, 36 tanesi tamir kitâbesidir.
- Hat san'atı, İstanbul'un fethiyle başlayan süreçte her geçen gün zirveye doğru ilerlerken XIX. yüzyılda şâhikaya ulaşmıştır.
- Kitâbelerdeki celî sülüs yazılarda dikey harflerin birbirine yakın ve paralel sıralanması, dikey harflerin uç kısımlarının keskin ve zayıf bir şekilde bitmesi Selçuklu tarzı yazısının özelliği olarak bilinmektedir.
- İstanbul'un fethiyle başlayan süreç hat sanatında da bir fetih şeklinde tezâhür etmiştir. Hat tarihinde kendisine "kıbletü'l-küttâb" yani "hattatların kiblesi" denilmiş ve Türk yazı üslûbunun başlangıcı sayılmış olan Şeyh Hamdullah ile yazı sanatının yeni başkenti İstanbul olmuş ve bu sanatın merkezi kabul edilen Bağdat önemini yitirmiştir. XV. yüzyıla kadar Osmanlı hat san'atında görülen Anadolu Selçuklu, İran ve Arap etkisi XV. yüzyılın sonlarına doğru Amasyalı Şeyh Hamdullah ile ortadan kalkmış ve Osmanlı aklâm-ı sottesinin kurulması böylelikle gerçekleşmiştir.

- Hat san'atındaki Türk hâkimiyetinin Şeyh Hamdullah ile başlayan gelişimi Karahisârî ile devam etmiştir. Bu çalışmadaki kitâbelerde Karahisârî'nin talebesi Hasan Çelebi'nin imzasına rastlanmaktadır.
- Fâtih Câmii kitâbeleri, Fâtih devrinde başlayan yazıdaki gelişimin celî sülüs tarzındaki ilk örneğidir.
- Selçuklu sülüsünün hususiyetlerinden olan kâf, lâm, elif gibi dikey harflerin boylarının nispeten kısa ve küt oluşu, fethi müteâkib inşâ edilen mimârî eserlerin kitâbelerinde karşımıza çıkmaktadır.
- Selçuklu tarzının diğer bir özelliği olan harflerin birbirine çok yakın olarak istiflenmesi ve dikey harflerin genellikle grup hâlinde yan yana dizilmesi Sultan Ahmed Câmii'nin inşâ târihi olan 1025/1616 târihine kadar devam etmiştir.
- Bu kitâbelerin muhteviyât ve lisan olarak farklı metinlerden oluştuğu görülmüştür.
- Kitâbelerin bazıları Arapça'dır. Mahmûd Paşa Câmii, Mahmûd Paşa Hamamı, Fâtih Câmii, Rum Mehmed Paşa Câmii, Murad Paşa Câmii, Davud Paşa Câmii, Davud Paşa Çeşmesi, Firûz Ağa Câmii, Çandarlı İbrahim Paşa Câmii, Bayezid Câmii, Dizdâriye Câmii, Üsküdar Mihrimâh Sultan Câmii, Sinan Paşa Câmii, Süleymâniye Câmii, Büyükçekmece Köprüsü, Yeni Câmii, Aziz Mahmûd Hüdâyi Çeşmesi, Sultan Ahmed Câmii, III. Ahmed Kütüphânesi, Fâtih Kütüphânesi, Mihrimâh Sultan Câmii Güneş Saati, Zeynep Sultan Câmii ve Lâleli Câmii'nin kitâbeleri Arapça'dır.
- Bu çalışmada, yukarıda sıralananların dışındaki 70 kitâbe Türkçe olarak yazılmıştır.
- Aynı mimârî esere ait inşâ kitâbelerinden biri Arapça diğeri Türkçe olarak yazılmıştır. Büyükçekmece Köprüsü'nün kitâbesinde bu durum görülmektedir.
- Bazı kitâbelerde Türkçe ve Arapça birlikte kullanılmıştır. Koca Mustafa Paşa Câmii inşâ kitâbesinde her iki lisan birlikte kullanılmıştır.
- Bazı kitâbelerde Farsça ve Arapça birlikte kullanılmıştır. Şehzâde Câmii kitâbesinde bu durum görülmektedir.

- Bazı kitâbelerde mimârî eserin inşâ amacına uygun âyet metni bulunmaktadır. Zeynep Sultan Câmii kitâbesinde Zümer Sûresi'nin 10. âyeti “İnnemâ yüveffâ's-sâbirûne ecrâhüm bi-gayri hesâb” “Allah sabredenlerin ecrini hesâba kitâba sığmayacak kadar bol verecek” yazılıdır.
- 1271 târihli Kalenderhâne Câmii tamir kitâbesinde “Hayrû'l-mâl men enfaka fî sebîlillâh” “Malın hayırlısı Allah yolunda harcanandır” mealinde hadis yazılıdır.
- Basmelenin yazılı olduğu kitâbe sadece Sinan Paşa Câmii inşâ kitâbesidir.
- Kelime-i Tevhîd sadece Hürrem Sultan Hamamı inşâ kitâbesinde yazılıdır.
- Bazı mimârî eserlerde kitâbenin üstünde tuğra bulunmaktadır. Eyüp Sultan Câmii inşâ ve tamir kitâbelerinin üstünde Sultan Selîm Hân'ın, Koca Mustafa Paşa Câmii tamir kitâbelerinin üstünde Abdülmecid Hân'ın, Cihangîr Câmii tamir kitâbesinin üstünde Kânûnî Sultan Süleymân'ın, III. Selîm Nişan Taşı inşâ kitâbesi üzerinde III. Selîm'in, Aynalı Kavak Kasrı inşâ kitâbesinin üstünde II. Mahmûd'un, Topkapı Sarayı Kubbealtı tamir kitâbesinin solda olanında II. Mahmûd'un ve sağda olanında Selîm Hân'ın, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn tamir kitâbesinin üstünde III. Selim'in, Nureddin Cerrâhî Dergâhı tamir kitâbesinin üstünde Abdülmecid Hân'ın, Selîmiye Câmii inşâ kitâbesi üstünde III. Selîm'in, Yeni Câmii Muvakkithânesi'nin üstünde Sultan Mahmûd Adlî'nin, İstanbul Müftülüğü ana kapı dış kısmındaki tamir kitâbesinin üstünde Abdülhamid Hân'ın, Harbiye Mektebi tamir kitâbesinin üstünde Osmanlı arması içinde Abdülhamid Hân'ın, Bâb-ı Âli tamir kitâbesinin üstünde Abdülmecid Hân'ın, Fâtih Sultan Mehmed Çeşmesi tamir kitâbesinin üstünde Mahmûd Hân Adlî'nin, Yenikapı Mevlevîhânesi tamir kitâbesinin üstünde Sultan Mahmûd'un, Kuleli Kışlası tamir kitâbesinin üstünde Sultan Abdülmecid'in, Kapalıçarşı Nuruosmâniye Kapısı tamir kitâbesinin üstünde Osmanlı armasının içinde II. Abdülhamid Hân'ın, Sarıyer Karakolhânesi inşâ kitâbesinin üstünde Sultan Mehmed Reşad'ın, Aziz Mahmûd Hüdâyi Câmii tamir kitâbesinde

kitâbenin orta kısmında Abdülmecid Hân'ın, Gümüşsuyu Kışlası inşâ kitâbesinin üstünde Abdülazîz Hân'ın tuğrası bulunmaktadır. Darphâne-i Âmire tamir kitâbesinin tam ortasındaki tuğra ise sökülmüş ve yerine ay yıldız konulmuştur. Daha önceleri kitâbeler üzerinde tuğra bulunmazken bu gelenek daha sonra başlamıştır. Mevcut en eski kitâbe üzerinde tuğra örneği de 1724 yılında III. Ahmed tarafından yaptırılan Sarıyer'deki su bendi üzerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu gelenek için 18. yüzyıl geleneği denilebilir.

- Topkapı Sarayı Kubbealtı tamir kitâbelerinden sol tarafta olanının üzerinde Hattat Mustafa Râkım Efendi'nin kaleminden çıkmış bir tuğra bulunmaktadır. Mustafa Râkım Efendi, 19. yüzyılın ilk yıllarında tuğra tertibinde köklü bir değişiklik yaparak Osmanlı'nın yıkılışına kadar kullanılan klasik tuğra formunu ihdâs etmiştir.
- Çalışmadaki kitâbelerin çoğu mermer zemîn üzerine hâkkolunmuştur. Bununla birlikte çini üzerine yazılmış kitâbeler de mevcuttur. Bunlar; III. Selîm Türbesi inşâ ve Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu Teberdâr Odası tamir kitâbeleridir.
- Kitâbelerin çoğu celî ta'lik ve celî sülûs yazı çeşidi ile yazılmıştır. Buna ilâveten celî rik'a ve celî nesih ile yazılmış kitâbeler de mevcuttur. Bunlar; Şah Sultan Câmii kitâbesi celî nesih, Dizdâriye Câmii ve Harbiye Mektebi kitâbeleri celî rik'a ile yazılmıştır.
- Bazı kitâbelerde celî sülûs ve celî ta'lik yazı çeşitleri birlikte kullanılmıştır. Bunlar; III. Ahmed Çeşmesi ve Ayazma Câmii kitâbeleridir.
- Kitâbelerde târih kaydı muhtelif şekillerde belirtilmiştir. Rakamla târih belirtildiği gibi Arapça kitâbelerde yazı ile de ifâde edilmiştir. Ayrıca rakamla târih kaydı kitâbenin sonunda olduğu gibi manzum kitâbelerde son iki satırda da görülmektedir. Şehzâde Câmii inşâ kitâbesinde ara satırlarda da rakamla târih kaydı karşımıza çıkmaktadır.
- Târih belirtilirken bazı kitâbelerde "sene" kelimesi de yazılmıştır. Bu kelimenin imlâsında "sin" harfi hem dişli hem de dişsiz olarak yazılmıştır.

- III. Selîm, II. Mahmûd ve I. Abdülmecid devrinde inşâ ve tamir edilen çoğu binâların kitâbelerini yazmış olan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi bu çalışmada da en çok kitâbeyi yazan hattattır.
- Kitâbelerde imzasının en fazla olduğu hattat olarak karşımıza çıkan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi “Türk Ta’lik Ekolü”nün kurucusudur. Onun gayretleriyle Türk zevkinin hâkim kılındığı bir ekol oluşmuş ve hattatlar İran’ın nestalik üslûbunu terk etmişlerdir.
- Mustafa Râkım Efendi’nin celî sülûs yazıda gerçekleştirdiği inkişâf ve terakkîyi ta’lik yazıda Yesârîzâde Mustafa İzzet gerçekleştirmiştir.
- Kapalıçarşı Nuruosmaniye Kapısı üzerindeki tamir kitâbesinin hattatı Sâmi Efendi, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi’nin ekolündeki eksik noktaları tamamlayarak Türk tarzı ta’lik hattının oluşmasına yardımcı olmuştur.
- Bu çalışmada değerlendirmeye tâbi tutulan 99 kitâbenin 77 tanesine ebced hesâbıyla târih düşürülmüştür. Ebcedle târih düşürme Fâtih döneminde başlamış ve son yıllara kadar devam etmiştir.
- Kitâbelerin 73 tanesi manzum, 26 tanesi mensurdur.

İstanbul’un fethini müteâkib Şeyh Hamdullah’ın Sultan II. Bayezid’in daveti üzerine İstanbul’a gelmesi ile başlayan hat sanatındaki değişim ve gelişim, Hattat Mustafa Râkım Efendi’nin getirmiş olduğu zirve noktaya kadar mütemâdiyem bir tekâmül süreci içinde olmuştur. Celî sülûste söz konusu olan bu inkılâbı celî ta’lik yazıda Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi gerçekleştirmiştir. Türk estetik ve bedi’ anlayışına uygun olarak şekillenen bu yazı tarzları artık tüm hattatların benimsediği ve takip ettiği yol olmuştur. Yazı alanında boşluk-doluluk dengesi sağlanmış, harflerin birbirine çok yakın olarak yazılması terk edilip harfler arasında gerekli nefes payı bırakılmış, harf anatomilerinde ve hareketlerdeki sertlik ve kütlüğe son verilerek son derece estetik seviyeye ulaşılmış ve muhtelif ekollerle kitâbelerdeki yazı zirve seviyesine taşınmıştır. Geçirdiği bu safahât ile 19. yüzyıl, hat sanatında şaheserler üretildiği dönem olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin yıkılışı süreci de hat sanatında şâhika eserler ortaya konulduğu süreç olarak yaşanmıştır. 1453 yılı itibariyle değerlendirmeye tâbi tutulan kitâbelere bakıldığında 15. yüzyıl kitâbesi ile 18 ve 19. yüzyıl kitâbeleri arasındaki ölçü ve estetik açısından ortaya çıkan tekâmül

âşikârdır. Aradaki süreç muhtelif hattatların ekoller ihdâsıyla sürekli bir arayış ve gelişim süreci olarak yaşanmıştır. Amasya’da şehzâdeliği esnâsında Şeyh Hamdullah’a talebe olan Sultan II. Bayezid, padişah olduktan sonra Şeyh Hamdullah’ı İstanbul’a davet ederek “Kur’an Mekke’de nâzil oldu, Mısır’da okundu, İstanbul’da yazıldı” sözünün gerçekleşmesinin temellerini atmıştır. Bu temeli Sultan III. Murad, Sultan III. Ahmed, Sultan II. Mahmûd, Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülazîz de hattat olarak tahkîm etmiş, ayrıca hâmilikleriyle de nice sanatkâr yetişmesine ve şaheserler meydana getirilmesine vesîle olmuşlardır. İncelenen kitâbelerle bu hakikat ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, M. Şinasi. *İstanbul'un Son Nişan Taşları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.
- , M. Şinasi. *Osmanlı'da Sportif Atıcılık Nişan Taşları*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını, 2013.
- Açıkgözoğlu, Ahmet Sacit. "Zeynep Sultan Külliyesi". *İslâm Ansiklopedisi*. 44: 362-364. İstanbul: TDVY, 2013.
- Aksoy, Şule. "Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler". *Osmanlı*. 11: 67. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Akşit, İlhan. *İstanbul Sarayları, Kasırları, Köşkleri ve Yalıları*. İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık, 2014.
- Aktan, Ali. *Osmanlı Paleografyası ve Siyasî Yazışmalar*. İstanbul: Osmanlılar İlim ve İrfan Vakfı, 1995.
- Alparslan, Ali. "Kitâbe", *İslâm Ansiklopedisi*. 26: 78. Ankara: TDVY, 2002.
- , Ali. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul: YKY, 2004.
- , Ali. *Hat ve Tezhip Sanatı*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009.
- , Ali. "Türk Dünyasında Hat Sanatı". *Türkler*. 12: 269. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2014.
- Alpay, İ. Birol. "Abdülhamid I Medresesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 36. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Altun, Ara. "Cihangir Camii". *İslâm Ansiklopedisi*. 7: 539-540. İstanbul: TDVY, 1993.
- Arık, Oluş. "Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bakış". *Osmanlı*. 10: 110. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Artan, Tülay. "Aynalıkavak Kasrı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 485-486. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.
- Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, (İstanbul: İşâret Yayınları, 2001), s. 220-228.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*. İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, 1953.
- , Ekrem Hakkı. "Ali b. Yahyâ es-Sûfi". *İslâm Ansiklopedisi*. 2: 458.

- İstanbul: TDVY, 1989.
- ., Ekrem Hakkı. “Ayazma Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 1505-1511.
İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960.
- ., Ekrem Hakkı. “Davud Paşa Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 8: 4291-4296.
İstanbul: Koçu Yayınları, 1966.
- ., Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri*. III. cilt. İstanbul:
İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 1989.
- Ayverdi, Sâmiha. *Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fâtih*. İstanbul: İstanbul Fetih
Cemiyeti Yayını, 1990.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı. *Türkler’de Yazı Sanatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,
1993.
- Batur, Afife. “Yıldız Saat Kulesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7: 527.
İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Batur, Selçuk. “Selimiye Camii”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 6: 512-
515. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Beydilli, Kemal. “Mühendishane-i Berrî-i Hümayun”. *İslâm Ansiklopedisi*. 31: 516-
518. İstanbul: TDVY, 2006.
- Binan, Demet. *Mimar Sinan’ın İstanbul’u*. İstanbul, TTOK, 2016.
- Boydaş, Nihat. “Osmanlı Tuğralarına Eleştiri Açısından Bir Bakış”. *Osmanlı*. 11: 76.
Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Can, Cengiz. “Darphane-i Amira”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 553-
555. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Carbognano, C. C.. *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*. çev. Erendiz Özbayoğlu.
İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.
- Çeçen, C., S. N. Nirven ve S. Ünver. “Azebkapusu Çeşme ve Sebili”. *İstanbul
Ansiklopedisi*. 3: 1679-1683. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat
Kollektif Şirketi, 1960.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. “Çinili Külliyesi”. *Dünden Bugüne İstanbul
Ansiklopedisi*. 2: 519-522. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,
1994.
- ., Ahmet Vefa. “Laleli Camii”. *İslâm Ansiklopedisi*. 27: 86-88. Ankara:
TDVY, 2003.

- ., Ahmet Vefa. “Sultan Ahmed Cami ve Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 37: 497-503. İstanbul: TDVY, 2009.
- ., Ahmet Vefa. “Yenicami Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 43: 439-442. İstanbul: TDVY, 2013.
- Çoruhlu, Tülin. “Harbiye Mektebi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5: 372-374. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Derman, M. Uğur. *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1983.
- ., M. Uğur. *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, İstanbul: IRCICA, 1992.
- ., M. Uğur. “Hat”. *İslâm Ansiklopedisi*. 16: 427-428. İstanbul, TDVY, 1997.
- Doğan, Sema. “Haseki Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 16: 370-372. İstanbul: TDVY, 1997.
- ., M. Uğur. “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”. *Osmanlı*. 11: 20. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- ., M. Uğur. “Osmanlı İstanbul’unda Hat San’atı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, (2014): s. 475-493.
- Doğanay, Aziz. “Şeyh Vefâ Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 39: 72-74. İstanbul: TDVY, 2010.
- Egemen, Affan. *İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri*. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1993.
- Eraktan, Hâlid. “Firuzağa Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 11: 5794- 5796. İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
- Erdenen, Orhan. *Boğaziçi Sahilhaneleri 3*. 3. cilt. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Erol, Gülçin. “Çinili Camii Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 8: 335-337. İstanbul: TDVY, 1993.
- Erzincan, Tuğba. “Mesih Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 29: 310-312. Ankara: TDVY, 2004.
- Ethem, Halil. *Câmilerimiz*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932.
- Eyice, Semavi. “Ayasofya İmareti”. *İslâm Ansiklopedisi*. 4: 212. İstanbul: TDVY, 1991.
- ., Semavi. “Ayasofya”, *İslâm Ansiklopedisi*. 4: 206-210. İstanbul: TDVY, 1991.

- ., Semavi. “Beyazıt II Câmii ve Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 6: 45-49. İstanbul: TDVY, 1992.
- ., Semavi. “Ayasofya İmaretı”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 459. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1993.
- ., Semavi. “Dâvud Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 9: 42-43. İstanbul: TDVY, 1994.
- ., Semavi. “Ayazma Cami”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 471-472. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., Semavi. “Ahmed III Kütüphanesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 115-116. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., Semavi. “Fatih Külliyesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 267-268. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., Semavi. “Eyüp Sultan Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 12: 9-11. İstanbul: TDVY, 1995.
- ., Semavi. “Firûz Ağa Camii”. *İslâm Ansiklopedisi*. 13: 135-137. İstanbul: TDVY, 1996.
- ., Semavi. “Koca Mustafa Paşa Cami ve Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 26: 133-135. Ankara: TDVY, 2002.
- Genim, Sinan. *Mimar Sinan 'ın İstanbul 'u*. İstanbul: TTOK, 2016.
- Göktürk, Hakkı. “Dırağman Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 8: 4540-4542. İstanbul: Koçu Yayınları, 1966.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk, Zeliha Kumbasar. *Gelenekten Geleceğe Câmiler*. İstanbul: KİPTAŞ, 2006.
- Gülersoy, Çelik. “Kapalıçarşı”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 4: 422-430. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Gülsoy, Ufuk. *İstanbul Ticaret Borsası*. İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası Yayını, 2015.
- Gündüz, Filiz. “Mahmud Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 27: 380-381. Ankara: TDVY, 2003.
- ., Filiz. “Sinan Paşa Külliyesi”, *İslâm Ansiklopedisi*. 37: 232-233. İstanbul: TDVY, 2009.
- Günüç, Fevzi. *Türk Kültür ve Medeniyet Târihinde Fâtiğ Külliyesi*. 1. cilt. İstanbul:

- Kültür A.Ş. Yayınları, 2007.
- ., Fevzi. “Klâsik Dönem Osmanlı Mimârisinde Celî Yazılar”. *Türkler*. 12: 276. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2014.
- Hancıoğlu, Tahsin. “Konya’daki Selçuklu Çini Dekorasyonunda Yazı Sanatı.”
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1986.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Eyüpsultan Tarihi*. 1.cilt. Ankara: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- ., Mehmet Nermi. *İstanbul Hamamları*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1995.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. “Fâtih Külliyesi Medreseleri Ne değildi! Târih Yazıcılığı Bakımından Tenkit ve Değerlendirme Denemesi”, *İstanbul Armağanı*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, 1995.
- İnal, Mahmud Kemal. *Son Hattatlar*. İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.
- İnalcık, Halil. Fatih, “Fetih ve İstanbul’un Yeniden İnşası”, *Dünya Kenti İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 1996.
- İnançer, Ömer Tuğrul ve M. Baha Tanman. “Cerrahîlik”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 414-416. İstanbul: Kültür Bakanlığı Ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- İpşirli, Mehmet. “Bâb-1 Meşihat”. *İslâm Ansiklopedisi*. 4: 363. İstanbul: TDVY, 1991.
- Kara, H. Fahrünnisa (Ensari), Esra Ertuğrul. “Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’u Planlama Süreci”, *Kültür Başkenti İstanbul*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2010.
- Karakaya, Ebru. “Şemsi Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 38: 529-530. İstanbul: TDVY, 2010.
- Kargı, Haluk. “Zevki Kadın Sıbyan Mektebi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7: 549. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Koçu, Reşat Ekrem. “Ayasofya Şadırvanı”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 1484-1486. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960.
- ., Reşat Ekrem. “Bayazıd Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 4: 2229-2235. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960.
- ., Reşat Ekrem. “Beylerbeyi Cami”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 5: 2676-2681.

- İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1961.
- ., Reşat Ekrem. “Fatih Sultan Mehmed Camii Kebiri ve Külliyesi”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 10: 5552. İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
- Kolay, İlknur Aktuğ. *Mimar Sinan’ın İstanbul’u*. İstanbul: TTOK, 2016.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. “Büyükçekmece Köprüsü”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 6: 3230-3234. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1963.
- Kuban, Doğan. “Kalenderhane Camii”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 4: 396-398. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., Doğan. “Mahmud Paşa Külliyesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5: 268-271. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Kublay, Ayşe Yetişkin. “Gümüşsuyu Kışlası”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 450. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Kurtbil, Zeynep Hatice. “Murad Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 31: 191-192. İstanbul: TDVY, 2006.
- ., Zeynep Hatice. “Selim II Türbesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 36: 418-419. İstanbul: TDVY, 2009.
- Meyer, Wolfgang. *İstanbul’daki Güneş Saatleri*. İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları, 1985.
- “Mısrızâde Ali Rızâ Üsküdârî”, <https://ketebe.org/sanatkar/misrizade-ali-riza-efendi-640> [17.08.2018].
- Mülâyim, Selçuk. “Beylerbeyi Camii”. *İslâm Ansiklopedisi*. 6: 75-77. İstanbul: TDVY, 1992.
- ., Selçuk. “Süleymaniye Camii ve Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 38: 118. İstanbul: TDVY, 2010.
- Müstakimzâde. *Tuhfe-i Hattâtîn*, Haz. Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- Ertuğ, Necdet (Edit.). *İstanbul Târihi Çeşmeler Külliyesi*. 3. cilt. İstanbul: İSKİ Yayını, 2006.
- Nirven, Nuriye. “Davudpaşa Çeşmesi”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 8: 4299. İstanbul: Koçu Yayınları, 1966.
- Okçuoğlu, Tarkan. “Hadım İbrahim Paşa Camii”. *Dünden Bugüne İstanbul*

- Ansiklopedisi*. 3: 490-491. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., Tarkan. “Kubbealtı”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5: 111-112. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- Orman, İsmail. “Şehzade Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 38: 483-485. İstanbul: TDVY, 2010.
- “Osmanlı Kitâbeleri Projesi”
<http://www.ottomaninscriptions.com/verse.aspx?ref=list&bid=873&hid=965>
[26.07.2018].
- “Osmanlı Kitâbeleri Projesi”
<http://www.ottomaninscriptions.com/verse.aspx?ref=list&bid=873&hid=964> [15.08.2018].
- Ödekan, Ayla. “Ahmed III Çeşme ve Sebili”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 117. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1993.
- Önder, Mehmet. *Şaheserler Konuştukça*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996.
- Öz, Tahsin. *İstanbul Camileri*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Özcan, Ali Rıza. *İstanbul'un 100 Kitabesi*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.
- Özcan, Abdülkadir. “Beşir Ağa, Moralı”. *İslâm Ansiklopedisi*. 5: 555-556. İstanbul: TDVY, 1992.
- Özkök, Rüknu. *İstanbul'un Sessiz Kitâbeleri*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Özkurt, Kemal, Abdülhamit Tüfekçioğlu. “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7, sy. 14 (2009): 276.
- Özsayiner, Zübeyde Cihan. “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ndeki Osmanlı Sultanlarının Hatları”. *Osmanlı*. 11: 62. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 2.cilt. İstanbul: MEB Yayını, 1946.
- Ramazanoğlu, M. Gözde. “Selimiye Cami”. *İslâm Ansiklopedisi*. 36: 434-436. İstanbul: TDVY, 2009.
- Rado, Şevket. *Türk Hattatları*, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık, 1984.
- Saatçi, Suphi. *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitâbeler*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 1988.

- ., Suphi. *Mimar Sinan 'ın İstanbul'u*. İstanbul: TTOK, 2016.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999.
- Subaşı, Hüsrev. “Hattat Osmanlı Padişahları”. *Osmanlı*. 11: 53. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Şehsüvaroğlu, Halûk Y.. “Aynalıkavak Kasrı”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 1610-1615. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1960.
- Şimşirgil, Ahmet. *Bir Müstakil Dünya Topkapı Sarayı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Tanman, M. Baha. “Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 4: 340-343. İstanbul: TDVY, 1991.
- ., M. Baha. “Dırağman Külliyesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 49-51. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., M. Baha. “Şah Sultan Camii ve Tekkesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 7: 125-127. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.
- ., M. Baha. “Özbekler Tekkesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 34: 121-122. İstanbul: TDVY, 2007.
- ., M. Baha. “Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 37: 360-363. İstanbul: TDVY, 2009.
- ., M. Baha. “Şah Sultan Camii ve Tekkesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 37: 360-363. İstanbul: TDVY, 2009.
- ., M. Baha. “Yahya Efendi Külliyesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 43: 246-249. İstanbul: TDVY, 2013.
- ., M. Baha. “Yenikapı Mevlevihanesi”. *İslâm Ansiklopedisi*. 43: 463-467. İstanbul: TDVY, 2013.
- Toprak, Zafer. “Babıali”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 1: 519-523. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1993.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit. Osmanlı Döneminde Hat Sanatı, *Osmanlı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Umur, Suha. *Osmanlı Padişah Tuğraları*. İstanbul: Cem Yayınevi, 2011.
- Yazır, Mahmud Bedreddin. *Kalem Güzeli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı

Yayınları, 1981.

Yenen, Mehmet. “Kuleli Kışlası”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5: 115-117. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.

Yılmaz, Coşkun. *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*. İstanbul: TTOK, 2016.

Yücel, Erdem. “Dizdariye Camii”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 9: 4633-4634. İstanbul: Koçu Yayınları, 1968.

-----, Erdem. “Büyükçekmece Köprüsü”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 358. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.

Yüksel, İ. Aydın. “Çandarlı İbrahim Paşa Cami”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 468. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.

-----, İ. Aydın. “Dizdariye Cami”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 73. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.

-----, İ. Aydın. *Osmanlı Mimârisinde II. Bâyezid Yavuz Selîm Devri*. V. cilt. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 2006.

İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN (BU ÇALIŞMADAKİ) TABLOSU

YAPININ ADI	KİTÂBE TÜRÜ	YAPI TÜRÜ	TÂRİHİ	DİLİ	MANZUM-NESİR	EBCED	YAZI ÇEŞİDİ	HATTATI	SAYFA NO
1 EYÜPSULTAN CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	Tarihîz	Türkçe	Manzum	Yok	Celif Ta'lik	BELLİ DEĞİL	38
2 EYÜPSULTAN CÂMİİ	Tamir	Câmiî	1215/1800	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	BELLİ DEĞİL	41
3 EYÜPSULTAN CÂMİİ	Tamir	Câmiî	1215/1800	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	BELLİ DEĞİL	45
4 MAHMÜD PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	Tarihîz	Arapça	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	52
5 MAHMÜD PAŞA CÂMİİ	Tamir	Câmiî	1169/1755-56	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	54
6 MAHMÜD PAŞA HAMAMI	İnşâ	Hamam	871/1466-67	Arapça	Nesir	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	59
7 FATİH CÂMİİ (SAĞ TARAF)	İnşâ	Câmiî	875/1470	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	ALİ BIN SÜFİ	62
8 FATİH CÂMİİ İNŞA (SOL TARAF)	İnşâ	Câmiî	875/1470	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	ALİ BIN SÜFİ	64
9 FATİH CÂMİİ İNŞA (ORTA KISIM)	İnşâ	Câmiî	875/1470	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	ALİ BIN SÜFİ	67
10 RUM MEHMED PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	Tarihîz	Arapça	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	71
11 MURAD PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	Tarihîz	Arapça	Nesir	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	74
12 EBU'L-VEFA CÂMİİ MEDRESEİ	Tamir	Medrese	Tarihîz	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	77
13 DAVUD PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	Tarihîz	Arapça	Nesir	Var	Celif Sülüs	ŞEYH HAMDULLAH	80
14 DAVUD PAŞA ÇEŞMESİ	İnşâ	Çeşme	890/1485-86	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	83
15 KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	896/1491	Türkçe-Arapça	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	86
16 KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ (SAĞ TARAF)	Tamir	Câmiî	1250/1834	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	YESÂRİZÂDE MUSTAFA İZZET	88
17 KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ (ORTA KISIM)	Tamir	Câmiî	1264/1847-48	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	YESÂRİZÂDE MUSTAFA İZZET	92
18 KOCA MUSTAFA PAŞA CÂMİİ (SOL TARAF)	Tamir	Câmiî	1264/1847-48	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	YESÂRİZÂDE MUSTAFA İZZET	95
19 FİRÖZ AĞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	896/1490	Arapça	Manzum	Var	Celif Sülüs	ŞEYH HAMDULLAH	99
20 ÇANDARLI İBRAHİM PAŞA CÂMİİ	Tamir	Câmiî	Tarihîz	Arapça	Nesir	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	103
21 BAYEZİD CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	911/1505	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	ŞEYH HAMDULLAH	106
22 DİZDÂRİYE CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	911/1505	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	109
23 DİZDÂRİYE CÂMİİ	Tamir	Câmiî	1319/1898	Türkçe	Nesir	Yok	Celif Rik'a	BELLİ DEĞİL	111
24 MIHRİMAH SULTAN CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	954/1547	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	114
25 ŞEHZÂDE CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	955/1548	Farsça-Arapça	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	118
26 HADİM İBRAHİM PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	958/1551	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	122
27 HÜRREM SULTAN HAMAMI	İnşâ	Hamam	960/1552-53	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	125
28 ŞAH SULTAN CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	963/1555-56	Türkçe	Nesir	Var	Celif Nesih	NURİ	129
29 SINAN PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	963/1555-56	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	131
30 SÜLEYMANİYE CÂMİİ (SOL TARAF)	İnşâ	Câmiî	964/1557	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	HASAN ÇELEBİ	135
31 SÜLEYMANİYE CÂMİİ (ORTA KISIM)	İnşâ	Câmiî	964/1557	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	HASAN ÇELEBİ	137
32 SÜLEYMANİYE CÂMİİ (SAĞ TARAF)	İnşâ	Câmiî	964/1557	Arapça	Nesir	Yok	Celif Sülüs	HASAN ÇELEBİ	139
33 ÇHANGİR CÂMİİ	Tamir	Câmiî	1307/1889-90	Türkçe	Manzum	Var	Celif Ta'lik	ALİ RİZÂ USKUDÂRİ	142
34 BÜYÜKKEMECE KÖPRÜSÜ 1	İnşâ	Köprü	975/1567-68	Arapça	Manzum	Yok	Celif Sülüs	DERVİŞ MEHMED	147
35 BÜYÜKKEMECE KÖPRÜSÜ 2	İnşâ	Köprü	Tarihîz	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	DERVİŞ MEHMED	149
36 SOKULLU MEHMED PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	979/1571-1572	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	152
37 İLİ SELİM TÜRBESİ	İnşâ	Turbe	984/1576-77	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	155
38 ŞEMSİ PAŞA CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	988/1580-1581	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	158
39 MESİH MEHMED CÂMİİ	İnşâ	Câmiî	994/1585-1586	Türkçe	Manzum	Var	Celif Sülüs	BELLİ DEĞİL	161

40	ZÜLÜFLÜ BALTACILAR KOĞUŞU	Tamir	Koğuş	995/1586-1587	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	165
41	ZÜLÜFLÜ BALTACILAR TEBERDÂR ODASI	Tamir	Koğuş	1027/1617-1618	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	172
42	MİMAR SİNAN TÜRBESİ	İnşâ	Türbe	996/1587-88	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	176
43	İYENİ CÂMİLİ	İnşâ	Câmilî	Tarihîsiz	Arapça	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	182
44	HASEKİ HÜRREM SULTAN CÂMİLİ	Tamir	Câmilî	1021/1612-1613	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	187
45	İ. AHMED SEBİLİ	İnşâ	Sebilî	1022/1613-1614	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	190
46	AZİZ MAHMÜD HÜDÂVİ ÇEŞMESİ	İnşâ	Çeşme	1033/1623-1624	Arapça	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	194
47	SULTAN AHMED CÂMİLİ 1	İnşâ	Câmilî	1028/1638-1639	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	197
48	SULTAN AHMED CÂMİLİ 2	İnşâ	Câmilî	Tarihîsiz	Arapça	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	203
49	ÇİNİLİ CÂMİLİ 1	İnşâ	Câmilî	1050/1640-1641	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	206
50	ÇİNİLİ CÂMİLİ 2	İnşâ	Câmilî	1050/1640-1641	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	209
51	MİHRİMÂH SULTAN ÇEŞMESİ	İnşâ	Çeşme	1092/1681-1682	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	212
52	İHL. AHMED KÜTÜPHANESİ	İnşâ	Kütüphâne	1131/1718-1719	Arapça	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	214
53	İHL. AHMED ÇEŞMESİ	İnşâ	Çeşme	Tarihîsiz	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs-Ceî Ta'îlik	İHL. AHMED	217
54	DRAMAN CÂMİLİ	Tamir	Câmilî	1142/1729-1730	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	226
55	SÂLIHA SULTAN SEBİLİ	İnşâ	Sebilî	1145/1732-33	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM	229
56	AYASOFA CÂMİLİ SADRIVANI DİŞ KISIM	İnşâ	Şadırvan	1153/1740-1741	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	234
57	AYASOFA CÂMİLİ SADRIVANI İÇ KISIM	İnşâ	Şadırvan	1153/1740-1741	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	239
58	FATİH KÜTÜPHANESİ	İnşâ	Kütüphâne	1155/1742	Arapça	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	248
59	AYASOFA İMÂRETİ 1	İnşâ	İmâret	1155/1742-1743	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BEŞİR AĞA	253
60	AYASOFA İMÂRETİ 2	İnşâ	İmâret	1155/1742-1743	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BEŞİR AĞA	257
61	KALENDERHÂNE 1	Tamir	Câmilî	1160/1747-1748	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	263
62	KALENDERHÂNE 2	Tamir	Câmilî	1271/1854-1855	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	267
63	ZEVKİ KADIN SIBYAN MEKTEBİ	İnşâ	Sıbyan Mektebi	1169/1755	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	270
64	AYAZMA CÂMİLİ	İnşâ	Câmilî	1174/1760-1761	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs-Ceî Ta'îlik	VELİYYÜDDİN EFENDİ	275
65	MİHRİMÂH SULTAN CÂMİLİ GÜNEŞ SAATI	İnşâ	Güneş Saati	1183/1769-1770	Arapça	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	DERVİS YAHYA MUHYİDDİN	278
66	ZEYNEP SULTAN CÂMİLİ	İnşâ	Câmilî	1183/1769-1770	Arapça	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	281
67	BEYLERBEYİ CÂMİLİ	İnşâ	Câmilî	1192/1778-1779	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	284
68	LABDÜLHAMİD MEDRESESİ	İnşâ	Medrese	1194/1780	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	288
69	LÂLELİ CÂMİLİ	Tamir	Câmilî	1192/1782-1783	Arapça	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	293
70	İHL. SELİMİNİŞAN TAŞI	İnşâ	Nişan Taşı	1205/1790-1791	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	296
71	AYNAU KAVAK KASRI	İnşâ	Kasrî	1206/1791-1792	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	301
72	TOPKAPI SARAYI KUBBEALTI (SAĞ TARAF)	Tamir	Kubbealtı	1207/1792-1793	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	306
73	TOPKAPI SARAYI KUBBEALTI (SOL TARAF)	Tamir	Kubbealtı	1207/1792-1793	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	312
74	MÜHENDİSHÂNE-İ BERRİ-İ HÜMAYÜN	Tamir	Mühendishâne	1307/1889-90	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	YESÂRİZÂDE MÜSTAFÂ İZZET	319
75	MİHRİŞAH VÂUDE SULTAN SEBİLİ	İnşâ	Sebilî	1235/1820	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	OKUNAMADI	323
76	NUREDDİN CERRÂHİ DERGÂHI	İnşâ	Derğâh	1211/1796	Türkçe	Nesir	Yok	Ceî Sülüs	BELLİ DEĞİL	328
77	NUREDDİN CERRÂHİ DERGÂHI	Tamir	Derğâh	1274/1857-1858	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Sülüs	RÂKİM EFENDİ	330
78	SELİMİYE CÂMİLİ	İnşâ	Câmilî	1219/1804-1805	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	334
79	YENİ CÂMİLİ MUVAKKİTHÂNESİ	İnşâ	Muvakkithâne	1241/1813	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	337
80	İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ 1	Tamir	Meşihat Arşivi	1241/1825-1826	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	341
81	İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ 2	Tamir	Meşihat Arşivi	1309/1891-1892	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	MEHMED KEŞFİ	345
82	İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ (KÜTÜPHÂNE)	İnşâ	Kütüphâne	1306/1888-1889	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	MEHMED KEŞFİ	347
83	DARPHÂNE-İ AMİRE	Tamir	Darphâne	1248/1832	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	YESÂRİZÂDE MÜSTAFÂ İZZET	349
84	BÂB-İ ÂLİ	Tamir	Bâb-ı Âli	1259/1843-44	Türkçe	Manzum	Var	Ceî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	358
85	HARBIYE MEKTEBİ	Tamir	Mektep	1311/1893-94	Türkçe	Nesir	Yok	Ceî Rik'a	BELLİ DEĞİL	358

86	FÂTİH SULTAN MEHMED ÇEŞMESİ	Tamir	Çeşme	1251/1835-36	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	YESÂRİZÂDE MUSTAFA İZZET	361
87	YENİKAPI MEVLEVİHÂNESİ	Tamir	Mevlevihâne	1253/1837-1838	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	366
88	YENİKAPI MEVLEVİHÂNE MUVAKKİTHÂNESİ	İnşâ	Muvakkithâne	1265/1848-1849	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	YESÂRİZÂDE MUSTAFA İZZET	370
89	YENİKAPI MEVLEVİHÂNE	İnşâ	Kütüphâne	1267/1850-1851	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	MEHMED RIF'AT EFENDİ	373
90	KULELİ KIŞLASI	Tamir	Kışla	1279/1862-63	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	ABDÜLFETTAH EFENDİ	377
91	AYASOFYA CÂMİLİ	Tamir	Câmîli	1265/1848-1849	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	380
92	GÜMÜŞSUYU KIŞLASI	İnşâ	Kışla	1278/1861-62	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	ABDÜLFETTAH EFENDİ	383
93	AZİZ MAHMÜD HÜDÂYİ CÂMİLİ	Tamir	Câmîli	1272/1855-1856	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	386
94	YAHYÂ EFENDİ DERGÂHI 1	Tamir	Dergâh	1290/1873-1874	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	390
95	YAHYÂ EFENDİ DERGÂHI 2	Tamir	Dergâh	1319/1901-1902	Türkçe	Nesir	Yok	Celî Ta'îlik	ARIF BEY	393
96	ÖZBEKLER TEKKESİ	Tamir	Tekke	1305/1887-1888	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	395
97	YILDIZ SAAT KULESİ	İnşâ	Saat Kulesi	1308/1890-91	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	MEHMED NAZİF EFENDİ	399
98	SARİYER KARAKOLHÂNESİ	İnşâ	Karakolhâne	1327/1909-1910	Türkçe	Manzum	Var	Celî Ta'îlik	BELLİ DEĞİL	401
99	KAPALIÇARŞI NURUOSMÂNİYE KAPISI	Tamir	Çarşı	1314/1896-1897	Türkçe	Nesir	Yok	Celî Ta'îlik	SÂMİ EFENDİ	404

ÖZGEÇMİŞ

Cavide Pala

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bölümü, 2016, İstanbul

Lisans: Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, 2015, Eskişehir

Hat Eğitimi: Hattat Hüseyin Kutlu'dan sülüs ve nesih yazı icâzeti, 1996

B. MESLEKİ DENEYİM

2005-2018 Uygulamalı Türk-İslam Sanatları Kütüphânesi Osmanlı Türkçesi dersi, Öğretmen- Kütüphâne Sorumlusu

2003 Gül Sergisi, İstanbul, Hattat

2004 Hz. Mevlânâ'nın 731. Vuslat Yıldönümü Sergisi, Konya, Hattat

2006 Efe Hazretleri 50. Vuslat Yıldönümü Sergisi, İstanbul, Hattat

2009 "Gönülden Yansımalar Sergisi" Ördekli Kültür Merkezi, Bursa, Hattat

2012-2015 İBB Kütüphâne Müzeler Müdürlüğü Havâdis Yüzyıl Önce Projesi, Küratör-Proje Danışmanı

2013-2018 Eyüpsultan Belediyesi Osmanlı Türkçesi dersi, Öğretmen

2014-2016 KASAV Osmanlı Türkçesi ve Hat Sanatı dersleri, Öğretmen

2014 “Aşk-ı Nebî” Sergisi, Ayasofya Müzesi, Hattat
2014 “Aşk-ı Nebî” Sergisi, New York, Hattat
2014 Eyüp Sultan, Ümmi Sinan Hazîresi mezar taşlarının okunması
2014 Bilim Kültür ve Sanat Derneği (BİKSAD), Başkan
2016 Bilim Kültür ve Sanat Derneği (BİKSAD), Başkan Yardımcısı
2016 İstanbul Valiliği Yatırım İzlenme Koordinasyon Başkanlığı Doğal
Kaynaklar, Kültür Varlıkları, Ruhsat Denetim Müdürlüğü, Osmanlı
Türkçesi dersi, Öğretmen
2016 Kutlu Doğum Sergisi, Mimar Sinan Câmii, Ataşehir, Hattat
2017 Pendik Belediyesi, Hat'ta Buluşma Noktası Sergisi, Küratör-Hattat
2018 Karma Sergi, Tiflis, Hattat
2018 Karma Sergi, Bakü, Hattat

C. YAYINLAR

2012 Havâdis Yüz Yıl Önce Sergi Kataloğu
2013 Havâdis Yüz Yıl Önce Sergi Kataloğu
2014-2015 Havâdis Yüz Yıl Önce Sergi Kataloğu
2017 Mehmet Ziya Bey'in “İstanbul ve Boğaziçi” isimli eserinin
transkripsiyonu

Cavide PALA

Ekim, 2018

İSTANBUL'DA OSMANLI DÖNEMİ YAPI KİTÂBELERİNİN

HAT SAN'ATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

